

IGNAC HORVAT

GRADIŠĆ
ANSKOHR
VATSKAB
IBLIOTEK
AGRADIŠ
ĆANSKOH
RVATSKA
BIBLIOTE
KAGRADI

HRVATSKO ŠTAMPARSKO DRUŠTVO

izabrana
djela

IZBORIH
ORVATOVO
GAKNJIŽE
VNOGADJ
ELAIZBOR
IZKNJIŽEV
NOGADJEL
AIGNACA

Gradišćanskohrvatska biblioteka
15. (21.) svezak

J. Horner

Gradišćanskohrvatska biblioteka:
urednički odbor biblioteke pelja: Nikola Benčić
urednik ove knjige: Robert Hajszan
unositelj i pregledatelj teksta: Ivan Rotter
prijelom: Jurica Čenar
omot i grafičko rješenje: Jurica Čenar
izdavač: Hrvatsko štamparsko društvo,
7000 Eisenstadt/Željezno, Hotterweg 54
tisak: Gröbner Druck, Oberwart/Borta
ISBN 3-901051-457

© 2024 by HŠtD

15. svezak originalne Gradišćanskohrvatske biblioteke

21. svezak nove serije

120. knjiga Hrvatskoga štamparskoga društva

Izdavanje ove knjige je potpomoglo Savezno kancelarstvo iz fonda za
podupiranje narodnih grup

Ignac Horvat

Izbor

**iz književnoga
djelovanja**

Predgovor

Ako po dugom vrimenu sada HŠtD nanovič otvara seriju „Gradišćanskohrvatske biblioteke“ s preglednim i izabranim djelom Ignaca Horvata, onda se kani spomenuti i pokloniti našem najrodovitijem proznom književniku i društvenom djelatniku starijega doba. Zadnje djelo od njega se je pojavilo po skrbi Ferija Sučića 1965. pod naslovom *S perom kroz selo i život*, kim naslovom točno odredi književni teren: naime selo i život našega skromnoga gradišćanskohrvatskoga postojanja.

Na drugu stranu se HŠtD vraća svojoj tradiciji i velikom zadatku predstaviti i pokazati našim i svitu pisanu rič naše siromašne, ali jako žive forme književnoga izraza, ke ujedno daju i blisku kot i stvarnu podlogu onoga što mi zovemo naše gradišćanskohrvatsko. Ignac Horvat je u svojem proznom, dramskom i jezikoslovnom književnom ostvarenju predstavljao naših „velikih i malih“ ljudi, onih kih su predstavljali i ostvarivali naše sanje i mučne istine bez nadimanja, nanjedržanja i velikih, neostvarljivih životnih formov, ada realan i vjeran prikazivač naših ljudi, našega života.

Ravno zbog toga smo dugo mučali o njemu i gledali u njegovom književnom ostvarenju nešto što je prošlo, zastaralo, duši po plisi, pokrili njegovo djelovanje nekakvim mutnim šlarom jezične i tematske zastaralosti bez toga, da bi vidili bili koliko je on dao čvrstu, živu podlogu našoj proznoj književnoj riči, ka i pod tankim kulturnim prahom i danas svitljucka po našoj

riči i stvarni životni okolnosti. Dugo smo mučali o njemu i njegovom književnom djelu. Književnu rič, i naša se je odaljila od onovrimenoga, u kom je on živio i ko je predstavljao Ignac Horvat i zato si je HŠtD zeo za dužnost i duševnu obavezu, da odgrne nasloženi prašni sloj i nanovič dâ svititi, krisiti se vridnosti i istinitosti našega nekadašnjega života.

Istina je, da Ignac Horvat svojim književnim ostvarenjem zaključuje jednu periodu književne riči, ka je počela svoj razvitak vjerskom prozom već u 18. stoljeću a s Ignacom Horvatom došla na vrhunac mogućnosti u naši društvenoživotni okolnosti. Za njegovo književno ostvarenje se veli, da je prikazivao naš seljački svit, ne varoški, koga onovrimeno nismo ni imali, predstavljao svoje ljude, „male i velike“, svoju domaću grudu kot domovinu i tako stavio zrcalo ondašnjega života, človika pred kim današnja generacija nerazumljivo stoji i teško shvaća ondašnje životne prilike. Sve to on čini kroz prizmu najodanijega dušobrižnika. O samom sebi veli skromno „sluga Božji“ a mi dodajemo i svojega naroda. Duhovnik je i nosi brigu za sve dušobrižničke i narodne posle kot je to bio običaj i u prošli stoljeći. Zbog čega su ga u opisivanju nazivali „narodnim učiteljem“, jer podučava, predstavlja, savršava, upotpunjuje naš moralni i jezični izraz. Svoju stvaralačku i ljudsku snagu stavi iz ljubavi prema svojem narodu na raspolaganje, neki velu iz samilosti, ali mi mu danas moremo iskazati iz poštenja i priznanja: iz ljubavi. Prikazati, istinito podučavati, zabavljati, idealizirati i otkrivati životne prilike jednoga

samostalno razvijenoga jednostavnoga seljačkoga svita na osnovi religioznosti i čiste jezične snage. Nije se nećkao kreativnoga djela, ko mu je po ki put dalo i prilične tuge, boli i žalost, ali svakako je svojim opširnim dušobrižničkim i kulturno-društvenim djelovanjem bio „obnovitelj“ našega narodnoga života, oživio našu mlačnu snagu i pokazao osobnim zalaganjem zadatak i put našim mladim, budućim dušobrižničkim naraštajem i svitskim odgovornim nositeljem našega duhovnoga i duševnoga života.

Brojne prikaze, rasprave, kritične študije imamo o njegovom vrlo opširnom djelovanju pri nas u Gradišću, ali i u Hrvatskoj i dvi tanke, ali vridne knjižice. Jedna je od Roberta Hajszana, Pinkovčana, naslovom **IGNAC HORVAT**, vlastito izdanje u Pinkovcu 1979., sažetak njegove disertacije, ku je obranio na Slavistici u Beču kod prof. Josipa Hamma 1979. ljeta. Drugo djelo je od Milorada Stojevića, sveučilišnoga profesora u Rijeki, naslovom **Ignac Horvat**, Crikvenica 1994., izdanje Libellus u kom predstavlja kritičkimi napomenami i bilješkami djelovanje našega književnika matičnoj hrvatskoj čitalačkoj publici, ka nije u skladu s našom čitalačkom publikom. O Ignacu Horvatu su pisali brojni književniki i prikazatelji književnosti i u Hrvatskoj, ke mi do danas, nažalost, nismo istraživali i zeli u obzir našega prikazivanja i istraživanja naše književnosti.

Nikola Benčić

*Veliki i mali
Crte i slike*

*Napisal:
Ignac Horvath*

*Beč, 1927
Mašća naklada.*

Veliki i mali (izbor)

U Koljnofu na shodišću

- No ča je, Tomac? Češ pojt s manom? – mi viknu ujac Marko na Veliku Mašu jutro prik dasak na naš dvor.
- Kamo? – presiču mati sumnjivo, a mene briznu škuro s očima, da se od straha nek odtolaknem iz dvora na vežu (kuhinju).
- A Koljnof – odgovoru ujče Marko dobroćudno.
- Ter ča ćete onde?
- No na shodišće. Ča ne znaš?
- Aj, ter triba je njega Koljnofi. Još je nek dite. Ča vam ovo razumi od shodišća.
- Ću ga ja uputit.
- Da, pak da mi ga kade ostavite.
- Ali kako nek moreš velje tako človika sudit ter moreš? Kade bi ti ga ostavil?
- No ne marim. Neka tako ide. Ali da mi dojdete još za vidila domom!
- Ćemo! Ništ se neka bojat – odgovoru ujac Marko. A mene je nek stresalo od veselja. Ujče Marko pak Koljnof! Dva ideali mojih dičinjih sanj. Huj! Ča bi za-božnul, sam skočil u svetačnu pratež i jur bi se najradje zritnul po vrtu van, ali majke rado znaju čuda naručat.
- Ča ću mu sada nek friško sobom dat? – pitaju.
- A ništ. Mer mi je ujna ovo dala celu s makom savnicu. Ovo će nam bit obadvim dost. Još ćemo ti je pol najzad donest.
- Ej, tako vsejedno – uptiču simo-tamo mati. Ter mi

nasuvaju pune žepe krugljic. A u šaku mi pritisnu jedan seksar.

– No, sada poj s Bogom! – ter me poškropu svetom vodom. – Pak, da im ne daš va vsaku krčmu nutar – mi pošušljaju ukradajuć u uho. – A prodiku da si dobro zapametiš, ar ćeš mi ju morat povidat! – nadodaju glasno i oštro.

– Da, sve ćeš dočut, ča i kako je bilo. A i cukora ćemo ti donest, ako nam ostane ča pinez – završu šaljivo ujac Marko ter daju s palicom zlamenje na odlazenje. Ja skočim kot srna na vežna vrata van, ali na strihi me mati ulovu ter mi još popravu ovratnik na špenzariću, pak „jej, stoj der još, i lakat ti je vas ubiljen!“ Ja nestrpljivo štraptam kot me još po zadnjiput moraju od pete do glave pogladit pak se otpravimo po zavrlih. Najper gazu ujče Marko. Jednakim i širokim korakom. Kukljin (fertuh) im prhaće na vetru kot plava zastava. A ja skakljam i bižljarim pred njimi i za njimi kot malo ždribe oko matere kobile ter si kinem kitice uz stazu ili vaganjam metulje po laptih.

Nek kad smo dospili na stazicu u lozi, sam im se vrnul za hrbat i se trsil ozbiljno i verno stupati po njihovih stupalinah. Ar sprvine mi je bilo još i neobično u ovoj velikoj, tihoj lozi. Ali kad sam gledal pred sobom ujca, ovoga jakoga muža, ki zdignu lagodno 80 kil pšenice i miril očima njihova plećasta ramena i čvrste ruke, ke su im visile doli kotno dva železni bati, me počela zdizati u višak nekakova velika sigurnost i sada ne bi bil već maril, kad bi bil došal pred nas kakov vuk ili medvid. Hej, kako bi ga klopili po glavi ujče Marko. Nek protegnul bi se, velje. Još ni cvrcnul ne bi...

Od vukov su mi pak na pamet došli oroslani, oni oroslani na okretaljках (ringišpiljih) i sada su nek curila gusto kotno tuča na ujču Marka moja pitanja: Kako j' Koljnofi? Je onde i okretaljkov, i slastičarov, a holajkov? Pak koliko stoji jedna sablja? A srce? – – A ujče Marko – šalan človik – su dobro razumili, kako da mi odgovaraju, da ne upišam nasred puta. Ter sam vsevelje popadal za seksar u žepu, da mi ne skoči od veselja iz žepa van.

– Je ovo jur Koljnof, ujče? – pitam, kad dojdemo do prvoga sela.

– Ne, ovo j' stoper Kerestur. Nisi još žajan?

– Ne! – zavrisnem prestrašeno, ter im se čvrsto ulovim za špenzar kad im uptim nakanjenje.

– No, onda ćemo si pojt tako nek dva biršljine kupit – odgovoru posmihovajuć ter mi dobrovoljno pogledaju u oči. I dobro su računali. Ar se začrljenim do ušiju, kad čujem rič za biršljine – ter im pustim špenzar. Pak stupimo u krčmu. Ja vindar bojazljivo, pun nutarnjega srama kotno on mali školar, ki se je dal prviput nagovoriti na susedljeve hruške. No, ali nek dvakrat su si dali ovde ujče Marko štucu natočit i kad smo bili za pol ure opet na putu, nisam još ni jako upamet zel, da se malo popikuju. Ali ča sam s veseljem uptil, bilo je, da su bili sada razgovorniji nego prije i zato, ča bi trikrat zažmal, bili smo jur kod našega cilja, na poslednjem brigu pred koljnofskom crikvom... I ja se najednoč nek zaliknem od lipote i milote, ka mi se otpre u ovom hipcu pred očima. I ujče Marko postanu ganuto kotno putnik, kad zagleda pred sobom sveti varoš Rim i nek splaknedu se – dosle još nisam

vidil muža ovako – kot pokažu rukom na krasnu koljnofsku crikvu i sprogovoru: „Glej, sinko, ovo je ta crikva Marije Koljnofske.“ Pak me zgrabu za ruku i otpeljaju na – prvi rastok „nek na staklo piva, dokle skupa ne zvonu“.

Ali jur su bili zdavno skupa odzvonili, još su naš ujče Marko vajeđno sidili za tofljom s jednim poznatim, špičastim Ugrom u svetačnom pominku.

– No ter vam ča služi ta krava, ku ste lani kupili od mene Šoproni? – ovako ujče Marko.

– *A fenét!* Ravno osam dan je denas, da se j' utelila i još joj vsenek lože visi. *A rosseb egye meg!*

– Ča j' pak to? Kod mene joj to nij bilo. Nek strpljenje, *komám!* Mer će joj projt. Dajte der, krčmar, još litar vina, od najboljega, da projde ovomu Uguru to lože, ar će me nazadnje još i pineze najzad prosit.

– Ujče Marko! – se javim ja, sada po sedmi put – jur će bit vreda prodika van, a ja ju moram majki...

– Ej, još ćemo dost dospit. Na, napij se!

– Nekate, ne ću! – se kratim jalno i nek čekam kotno rob u uzi, dokle se opet jednoč sprazni pred njimi ta litaraska floša. Ali jur su mignuli krčmaru.

– Ujče! – im se zaklopim zdvojno za lakat.

– Ča bi rad opet? – razjadaju se sada.

– Hodmo va crikvu!

– A poj, ako ćeš! Poj nek! Marš! Poj sam! Da te pogazu, da te razgnjavu!... Ter glej, kako bi jur zapovidal s manom ov dečko! – pak se obrnu od mene.

Ja se splaknem. Srce me zaboli kot još nikada. Od našega oca mi ne bi bilo tako, ali od ujca Marka... A ta seksar mi je još vsenek cel u žepu...

Ali i oni se ne moru dugo zdržat.

– Ti je žal? – me povuču k sebi. – No muči. Neka mi se plakat. Si gladan, bud? Češ guljaša, ili safaladija? Krčmar, doneste der ovomu dičaku guljaša, punu zdelu! No, utiši se. Pak ću ti kupit kot licajtara jednoga velikoga konja, kot je doma naša šara kobila. Ter sidi lipo ovde uza me. Mer ćemo pojt pak k vičernji, ar na mašu je jur kasno. A tu prodiku ćemo kako-tako povidat materi.

Još su mi curile suze, a i smihljaj sam se jur. Vsejedno imaju ujče Marko dobro srce. Ter smo dalje sidili, jili i popivali. Procesije su se jur polahko domom spravljale. Pod šatorih se je nek kade ter kade potipal ki zakašnjeni hodočasnik. Kad su na vičernju skupa zvonili, mahnu ujče Marko nek rukom.

– Vičernja? Ta je nek za Koljnofce. Čemo dojt – k letu... I ostali smo.

* * *

Jur se je zamračivalo, kad smo otišli, zadnji. Ali prodiku smo on dan vindar čuli – doma od naše matere.

(1927.)

Staro pokolenje

– No, ča si povidate? – pitam neki svetak otpodne muže, ki sidu pred hižom u hladu na jednom debelom panju. Pak se posadim meda nje.

– A ča ćemo si povidati! Mer znate: ovo i ono od

minulih časov, ar ovi današnji i tako nisu ništa vridni
– odgovori jedan, a drugi mu pravo davaju s glavom.
– Pak ovo sused File su nam ravno sada počeli povidati
jednu staru povidajku. Bog zna, je li je istina, ili su si
ju nek tako izmislili. No ter kako je bilo dalje, teče!
Ali počnite bolje opet od kraja – podražuje neki mladji
muž jednoga sedoga starca.

Tetac File ni ne mignu s očima, kotno kad ne bi bili
čuli ovo podbadanje „dičakića”, nego si polako zapalu
fajlu, ka im se je bila ugasila ovo jur po petiput, pak
se k meni obrnu.

– Ste jur bili kada u Železnu? – pitaju važno.

– Bil sam. Jur večkrat.

– I u kaštelskom vrtu?

– Da, da.

– Onde, u tom vrtu – počnu pak polako – je spravil
negdašnji knez Esterházy jednu veliku ljudsku zabavu.
Kako se je zval ta človik po krsnom imenu, vam već
ne bi znal povidati. Čekajte, mer će mi znam kašnje
dojti na pamet. Ar bit će jur toga uko 60 let. Ja sam
bil onda nek još mlad junak, u 16-om ili 17-om letu.
Ali takove zabave nisam već vidil u mojem žitku, do
danas ne. Pozvana su bila tamo vsa sela naše široke
i daleke okolice, kade je god imal ov knez imanja. I
dobrodilo se je ljudi, junakov, divojak, mužev i žen
na tisuće. Bilo je onde Ugrov iz Esterháza i Endréda,
Nimac iz Hijenckoga i Hrvatov od zdola i zgora
Šoprona; vsi u svojoj narodnoj nošnji, kot nam je bilo
zapovidano od kneza. Pak i stari, pokojni kralj, ča je
Ferenc Jožef je bil nazoči s kraljicom Elizabetom.
Pravo, onda je bil još mlad, kot ovo Ive; ali ponle ga

već i nisam vidil. No, vsaki narod je imal u vrtu svoje izmireno, zagradjeno mesto. Nasred ovih mestov stal je jedan visok bor, a na vrhuncu svakoga bora visile su jedne čizme iz najbolje kože, srebrom potkovane, a na škornjah našnorane. Žene ter divojke su vse zazirale kuharom, ki su pekli da i na trih krajih cele vole; ali mi, junaki smo samo na te čizme žmirali, kad je nazadnje gospodar, to je knez sam u kolobare stupil i sprogovoril, da, ki te čizme doli donese, onoga su. Da i dvajsetimi smo najednoč zaskočili na bor, ali i velje smo vsi doli pospadali kot mačke s nagle stene. Onda su nas u red postavili, neka jedan za drugim plaznimo. Ali kad bi bili vi to vidili, ča smo se mi nasmijali! Ar bil je bor na glatko oklaštran i s nekakovim fuskim belim prahom debelo posipan. Človik je zaman po njem grbastal; kumaj je bil da i pedanj visoko od zemlje, se je doli pofuznul kot osa s glatkoga obloka. Nazadnje, kad smo prah jur čisto zgrbastali, se je ugodalo jednomu junaku – mislim, da je bil iz Otave – čizme doli donesti. Bilo je veselja! Ali morete si misliti, kako smo mu bili mi drugi nenavidni. Ča štimate, takove čizme! Za tim bilo je još mnogo drugih, smišnih zabavljanjev. Po obedu pak – ne pametim već, ča vsega dobrega smo pri ovom pojili i popili – smo se na tanac uredili. Vsaki narod je imal svoje mužikaše. Mi naše zibrane dudaše i guslače, Ugri Cigane, a Nimci trutare. Pak smo se postavili, vsaki narod na se pod svojom sinbom (lopom). Naše divojke su nek cvale u njihovih uplećah, no, a i med nami, junaki, ki smo bili u hrvatskih halja (špenzarih), bilo je nekoliko snažnih, sigurno! Onda

su guslači zarizali ter smo počeli tancati. A kralj i kraljica šetali su se s gospodom od kolobara do kolobara ter gledali tanac. Kad su do našega kola došli, smo se mi junaki i divojke vrlo skupazeli. Da i pol ure je stal kralj ovako pred nami i gledal od veselja zažarenim licem kot smo mi junaki skakali lako kot žbukte u strašnu višinu ter se po škornjah šopali, a naše divojke su nas za livu ruku nek brcale, kot kad bi bili iz zraka. Nazadnje su nas vsi vihorno obožali i nigdar ne ću zabiti, kako se je kralj obrnul k hižnomu gospodaru i glasno rekal, da su ga čuti mogli: „Ovi jaki ljudi s ovim srčenim tancom mi se najbolje vidu.“ Da, ovako je bilo jednoč. A sada – velu tetac File ter se obrnu k mladomu susedu Joži, ki im se pod mustaćih posmihuje – sada velu naši mladi, da nij bil lip ov tanac. Ali ja mislim, da je Ferenc Jožef, ako je bil i kralj, i od tanca ča razumil, ar bil je sam dobar tancoš.

S ovim zamuknu tetac File. Pak počnu drugi muži povidati od pojedinih vrlo ugodanih, razglašanih starih veseljev i hrvatskih navadov. Njihovi oči su se svitlili od dike i lipote starih hrvatskih časov, a hrvatske riči su im tekle iz ust čisto kot curi čista pšenica kroz retkosiju. I ja sam se on večer naučil od njih mnogo lipih, jur skoro pozabljenih hrvatskih ričih.

(1927.)

Kad se šećem po selu...

Neki dan otpodne, ravno sam slatko drimal na divanu, sam od „Hrvatskih Novin“ dostal pismo, u kom je stalo sledeće: „Dragi prijatelj! Ča spiš?! Srdačno te pozdravlja Urednik.“ – „Hm? – sam trgnul zaspano s rameni, i još jednoč: hm? Ali vred sam se razdramil, kad mi je došlo na pamet, da sam obećal gosp. uredniku za Novo Leto sto pretplatnikov, a najavil sam ih samo trinajst. I kot mi se je pamet vse jače vedrila, mi se je čelo vse jače oblačilo. „Kade ću nek u mojem selu još osamdesetsedam pretplatnikov zeti?“ – sam se pital s teškom skrbljum. Najradje bi se bil opet protegnul i dalje spal. Ali ovo oštro u oči metanje me je gnjavilo, kot tvrda podglavača. Postavil sam se pred oblok. Vani je fućkal zimski vetar, godina je šopatala po obloku. Dugo sam gledal tupo prez vsake misli van i sam čekal na nešto, ča nij htilo dojt. „Eh, – sam si mislil nazadnje – kad brig ne će k Mohamedu, mora Mohamed na brig – veli jedna turska poslovica. Pojt ću sam po hižah, mer me ne ćedu pojisti.“

Zasukal sam si plundre, palicu zel u ruku, 100 kusićev „Hrvatskih Novin“ pod pazuh, i sam se odpravil po selu. Ali uz krčmu grede sam se nutar ufrknul i sam hitro tri decije sfrknul, da budem srčeniji u borbi proti „vetarnih malinov“. Zatim sam se velje krenul u prvi stan.

– Dobar večer teta Reza i tetac Ive!

– Bog daj. Ča ste nam donesli, gospodine? – me primu teta Reza s velikim veseljem.

– Hrvatske Novine.

- Ča?...
- Hrvatske cajtunge!
- Tako? Ja rekoh... No, sedite se mrvu kod nas. Pak ćete naše letošnje vino kušati.
- Jur su mi hitro otrli jedan stolac s kukljinom (fertuhom) i zgrabili za prašno staklo na stoljači. Ja sam je zastavljaj.
- Nekate se truditi. Nego odgovorite mi: ćete si je zeti?
- A ča stoju?
- Na četvrt leta samo 8 tisuć korun – odgovorim i špotljivo razvučem usta.
- Kako velite?
- Na fertl leta 8 tisuć!
- To je preveć! – se zaliknu.
- Preveć? – zakriknem još jače začudjeno. – To je nek dva litare mlika!
- Da, ali jur tri misece ništ ne dojimo.
- Onda dajte šest jaj!
- Jur nam vsu zimu ništ ne nesu kokoše!
- Ali, – rekoh nazadnje s ljubezno smijućim obrazom
- neka tetac prišporu vsaki četvrt leta dvakrat tri decije vina. Toliko su vam sigurno vridne Hrvatske Novine!
- Nato zamuknu i na dug čas je vse tiho. Oni dva diboko premišljavajuć gledaju na tla i ja sam ih poznal, da bi me se jur najradje zbavili. Ali ja sam čvrsto kot zabit sidil na stolcu i sam s velikim zanimanjem brojil rožice na plafonu.
- No, ča si misliš, Ive, – pitaju nazadnje teta – ćemo si je zeti?
- Ča ja znam?
- Bi si je znam vindar zeli, ne?

- A zam si je, ako ćeš?
 - Čemo si je ada zeti. Mer nam ne će škoditi...
 - Ča ja marim – briznu s glavom tetac k teti.
 - Pa kada se mora platiti? – pitaju čemerne volje.
 - Najbolje bi bilo velje – odgovorim s najdragoljubljenijim licem.
 - Hm! Imaš li ča drobnih, mati?
 - Nimam. A ti?
 - Ja još manje! – ter dugo fufljaju u žepu.
- Sada opet nastane tiho. Ja čekam ter gladim mačku, ka mi se je sela na krilo.
- No poj poglej u prvu hižu, ako ča najdeš u ormaru
 - velu pak tetac. – – – .
 - Ovo je još bilo nešto – dojdu najzad teta Reza, ter mi zbroju pineze u šaku.
 - Zahvalim – velim. – S Bogom ostante!
 - S Bogom! – odgovoru kratko – pak gledaju za manom kot za fiškalom, ki im je svukal kožu.
- A ja, kad sam jur zvana vrat, diboko zdahnem kot vojak, ki je istom izašal čitovat iz ognja. Ali ćutim, da mi srčenost sfaljuje. „Moram si pukšu opet nabit” – si mislim, ter se još jednoč obrnem na tri decije. Pak se za jednu lesu dalje odšećem.
- No, ča si kuhate? – pitam posmihovajuć, kad se kroz niska vrata poškuljim u kuhinju.
 - A žgance toplim od podneva, – odgovoru teta Marta i si hitro otaru ruke, kad me prepoznaju.
 - Zdravi bili! Kako je to, da ste nas došli pohoditi?
 - Donesal sam vam ča štati. Hrvatske Novine!
 - Bože! Nekate me trapiti. Ča si mislite. Mi nimamo

lazno! Ja moram vsenek bižati po stanu, a on je cel dan u lozi...

– Ali na večer! – im presičem.

– Aj, na večer se najradje ležemo, ar smo uvek jako trudni.

– Pak ča novine pišu je zvećega laž – zasiče u razgovor muž, ki nas je na striji čul i sada stupil u vežu.

Sada me počnu žena i muž na dva kraje stiskati. Dugo se pregovaramo, dokle im razvežem, da je velika razlika med jednimi i drugimi novinami; da mora i jedan seljak, ako je kako zvijan, novine štati, ako kani korak držati s današnjim časom, i ne smi biti zadovoljan nek s tim, ča nedilju u krčmi čuje od opravnikov (agentov) židovskih novin.

– Mer imate skoro pravo – se podaju nazadnje. – Ali mi dva stari već ne vidimo štati, a očalji su danas jako dragi.

– Ali imate pun stan mladih ljudi. Ovi imaju sigurno dobre oči – pregovorim.

– Aj, dajte mi mira! Ova omladina već nij kot smo mi jednoč bili. Najradje se neg stiplju na večer ter noriju načinjaju. Ali da vas ne zbantujemo, ćemo si, u ime božje, zeti te novine – odluču teta i s ovim me otpusti. „Laglje je jednoga staglića uloviti na lepak” – sam si mislil, kad sam po dvoru van išal. „Ali ako se kola ne ćedu od sebe gibati, se moraju vući” – sam sâm sebe nagovaral i jur sam na tretih vratih potucal! –

– Herrein! – gluši iznutra.

– Sam došal, da vas pitam, je li ćete na Hrvatske Novine pretplatiti.

– Kad bi to bile nimške!... Ali mi ne znamo hrvatski štati – se zgovaraju ovde.

– Ako ne znate, se naučite! Kot ja znam, ste vi Hrvati – odgovorim jalno i oštro.

– Mer je tako. Ali ove novine ne pišu po našem jeziku.

– Istina je – velim, ar kad bi po vašu pisale, ko bi morala biti vsaka druga rič nimška. Ali nek naviknuti se morate na nje. Preštite si je vsaku nedilju i ćete je razumiti. Žalno bi bilo...

– No, dajte je – zamrnje nazadnje muž. Mer tu cenu je sam papir vridan. Pak da i vi budete imali ča gšefta!

– Lip „gšeft” – sam vani brundal preda se srdito. Radije bi išal snig razbrcovati ili vinograd kopati.

Med ovim se je i zaškurilo. Lampuš sam si nažgal i s lampušem iskal Hrvate. Išal sam iz jednoga stana u drugoga. Iz jednoga sam veselo, a iz drugoga tužno izašal. Bilo ih je, ki su me lakodušno otpravili, ali mnogi su nek po stolu tropili i rekli: „Mer smo Hrvati!” i rado su prijeli novine. I ovih bilo je već.

Kad sam na kraj sela došal s punom mošnjom i nabitom glavom, sam ovako u sebi mislil: „Prijetelji, delači hrvatske kulture, na ovom polju je još mnogo dela!”

(1927.)

Stari otac kot „Bog“

Božić se približava.

Sigurno, ali polako se je približaval, kot da bi se bil vozil na četirih gladnih gospodskih volih. Ovako se je naimre činilo nam, malim.

Ali vsejedno je došal očividuče od dana do dana bliže. A ti oči, ki su ovo najveć vidili, bili su oči naše majke. Mer su i rekli ocu: „Poznat je, da će bit Božić, ar su dica sada vsaki dan vrlija.“

I bilo je tako. Kot kad bi nas bili najjednoč zminili. Nek ubijali smo se, kad je bilo triba u stanu ča upravit. A kad su nas hteli poslat u prodavalnicu po sol i po petrulj, nisu morali majka s palicom pojt po nas na potok na fuzajku, ar ča su se hteli oni u kuhinji trikrat ufrknut, a znali su se hitro ufrkivat, smo bili mi jur i najzad. Još bolje rečeno, bili smo vsi tako vrli, da su još i naš oštri otac s dopadanjem gledali na nas „žlojsu“ ispod njihovih škurih obrvah. A kad je na Zdravu Mariju zvonilo, smo jur sidili vsi trimi u zadnjoj hiži za pećom na klupi ščućnuti u tihom, blaženom razgovoru od dojučega maloga Jezuš.

Kot velim, bili smo vsi jako blaženi, nek mene, ki sam bil najstariji u trojici, je htilo večkrat daviti u gutu pri ovakovih večernjih razgovorih. A ovomu je bil kriv naš susedljev Matko. Ta Matko me je naimre neki dan odvukal za njihovo drivalo, pak se je raskoračil pred manom i špotljivo pital:

– Ter ti još vsenek veruješ, da mali Jezuš donese božićno drivo?

– A da gdo? – sam raskrečil oči presenećeno.

– Hahaha! Znaš, gdo je ta mali Jezuš? To nek koga-toga ubliču va šlare. Pak nam velu, da je to mali Jezuš. Ali ja im već ništ ne verujem, od lani.

Ja sam nek stal zapanjen u zemlju kot ki je iz neba doli spal. I stoper po dužem času sam mogal k sebi dojt i teško izustiti:

– Gdo – ti – je – to – povidal? – Ar od ovoga je visilo sada vse.

– A nigdor. Ali ja znam! – se zastrči gizdavo Matko ter si bubne šakom po prsih. Pak mi dojde čisto pod nos ter poviđa otajno šušljajući: „Znaš, lani, kad sam klečal pred malim Jezušem, sam mu pogledal na noge. Pak je imal čizme. A te čizme su bile naše Agnje. Da, naše Agnje; po velikoj krpi, ku joj je šujstar Bogorov vrgal, sam je poznal. A Bog iz neba ne nosi zakrpane čizme, znaš! Tako zjalav već nisam.“

Pak mi se je nasmijal dražljivo u obraz ter se je otpravil najper. A ja sam još ostal časak stojeć za drivalom pak sam se nek odrušil domom – kumaj sam našal prelaz prik našega plota – i bil sam vas dan jako tužan i nesričan, kot ki je jil iz prepovidanoga driva znanja. Ali nek donle sam bil tako tužan, dokle na večer opet nisam zašal u društvo mojih mladjih sestric. Njihova velika vera u maloga Jezušã donesla je i moju veru najzad. Opet sam znal biti vesel. Nek koč-toč me je htילו nešto ubost u gutu. A to je bila klica dvojbe, ka je vsejedno ostala u meni.

Medtim toga je prispila punoća vrimena. Došal je Badnjak.

Po vičeri su nas majka zgrabili za ruke i otpeljali prik, k našoj ujni. Pak su skrsnuli zgovarajući se pred ujnóm, da se moraju pašćiti pred maloga Jezušã, da mu pokažu put k nam. „Pravoda, pravoda, nek poj, ar bi mogal i zabludit ta mali Jezuš“ – su je rivali ujna na vrata van; ali opet, nisu se mogli dost načuditi, kako da kod nas nij' bilo još maloga Jezušã. Ar nut, kod njih je jur bil, a susedi smo si. A ravno tolič, kot smo

mi išli na lesu nutar, je moral on odzad van projti. Ovo je donesal. Ter su pokazali na tram. Onde je visila jelova kita, a na njoj da i tri jabuke pak nekoliko pozlaćenih orihov. Jo, – su nam velje razložili – kod starih ljudi nij tako darežljiv, kot kade su vrlo mala dica. I počeli su nam povidati prelipe božićne povidajke, da nam pokratu teško vrime čekanja i povekšaju našu veru, ča im se je i potpuno ugodalo, ar smo im nek žrkali riči i kumaj smo izdržali side za stolom.

Kašnje pak smo počeli molit iz molitvene knjige. Ja, kot jur školar drugoga razreda, sam najper molil litanije, a oni drugi su mi odgovarali. I jačili smo si. I kad bi nas bil gdo vidil u ovoj uri prave dičinje pobožnosti, bil bi rekal, da smo mi trimi kipara Rubensa „Jačeci andjeli“.

Polako bili smo jur izmolili vse litanije, ča god ih je nek u staroj „Hiži Zlatoj“, jur su bile i ujni sfaljivale povidajke, a naše matere još nij bilo po nas.

Ar med ovim došli su naši doma u veliku stisku. Za ovo sam, pravo, čul stoper kašnje.

Naša mati bili su naimre jur zdavno naredili božićno drivo, samo „Boga“ nisu imali k njemu. A prez „Boga“ nij tako lipo i ganutljivo. Zaman su prošli gori po selu do desete hiže, nisu našli nijedne divojke doma, ar su u ovu dob vse služile u Beču.

– Sad druge pomoći nij – su rekli staromu ocu, – kad su došli najzad – nego da morate vi biti Bog!

– A naš stariotac – Bog im daj pokoj – znam sigurno, da se nisu dali dugo nagovorati, ako je valjalo, da nam dicitu pripravu kakovo veselje. Osebito on Božić su morali biti dobre volje, ar su si bili prviput ublikli jedan

novi pleteni špenzar (sveter), koga su si bili nezdavno kupili na sajmu. No, ov špenzar pak novopodbriti obraz načinjali su je za deset let mladje, kot su im svača pod večer rekli. A ta rič im se je dopadala, ako je velje bila nek „zbog zlike“ rečena. Ter su rado privoljili u ulogu „Boga“. I mati su je odmah ublikli u stare hićene šlare, a u usta zeli su si jedan orih, da im ne bude poznati glas, kad budu po bogovu govorili.

Sada su mati dotekli po nas, da hajdi, ar stoji mali Jezuš jur pod vratih: „No onda nek bižmo“ – su rekli ujna. I na mah smo klečali mi trimi mali pred „Bogom“ i jecali drhtećim glasom „Otac naš“. Kad se je najednoč ča strahovitoga zgodalo.

Kot je „Bog“ držal u ruki rasvićenu jelvu, pade jedna svića i ulovi mu šlar oko prsih. U drugom hipcu goril je i sveter. I sada bi bili čuli, kako „Bog“ srdito zapsuje, kad na sriću ne bi bil imal ta orih u ustih i bili bi vidili kot kani hititi lipi „krispam“ nasred hiže, kad mu ga ne bi bili naša mati okretno zgrabili iz ruke i hitro obisili zvrhu stola za gredu.

Ovako se je odigrala ova tragedija za nas male još prilično. Ali Božić našega staroga oca bil je kruto pokvaren, čemu je bila uzrok jedna velika škulja na novom špenzaru.

Ova škulja je bila onda otprla i moje oči.

(1927.)

IGNAC HORVAT
GRADIŠĆANKE

• 1930 •

Gradišćanke (izbor)

Štefanićev gospodin (odlomki)

VIII.

Bilo je u augustu, na koncu djačkih praznika.

Djed, Štefac i njegov stariji brat Joško, okapali su zadnjiput vinograd.

Groždje se na šiba već lipo plavilo i stariotac je poslovao i babrao oko trsja tako brižno i tolikom ljubavlju, kao kad mati čisti i češlja svoje maljano dite. No ne samo zato, ča su ljetos visili grozdići tako gusti i tusti i obitali obiljnu trgadbu i „mokru“, veselu zimu, – nego ča su bili djed i vinograd u „Sridnjoj gorici“ davni brati. Pravo ni on sam nije znao, da ki njegov pradjed je prvi zasadio ta vinograd, ali kad su ga bile, a to pred dvadeset ljeti zničile vuši, on je, djed, bio ta, ki ga je opet zagajio, niti ga kada zaostavio. Nego jedva da je prispio misec marc, a s njim prva kop, djed se svako ljeto odselio sa svim svojim vinogradarskim orudjem, lopatom, motikom i nožicama pak jednom „tablom“ slanine, hlipcem kruha, miškom za duhan i lulom, u vinograd. I onde, pod zavićem jednoga zapušćenoga pčelinjaka prebivao danom a kada i noćom, kao prorok Samuel u crikvi, te kopao, gnjojio, rizado i vezao trsje. I premda su se nekoč onako ravni i gizdavi križi djeda časom prignuli, a brze mu ruke nastale teške, joj bilo onomu, ki bi mu se zapaćao u trsje, ili mu samo htio pomoći, mimo u kopanju i okapanju.

Nekada je, kao maljani i bosonogi dičak, i Štefac rado sprohadjao djeda u vinograd, ili nosio za njim u

„dvojki“ objed. Ali danas ga očividuće nisu veselili ni ti lipi, škurozeleni vinogradi ni zanimljivo društvo uvijek vedroga djeda, ar se je samo igrao motikom te samo strgao njom prokšivo po zemlji kao negladna dica po presuri i ujedno zaostajao za svojim suradniki. A najednoč se je bio ufrknuo, da će neopaženo skrsnuti iz vinograda. No, kod je htio pogledati na djeda, bilo ga je sram. I opet je ostao.

U to je došao k njimi gornik, tetac Šime. Njemu je, človiku bistroga oka i šaljivih riči, pravoda već zdaleka palo u oči ukunjanje i leharenje djaka, te se sada, kad je dostignuo djelače, upro na pušku i porugao:

– Hoho! A ča to imate med vami za tobrača?... Jednoga študenta... Glej, glej!... Ne b' si bio mislio... Ja sam se uvijek nadijao, da će biti jednoč od njega farnik ili oficir... Pak poglejte ga!... Tako djela, kao da b' mu išlo za kruh!...

– Aj, tečko, nekate nam ga još jače znoriti. I tako smo ga jedva spravili van, da nam malo pomore – odgovorio je Štefačev brat Šimi.

Štefac nije spustio ni riči. Samo je muče zastenjao kot on, koga su pogodili u najbolnije mjesto i zasikao svojom motikom srdito u zemlju.

– No pak! Ča znam da nima pravo, kad se krati motike?

– nastavlja je gornik Šime vragoljaste volje. – E, Štefac, ne b' se ja na tvom mjestu mučio i nažuljio si ruke. Nego bih hitio tu motiku k vragu, pa b' se legao kamo u hlad. Ili b' se išao u krčmu kegljati s gospodini... Bogme, ja!

– A pak sam se sada već i zasitio ovoga rovanja u blatu! Neka okapa on, koga je majka za to rodila! Ali ja neću

djelati! I već nigda ne! – puknuo je dičak sada najednoč. Pak se kao zmahnut zgodio, ča god se mogao motikom u tla i pobignuo po vinogradu doli.

A za njim zaglušao po gori glasan i porugljiv grohot staroga gornika. – – –

Stoprv, kad je dospio iz vinograda van pod slivlje, palo je Štefacu u glavu, da zapravo nima pred kim da biži. Ter je postao i ogledao se na hip najzad.

I vidio je, kako stoji djed nasred vinograda i samo gleda i gleda za njim. Ali nije vidio, da su se svitlile vrlomu starcu u očima i dvi žalne, samilosne suze.

Pak se je dičak otpravio polako i muče prema selu. U njem je još kipio bijes, a srce mu tuklo od uzrujanosti u prsi kao bat.

Ali jedva se odaljio nekoliko korakov od vinograda, u kom su se odzvanjale sada samo dvi motike, njegova srda se je namah rastalila, njegova se lica zažarila gorućim sramom, a noge mu nastale teške i preteške, kao da su obute u željezne čižme. I najednoč nije mogao više dalje te je sjeo uz stazu i smirao zabljenim pogledom gori u vinograd.

Ćutio je, i to mu je sada kao pelin zažukilo sline u gutu, da je bilo njegovo ponašanje, osobito radi djeda, ružno, nevridno i ditinjasto. Pak i vinograd?... Ča mu je vinograd zakrivio?

I bilo mu je, da je počinio nad vinogradom, u kom je prebavio negda s djedom toliko blaženih dankov, grozan zločin, i nukalo, vuklo ga, da se mora odmah povrnuti te pokleknuti na tu svetu, blagodarnu zemlju i poljubiti ju onde, gde ju je zgodio u čelo, a ona je – još sada mu gluši u ušima – onako jalno zajauknula. – –

– E, da! Da samo toga vražjega gornika ne bi bilo onde!
– uzdahnuo je Štefac. Pak se je tužan i vas slomljen,
kao da se luči na svevijeke od vinograda, doma i roda,
dignuo iz trave...

A ipak! Nije imao stari gornik pravo?! – zasiklo mu
opet kroz glavu. – Pravoda!... Ja hoću... Ja moram da
budem gospodin!... Gospodiiiiin! – zaviknuo je glasno.
Pak je raskrio ruke u višak i smaknuo se po putu
domom.

IX.

Ovo ljeto nije ostao Štefac doma do kraja praznikov,
nego se dao, na turobno presenećenje svoje matere,
još nekoliko dan prije u grad.

Ovde su ga već čekali njegovi prijatelji ili sukrivci;
dakako po redu svi veliki „dobrijaki“, no u općinskom
prostodušni i vrlo dičaki i dobri učenici, čiji je bio
najveći grih, da su strastveno ljubili nogomet i katkada,
ali samo na velike gode, kao na imendan gospodina
ravnatelja i glavara razreda, spušili negde pod grmom
skupno jednu cigaretu.

– Ali recider Štefac, ča je s tobom? Ti nisi više on stari!
– konstatirao je odmah po nekoliko dani njegov prijatelj
Laci Vojnović.

A imao je Laci pravo. Ar su sada Štefacu bili njegovi
negdašnji prijatelji nekako neugodni. Odvrćala ga je
njihova neogladjenost i ditinjska naravnost. Niti mu
se već dopadalo, da trči s njimi razvlasan i rastrzan
po igrališću, nego se je počeo, ar su mu ljetos već i
profesori govorili „vi“, mišati medju djake visokih
razredov, medju poznate kicoše, ki su se volili navečer

šetati po ulica i šetališći, ogledivati za lipimi varošćankami i zazirati kroz obloke u kavane. Ah, te kavane na glavnom trgu! Negda, a recimo još lani, htio se je Štefac još nekom naivnom bojažljivošću i praznovjerskim strahom obrnuti od njihovih oblokov, i prije bi bio hotio zabluditi u ponoći u jednoj velikoj šumi, gdje ruju vuki i medvidi, nego bi se bio dao odvući u kavanu. A sada bi ostajao, pun goruće želje, nekoč i po pol ure pred tim rajem gradskoga svita.

Onda su ga nekoga večera otpeljali njegovi novi prijatelji u kazališće.

Do sada nije imao Štefac ni novca za kazališće, a ni pojma, ča skriva ta ogromni stan s golimi poganskimi božicama na čelu. Za toliko silnije je djelovao na dičaka ta prvi večer u kazališću, – igrali su upravo neku Kálmánovu operetu, – i savršio on duševni prevrat, ki je već ljeto dan potresivao dičakovu dušu.

Tamo na daska, otkrio i očitovao se je pred Štefacom jedan sasvim drugi svit, ki nije imao ništa slično s tim, u kom je dosada živio i trpio, a najmanje s onim u njegovom rodnom selu. U ovom novom svitu bili su svi ljudi jednako lipi, bogati i jednako srićni. Oni su samo pjevali, plesali ter se dragali medju sobom; a griha u tom svitu kao da uopće nima...

Ta večer nije znao Štefac, kako je zapravo dospio domom u svoje noćišće. A sutradan se je jedva mogao opet sprijateljiti s običnim školskim životom. Niti je ostala ta prva od „tisuć i jedne noći“ u njem bez daljnjega upliva.

Ar, iako je Štefac znao razlikovati medju kazališnom pozornicom i ulicom, medju operetom i istinskim

životom, ipak je bio tvrdo uvjeren, da mora imati ta operetna igra negde u gradu, negde u svitu i svoju prisposobu ili nastavak. I našao ga, u tančeni dvorana, po krčma, pak opet u kazališću, ko je počeo odsle gusto ali otajno poiskovati ter se je uslijed toga natukao pri svojoj gospodarici i u dug. Još i svoj študij bi bio zanemario, da nisu njegovi učitelji još u pravu dob opazili njegovo propadanje i ozbiljno ga opomenuli; a on je, hvala Bogu, imao još dosta duševne moći, da se povrne svojim knjigam.

Pravda je i njegova silovitost i nedomišljenost u traženju raskoša i zabave časom nešto popustila i njegov je ukus nastao biraniji i finiji, ali je ostala u njegovi prsi čvrsta, neprominjena odluka, da postane pravim kulturnim človikom i „*comme il faut*“ gospodinom po estetiki Balzaca i Wildea, čiji romani su mu prezaran dospili u ruke. Zato je mnogo trpio pod svojim siromaštvom. I bila je za njega prava muka, kad je morao svaki dan na očigled svojih poznancev, osobito onih ženskog svita, ići na sirotinjski kruh.

Medjutim je i gimnazija upravela u njegovoj duši svoju zadaću, ka joj je naminjena. Čim je Štefac dublje i dalje napredovao u svojem nauku te proširio svoje znanje, tim su se gušće zbudjale u njem svakakove mladenačke želje, ambicije. Počeo je i on sanjariti i graditi svoje grade. Samo, da ni jedan od tih gradov nije stajao na tijesnoj, uskoj medji svoga malog naroda, nego lizao prik njegovoga neba u prostranije daljine. Ar je Štefac u sebi vrijeda zahitio tu misao, da bude jednoč „narodni“ župnik ili učitelj, – a ništa drugo. U tom smislu je uplvisao na njega i bojni mentalitet, to je opće

mišljenje, ko se je sada, – osobito u mladini, – kupalo u beskrajnom ugarskom rodoljublju i domoljublju. Zato Štefac, to jest Pišta, – kako ga je morala odsada i njegova rodjena mati zvati, – malo po malo već nije znao, ča da piše domom svojim roditeljem. Zato im već uopće nije htio pisati. Samo kad mu tribalo novca. A tribalo mu sve više, tako da je bilo višeput doma u obitelji i prigovaranja zbog djaka. No, na praznike je ipak dohadjao još domom, premda si već nije znao predstaviti, da ča će – za volju Božju! – stvarati u tom seoskom gnjazdu kroz sva mila dva miseca.

Ali sada su strine i ujne zaman čekale raskritim krilom i novopečenimi sirom-savnicami svojega mladoga rodjaka gospodina. Već ga nije mogla mati nagovoriti, da ih poišće. A kad bi se rijetkoput prošetao po selu i sastao s nekim svojim vršnjakom, negdašnjim suškolarom, Štefačeva su usta ostala nima. Ar nije već imao riči, kom bi se mogao porazgovoriti s prostim seoskim človikom.

Tada su i ljudi zafrkali usnicami za njim, kad su ga htili viditi ići mimo uz hiže, a mladina mu se počela poluglasno rugati za hrptom:

– Ono, gizdavoga Štefanićevoga gospodina!... Hihih!... Sve to je bila mati Roza već davno opazila. Ali nije se usudila za to svojemu sinu prigovoriti ni jednu žalbu; ar se bojala, da će biti Štefačev odgovor strašan i će joj samo prebosti srce. Samo je molila, žgala svaki večer ulje pred Marijom i ufala se... Dokle god nisu počeli iz grada zvirati sve gušće i gušće glasi, kako vidjaju seoski tršci Pištu šetajući po skrajni ulica s nekom „spačljivom frajličkom“.

Na to se je Roza ipak ganula. I poručila je odmah svomu sinu, da ostane sutra po školi doma. Ima se s njim nešto važno pominati. A drugi dan popodne je upravo zaletila u Štefačevu sobu.

– Gdje je moj sin!?! – kriknula je zdvojnim glasom na hižnom pragu.

– A nij ga doma. Niti će ga biti, rekao mi je, ča do ponoći! – odgovorila je gospodarica i sama uvrijedjena zbog tako nevridnoga ponašanja Rozinoga sina.

– Ah! – zavrisknula je Roza zdvojno. – Tako je sve istina! I žvignula gornjim tijelom prik stola...

Kad se je po dugom vrimenu opet nekako teško podigla, izgledala je tako omamljena i blijeda, kao da se je upravo stala od lijesa umrloga joj sina. I samo se muče odvukla domom.

Doma ju je čekalo pismo:

Draga mati!

Prosim Vas, nekate mi zamiriti, da Vas nisam hotio doma dočekati. Ali bilo bi zaman. Ar ča Vi hoćete, toga ja nikako neću. Neću, da budem pop, a niti kakov drugi pastir ili palir medju prostaki... Samo Vas molim, da me ne zapustite, dok ne svršim svoje nauke. Morebit da budete ipak jednoč gizdavi na mene!

Kušuje Vam ruke

Vaš Pišta!

Ali Roza je samo nevjerujući zamahnula glavom i načinila u zraku drhtećom rukom križ prik svoga Štefaca.

X.

No otac Ive, ki je sada po svršenju boja dolazio iz tvornice domom, nije primio odluku svoga sina tragično, već sasvim ravnodušno. On si uopće nikad nije jako lamao glave, kakovim gospodinom, da postane Štefac, samo je grebao, rovao i mrcvario se za njega kao rob. To je ipak već od početka naglasivao pred ženom, da nije potribno da si svaki študenat na kraju obliče kutu (svećeničko ruho). A sada joj je rekao:

– Poj, neka toliko ucidati zbog toga dičaka. I dosada nisu imali duhovniki mnogo dobra na svitu, a odsada ćedu ga imati još manje. Ja sam to sve vidio... Ter ćeš ti, s tvojim srcem, znamda još manje morati strpiti, ako ne bude duhovnik.

U tom mu je pak i Roza malo pravo davala. I malo po malo se počeo u nje duši opet oživiti Štefac, koga je od onoga groznoga popodneva oplakivala kao mrtvoga. No u to ipak nije mogla već vjerovati, da more biti dičak još kada srićan. On je, mislila je pri sebi, pred Bogom za sve vijeke zaigrao svoju sriću. Iako nije metala njegovomu daljnjemu školovanju nikakove zapreke, ali je odsle mučala sa svojimi savjeti-tanači i predala ga nekim tihim, turobnim pomilovanjem njegovoj volji i sudbini.

Štefacu je medjutim stalo najviše do toga, da samo ne izostanu novci iz doma i da svrši svoje škole.

Za ljetu dan je položio ispit zrelosti i dobio od svojih profesorov odličnu svidodžbu, kom je odmah hotio krenuti na sveučilišće.

Ali u to vrime ga je ulovio turoban poziv, da putuje domom, jer mu je otac naglo umro. – – –

Po pogrebu, kad su se bili rodjaci već razišli, mati je Roza prekrížila ruke nad starim hrastovim stolom, nagnula tužno glavu i stavila svojoj družini pitanje:

– Dica draga, ča ćemo sada započeti?

– A ča ćemo, majka! – odgovorio je najstariji, Joško.

– Djelat ćemo kao i dosada. A vi ćete nam biti odsle majka i otac zajedno.

– Bog plati, sinak – zajecnula je Roza srdačno i toplo pak si otrla iz očiju dvi blažene suze. – – – Ali, – obrnula se tada polako i bojažljivo prema drugomu sinu, – ti, Štefac?... Ča će s tobom biti?

– A ja ću se dalje učiti! – odlučno je odvratio sin.

– Još uvijek samo dalje učiti, sve dalje učiti! – tresla je mati turobno glavom. – Pak kako dugo će to još trajati?

– A tako da i četiri ili pet ljet...

– Ah, Bože moj, tako dugo znamda ja ni već živiti neću... A ipak, – dopusti mi, da te danas svejedno pitam, – ča za staliž si sebi odibrao?

– A odvjetnik ili fiškal ću biti.

– Tako...

– Da, majko. Ali, – – – zadrgnulo se je Štefacu najednoč u gutu i hitio posramljen oči nakraj, – k tomu će bit triba, da mi vi i odsle pomažete iz doma...

– Čemo ti tako pomoći, u ime Božje! – uzdahnula je mati nesigurno po kratkoj šutnji.

– Majko, to ne ide! – trgnuo je sada Joško na stolcu.

– Pa zač ne bi išlo? – drzovito se okrenuo Štefac k njemu.

– A zato! – odgovorio je brat i pogledao mu ozbiljno u oči. – Ar prvič si ti, brate, svoj dio već davno potrošio.

A drugič je naše malo gospodarstvo danas za dva muške ruke nastalo slabije. Pak i ove divojke ne želju ostati za priranke, nego ćedu se hotit danas-sutra i udati. A najdi mi jednoga, ako znaš, ki će ih i bez pinez! – Ali prosim te, Joško, – molila se mati splašeno, – imaj preštimanja s njim... Neka tako svrši svoje škole... A mi ćemo se doma kako-tako.

– Ne, majka! – zamahnuo je glavom stariji; pak se dignuo od stola i jedva vladajući sa sobom pokazao prstom na brata. – On se je već dosta naučio. Još i previše. Naučio se je igrati gospodina i svoje, svoj rod prezirati. A sada neka se još i to nauči, kako da nam zjalavim (bedastim) seljakom kožu svliče?! – Onda prije idem iz ovoga stana.

I otišao je iz sobe.

Štefac, ki je poslušao ov gusti izlivak svoga brata samilosnim, podrugljivim smihljanjem i bez prigovora, sad se je nastavio i progovorio gizdavo, ali sa žukoću u glasu:

– Čujte dakle, mati!... Ja tako od danas ne tribam od vas ni krajcara. Postavit ću se sam na noge. Ali odsle pa i nij' ov stan već moj dom!...

– O, Gospodine Bože, zač i mene nisi odmah zeo iz ovoga svita? – zaplakala je Roza očajno i usipala se na klupi.

Tako ju je Štefac i ostavio.

Još ta isti dan otputovao je hitro najzad u grad i poduzeo odmah korake, da si osigura besplatno primanje u kakov djački zavod. Ali morao je vrijeda priznati, da je pripisivao do sada svojim gradskim vezom i po znanstvu više sklonosti i ljubavi prema

svojoj osobi, nego li je tim dotičnim ikad bilo samo u peti. Neki su mu prvašnji prijatelji ili dobrovoljnici očito spomenjivali poznatu poslovicu o siromahu človiku, ki samo vodom kuha; neki je zavod tražio od njega još i dokaz plemstva. A mnoga vrata ostala su pred njim uopće zatvorena.

To ga je počelo užasno razočarati. I bludio je i bižao simo-tamo po gradu kao bigunac bez doma. Medjutim je, dakako, višeput mislio i na to, da će se vratiti barem župniku, Martinčiću, samo da je bio već davno prekinuo sa svojim dobročiniteljem svako dopisivanje i vezu te se već nije usudio preda njega molbom. A njegove ambicije gonile su ga neprestano kao mahnite furije.

Nazadnje je Štefac po dužoj mučnoj duševnoj borbi, nimajući ipak dosta samostalnosti i jake volje, da podnosi u kakovi ubogi sklonišći kroz četiri ljeta glad i zimu, krenuo običnim putem zustalih ili siromašnih študentov. Sredio se je pri nekoj gosposćini za odgojitelja. I kada bi si po jednom ljetu prištedio nešto novca, svršio je bilježnički tečaj.

I tako je nehoteć pao opet na domaću grudu. – – – Medjutim se je bila nad Gradišćem izminila državna oblast. A Štefacu je bilo svejedno. On je kao pravi primjerak silovitoga laktaša-štrebera i raznarodjenoga intelektualca služio vjerno staroga kao i novoga gospodara. Samo mu je tribalo, da se nauči novi državni jezik.

To mu je uspjelo, kad je spunio kao pisar okružnoga tajništva u nimškom K.-u tri ljeta.

XI.

Jednu nedilju po večernji bilo je u Višnjacu u Buličevoj krčmi osobito živo i glasno.

Sve se je pominalo samo za budući izbor okružnoga tajnika ili „notera“ u Bijelom Kapiću, kamo je pripadao, kao filijalka i Višnjac.

– No, – otvorio je debeljast seljak, zaštrcnuo si šešir-krljaču na šišanjak i podupro se laktom na stol, rado b' znao, ča za notarijuša ćemo se ovput dobiti... I zato, ako ću polag dušnoga spoznanja reći, i ta, ki je nedavno prošao od nas, nij' bio čemeran človik. Ali sve je htio človiku ravno u zube reći. Ako ga pak nisi htio odmah razumiti ili se s njim predegivao (prigovario), onda te j' htio vrijed i zahustiti ter poreketati van, – also marš iz konclaja!

– A čuješ, Pave, – odvratio mu je jedan drugi, – meni su takovi grubnjaki, ki se ravno vozu ter znaš na čem si s njimi, stoput draži, nego oni, ki imadu uvijek putnicu masti za vratom i ti se miliju, ruke pred tobom riblju i namah sve obećaju. A ti zjalo (glupan) projdeš obatren i pun veselja i kupiš putem ženi još i pol kile kave; pak počneš doma čekati. Čekaš misec dan, čekaš i tri, a posao ti samo spi i spi. Dokle god se po jednoč ne razljutiš ter ideš nada njih i počneš 'nako bečarski psovati pred njimi. Onda te odmah najavu zbog, – zbog čega to? – da, zbog „uvrijedjenja službenoga poštenja“. Pak se moreš i na svezadnje i deset šilingov zbaviti. A tvoj akt stoprv gnjije negdje u zdonjoj ladici.

– Tako je! – zamišao se ljuto jedan mladi u razgovor.

– I ja volim one, ki se s mužem po mušku pominaju.

Pak recimo ravno, da su naše naravi i bolje se slažu s nami.

– No, ča je moja stara, nju ćeš prije dostati kilom meda, nego dvimi vozi paprike, – pošali se stari čizmar, a grupa je prasnula u smih.

– E, ja bih samo rado znao, ča za notaruša ćemo dostati! – opet je progovorio prvašnji debeljan i pocicnuo medju nogami na tla. Pak je zgrabio lulu u obadvi šake i proširio se s lakti prik stola.

– A ča toliko gatate! – javio se je sada seoski kolar od drugoga stola, a da nije človik znao, da li govori ozbiljno ili se podruguje. – Pak ga imamo, ako vam je pravo! Ovo je velje jedan! Pokojnoga Ive Štefanića sin, Pišta, ki si sada tamo negde na Nimci rabi notke.

– A gle! Istina je! Seosko dite! Da nam ov prije nij došao na pamet! – odobravali su neki živahno i zabadali lulami jedan drugomu pod nos. Ali većina im je muži vihorno prigovarala i padali su od svih stran srditi uskliki:

– Ča!? Toga gizdana! Onda bi si stoprv koga kupili! Prije jednoga dotečenoga iz Pemsakoga!

I na hip nastane med stoli burna gužva, kao da je išlo svakomu za živu glavu. Medjutim, posao nije bio tako nevažan.

– A neka je, kakav je, ali Hrvat je! – čuo se je iz opće vike glas i udaranje po stolu mladoga gospodara Šime.

– Da, bome. Pak još i kakov Hrvat! – narugao mu se seoski stolar i otkrio sada svoju pravu ćud. – Otkad mu je majka dala načiniti dužičke hlače, sram ga je još i zazinuti po našu. A dosle je moguće pozabio i hrvatski Očenaš.

– Da ga samo po djačku zna do kraja! – dohitio se šaljivo stari čičmar, da to vruće pitanje razmrača i malo utiša uzbunjene goste.

No, gospodar Šime se je dalje opirao, ali je sada nastavio nešto mirnije i povjerljivo:

– Zato j' ništa! – rekao je. – Ako i ne kani znati hrvatski. Ćemo ga potvoriti. Pak ćete viditi, kako će mu lipo polako opet doći na pamet materinska rič. To će biti veselje, kad nam bude htio onako po hrvatsku razlagati te svakakove nimške spise, jednoč od poreznoga ureda, drugoč od kotarskoga poglavara, a tretič vrag zna odakle. Dosad sam morao s tim svačim samo simotamo bižati po selu, ko (kada) školniku, ko gospodinu farniku. A tako j' bilo i pod Ugri. I onda sam samo svaku drugu razumio.

– Pravo ima. Mi Hrvati smo uvijek bili sirote. Nas nigdo ne kani razumiti, a mi moramo svakoga, – tiho je šapnuo negdo u kutu.

– Ali ne zbog toga smo mi veliki siročaki na svitu, – progovorio je na to preštamani starac Leonard, – ar hvala Bogu, prodat se zato ipak ne damo od Nimca, ni od Ugra, a obajt ćemo s našim jezikom i polovicu Europe. Ča se pa tih službenih pisam tiče, Šime, s timi dođdi k meni, kad ti opet ča doleti. Ću ti ih ja rastumačiti. Nego, muži, naše uboštvo je u tom, da smo mi ljudi-seljaki imali i imamo još danas puno pretpostavnih i puno činovnikov, ali malo pravih ocev. To je, da se ti naši činovnici na različni mjesti morebit bolje trsu, da nam svakomu ugodu polag zakona; pak da sve, ča nam ovako dadu, dohadja, – meni se tako čini, – uvijek iz erarskoga magazina, a ne od njihovoga

vlašćega človičtva, da ne velim od ljubavi. Zato, kad onako zajdeš kamo na vrata nutar, oni posluhnu tvoju povidajku, da, – ali ne uvijek do konca; pak ti brzo odrižu kus pravice i ti moreš opet projti. Ali kad ti je koč nekako jako teško oko srca i htio bi si je pred njimi malo sprazniti i zlakotiti, onda te samo udvorno odrivaju na vrata van... Ar pravoda, nimadu lazno... E, pak ti naši krvni peljači! – mahnuo je rukom starac. – I oni su svakakove vrsti. Jedni živu med nami, kao da nisu med nami. A drugi opet... Ne ali, recimo, ča j' pravo, je ih još u lipom broju, ki nas i zbliza, od lica do lica ljubuu.

– No ja sam samo za Štefanićevoga notaruša, ako do odibiranja dojde, – krenuo je Šime opet u prvašnju kolomiju.

– Čekaj! Još je daleko do toga! – odgovarali su mu muži, ali ovput nešto pogodnije.

– A ča! – zahustio se je sada najednoč Štefačev stari stric Martin, ki je dosle samo posluškiavao i mirao muče u svoje staklo.

– Vi ovde već da i uru dugo prodavate i kupujete mojega rodjaka, a niste se još ni pitali, je li ste ga i vridni, ha!

– Oho! Glejder ga! – vikali su muži grohotajući.

– Da! – nastavio je stric sve ljutije. – Pak i to ste se zabili pitati, je li će vam hotit i dojti, ako si ga odiberete!... A pred manom neka nigdo ne pvida, da kakov človik je Štefac. On je bio, – govorili su mi ne jednoč njegovi profesori, – najbolja glavica u cijeloj školi. Ste me razumili! I danas bi mu se vi, zivaki, kao „milostivnomu gospodinu doktoru“ klanjali, da mu

nij' otac prezaran umro. Ali on će, – obećao mi je, kad sam bio nedavno pitati, a pitat sam ga kao rođjak ipak smio i bez vas, ne? – on će zato i simo dojt. Premda je samo teško privoljio, kad sam ga nagovarao – jer sam ga i nagovarao, i to ćete mi dopustiti, ha? – A ja mu i vjerujem. Ar kako ga zgora i zdola sve poštuje, mogao bi danas-sutra siditi i u drugačijoj notariji nego je naša sirotinja. Ali kad ga dostanete, – ako ga stoprv dostanete! – dobar vam stojim, da ćete imati notaruša, na kakovoga se još ni naši djedi ne moru spomenuti! – E, Martine! – nasmijao se je krčmar huskajući ga ter ga dobrovoljno praknuo po ramenu. – Ti ne b' nikad vrepca ulovio, toliko bugnjuješ. Reci samo: koliko ćeš ga platiti, ako bude ta dičak kod nas notaruš? – Platit? – zaštrcnuo se na hip Martin i razbuljio oči na krčmara. – A četvrt vidra od tvojega najboljega! – zaviknuo je pak i tropio šakom po stolu. – Ako ćeš ga pol vidra platit, – pružio je krčmar Martinu ruku, – bit ću ti prvi korteš i do danas osam dan su svi purgari iz Višnjaca, a i iz Bijeloga Kapića u mojoj putnji! No? – Ne marim! Neka tako bude! – pačnuo je Martin krčmaru u šaku. – Tako da, Martine! Sad si ubio vola! – zagaknuo je u jednom uglju Jure, stalni gost u Bulićevoj krčmi. – A ča! – nastavio je svojim hrdjavim glasom i okružio skupinu muži. – Ja nisam purgar, ali pokažite mi brzo kade koga plundraša (ki nosi gospodske plundre, hlače), ja ću ga, bogme, za tri decije vina odibrati. Pak zač i ne? Plundre su plundre! E! – – –

XII.

Štefac se po svojem odibranju mišanim čuvstvom sjeo u vlak. U njegovoj duši se još nije bila svršila ona borba, ka se počela u njoj onda, kad se dao nagovoriti na ta korak. To je bila borba medju željom za boljom i samostalnom egzistencijom pak medju sramom, da uzima odsle svoj kruh iz onih ruk, kih se je bio nekada tako odlučno i tolikim prezirom odrekao. I sada, kad se je stisnuo u ugalj jednoga praznoga kupeja i promišljavao, jednoč je ova, a u drugom hipu ona ćut nadvladala u njem. Samo kad si je medjutim opet i opet jasno predstavio svoj položaj, morao je priznati, da njegovi izgledi nisu tako krasni. Ar, ako je zbog svoje djelotvornosti i okretnosti imao „zgora” neki ugled, ipak nije bio toliko zaslipljen od svoje vlašće valjanosti, da ne bi znao, kako mu more milost njegovih pretpostavnih jednoga dana samo izmaknuti i da konačno svaki ćlovik sam kuje svoju sriću.

Zato se je dao dalje voziti.

Ali kad je na svojoj stanici istupio iz vlaka i zagledao onde jedna domaća kola s košem i nekim poznatim mu kočijašem, opet je na ćasak zaplasala u Štefacu ona prvašnja bojažljiva odvratnost prema svojemu zatajenomu rodjenomu domu; i kad već nije mogao krenuti najzad, najradje bi se bio sam otpravio po jednoj stazici u selo. No njegov ćlovik ga je imao odmah za rukav.

– Ovo smo, mladi gospodine! Veselim se vašemu zdravlju! Sad samo za manom! – pozdravljao je Štefaca iskreno obradovan i peljao ga s poštovanjem k vozu.

– No, da ste nam samo srićno došli. Pak da ste zdravi.

Već vas nisam da i sto ljet vidio! No skoro. Ča ne?! – čavrljao je zgovorno i veselo i tresao mu međjutim ujedno ruku. Pak ga je zgrabio pod pazuh i pažljivo posadio na siromašno slamnato sidalo.

Kad su se potom kola ganula, u Štefaca se najednoč povrнула njegova obična bistrina i gospodska sigurnost. I dolazeći do sela bio je gotov sa svojom odlukom, da će postupati s ljudi kao bi i svaki drugi činovnik, to je pravično ali nehajno i bez ogleđa na rod i znanstvo. A kad bi mu po nekom vrimenu uspjelo, da se čvrsto umjesti, naučit će sve po svojoj volji „tancati“. Tim je odmah on dan i nastupio svoje mjesto u Bijelom Kapiću. –

U selu, u kom se nije htilo kroz mnogo ljeta skoro ništa novo dogoditi, izvan ako se nij' kada-tada župnik ili ki učitelj izminio, ili se ka nova hiža zgradila, djelovao je dolazak novoga tajnika domoroča nesvakidanjem senzacijom. Ljudi su svi, muži i žene, stajali pred putnim vratima, a mnogi su dizali i kape pred došljakom, ki je sada u svojem smišnom položaju, – već je čučao na dnu koša, jedva mogao očuvati svoju samosvisnu dostojanstvenost. Tako je morao biti prvi utisak, koga je dobio o svojoj novonajdenoj domovini, za Štefaca ugodan.

No, on je ipak ostao vjeran svojem u naminjenomu načelu i zahadjao s narodom jednako činovnički. Samo, kad su mu potom počeli dohadjati u pisarnicu stari i mladi ter mu povidali svoje posle, teškoće i brige, ke su katkada nosile na sebi zlamenje prošlih ili budućih grozних obiteljskih nevolj i tragedijov, ili kad su se ovako po nekoliko miseci pootvarale pred

Štefacom, jedno za drugim, rane i boli jednoga ljudstva, onda se je ipak malo po malo razmlačila njegova nečlovičja ledenost i podrhtala mu u duši neka dosad nima žica, žica sućuti. Ali po svojem vladanju i vanjšćini ostao je još kroz duglji čas u svojem društvenom okrugu kao i u svojem uredu lipi, duhoviti, ali gizdavi pozer i kicoš, za kim su se divojke rado ogledivale, ali ga nisu volile.

Medjutim je mnogo uplvisala na njega i njegova mati. Štefac se je bio, pravoda, vrijeda pomirio sa svojom familijom i kad sâm nije gospodario, odšetao se svaku nedilju i svetak svojim u Višnjac i potrošio s njimi skupa objed a kad i kad i večeru, pak se opet povrnio na spavanje u Bijel Kapić.

Po objedu, kad se je već htela družina razići, i Štefac je sidio sam s materom pri stolu, mati mu je mnogoput miljano govorila:

– Sinak, neka biti tako hladan s ljudi. Glej, ov tajedan mi se j' opet tvoj ujac, Vide, tužio, da j' bio kod tebe, ali ti da si ga tako mrzlo otpravio, kao da b' se bio s njim prviput i zadnjiput vidio. Jedva, da si mu nazadnje ruku ponudio... A tako ča moram poslušati po redu i od drugih naših ljudi... Pak si čuo, da su te jednoglasno odibrali, i kad si došao meda njih, mislili su, da su dostali Boga u selo. To j' sve zbog toga, ar potle ljudi pametu, nismo još imali ovde notaruša Hrvata... Zato su sada puni veselja, moraš ih samo razumiti. Zato ako te koč-toč i malo zabavu u poslu, ali ti se već za vrat višaju nego ti je ugodno, neka im zamiriti. Samo lipo se nu s njimi, ar se bojim, da ćeš si ih vrijeda odvrnut od sebe.

– E, majka, – htio je Štefac na takovu tužbu svoje matere otresito odgovoriti, – ja odvisim i od jednoga drugoga gospodara. To je moja vlada. A ona ne želji, da poznavam razlike med človikom i človikom... Ali vi toga ne razumite.

– Razumim to ja dobro, dragi sinko! – znala ga je mati Roza žuko zavrnuti. – Ne nagovaram te – Bog očuvaj! – da se ne mariš za oblast; ali boli me ča vidim, da bi ti samo s gospodom držao. Da. Kao da ja, tvoja mati, nisam prosta žena, a tvoj pokojni otac nažuljeni seljak...

Ovakove riči i oni tihi uzdahi, ki su ih sprohadjali i ke Štefac nije rado čuo, odbijali su se početkom od njega kao kaplja, ka škropne na tvrdu grudu pak se odmah razleti u zraku. Ali kako i kaplje, kad padaju gusto iz strihe, izdubu po času još i najprkosniju grudu te ju raskvasu i razmrvu, tako nije ostalo ni Štefačeva ćud uslijed tih popodnevnih razgovorov s materom bez utiska.

A jednoč ga je domišljata mati i nato nagovorila, do poišće u domaćoj crikvi i svetu mašu, ča Štefac jednostavno zbog toga nije dosada još učinio, ar se je bio već sasma odučio od crikve.

I zaista se je odmah na nasljednu nedilju spravio, došao zaran u Višnjac i odlazio po skupnom zvonu k Božjoj službi.

XIII.

Kad se Štefac sjeo u klupu kraj oltara, ka je po navadi rezervirana za seosku inteligenciju pak za islužene crikvešnjake, odmah su se svi oči uprli u njega i ljudi

su bili očividuće radosno presenećeni zbog prisutnosti svoga gospodina notaruša pri Božjoj službi. Ar narod misli, – a u tom se i rijetkoput vara, – da ki činovnik nediljom s njim skupa Boga moli, ta i u djelatniku s njim skupa djela.

No, Štefac je još malo poznao svoj narod, a da bi si bio znao rastumačiti, ča zlamenuje to značajno miganje i potiho šušljanje medju muži i ženami. Niti je posvećivao pobožnoj skupini, ka je napunila hižu Božju ča do najskrajnijega kutljaca, – a bila je danas, na prvu adventsku nedilju, opravna sva u črno, – kakovo osobito zanimanje. Već je, onako nehajno i nemarišno, kako se ogledamo u jednom kazališću, okružio očima crikvu. Ali njegovo oko, kad je proletio okolo-naokolo, nije moglo najti u svem starom Božjem stanu ni jednu povoljnu točku, gdje bi bilo postalo te se malo razdragalo. Nego je lebdilo po njem simo-tamo kao lastavica, ka se katkada slučajno zaleti medju ove zidine. Pravoda, bio se već previše otudjio od svoje domaće crikve. A nije bilo prošlo još mnogo vrimenta, da je ovde na oltaru ministrovao, a ono odzad na korušu školniku orgulje gazio.

Stoga se je Štefac samo grosaljivo (dosadno) protegnuo u svojem škamlju, zeo u ruke jednu razdrapanu „Hižu Zlatu” i počeo u njoj napamet prevraćati i listati.

Samo kad je pak na početku svete maše zaorila i zaljuljala po crikvi, nužno i željno, kao krik jadne zemlje za spasiteljskim nebom, ona najistinitija adventska pjesma:

Ave, o Marija, ružo rumena,
Milosti si puna i preblažena...

zaljao je nenadijano neki topao slap Štefačevo srce. I on se na hip zagleda preda se, brižljivo i nabranim čelom, kao da se silom sili, da ulovi neku nejasnu uspomenu iz svojega dinstva, ka se je sada dignula iz njegove podsvisti, ali opet mu odmah i skrsnula... Pak je nakanio, da će dojt i još kada u crikvu.

Ipak mu nije bilo žao, kad je bio kraj jački i maši, i on je smio opet izlaziti iz tijesne i sparne crikve.

Vani se je na crikvenom dvoru naslonio na jedno sedrovo stablo (murvu), zapalio cigaretu i dokle je seoski načelnik opravio pod starimi kostanji s muži i junaki običnu „gmajnu“, Štefac je radje razgledivao divojke, ke su upravo počele suvajući i lezgetajući (smihljajući) se izlaziti. No kako je on počeo svoje negdašnje suškolarice prokšivo (razmaženo) i prezirno fiksirati, polako je surovi izraz njegovoga obraza omeknuo i prominio se u pravo iskreno čudjenje, kad bi opazio medju timi seljačkimi divojkami Hrvaticami i vrlo snažne i lipe, od kih bi neke i po svojem obliku i vladanju potpuno odgovarale njegovomu birljivomu gospodskomu ukusu. Ali opet se morao katkada i slatko nasmijati unutra, kad je gledao na njihovoj opravi onu neskladnu i smišnu mišavinu varoške mode i seoske nošnje.

U to je dolazila iz crikve, kraj svoje družice, neka vanredno dražesna divojka, krasnoga rasta, svježega lica kao zora i blijedokostanjaste kose. Ona je koračala lagano ali skromno. A na nje prateži poznavalo se, da ima od navadnoga različan i osoban ukus, čim je ona namah obrnula na se pažnju mladoga gospodina.

Kad je divojka došla do Štefaca, a on je nato malo

prignuo glavu i zlovio jedan plah pogled iz nje lipih, modrikastih očiju, odmah ju je prepoznao i utvrdio pri sebi udivljenjem, da je ona njegova vršnjakinja i miljenica, Peričina Ilka.

I od tada je Štefac počeo hoditi i na ples i u kazališne predstave, no samo kao gledalac, opažavajući muče ali velikim zanimanjem Ilku, ka mu se je pri svakoj zgodi sve više dopadala.

Jednoč je ipak zaboravio svoju gospodsku dostojanstvenost, ka mu dosada nije dala, da stupi s prostim narodom u bliži doticaj, ter se otpravio za divojkom. I kad se je Ilka rastala sa svojimi družicama i krenula po putu u njihov „mali kraj“, Štefac se je popašćio.

– Ali mi letiš, divojčica, kao srna! – doviknuo joj je s odzad poluglasno i vas zasopan.

Kad se je Ilka na ta glas obrnula, opet je odmah i odmaknula glavom i našla se, kako bi se i svaka vrla seljačka divojka, kad se kakov „gospodinac“ zabode u nju, u velikom strahu i sramu. Pak je obisila glavu, uprla oči u tla i počela brže koracati.

No Štefac se je namah stvorio kraj nje i ju nježno zapitao:

– Ča me već ne poznaš, Ilka?

Divojka mu ništa nije odgovorila. Nego se sva zažarila i pustila trepavice na oči, kao da se je bojala, da će ju ta gizdavi gospodin u isti hip uvrijediti kakovom nezgodnom ričju. Samo, kad je Štefac ponovio svoje pitanje i to još ljubeznije i naglasom dobrovoljnoga prijateljstva, prikrenula mu je malo svoju glavu, briznula ga plašljivo okom ispod rupca i prošapnula skoro bez glasa:

- Kako vas ne bih poznavala!
- No ipak! – kriknuo je Štefac veseo. – Ali u tom slučaju, – nastavio je, a da je i sam ćutio, da prebrzo galopira i sebe ponizuje pred divojkom, – u tom slučaju mi je smišno, da mi – „vi” veliš. Reci mi prosto „ti“.
- Zač?... Vi ste gospodin, a ja sam samo seoska divičica, – odvrtila mu je Ilka naravno.
- Ne tako, lipa moja! – prigovarao joj mladi notaruš razigran, te joj povjerljivo pokuknuo pod rubac. – Nego ja sam sada ditić, a ti divojka!
- Ilka je na to omirila svojega sprohodnika nešto sumnjičavo i zasmirila se opet ozbiljno preda se. Ali kad je Štefac potom okretno skočio na drugi razgovor, a njegov je glas nastajao sve nenasilniji, divojki je malo po malo odlanulo i počela ga sve većom pažnjom slušati. A odgovarala mu vrlo pametno, dokle god ju nije dohitljivi mladić opet nagnao u nepriliku.
- A recider mi, rožica, u kom kraljevskom vrtu si dosad cvitala, da te ja kao študenat nikad nisam vidio doma?
- pitao je šaljivo.
- To je moguće. Ar kad sam bila iz škole van, onda su me naši zaminili za Ugre, da se ugarski naučim; a potom sam bila tri ljeta u Beču kod moje tetke pekarice.
- Ah, tako! Onda mnogo razumim! – nasmišio se on tajanstveno.
- Ča razumite? – vratila mu se divojka sramežljivom radoznalošću.
- A da si mi tako elegantna!... No, pak uopće, da si tako milotna i duhovita divojčica, a mogao bih reći i gospica...

– Ne! Samo gospica mi nekate reći! – branila se divojka iskreno.

Ovako se degajući i čavrljajući med sobom dospili su mladi ljudi ča do Petričine ljese. Sada je bio Ilkin udvaratelj već toliko siguran, da ju je zeo za ruku i pitao:

– A pak Ilka, je li ću smit koč-toč ‘nako po podne ili na večer i k vam dojtj?

– Da... Ako vas bude volja! – – jecala je divojka u stiski i porumenila. – – Naša majka ćedu vas vrlo rado primiti... Oni se još danas mnogo shadjaju s vašom materom. Ter se i mnogoput pominaju za vas. I naš otac...

– No da. A ti?...

Ali na ovo pitanje mu se Ilka hitro skinula i skrsnula za njihovom ljesom.

No, uprav zato je Štefac sidio već na narednu nedilju popodne kod Petričinih u „prvoj“ hiži u prijaznom razgovoru s hižnom gospodaricom i divojkom. A tako je bilo i za osam i četrnaest dan. Medjutim se je Ilka, koliko joj to bilo moguće, skrivala pred njim. Niti je hižni otac početkom rado gledao dolaženje gospodina notaruša u svoj stan. Ali kad se je kasnije, po gušći i razboriti razgovori s njim osvidočio o njegovom u istini ozbiljnom značaju, a i seoski jeziki nisu znali mladomu gospodinu u moralnom pogledu ništa nevaljano i pogrдно predbaciti, onda mu je i on rado i poštovanjem pružio svoju ruku.

A Štefac se je sad samo rijetko vraćao nediljom navečer u Bijeli Kapić, već je prenoćevao doma, u kući svoje matere.

(1974.)

 JGNAC HORVAT

JZ NAŠE
STARE GORE

I.

KNJIGA HRVATSKOGA
NAKLADNOGA DRUŠTVA

Iz naše stare gore (izbor)

Paragrafi vrdira Tobolca

Prepostavni gorske općine ili gornik biše onda Franjo Sedenić, a čuvar gore ili vrdir Miško Tobolac.

Kako je Miško Tobolac došal do toga imena, toga vam ne znam povidat, ali moj ded mi je povidal, da je bil vridan toga smišnoga naziva.

Bil je nepopravljiv potepuh. Tri dane je delal, jednoč kod ovoga a onda kod onoga gazde, a četire dane je ležal na trbuhu pod slivom. A i kad je delal uvek je nek za tanji kraj grabil, da se ne pregrabi. Ter i najbolji ljudi u selu nisu znali niti toliko dobra od njega, kot je črno pod noktom, odlag da je svoju staru majku zaistinu ditinski ljubil. No tako daleko već nij' dosigala njegova ljubav, da b' se bil i za nju skrбил.

Konačno se je ta Miškin stališ i selskomu sucu zamiril ter je prosil gornika, da ga sredi za vrdira u goru. I gornik ga je sredil. Ravno na Lovrenču kad su gorske čuvare metali.

A gorski vrdir, to je bil onu dob velik red, zvanaredna čast, ka je htila pripast samo človiku poštenjaku. Ali kako je mogal i Pilatuš zajti u Veru Božju, tako je došal i Tobolac u vinogradske čuvare. Morebit, da se popravi i nastane poštenim človikom, mislili su i sudac i gornik. Ali čuvar gore moral je znati i regule gore, naime ona pravila, ka je gorska prepostavnost stavila lipo u paragrafe i trikrat u letu oglasila.

Kad ali Miško nije poznaval niti jedno hrvatsko slovo, ar je i u školi, kad je htil uopće dojt, već nek pod

škamljom nego na škamlju sidil, poslali su ga k školniku na nauk. A ov je bil oštar človik ter mu je zabil u četernajst dani vsih sedamdeset artikulušev ili paragrafov gorske pravde u glavu. Pak su mu obisili na ramen jednu staru pukšu, s kom su još nekada na Turke striljali i jednu kožnu torbu za vrat; a Miško si je odrizal u plotu i jednu glogovu baticu pak se j' otpravil u goru za čuvara.

I pasal je tamo, u goru, med zeleno trsje i ptice pevačice. Pohadjal je med njimi u svojoj silnoj krljači i srakinjim perom kot kakov bajoslovni princ ili kraljić iz povidajke. Namah je znal vse ptičje jezike i jačke ter si je cel dan samo fućkal i jačil. A ljudi, osobito dica, su ga rado slušali. Samo gornik mu je pregovaral neka ne fućka ujedno preda se, ar tako nikad neće nijednoga tolovaja ulovit.

No više nego na svoje muzikalno znanje bil je gizdav naš Miško na svoje paragrafe, ke je bome bolje znal napamet nego desetere Božje i petere crikvene. I joj je bilo onomu, ki je u čem pogrišil proti njim.

– Ča ne znate, da se na mladu nedilju ne smi cel dan u goru? – urupil se je na dičake, ki su došli tamo škoruše (neka vrst sada) trest. – Paragraf 3! 48 novac kaštige! – zagrmil je još jače na nje. Ali dičaki su znali bolje bižat neg Tobolac; a dokle bi si bil on pukšu nabil, bili bi zašli u Rim.

– Glejte, da domom zajdete! – upomene opet jednoč drugda tetu Martu, ka je još pri škuri fufnjala u trsju.

– Ar vas moram za četire novce kaštigat. Vi ste jur stara baba ter bi mogli znat, da se po Zdravoj Mariji

već nigdor ne smi u gori zadržavat. Tako veli paragraf numero 2.

– No no, nek ne tako z visoka! Pak neka človičku veljek glave znet, ako se ku minutu zabavi – odbriznula mu je Marta, ali si je obisila odmah korbicu za vrat.

Da bome, s Tobolcem se nije bilo dobro šalit, ar je bil oštar i pravičan. Nikomu ništ nij zagledal, odlag nosećim ženam i divojkam za odaju, ali to je i zakon sam tako prepisival.

– Katica, sad sam te jur dvaput ulovil, da si si na susedljevom jabuke kinula – rekal je ljubeznom oštroćom snažnoj Gazdinoj divojki. – Ali po treći put te moram kaštigat. Paragraf 21.

Tako je Miško Tobolac vršil svoju službu. Gornik ga je hvalil a i ljudi su se vred ubiknuli na njega, i on je postal za goru ono, ča je bila onu dob luč (svića) za stanje. Vsagdir je svitil svojim znanjem paragrafov i svojom pravičnošćom.

Samo dedu Merti je bila Tobolčeva poštenost sumnjiva. On je gledal u Tobolcu uvek nek onoga bivšega selskoga ništvidnjaka. I vsenek je htil, kad je bil govor o Tobolcu, samo mahnut: E, iz kucka nigdar ne će bit slanina.

A ded Merte biše onu dob najpreštimaniji gazda i vinogradar u celom selu. Jur je imal daleko prik sedamdeset let na hrptu, ali još je bil vsako protuliće prvi u gori a i u jesen je odlazil poslidnji. Došal je uvek na cel tajedan, samo prik nedilje je išal domom u selo zbog Božje službe.

Imal je lip velik pčelinjak pod slivljem u svojem vinogradu a u njem vsega dobrega, ča je bilo potribno,

da mu duša uvek friška ostane a telo ne pogine. Slanine, šunke, ukadjenih kobasic i pravoda vrč vina. Ali mer mu je i cvalo lice črljeno kot rožica. Za svoje pčelce se nij mnogo maril. Ti bi bili mogli svoj med i na susedljevo nosit; ali na vinograd i delače si je jako skrbil. Rekoh, ta ded Merte nije mogal trpit Tobolca. Osebito tvrdo mu je ležal u želucu od onoga vrimenta, kad mu je Tobolac preštal jednoč na glavu osamnajsti paragraf gorskih pravil, polag koga se vsaki, ki u vinogradu zapsuje, kaštiga s 44 novci, od kih dostaje Crikva 40 novac a vrdir četire novce.

– Ter ti ćeš mene zavraćat, ti mačkotar, ti! – prasnul je vas črljen od srama ded Merte na Tobolca. – Prije si tvoju črnu dušu operi, onda otari moja usta! Ti Cigan!

– Paragraf numero sedamnajst! Jedan dukat kaštige, dede Merte, ča ste čuvara gore uvredili odbrusi mu Miško srčeno.

– Ej ti tolovaj! Pak ćeš me još dalje učit? Sada ali glej, da mi zgineš spred očiju, ar!... – zaviknul je ded Merte i zahustil jedno držalo od motike. I skoro mu se j' spružilo u ruki. Ali Tobolca je bila jur zemlja požrknu-la...

Došla je trgadba.

Vse je bilo radosno uzbudjeno, ar biše to leto čuda i dobroga vina.

I Miško Tobolac je imal pune ruke posla. Rizal je verno i savisno na palice rovaše (zarize), da koliko vidar će jedan i drugi gospodar dostat, ar od vidra dobiva čuvar gore po jedan novac.

Ded Merte je takaj išal od kade do kade i računal.

Dvisto vidar ću ga lako natrgat, brojil je u sebi. A to je zlamenovalo, da će bit vrdiru dužan dva dukata. I on bi mu je bil dal, ar skupnjak nij' bil, ali prije nego ga je isplatil, bil bi se vsejedno malo fantil nad njim i rado dokazal svojim tovarušem, da Tobolac nije još svlikal čisto svoje stare kože, nego da se u njoj shranja još ništvidnjak.

A k tomu, da tako zločesto misli od vrdira, imal je Merte još i jedan osebujan uzrok.

Bil je naime još pred trgadbom opazil, da mu one dobre ukadjene mesne kobasice, kih je imal uvek u pčelinjaku nekoliko pari, prebrzo sfaljuju. Još nij htill jako načet jedan par, jur je htill bit i na kraju.

– Ovo nek ta Tobolac more bit! – sinulo mu je kroz glavu. Ali od tata nikad niti sleda.

Kad se je pak trgadba zvečega svršila, on je još ostal u pčelinjaku. Da pčele poshranja za zimu, rekal je Tobolcu, kad ga je ov jednoč opomenul, da se more sada i lako razhladit.

No ali nisu bile Merti pčele u glavi, nego je vse dane mudroval, kakovu lečku će tolovaju podmetat. I pokidob je bil duhovit človik a i šali priklonjen brzo je izmudroval.

– Ti Miško! – rekal je vrdiru jednoga večera. – Oglej se nočas koč i na moj pčelinjak; ja ću skočit u selo, da se zračunam sa svojimi delači. Jutro sam jur opet ovde.

– Morete mirno pojt, ću ja merkat – će Miško.

Ali nij prošal ded Merte u selo, samo do devetoga vinograda a odanle se je u škuri ukral najzad u svoj pčelinjak.

Kad je otprl vrata: Miško Tobolac sidi na starom kanapetu ter se gosti. U ruki mu pol metara dužička kobasica i kus kruha a uza njega vrč vina.

– Aha! Imam te, ti vražji sine! – prasnul je na njega Merte. – Ter ti si imal vsenek gustar na moje kobasice!?

– Joj, dede Merte! – zdrhnul se je Tobolac i duša mu je od straha zašebetala u telu. – Ja sam nek kanil očistit ove kobasice. Mrvunci su na nje došli.

– Da, mrvunci!... Vuki i medvidi, reci! Da ti budem laglje veroval... A sada reci, ti farizejuš: koliki paragraf je na to, kad gdo kobasice krađe u vinogradu?

– Na to nij paragrafa, prosim vas lipo, dede Merte! – drhtal je siromah Miško.

– Ako ga nij, onda ću ti ja jednoga ziktirat!: Čuj! Paragraf 71. Ako si gdo u vinogradu tudje šunke ili kobasice posvoji, dobiva na nepoštenu stran njegovoga tela deset šib, po prvi put na hlače, po drugi put na gaće. Ako je isti tolovaj sam čuvar gore, onda neka mu se odmiri duplo! Si me razumil? – zaviknul je Merte oštro sudačkim glasom. Ali sada, kad je vidil, kako mu se je ugodalo Tobolca ulovit i splašit, već se nij mogal u svojem zadovoljstvu zdržat, da se malko ne nasmiši.

– Da, razumil sam – rekal je Tobolac još uvek u velikom strahu. No, kad je ulovil ta svitli trak dobre volje u očima svojega suca, veljek se je počel s njim i pogadjat.

– Dragi dede Merte, budite milostivni. I nekate me čisto ubit. Dvajset palic još ni vaš konj ne more zdurat.

– Dobro! Ako ne ćeš podnest mojega paragrafa, onda te neka gornik sudi.

– Marijajožef, nek to ne, dede Merte!... prije me vi

nute!... Ali dragi dede Merte, par punktov mi vsejedno otpustite od toga vašega paragrafa. Kad tako dobrih kobasic u celom selu, ne, u celoj varmedji nij kot su vaše.

– No, ne marim. Na ta konto, ča si moje kobasice tako pohvalil i pokidob si bil zbog njih u velikom skušavanju, ću ti otpustit polovicu... A sad van, pod slivlje... Daj tu glogovu baticu... Sprigni se dobro i zgrabi se za slivu, da mi ne ujdeš... Tako, sada... Jedan... dva... tri...

I tako mu ih odriže s čvrstom rukom deset.

Ali potle bi bili mogli Tobolcu vse zlato kineskoga cesara zručit. Ne b' se ga bil dotaknul.

(1947.)

Trgadba leta 1848.

Na nebu, ko je bilo drugda tako vedro i nas mijano, kružaju ovo leto vse samo črni oblaki.

A ljudi po selih skuču i jauču.

Boj je.

S ugarskom zemljom trza jur od protulića nemila buna, a posle mlati biju se jur i krvave bitke med Ugri i Austrijanci, a ovim pomažu i Hrvati bana Jelačića. Njihov topot nije doprl do sada još do našega sela, vsejedno živu ljudi jur vse vrime u najvećem strahu i nemiru.

Ali kad prispiju Terezije (15. oktobar), i gorski prepostavni u nedilju pri „gmajni“, zapovid dâ na trganje,

onda se čudo stane: Kot kad se u povidajki na jednu rič čarobnjaka začarani grad opet oživi, tako se i naše selo najednoč probudi iz svoga mrtvila.

I kako ne bi?

Ar kad bude opet vina, bit će i veselja. A kad bude već veselja, bit će manje tuge.

I veljek u ponediljak kot da je selba naroda. Koliya za kolijami se brodu van u goru. Ali kako je to sada drugačije neg kad se ide na polje! Vse je radosno uzbudjeno, a još i konji su nakinčeni šarimi pantljini, kot da se vozu na pir. Konjari volarom obisno dovikuju: No, hajdi, ki ćemo prije va vinograd! – pak pač med konje i jur su je presignali. K tomu vsemu još i ta lipi, sunčani jesenski dan! Zaista, ni sam Bog ga ne bi bil mogal lipšim stvoriti.

A stoprv u gori! Onda se ta općinska radost još jače rasplasa, i namah ječaju obadva brigi, štamperki i sridnji, od urnebesne vike.

Dica nikada nisu bila tako opačna i razuzdana kot danas, na trgadbu. Ona ne slušaju ni na zapovidi ni na prepovidi, nego kriču i krešću, ki jače ki bolje, i napravljaju svoje šalamije. Zajašu na lagve (bačve) pak se po njih doli sankaju ili s muštilji boj bojuju med sobom.

No, ni ditići i divojke ne znadu danas mirno i ozbiljno poslovati. Kot da im u žilah živo srebro biži gori ter doli. Ter bi se podjedno nek dražili i podbadali, lezgetali i štorice si povidali. I zaman je vsaka dobra rič. A kad bi im gdo htill prodiku držati o lipom ponašanju, ta im se je danas u zgodno vrime javil! Onda si nek zajaču kakovu veselu jačku, i prodikač

već ne dospene reći: Amen... I tako to ide celi mili Božji dan.

Pak i čemu na takov dan stugivati!

Nije li trgadba plaćni dan, kada gora najzadplaća težaku vse one muke, skrbi i trude, ke je kroz celo leto na nju rastrošil? Nut, još i mudri i oštri vrdir Mate kako luduje danas. Ujedno si nabija tu staru pukšu ter puca i puca s njom kot iz možara. I on se veseli, da je konac njegovoj raboti ter da more opet malo otpočinut. I neka se veseli!

Vsejedno, trgadba nije nek prosto uživanje, – kot kad se na kiritofu kod svaka posadiš uz prostrti stol, pak samo jiš, piješ ter se raduješ. Nego trgadba je i delo. Lipo delo nemer i radosno delo, osobito, kad trsje obiljno plaća, a mušt ti je sladak, da ti se prsti nek onako zalipljaju od njega. Ali za dobroga gospodaravino gradara se s trgadbom samo jedna skrb završi, a druga, veća se počinje. Ar da s toga bogodanoga soka na trsu nastane u njegovoj pivnici i dobro vino, ko svoga gospodara hvali, a človiku srce razveseli, to zavisi samo od njegove brige i skusenosti.

A naši stari oci su bili takovi brižni vinogradari. Triba je je samo gledati danas pri trgadbi. Kakovom skrbljivošćom i točnošćom mustraju ponovo svoje lati, kade, lagve i putnje, je li su zaista čiste i ne zadušljuju. A kad sin-ditić donese opet jednu putnju doli, oni vsako grojze prije dobro prigledaju, raziberu i očistu od lišća, smrada i gnjilote, i stoprv onda je počnu s muštiljom razbijati. Dokaz njihove skusenosti je i to, da na trgadbu delače dobro nahranu, da im ne pošćukaju najlipše grojze.

No, največ se čuva mušt od vode. Nje ne smi ni toliko dospiti u posude, ča bi u jedan napršnjak stalo. Nato pazu ne samo gospodari, nego i gornik ter čuvari, ki ovako pri trgadbi cel dan pohadjaju od vinograda do vinograda, da bi se prepričil vsaki zlonamerni prestop gorskih pravil i regulov, i da bi se ta dar Božji va uredbi, prez kvara i škode spravil domom.

Medjutim se susedi ujedno dogovaraju i kušuju svoje mušte, da bi ustvrdili, je li će bit letos vino dost dobro i slatko. Nije triba njim nikakovoga mirila; ar njihov jezik bolje razibira kakvoću, kvalitet mušta, nego bar kakov umetni gradomer.

A kad se sunce jur počne nagibati, onda se vsa ta množina spravi na kola. Mladina si sada onako zaspravlje zapeva, pak udri med konje, i vsa gora se najednoč gane. I kad človik vidi i čuje ov narod kako se bučno i radosno brodi prema selu, mogal bi misliti, da se vozi s kakovoga kraljevskoga pira.

U takovom raspoloženju je trajala ta trgadba pune dva dane.

Ali tretí dan, veljek po podnevu, pojavi se zgora na štamperkom brigu neki človik iz susedskoga sela, pak metne svoje dvi šake kot trumbitu pred usta i tako zavikne med vinograde:

– Ljudi! Kod Livira je boj! Horpač gori!

A sridnji brig strašno odjekne i još gromovitije ponovi njegove riči:

– Ljudi! Kod Livira (Lövä) je boj!... Horpač gori!...

I od tada ta krik već ne zamukne, nego se ponavlja i širi od vinograda do vinograda na sto i sto ust, vse jače ter jače, dok se preobrne na opći plač i jauk...

Tim i gora najedanput promini svoje lice. Kot kad veselo, nasmijano dite udriš šakom po obrazu i ono se gorko rasplače, tako se rasplače sada vse to blaženo ljudstvo i gora nastane za čašak spodobna groblju.

Kad se pak ljudi saberu od prvoga presenećenja, odmah pohitaju vsa posudja brzo na kola, i vse biži, ki piše ki na kolih, ča god nek more najzad u selo.

Ovde je čeka još veći strah. Strašno je jur poslušati, kako zvoni, ki su dosada pozivali ljude samo na vesele svetke i mirne bogomolje, danas tužno klenkaju na uzbunu. To neobično zvonjenje dovabi vse, ča god je još nutri u stanih, mlado i staro van na put, i namah vrvi i buči celo selo, kot da je od vsih četirih strani u ognju. Po ulicah bižu razvlasane žene, ke zdvojno zapomagaju s rukami, a za njimi vrešću mala dica. Nemoćni starci i starice skuću u strahu. A muži se ovde i onde spravljaju u čopore ter se živahno dogovaraju. Najveć ih stoji pred selskom krčmom, kade im jedan židovski trgovčić povida, ča je doživil:

– ...Znate, pak kot sam se vozil čez sela gori uz potok Rebac, vidil sam cela jata hrvaćanskih konjanikov, jake i visoke kot hrasti, a na glavi im dužička kapa s pernicom. Jahali su s golimi sabljami va rukah, i jačili, da su se stene nek stresale:

Pucaj, brace, pucaj,
po zelenoj travi,
po madjarskoj glavi!

– ...I Bog zna, ča je bilo još vsega va toj njevoj jački. Ali na očima im je bilo vidit, da ne poznadu šale.

– E, – javi se jedan muž – ako su to Hrvati onda nam

se nij triba od njih bojat! Mer smo i mi Hrvati, njihova braća, no ča ne?

– Da, istina je! – odvrati mu sused. – Ako nas nek ne naranu protiv njih! Ar onda će ti ta brat Hrvat ravno tako veselo odrubit glavu, kot da si Madjar iz Čeprega...

– Bome će, tetac Jandre! – zaplete se opet u razgovor debeli Židovčić. – Oni uz Rebac, na peldu, ti ćedu znat povidat...

– Ča se j' onde stalo?

– A čul sam, da su se va ondešnji malin zatekli tri hrvatski vojaki. Siromahi su bili jako gladni ter su kruha prosili. Niki muži iz sela su to dočuli ter su došli va malin sikirami pak su te Hrvaćane tuk-tuk po glavi.

– No, to su čemerno učinili! Te tri glave ćedu morat ti isti drago platit!

– Ča bar ko ne: glavu za glavu!...

U to zatutnja na gornjem kraju sela buganj maloga liktara, ki nazvišćuje selu:

– Daje se na znanje, da je došla zapovid od velemožne vlade Kossuth Lajoša, da se iz vsake hiže po jedan muž od dvajsetoga do šezdesetoga leta veljek oboruži, kako najbolje i najfriže more ter ide pod peljanjem jednoga skusenoga peljača pod Livir našoj ugarskoj vojski na pomoć.

– No, si sada čul? – veli isti muž svojemu susedu. – Nisam ti rekal, da ćedu sada i nas vagnat va boj!... A ča moreš?... Ako ne ćeš pojt s dobra, ćedu te silom odvuć.

Tim se muži razbižu po stanih, a selo nastane još nemirnije i bučnije. Neki starci-gospodari su jur napregli konje ter nalažu na kola dicu i svoje vridnosti,

da krenu s njimi u livčanski ili lakimpuški kneževski grad. Drugi su se kradomice razašli po vrtih i zakapaju svoje pineze u zemlju. Srčeniji muži kleplju svoje kose ter nasadjaju na držala, ili se oboružavaju s vilami, krampom i pikom. No, ima i takovih, ki se poshranjaju po lopah i škadnjih. A žene napunjuju za muže torbe s jiliši, pri čem im gusto ronu suze po obrazu; a katkada i glasno zaplaču i zdvojno padaju mužem na prsa. Pod večer je pak jur vsa četa skupa pred stanom općinskoga suca. Onda im se nekadašnji pandur, Ferdo, postavi na čelo. Pak je razmuštra. Dvajset starijih muži će se postaviti od fileške i menovske strani van na općinsku medju, da brani selo, a ostali se pripravljaју, da krenu s njim prema Liviru.

*

Medjutim se je u jednom stanu priknjega kraja zbila velika zabuna.

Onda stanuju dva stari brati, samci i čudnjaki. Ive i Albert, a jedan veći straško nego drugi. Jur se celo popodne pregovaraju med sobom, ki da ide od njih dvih u boj.

– Ti si mladji ter moreš bolje bižat, ako te naranu! – govori Albert Ivi.

– A ti si starji ter nij tako škoda za te ako ti preškuljastu glavu! – odgovara Ive.

– Ter tako ti miluješ svojega starjega brata, ha? – zaplače on.

– Ne velim ja, da umreš!... Ali ako pak ja poginem!... Ča će bit onda s našim gospodarstvom? Gdo će onda naše bejce (krave) krmit? – udri u plač i drugi.

I tako bi se prendali i oplakivali svoju smrt jur unajper

još kroz celu noć, da ne bi doletil k njim pod večer sused, Tome Sabovljev.

– No ča je? Ki ćete s manom pod Livir? – javi im se hinjenim zapovidničkim glasom Tome, drugačije velik šaljivac.

– Još ne znamo! – odvratu mu oni plaho.

– Aha, ne znate!... Onda ću vas tako ja odredit: Ive, ti si mladji, a i duže noge imaš nego ov ovde. Ti ćeš pojt s manom... A Albert neka se dosljek povali va jasle pred krave, da ga morebit ki esterajski dragoner ne najde i ne zame sobom na sedlo.

– Ilej! – prekriži se u strahu Albert. – Da me Bog očuva od takovoga zla! Gdo će onda naše bejce past, vani na Podvornicah?

– Ostavi sada te tvoje bejce! – odriže mu Tome.

– Ter glej, da svojemu bratu-vojaku ča va torbu daš. A ti, Ive, – obrne se k drugomu – ča sad ovde rezgećeš kot list na topolu? Poj veljek va kamru, pak si donesi kramp sobom ili sikiru, ča ja marim... Ili znamda još uvik ne kaniš?

– Ako i ti ideš, onda ne marim!

– Pravo da idem! Ravno pod Livir! Ča ne vidiš ovu kosu va rukah? S ovom ću nočas još odsić nekoliko glav!

– Marijajožef! – viče i uptiče medjutim Albert simotamo po kuhinji. – Ča ‘nako misliš, Tome, ča ću ter ča ću mu dat sobom, kad ničesar nimamo!

– No, ča-to ćeš nek zrovat kade-tade... Nek glej, da se paščiš, ar će se naša trupa veljek ganut. A Bog zna, kako dugo će ov naš boj durat.

– No, ovo sam našal ništo! – doteče konačno Albert s

torbom. – Kus kruha i orihov. Ovi su nam još od lani ostali.

– Onda tako s Bogom, sused! Pak da budeš dobro čuval te bejce! – vikne mu Tome, a braća se plaćuć zagrlu, i Ive otide s Tomom. Kod liktarovoga stana se pak pridružu mužem. A veljek potom da Ferdo zapovid na odlazak.

Četa se gane uz opći plač žen i dice, i krene kroz Cerje na menovski put, da pak prik Kamenja dospene u Livir. S početka su muži jako tihi; nit za dukat ne bi sprogovoril ki i jednu rič. Ali kad kasnije Marko Perdin potegne s hrpta k sebi barilo i dobro povuču iz njega, i kad njegov primer pak i drugi nasleduju ter si počnu vse gušće i gušće poplavljat gute s lanjskim črljenim, onda se njihovi jeziki malo pomalo razvežu, a srca ohrabru. I sada je mora kapitan Ferdo opet podjedno upomenjivati, da šutu, da se ne uvadu morebit neprijatelju.

A Ive se nek stalno drži uz Tomu. No, vreda ga, kad dojdu u lozu, zgrabi i za lakat, i mar kako se, Tome brani i trese, on ga drži kot s železnimi klišći.

– Tome duša, ne ostavi me! – šapta mu plašljivo u uho. – Ti si moj andjel čuvar...

– Trap! – zapovi Ferdo, kad zajdu iz Cerja i pred njimi se u slaboj misečini opet pokaže put. A muži se smaknu i počnu bižati.

No, Ive, premda ima najduže noge izmed vsih, ipak vsakim korakom nešto zaostaje, a orihi na hrptu mu počnu sada strašno škrebetat. Tome se jada na njega i više muklo:

– Češ si podbrusit te pete, ti lena para, aš ću te osta-

vit!... Pak, k vragu! Ča ti to rošta na hrptu? Ti ćeš s timi tvojimi orihi još vse Esterajce simo dovabit.

I kad se Ive još vse jače potrkuje i zaostaje, onda mu se Tome naglo istrgne i proteče za muži.

A Ive viče i časak još biži za njim; no vreda potom se najednoč popikne i odleti u jednu diboku jamu. Ali kot je bil u bigu, uz to i u novom strahu, a orihi mu na hrptu još glasnije zaškrebeću, on misli, da dalje biži ter neprestano kopicé s nogami. A čim on već brca noge u višak i udara šakom pred sobom, kot da tuče po neprijateljskih glavah, tim i orihi jače roštaju, dokle god ga ta muka ne umori, i on ne zaspi.

Kad se probudi, jur je skoro bela zora. Onda se stoprv osvisti, kade leži. Pak se polako pobere iz jame i odšebeće domom. – –

A u našem selu i dandanas još povidaju starioci svojim unukam o dužičkom Ivi, ki je na tako smišan način potukal neprijatelja, i vratil se prvi s boja najzad.

(1947.)

IGNAC HORVAT

**S PEROM
KROZ SELO
I ŽIVOT**

S perom kroz selo i život (izbor)

Popiševanje ljudi

– Dobar večer, teta – stupi školnik pri popiševanju ljudi k jednoj samostalnoj staroj udovici.

– Bog daj, gospodine školniče – odgovori i sprogleda teta Bare iz jednog škurog kutljaca hiže. – No kako ste vi k meni dospili? Pak ča za pisanje imate to pod pazuhom? Znamda opet kakova nova plaća? Znete, ja nimam...

– Ništa se ne bojte plaće. Ja popišujem ljude.

– Ljude popišujete? Nač je pak dobro?

– Da vam to razložim, tribao bih dugo časa. Ali imate kakovo svitlilo?

– Da, veljek ću nažgat. Ja zvećega va škuri sidim, ar je petrulj jako drag, – tuži se starica i nažge lampuš.

– Tako ćemo početi. Kako se zovete?

– Aj Bože, sad mi još i imena ne znate, a svaki mili dan idem va crikvu. S odzad va tretom škamlju sidim. Ali čujte, denas ste tako lipo jačili od muke Kristuševe. Kade nek zimljete te jačke?...

– Hm!... A kade ste se rodili?

– Kade? Va tom žutom stanu prik potoka. To je bio očev stan. Simo sam se nek odala.

– Pa kada ste se rodili? Koga ljeta, miseca?

– No ja mislim, bit ću ništo prik sedamdeset.

– Ne znate mi malo bliže povidati ljeta? – nasmiši se škonik.

– Bliže? Ne. Ali stojte, ovde va stolu moradu bit još jedne molitvene knjige moje matere... Bog im daj

pokoj!... oni su si sve simo zapisali. – Nato porine starica tablu starinjega stola i kaže jedne prašne, pokinute knjige.

– Pogledajte je, ja već dobro ne vidim. Ovde, na ovoj strani, mora sve stat...

Školnik polako šte grambava slova: Bare se je rodila 1842. ljeta 11. februara.

– Onda ste vi 81 ljeto stari – veli popisač.

– Mer će bit tako – odgovori ravnodušno teta Bare.

– A sad idemo dalje. Ča je vaš obiteljski staliž? To je, imate još muža? Ili ste udovica?

– Da, udovica. Jur da i dvajset ljet. Mer ste ga mogli poznat mojega muža. Niste ga poznali? Pravoda, vi ste još mlad človik. Dobar, jako dobar je bio, siromah; nek jednu falingu je imao, da je rado pio. Onda je bio nagao. A i ja nisam mučala ter sam morala većputi i pro-teć pred njim. Ali zato... – htela ga je braniti i počela plakati.

– A kada ste se skupazeli? – presiče školnik.

– Ča? I to pitanje stoji nutri?

– Da.

– Znete, to vam ne znam ravno povidat. Ali ja sam bila da i dvajset četira ljeta stara, a on za dvi ljeta stariji. Pred Vazmi je bilo, pred Djurdjevom on dan, kad smo se poručili. Nek kumaj da smo bili skupa, kad je on morao va boj, va Talijansko, ali kamo to. Ča sam se onda naplakala...

– Poručila se 1866. ljeta 23. aprila – piše školnik.

– Pak se niste još jednoč udali, kad vam je umro prvi muž? – zapita posmihujući popisač.

– Aj – odgovori teta Bare – dost je bilo jednoč, a po drugi put neka me Bog zame.

Ovde je preskočio školnik s nekoliko pitanj, na ke je sam znao odgovor. Onda je pak dalje zvrtevaio:

– Znete nimški?

– Da ča! Jedno ljeto sam služila Šoproni kod jednoga ponciktara. Pak kad sam morala svenek pažonove (fržonove) žgance jist, sam mu prošla.

– Ste išli i u školu? Znete pisati?

– Kako ne! Još se znam spomenut, kad sam va školu išla. Onda, kade je sad vaša zadnja hiža, stao je jedan dužičak stol. Pritom smo sidili i šlabikovali: abu, bijelo... Stari Peković nas je učio. To j' bio človik! Kad...

– Mer sam jur čuo za njega. Ali imate kakovu falingu na tijelu?

– Mili Bože, još i preveć! Noge me ostavljadu, ne vidim, ne čujem već dobro; a zube sam jur zdavno zgubila. Pak ča ćete još...

– Tako je, kad je človik star. Imate ča imanja?

– Ali ništ. Ča sam imala, razdilila sam sve med dicom. Nek ova kućica mi je još ostala. Ali puna je mišov. Kade se nek zimlju!... Ču im morat zutra zaleć...

– Pak od čega živite?

– A ča mi mladi dadu, ki ovo najpr stoju. Mer on, moj sin, jako na me gleda. Ali ona je skupa. Koč-toč...

– No sad smo gotovi. Zbogom, teta – završi školnik ter se stane. Vani pogleda na ure i maše s glavom:

– Pol drugu uru je duralo!

(1965.)

**ignac
horvat
hiža
rasipana
po
svitu**

Hiža rasipana po svitu (odlomak)

5.

Miljenka se je po svojem odlasku iz doma u ondašnji teški pobojni prilika samo uz velike napore probijala kroz život. Da se u svojoj tugi nije slomila, to je imala zahvaliti svojoj prirodjenoj žilavosti, pak da je uza nju bila Julka, sestra nje bivšega muža. One dvi su stalno skupa poslovale, kad na boljem, kad na gorjem mjestu. Kad si je Miljenka negde našla viši zaslužak, zela je uvijek i svoju družicu sobom. I tako je prošlo nekoliko ljet.

Tada su jednu nedilju popodne opet skupa sidile i odmarale se na friškom zraku. Julka je bila ta dan osobito dobre volje i šalila se. Ali Miljenki nije bilo do smiha. Podbočenim licem u šaku gledala je dugo zamišljeno preda se, dok se nje družica nije zdrhnula i pitala ju zabrinuto:

- Ča ti je danas, Miljenka, da ti obraz tako zaoblačen kao nebo pred godinom? Ča te trapi?
- Dobro, da si me pitala, moja Julka. Tako će laglje dojt iz mojih ust, ča ti moram povidat.
- No?
- Ti me trapiš, družica, i tvoja sudbina.
- Moja sudbina?
- Je. Da ča će bit s tobom, ako te ja ostavim.
- Ča to čujem, Miljenka? Ti me kaniš ostavit?
- No ne na sve vijeke. Ali sada kanim odavle, iz ovoga mjesta projt, a ti ne moreš ovput s manom.
- Kamo ćeš?

– Ovde sam, kako znaš, u našoj trgovini kasirka. Imam i lipu plaću. Ali sada mi je jedan poznanac, takaj naš človik doma iz susjedske općine, našao još bolje mjesto. On je visok činovnik onde u glavnom varošu u trgovačkom ministerijumu, on je dobro poznao našega pokojnoga oca ter mi hoće pomoći. Posadit će me u neki manji ured, u jednu kancelariju za stenotipistkinju.

– Aha, – začudjeno je rekla Julka, – sada razumim, zač si išla po večeri u školu i katkad se do polnoći učila doma.

– Da, učila sam se u takozvani brzopis i baratanje s pisaćim strojem. I još već toga.

– I dobro si učinila, Miljenka, da si na ta način nadopunila svoje nauke u školi. Ja se iskreno veselim tvojemu napretku. Poj samo i posadi se za stol i piši. Laglje ćeš živit neg ovako jednoč ovde, jednoč onde, a da nikad ne znaš na kako dugo.

– Da, Julka. Ali turobi me, da već nećemo moć ovako dalje skupa živit. Ti ne moreš s manom.

– Pak zač te to muči? Ti imaš u glavi i tim ćeš si zasluževat, a ja imam hvala Bogu svoje dvi zdrave ruke, kimi ću dalje djelat, kako i do sada.

– Ej, draga moja, kako mi je odlanulo, kad tako govoriš i ne srdiš se, da ću te nevjerna ostavit. Ali ja bih ti još ča pametnijega svitovala: Kako si mlada, zdrava i snažna, poj domom pak se udaj za koga našega vrloga junaka.

– Rekla si ča. Ali to ću si još premislit. Ar kako sam sada već par ljet u varošu prebavila i dobro zaslužavala, a doma imadu naši kup dice i samo par kabličev

grunta, teško će bit meni ubogoj divojki, da si najdem, kot i jačka veli, vridnoga šohalja [dragoga]. Pak ako ovde ostanem, vidit ćemo se i dalje, bud družica, većput, bar svaku drugu, tretu nedilju. Naime, ako me se kot gospa ne budeš sramovala...

– Neka me tako dražit, Julka. Mi ćemo ostat zauvijek sestre! – rekla je Miljenka objamila čvrsto i teplo svoju družicu. – –

Sada si je Miljenka još samo željila, da odnese dobru vist o svojem novom namješčenju stricu Silvestru. On joj je bio od sve rodbine srcu najbliži. Pak ča je i sam u stalnoj borbi lizao na sve više i više, njega će najveć obradovati nje skok na ta ugledni položaj. Stoga je jedva mogla dočekati dođuću nedilju, da sjede na brzovlak ter se odveze prik granice u nedaleko austrijsko kupališće, gde je stric u hotelu službovao.

Ali kad je Miljenka stupila u njegov stan, prijela ju je sama strina, a sve u črnom. Ona joj je otkrila tužnu novinu, da stric Silvestar leži već tajedan dan pod zemljom. Zatim je uzela Miljenku za ruku i otpeljala van na varoško „staro groblje“. Putem se je mladoj rodjakinji otvorila opet jedna čudna človičja sudbina: Ta žilavi muž Silvestar, ki je u svojem trsenju za pristojnijim životom nekolikoput pao na tla i nastao puki siromah, ali se opet dignuo na noge i nazadnje obiljovao u dobrota života, sada je podlegao jednoj neobičnoj nevolji: ogladio je. U tom pobojnem času, kada mnogi ljudi u varoši nisu znali, ča hte danas jisti, stric Silvestar je obolio na želucu. A kad su bili njegovi prištedjeni novci u banka zaprti, nije si mogao nabaviti propisanu mu hranu i medicinu. I tako je u kratkom

vrimenu odnemoćao, i on je naglo i neočekivano ostavio svit, koga je toliko ljubio.

Miljenka je uz uynu udovicu drhtajući od boli stala na njegovom grobu i samo mu se jednim Očenašem i točeći suze zahvalnice na svježem kupu zemlje mogla odužiti za ljubav, kom ju je on kroz cijeli mladi život sprohadjao.

No isti dan doživila je tužno mlada rodjakinja i jednu radost. Kad su naime navečer prošli sa strinom i nje sinom u neku krčmu usred zelenoga vrta, da onde večeraju, poslužio ih je jedan mladi zemljak konobar. U razgovoru s njim o pokojnom gospodinu Silvestru, ki je znao u večernju dob većkrat dojt i ovu gostionu na staklo vina, povidao im je ditić ovu zgodu:

– Ta naš radovidjeni gost je svagda samo po našu, po hrvatsku govorio s manom. Meni je, – to vam iskreno velim, – skoro neugodno bilo, ar su drugi gosti, ki su nas slušali a ne razumili, nešto čudno gledali u nas. Dogodilo se je, da je on i poznance dopeljo k nam. Kad takozvane „bolje ljude“, dakle gospodu, a kad i seljane u paorski hlača i čižma. I s ovimi se je on samo na hrvatskom jeziku zabavljao. A kad ih je bilo vino malo ražarilo, onda im je znao reći:

– No nute si zajačite ku našu. Da vidim, je li si ju i ja još znam. Pak su si zapjevali nujno, skladno, a zatim i veselo. No tada se je jednoč stao neki ovdešnji človik i urupio grubno na nje:

– Ovde kod nas se samo nimški govori i pjeva!

Gospodin Silvestar ga je pogledao pak mu je mirno ali oštro odgovorio:

– Sram vas bilo, poštovani susjede, ča tako govorite.

Ovo su pravoda samo obični seoski ljudi, kim vi zdivljete „pošiškani“. Ali da znate, svaki od ovih muži valja za tri vas, ki nosite varoške pantalone. Ar oni mimo svoga hrvatskoga jezika govoru još i nimški i madjarski, dakle tri jezike. To je jedno. A drugo je: vi ovdešnji stanovnici vašega kupališća živite svi od gostov, ki dolazu iz svih zemalj i govoru sve jezike Europe. I ja sam jedan od njih. Mi pijemo vaše vino, jimo od vaše muke pečene žemlje i tako dalje. Bez nas bi malo šilingov došlo u vaše novčarke, a da ni ne govorim o dolari i franki, ke toliko ljubite... Budite dakle, pametni i dajte nam uz vaše odlično vino govorit i pjevat, kako nas je naša majka naučila. – Pak se je obrnuo k svojim ljudem i rekao:

– A sada im pokažite, da znate i onu njihovu: Holjodaro, holjdarija ho!

To je bilo poslidnje očitovanje starca Hrvata, ki je prošao cijelim svitom i ostao vjeran svomu rodu i materinom jeziku. Odsle ni mene mladoga nij' već sram, da govorim svojim jezikom, – završio je svoje povidanje ditić. A Miljenka ga je ganuto i ponosno poslušala.

Hvala nje iskušenosti u različiti služba i pismeni posli, Miljenka se je brzo privikla svomu novomu djelokruggu. A kot je bila po naravi ljubezljiva i po odgoju strica Štefana priučena kretanju u učenom društvu, obljubili su ju vrijeda i ženske i muži u nje odjelu. Naročito se je zanimalo za „mladu udovicu u najlipši ljeti“ neki kolega, ki je takaj pred par ljeti izgubio hižnu družicu, i sada samotovao u jednoj skromnoj sobi činovničke zgrade. Miljenka se u početku nije obazirala na

različne znake njegove priklonosti i na njegovo diskretno ali očividno trsenje, da joj se približi. No kad se je u duge zimske večere ćutila katkad vrlo zaostavna, odazvala se je voljko, kad ju je Imre zapitao, da li ju smi otpratiti u Narodno kazališće. Igrokoz „János vitéz“, koga su skupa gledali, bio je zaista divan, i upravo je očarao Miljenku, ka još uopće nije vidila u gradu kakovu predstavu. Zato se nij kratila, kad ju je Imre opet i opet pozvao u ku kazališnu ili kabaretsku igru. A kasnije još je znao pristupiti i s kakovim cvijećem ili drugim malim darom, ča mu je činovnička novčarka dopustila.

Tako je prošlo jedno cijelo ljeto. Tada je Miljenka po jednoj šetnji s kolegom Imrom nekim strahom oćutila, da njihovo prijateljstvo nastaje sve tjesnije. I Imre će jednoga dana stupiti preda nju s prošnjom, da mu bude žena. A to je ono, čega se boji. Ar ona nije bila pozabila svoga bivšega muža Ferija, i u svoji sanja se nadijala, da će još jednoga dana najzad dojt. I njegovu fotosliku je brižno ćuvala i sobom nosila. To ju je sada ozbiljno uznemirilo. Zato je jednoga dana hitila rubac na se i popašćila se k svojoj družici Julki, ka je sada stanovala u jednoj bližnjoj ulici.

– Julka – rekla joj je sva zasopana – sad mi pomozil!
– No ča ti je, sestrica, ča si tako uzbudjena? – pitala je ova.

– Triba da ćujem tvoju misao kod jedne jako važne odluke. Kako znaš, imam med kolegi jednoga poznanca i ja se bojim, da će mi dojt sutra-prikosutra kao uprošnjak u hižu. Reci mi, ča ću onda ćinit?

– A lipo ćeš mu pružit ruku i reći: da!

– Ali Julka, ravno to je ono, ča me straši. Bojim se i tebe, da ćeš me zavrći, ča sam tako brzo pozabila tvoga bratića, s kim sam proživila toliko srićnih časov. Pak, Julka, ako si ispitam srce, ja njega još uvijek ljubim.

– Toga nevjernjaka, Miljenka? Njega si nek izbij s glave. Pak ča ne znaš, on si je već ljeto dan po vašem rastanku našao jednu drugu ženu.

– Da, čula sam, ali nisam vjerovala.

– Sad znaš i vjeruj. I čuj još: on ima jur i dice s njom.

– Vjerujem sada i jedno i drugo. Ali on mi je po zakonu Božjem i danas još hižni drug, ar nas Crikva nij rastavila. I tako ja ne morem dat ruku jednomu drugomu.

– Istina je, Miljenka, ča veliš. Ali glej, ti nisi kriva, ča si ostala ovako mlada sama, Bog to zna, i kako je on milosrdan, oprostić će ti. Pak vidiš, koliko raspitanih žen i muži se dandanas po drugi put udava i ženi.

– Istina je, Julka. Ali znaš, ča bi mi rekli moj otac i mati, kad bi još živili i ja bih im ovakovoga muža, s kim nisam bila u crikvi, dopeljala u stan.

– E, ja danas poznam i takove roditelje iz sela, ki na prvi takov glas karaju i tuču svoje dite, a za par tajedan idu i oni na njegov pir.

– Ne, sestrice, ja toga ne bih mogla.

– No nek promisli si, i još si parput premisli pak ćeš znamda moć, – rekla je Julka i toplim milovanjem stisla ruku družice.

I družica je imala pravo. Po ovom razgovoru je otpornost Miljenke pri svakom sastanku s Imrom popušćala. K tomu je mnogo pridoneslo i njegovo pristojno i obzirno držanje i nesebičnost njegove

ljubavi, kom ju je hotio usrićiti. Tako je jednoga dana ipak izrekla tu sudbonosnu rič, da će pojtiti s njim na matični ured i vjenčati se s njim. Ali kad joj je potom jednoč opet došao u ruke kip Ferija, nije ga othitila, nego ga još diblje shranila u neku tajnu kutijicu.

A nekad ozbiljno lice Imrea je sada stalno sjalo od radosti i blaženstva. To je malo po malo otvorilo i Miljenkino srce, ter su prijatelji i kolege, kad su ih sretnuli, s veseljem namigovali na nje: Gle, srićnoga mladoga para!

Onda se je stalo, a bilo je ravno u protulićni čas na jedan svetak, kad je Imre zeo ženu srdačno za obadvi ruke i rekao joj:

– Miljenka, danas i sutra smo slobodni, pak i vani je sva priroda puna sunca i cvijeća. I zato znaš, ča te prosim? Odvezimo se k tvojoj jedinjoj sestri ku još imaš i za ku mi toliko pripovidaš. I ja bih rado upoznao nju i nje dražesne kćere. Hoćeš li?

Miljenku su te riči u prvi mah trgle unutra. Ar da Agnjica vidi nje nepravoga muža? Ali pak se domislila i odvrtila mužu ljubezno:

– Da, idemo! I ja sam već davno željna vidit te drage poslidnje ostatke naše Jankine družine. – A u sebi je još mislila: Pak moja sestra je već davno varošćanka i neće tako oštro suditi o ovom mojem odnošaju s Imrom.

Ipak je bila Agnjica nemalo iznenadjena, kad su se oni dva pojavili na pragu krčme. Ali onda je raskriljenih ruk priskočila k sestri i dugo ju grlila i kuševala. Zatim je pristojno dala ruku i nje mužu. A sestre su upravo zaronile jedna u drugu. Državši se nježno oko pasa,

pripovidale su i izminjevale živo svoje doživljaje posliđnjih ljet, otkad se nisu bile vidile. A toga je bilo puno i prepuno. Dok se Imre nije stao i prošao kroz stan, kroz krčmu i sobe. I kad nije našao nikoga živoga, pitao je Agnjicu:

– A gde su tvoje kćere, nevjesta? Ovde je sve prazno.

– No nije uvijek ovako. Moja najmladja kćer je još s manom. Ali danas u svetak je otišla na šetnju sa svojim zaručnjakom.

– A one druge? – javila se Miljenka.

– Da, za nje sam vam ionako htela mnogo povidat. A sada, kad me pitate za nje, idemo velje po redu: One tri su već ostavile majku i prošle daleko u svit. Tako daleko, da mi skoro nećete vjerovat, kako nekad oni naši strici.

– No govori jur jednoč!

– One su se već udale. Druga po starosti, to je Monika, stanuje ovčas u Solnogradu-Salzburgu. Nje muž je, premda mlad, već valjan željezničar, ter je namješćen kod Orient-ekspresa i vozi se s njim od Pariza do Carigrada ili Konstantinopola. Pravoda je jako dobro plaćen, ali je malo kod svoje žene.

– Željezničar, veliš? – začudi se Miljenka. – I toga još nije bilo kod nas.

– Da, dokle naši dičaki još nisu vidili ta željezna kola na šina. Ali čim su se i uz naša sela počeli vozit vlaki, dičak Pavko je je svaki dan žarkimi očima sprohadjao. I kad je dorastao, nije htio bit drugo nego onakov u lipoj plavoj uniformi s črljenom kapom na glavi, ki ide od vagona do vagona i mašincem cvik-cvika karte putnikom. I ar je bio uvijek točan i vrlo okretan u

službi, a uz to i jako željan vidit ča već svita, iskao si je dobroga človika zagovornika. I našao ga u osobi nekoga poznanca domaćega školnika, direktora željeznic, ki ga je sredo u ta ekspres-vlak, gde je postao kasnije i vlakovodja.

No njegova žena Monika, premda joj je Pavko donesao svaki misec lipih novcev, nije hotila dugo podnašati svoj više-manje udovički staliž, kupila je pomoću naše strine Martine u svojem varošu jednu slastičarnu-konditoraj. Ovde će joj pak i muž pomagati, kad dojde na dopust, i tako hte oni na svojem skupa živiti i zajedno se skrbiti za odgoj svoje dice.

– I dobro je učinila. Ali kad si spomenula strinu Martinu, ča znaš još za tu rođakinju? – pita Miljenka.

– O, Martina je nastala veliko zvire. Ona je jedna od onih Hrvatic kuharic, ke su kot i Češkinje na glasu po naši varoši, po velikaški hiža i hoteli. I ona je ovde kod nas izučila ta zanat, tu dobro plaćenu meštiju; no kad je pak znala, kuhajuć po različni gostiona, takorečeno sve kuhinjske knjige napamet, otišla je u Ameriku i dostigla onde, ča je i namjeravala: nastala je vrijeda šef-kuharica u najuglednijem gostinjc u Astoriji. Odavle ju je pak digla i sredila u svojoj raskošnoj palači jedna filmska glumica, poznata po pozornica svih kontinentov. Ovde je par ljet dugo peljala kuhinju i priredjivala gozbe za najuglednije ljude umjetničkoga i bogataškoga svita. Potom je bio pravoda i nje zaslužak. I nje konto u banki je zlizao na svotu od pet brojkov (deset tisućkov). Ali prem toga visokoga položaja ostala je strina Martina u svojoj duši

jednostavna i bogabojeća kršćanka. I jednoga dana postavila se je pred upravitelja stana i rekla mu:

– Ja ovde zaslužujem kao nijedna kuharica u najugledniji hoteli. Ali kad gledam, kako se u našoj vili na košare rasipuju novci, i kako neki ovi ljudi lamlju Božje zakone, osobito one ča se tiče hištvene vjernosti, meni se to odura i ja s današnjim danom otpovidam domaćici službu.

– Ali žena, jeste li vi izgubili pamet, kad napušćate ovakovo mjesto, gde ste prva za gospodaricom? – presenećeno joj veli upravitelj. – I kamo ćete sada?

– Idem u kakov skromniji stan, u jednu manju gostionu, gde znam da ću si lako brojit dolare, ali ću u miru i poštenju živit uz gospodara i malobrojnu družinu.

Tim je zbogom dala luksuznomu, gospodskomu svitu. A za nedugo vrime je došla i domom i ovde živila s našom Monikom do svoje nedavne smrti...

– A ona, ka se zove Greta, ako mi je pravo, kade je ta s onimi zlatožutimi vlasi?

– Ah, Greta je još dalje. Nju je bio upoznao jedan mlad trgovac, Slovenac, pak se je jednoga dana, vrijeda po vjenčanju dao s njom u Kanadu! Ja prije još nisam ni čula za ovu državu. Onde je u kratko vrime dostao mjesto u jednom velikom bazaru. A kot je i moja kćer bila učena prodavačica, zeli su i nju u službu. I upravitelj bazara je dobro pogodio s njimi, ar govoru slavenske jezike. Varoš Toronto je, kako poznate, pun Slavenov, Hrvatov, Slovakov, Ukrajincev i drugih, i sada ovi svi najradje k njim idu kupovat.

– Sada još samo najstarija Marinka fali, je li? – ispituje

dalje Miljenka sva u čudu. – Ja se jur bojim, da si tu pustila u Afriku.

– Još dalje, sestrica moja. Marinka je, vjeruješ ili ne, u Australiji.

– U Australiji, veliš? Jedna divojka iz našega shranjenoga hrvatskog sela, pak iz Austrije. Toga još nije bilo.

– Nije bilo prije. Ali sada u zadnji dvi desetljeći se onde nahadja tisuć i tisuć naših ljudi, Austrijancev i Hrvatov od zdola.

– Moram vjerovat, kad veliš. Pak da, i radio i novine govoru o tom. Ali kako je ravno naša Marinka dospila tamo?

– Hja, ona ti je med svimi sestrama najpoduzetnija, najgibljivija. Kad su se dakle pred nekoliko ljeti Austrijanci jako zanimali za one iz driva napravne stane-kuće, ki su se morali onde na mjestu samo skupapostavit, to je mnoge drivodjelce i djelače iz naše zemlje odvabilo tamo. Oni su se morali samo sredit barem na tri ljeta, pravoda za poštenu plaću. Tako je i muž Marinke, po zvanju inženir, otišao s jednom trupom tamo, a s njim i žena ka je učna bolničarka. I oni dva su odlično zasluževali, na samo dvi zime. Ar se je muž već u tretom ljetu pri jednoj vožnji na autu onesrićio. Marinka ga je pokopala, ali se potom nije vratila domom. Ona posluje dalje u bolnici kao nadsestra.

Ovde ju je Bog nagradio za nesriću, ku je gubitkom svoga muža pretrpila.

Jednoga dana dovezli su naime u nje bolnicu nekoga starijega muža, po zvanju majstora stolara, koga je udrila srčena kaplja. A ta muž je bio Austrijanac, ki

je već duglje vrime poslova u ovom dalekom kontinentu. A ča je hotio, da si nagrabi čim već funat ter se jednoč kao bogat človik vrne najzad u svoju domovinu, pretirao je svoje moći i srce mu je otpovidalo službu. Kao teški bolesnik došao je u odjeljenje Marinke, a ova se je za toliko radje zela za njega, ča joj je bio zemljak domorodac i kao udovac nije imao nikoga rodjaka u ovom stranom svitu. Marinka ga je tajedne dugo njegovala i pazila danom i noću, da ga po nalogu šefa-liječnika nitko i ništa ne uznemiruje, jer ga samo potpuni mir more spasiti. Kad je pak bolesnik uslijed liječničke brige konačno izašao iz smrtne pogibelji i počeo opažati, gde je i ča je oko njega, rekao mu je primar bolnice:

– Vi ste sada najteže prebolili i smite se ufati, da ćete moći u svojem zvanju opet djelati. A zato morete najveć hvaliti evo svojoj podvorkinji, sestri Mariji, ka vas je sve vrime tolikom ljubavom čuvala kao da ste joj rodjeni brat.

A tako je bilo i odsle. Pacijent je morao, da se potpuno oporavi, ostat još par misec u sanatoriju. Kroz ovo vrime su se Marinka i on još uže sprijateljili. Obadvim je bilo, kako se po sebi razumi, neobično drago, da su se našli, ter su se znali ure dugo razgovarati o svojem milom domaćem kraju. A kad je mister Stanko, kako su ga onde zvali, zbogomdao bolnici i vratio se opet u svoju tvornicu, oni su se u svojem slobodnom vrimenu rado sastajali i skupa se po nedilje i svetke vraćali u crikvu, da se zahvalu Bogu za njegovu obrambu. Kad i kad su zajedno poiskali i kakovu zgodnu zabavu. To ih je toliko zbližilo, da je Stanko za par

ljet, kad se kanio povrnuti u domaću zemlju, ponudio Marinki, da skupa idu domom, kao muž i žena.

No Marinka mu je ljubezno, ali iskreno odgovorila.

– Hvala vam, Stanko, na sklonosti k meni. Ali ne zamirite mi, ako ne pristanem na vašu ponudu. Ona je jako časna za mene. Ali ja sam se već udomačila ovde, osobito pokle sam upoznala jednu dragoljubnu i vridnu hrvatsku obitelj. Pak i ne bih rado ostavila svoje zvanje u bolnici, ko mi je odredio, kako ćutim, sam dobri Bog za dio. Izvan toga imam, kako znate, od pokojnoga muža jednu kćerku, ka mi je draga nad sve. I ona neka ostane uza me u ovoj tudjini. Pak mislim, da ću ju moći u ovoj bogatoj zemlji i bolje oskrbiti, kad jednoč odraste.

– Razumim i uvažam vaše razloge, draga družica, i ništa vam ne pregovaram, niti se srdim ča mi starcu odbijate ruku. Ali kad se moram najviše vam zahvaliti, da sam ostao u životu, dopustite mi, da i ja pridonesem nešto k odgoju vaše kćerke, – rekao je muž i predao Marinki ček od 5000 australijanskih funat. – A ono drugo, – čim vam se hoću još odužiti, čitat ćete u mojem teštamentu. To će biti za on slučaj, ako se jednom ipak vrnete u svoju domovinu. A ja vas prosim, da primite ta moj zadnji dar, mar kade vas on dostigne. Marinka je samo po dugom nagovaranju primila ček i metnula ga u ručnu tašku. A kada je po nekoliko ljeti dobila iz Austrije teštamenat preminuloga prijatelja Stanke, postala je vlasnica jednoga velikoga gospodskoga stana u varošu M. Ali kad se nije vratila domom, prodala ga je i kupila svojoj kćeri i mladomu mužu jedan skupocjen, elegantan fotografski salon u Jo-

hannesburgu u Južnoafričkoj državi. Ar je bilo Jankinim kao sudjeno, da jedna žila njihovoga roda bude i tamo presadjena.

– Ah, Agnjica, ovo je cio roman, ča nam ti povidaš.

– Da, pravo veliš, sestro. Gotov ali istinit roman, koga piše današnji život.

– Tako je. Čudno mi je samo, – veli zamišljeno Miljenka, da su u ov moderni kolovrat zašli i ljudi s našega kraja, dica pravih seljačkih starosjediocev.

– O, nisu bili ni oni već tako doma zasidjeni, od svita odvraceni ljudi. Misli samo na našega Štefana i Silvestra, i još dalje na pokoljenja pred njimi. Na one naše stare stareoce, ki su na svoji dužički kolija vozili svakakovu robu iz Beča do morja Jadrana. A i kašnje pak trgovali s Hrvatskom. Znaš li još za staroga strica Matiju?

– Da, čula sam doma kot dite povidati za njega. No sada, kad su njihovi potomci, – i ja brojim meda nje, – jur obašli sve kontinente, sada im nek još fali, da isprobaju svemir, ter čujemo, da je ki od njih odletio na Misec ili još više. Hahaha!

– To još ne. Ali nedavno mi je jedan gost, muž iz naše krajine, ovde u krčmi jako ozbiljno povidao, kako su dva unuki našega negdašnjega školnika postigli visok položaj u Ameriki. Oni da su jako cijenjeni, preštamani inženiri špecijalisti. I jur ljeta dugo djelaju u onom svemu svitu poznatom atomskom zavodu, na stanici, odakle se dižu rakete na Misec.

– Da, pak i zač ne? Naš hrvatski narod, on u staroj domovini pak i izvan nje, dao je svitu već mnogo jako talentiranih i znamenitih ljudi-učenjakov. Ja sama ih

poznam nekoliko u našoj Austriji i Ugarskoj. A za one druge, još glasovitije i mi sami nek malo znamo, – uvjerenjem veli Miljenka. Pak uzme sestru za vrat i zakrene drugim putem:

– Ostavimo, draga sestra, sada ta svemir i njegova čudesa i hodmo opet doli na zemlju, simo u tvoj stan. I ti nam povidaj, – kad smo se tolić na široki razgovorile o svem, ča smo u minuli ljeti proživile – kako je sada s tobom? Kako živiš i ča te još čeka sutra i priksutra? – Tako čuj: Danas još krčmarim ovde, ali već ne dugo. Za par misec će me i moja najmladja kćer, Renata, ostavit. Udat će se za jednoga mehničara. Ov posluje u djelaonici svoga oca, a za nedugo vrime će mu ju otac sasvim predat. Po ženidbi će pravoda i ona pojt u muževu hižu.

– I ti ćeš ostat sama u gostioni. – – –

– Ne. Ona već ionako ne ide najbolje, a daće su sve više, ter se ovakove krčmice već ne isplaćaju. Zato ću ju prodat i odselit se k svomu sinu Ivacu, koga će si jedan naš rodjak trgovac s obučom zeti za svojega.

– Aha, da. To si mi jur bila pisala. No Bog daj, da ti budu dobri i ti onde konačno otpočineš od muk svoga burnoga života. S ovim se danas lučimo od tebe, Agnjica. Dojdući put ćemo tebe i sina poiskat u vašem novom prebivališću.

Kad su se sestre potom rastale, Agnjica je još na vrati pošušljala Miljenki:

– Za ovoga tvojega muža govori koč s kim duhovnikom. I ne zaboravi na našu tetu opaticu Veroniku u kloštru.

Ova opomena sestre nije bila potribna. Miljenka ju je

ipak dobroćudno primila. Ali sada, u prvi ljeti svoga hištva s Imrom se je još čuvala, da se dotakne te rane njihovoga hištvenoga sveza, ku je ćutio i nje muž kao dobro odgojen kršćan istotako kao i ona. Oni su obadva trpili pod težinom spoznanja, da živu izvan zakona svoje Crikve. Ali su se trudili da to ne dađu poznati jedan drugomu. Tišili su se i tim uvjerenjem, da su obadva bez svoje krivice rastavljeni od svojih prvih hižnih drugov, Imre smrću svoje žene, a Miljenka po volji muža. Naročito je znao to Imre osvidoenjem ponavljati. Uz to je bio svojoj ženi, kako su i njegovi prijatelji govorili, zaista idealan muž, ki ju je nosio na svoji ruka. Njegova ljubav k Miljenki je bila iskrena i srdačna, i ona nije mogla imati želje, ku joj ne bi bio ispunio. Ako koč nije zmogla, da zgotovi na ta dan odredjene akte-spise, i zato je donesla domom. Imre je znao i do kasne noći siditi uza nje, da ih spravi u red, a ženu je poslao na počivak. On joj je pomagao i u domaćinstvu, išao na trg kupovati, i ča se je ončas držalo nepristojnim za muža činovnika, Imre je rado vršio i kuhinjske posle. No najradje bi se bio i s dicom igrao, ali ta radost im je bila uskraćena.

Miljenka je to trudjenje svoga muža, da joj u svem udovolji, gledala kad veselim, kad samilosnim okom. Ar kad si je ispitala srce, ćutila je bolno da ono još nije bilo pripravno, da se Imri potpuno preda. Ona je u svoji samotni ura i sad još kad i kad izvadjala iz svoje tajne škrabljice sliku prvašnjega muža i opet ju metnula dibokim uzdahom najzad. Pritom se tukla kao luda po čelu, ali se nij mogla osloboditi svojih spominkov na Ferija.

Onda je došla opet jedna korizma i približavao se Vazam. Pri svetoj maši, kada je uvijek jedan od duhovnikov sidio u spovidaonici i ljudi su jedan za drugim šetovali da se ispovu, digla se je neki dan i ona i poklekla pred oca redovnika. No kad mu je očitovala svoje stanje u civilnom hištvu, čula je od njega istu presudu, ku se je i nadijala:

– Ja Vas, draga duša, ne morem odvezati, dokle u tom hištvu živite. Niti vas smim pustiti k svetoj pričesti.

– Da ča mi je onda čin, duhovni oče? Pomozite mi, ar jako trpim pod ovom sudbinom.

– Mar kako vas milujem, drugoga izlaza nije za vas nego da razvaljite odnošaj s ovim mužem.

– Ali oče, ja to ne morem, barem za sada još nikako ne morem – zavapila je žena u spovidaonici i pokrila si lice rukami. – A i moj muž ne bi htio.

– Onda vam samo svitujem, dobra duša, da molite Bogu, mnogo molite, da vam udili moć i pokaže put, kako bi se oslobodili ovoga griha, spasili svoju dušu. Moliti, moliti! O, to će ona rado. Ali ča će biti, ako ju Bog zaista usliši? Samim rastankom još nije sve učinjeno. Oni obadva tribaju još daljnju pomoć od odzgo, kako da si pak poslije uredu svoj život. No ponajprije mora ona povjeriti svoje težine mužu. Ča će on nato odgovoriti? Kako će reagirati? Već ta pomisao na rastanak će biti za njega strašna skušnja, težak udarac.

Stoga se je Miljenka dugo kratila, da započne takov razgovor sa svojim mužem. Ali medjutim je sada po toj spovidi stalno klila u njoj želja, da opet potpuno pripada nje Crikvi, koj je bilo vjerno cijelo nje

pokoljenje od najdavnije starine. I ta Crikva im je kao dobra majka neprestalno dilila svoje blagoslove i duhovne dare od zipke do groba, kimi su oni prevladali sve nevolje i teškoće svoga zemaljskoga života. S ovimi misli se je sada mučila u svoji neprospavani noći. Dok joj je jedanput došla teta Veronika, ončas opatica u nekom samostanu bliskoga varoša. Da, teta Veronika! – sinulo je Miljenki u glavi, – i ona je bila u ovakovoj stiski, kad joj je zaručnjak izgubio život u svitskom boju. Pak nije razmišljala dugo, nego se odazvala Božjemu pozivu i stavila na glavu bijeli šlar koludrice. I nastala je srićna. A kad se je kroz ljeta pokazala peldovna, uzorna u držanju pravil svoga reda, odibrali su ju sada jur po drugi put za opaticu. Ovoj svetoj i mudroj sestri svoje pokojne majke će pisati. U tom pismu će joj vjerno i iskreno od srca priznati svoju pogrišku, ocrtati svoje mučno duševno stanje i zamoliti ju za savjet.

I za nedugo vrime dobila je iz kloštra ov odgovor:

Ljubljena moja kćerka!

Ovako te zovem, ar si vridna ovoga imena. Kad sam pročitala tvoje pismo, oćutila sam, da si po duši prava spodob svoje pokojne majke, moje sestre. Ona je živeći u svitu istotako bila vjerna svomu Bogu, kako ja u samostanu. Ti si pravoda teško pogrišila, kada si prestupila zakon naše katolićanske vjere i živiš u nedozvoljenom vezu sa svojim drugom. Ali tvoja duša spoznaje ta grih, kaje se za njega i hoće da se očisti.

Ja ću ti skupa s mojimi duhovnimi sestrami pomoći kod Svevišnjega, da bude tvoje srce opet slobodno od

griha. Ali milost Božja, da bude uspješna, potribuje voljnu suradnju človika. To znači, da i ti moraš pridonesti svoj dio tomu, da se ta nezakonita veza med vami razvalji, iako te to muke stoji i tvrdoga samoza-tajanja. Ali pritom budi pažljiva i milosrdna. Ne vrijedjaj muža, ki te od srca ljubi tim, da mu otkazeš svaku priklonost ter ga othitiš od sebe. Nego se trsi, da njegovu sada još tjelovnu ljubav digneš do one savršene i čiste ljubavi, ke izvor je Bog, i ka mora da spaja nas i sve pokršćene duše s Bogom i medju sobom. Kad štem u tvojem listu, da je i on u našoj vjeri odgojen i takaj bih rado primao svete sakramente, ja se jako ufam, da ćete se moći sporazumiti, i da ćete se i po rastanku od stelje i stola znati najti kao brat i sestra.

On će pravoda dalje poslovati u svojem zvanju. A za te ću se ja pobrinuti, da najdeš u koj karitativnoj družbi mjesto, kade ćeš imati i posla i kruha, a bavit ćeš se, kako te bude volja, ili s ubogom, od roditeljev zapušćenom dicom, ili sa starimi, nemoćnimi ljudi. To bi bila najplemenitija zadaća, ku si more jedna žena bez dice, ali s majkinim srcem željiti.

Je li smo se razumili, draga moja kćerka? Promišljavaj o tom, ča ti ovde svitujem. I neka ti Bog i Majka dobroga tanača udili tu milost i duhovnu jakost, da me posluhneš. Oprosti mi, ako previše prosim. Ja govorim, kako me je samostan naučio govoriti.

Tvoja teta i majka Veronika od Milosrdnoga Spasitelja

Miljenka je potresena do dna duše čitala ovo pismo. I odsle ga je mnogokrat zela u ruke, i doma i u kancelariji, kad je bila sama. A svakiput, kad je čitajući

srkala u se tetine riči, riči svete duše, ćutila se je sve jača i odlučnija. Ipak se tajedne dugo nije usudjivala, svojom odlukom stupiti pred muža. Dokle joj on, probudivši se usred noći iz sna, nije vidio u ruki lista i prosio ju, da mu ga da preštati. Miljenka se je prestrašeno zdrhnula, ali za časak mu je ipak pružila pismo:

– Da, ovo ti je, kad već jednoč mora biti. Tim se je obrnula na drugu stran i plaćući zarovala glavu u vankuš.

A Imre se je nadignuo u postelji, nažgao sviću i počeo ćitati. Ćitao je red po red, ki-ta i opet i ponovno. Tada je Miljenka polako okrenula lice k njemu i zabrinuto opažala, kako mu se boja-farba obraza minja. Sad ta obraz gori ćrljenim žarom, onda opet nastaje blijed i upravo se okameni. A usta su mu nima. Tako drži još par minut proćitano pismo u ruki. Onda ga da najzad ženi i prigušenim mirom u glasu progovori:

– Ovako ćega sam se već duglje vrime nadijao. Kad sam te opažao, kako gusto hodiš u crikvu. A jedanput sam te i s odzad shranjeno gledao. Klećala si pred Raspetim i tiho jecala. Onda nisam znao zać plaćeš, ali sam slutio, da ti ća teško, veliko trapi dušu. Sada te razumim.

Tim joj je zeo lice u dlane i rekao ljubezno:

– Neka me se bojati, Miljenka moja. I ja nisam pogan, niti kakov silnik. Nego ar te jako-jako ljubim, neću ti stati na put. Naprotiv, gledat ću, da budeš srićna na svoj naćin, po želji svoga srca. Samo jedno te prosim: Daj mi još malo vrimena, da sredim svoje misli i preuredim svoju budućnost. Ti dakle željiš, da

raskinemo našu hištvenu vezu. To ne ide tako odmah. K tomu triba zakonskih uzrokov, razlogov. Stoga ćemo još neko vrime skupa ostati. Skupa u jednom stanu, ar nimamo drugoga sklonišća, ali razdiljeni po soba, kako bude komu drago. U tom vrimenu ćemo se pak odlučiti konačno, da li ćemo ustrajat u ovom stanju življenja, ili će zaista svaki pojtiti svojim putem. Ja ću se truditi, da udovoljim tvojoj nakani, a mar kako budem zbog toga trpio.

Miljenka je napeto slušala muža. Ono je u svakoj njegovoj riči jasno ćutila veliku ljubav muža, ali i diboku bol samoobladanja. Zato se nije mogla uzdržati a da mu vrućimi poljupci ne pokrije lica.

U sljedećem vrimenu probe se je mlada žena mnoga borila sa sobom. Ali će pomoću molitve, ke blagodat je pri svakoj navali skušavanja očito ćutila u sebi, ostala jako pri svojoj namjeri. Samo je trpila zbog muža, ki je u ovi tajedni očividno klonuo. I premda se je muževno trudio, da svojom običajnom uljudnošću zakrije svoje mučno duševno raspoloženje, ipak ga je izdala njegova mučaljivost. Ar kad su skupa sidili za stolom, on je sada još manje govorio nego prije, a Miljenka je opazila, kako i u jilu zibira i uopće malo troši. Kad je ujutro otišao u ured, poželjio joj je samo dobro jutro, a i po večeri je progovorio s njom samo nekoliko riči, pak joj dahnuo na lice lagan poljubac i oprostio se od nje s ljubeznim: Laku noć, Miljenka! Tako je minulo par misec, kada se je Imre postavio preda nju i rekao joj:

– Sada, moja draga, neka bude jednoč konac ovomu duševnomu navlačenju med nami. Ja sam zamolio

svoju oblast, da me premjestu u ko vanjsko kotarsko mjesto. Oni su mi prošnju uslišili i postavili me odmah i za šefa ureda s pristojnim stanom u činovničkom domu. Dokle se tamo preselim, – jer ovako je bolje za nas dvoje, – najdi si i ti stan po svojoj volji i ukusu.

– Meni je teta opatica već osigurala djelatno mjesto sa zavičajem, – priznala mu je Miljenka.

– Tim bolje. Po odredjenom času ćemo pak zajedno dati molbu za rastavak hištva. Dice nimamo, tako će to lakše uspjeti. Samo te prosim, ljubljena moja, – izmućio je rič i zgrabio ženu ljubezno za ruke, – prosim te, da me gledaš i potom za svoga prijatelja i da me, kad si zaželjim, primiš mirne duše, – recimo s tetom Veronikom, – kako sestra svoga brata. Hoćeš li?

Na te riči je Miljenka upravo skrušenim ganućem objamila svoga druga i zmogla samo, da mu svitlimi očima od gustih suz reče:

– Hvalim ti, Imre! I Gospodin te blagoslovio za tvoje razumivanje i svu dobrotu kroz tolika ljeta našega skupnoga žitka. Da, mi ćemo se i odsle vidjati i bodriti, jačati jedan drugoga u skušnji ovoga zemaljskoga svita.

A teti Veroniki je javila u pismu:

Vaš nauk sam posluhnula i našla mir svoje duše. Sada sam puna radosti, da morem opet pokornom i neokaljanošom dušom služiti svomu Spasitelju. A ovde u Staročkom domu uživam i tu sriću, da morem svojom brigom olakšati tešku sudbinu ovih nesrićnjakov, nevoljnikov. Ah, kad bi me mogli viditi u ovom nekadašnjem grofovskom kaštelu, gde se je nekad sve krisilo od srebra

i zlata, a danas se sviti od starih, naboranih, ali srićnih i zadovoljnih licev, i sve duši-miriše od svakovrsnoga cvijeća, ča našimi rukami gajimo, onda bi mi vjerovali, da sam si najbolji dio odibrala.

Uza to sam si stavila još jednu dužnu zadaću: U svojem slobodnom vrimenu popisat ću u knjigu povijest naše očinske hiže, sada rasipane po svitu. Da se pritom ne zagušim u tugi prosim vas, draga teta Veronika, ka ste najstariji i najvridniji član-kotrig našega zgubljenoga hrvatskoga koljena, da neprestano zagovarate pri Svevišnjemu žive i pokojne našega Jankinoga roda.

(1974.)

»GRADIŠĆE« KALENDAR

I LJETOPIS HRVATSKOGA
KULTURNOGA
DRUŠTVA U GRADIŠĆU

ZA OBIČNO LJETO

1965

UREDNIK

IGNAC HORVAT

KNJIGA VI. HRVATSKOGA ŠTAMPARSKOGA DRUŠTVA, ŽELJEZNO

CIJENA: 16 ŠILINGOV

Prinosi u kalendaru

Kako su zašli naši Hrvati na vrhe?

Hrvati, ki stanuju na širokih i plodnih ravnica gornjega Gradišća, ne znadu si nikako predstaviti, zač su njihovi južnogradišćanski brati poseli brige. Ne samo da ih ne razumu, nego im se još i rado rugaju ter nazivaju med sobom njihove kraje nek „te školje“. Ali još i Nimci novogradačkoga kotara, ki su se, jako pametno, zvećega nek uz stare ceste ili u rodovite doline Pinke i Štrema naselili, zamiraju Hrvatom, ča si nisu znali najti boljega mesta, nego po vrhah i žlibah ter znadu povidati od toga i jednu legendu, ka se nemer nikako ne slaže sa Svetim Pismom niti s historijom, ali svejedno je ona jako značajna naročito za vedri i veseli temperamenat naših Hrvatov.

Prije, nego je Gospodin Bog raspušćal narode po svitu – ovako priča ta legenda – pozval je je na svadbu. Pak na kakovu svadbu! Bilo je onde, izvan ptičjega mlika, vsega – jila i pila, u neizrečenoj obilnosti. A andjeli su onde tako fino i milo svirali, kot samo andjeli znadu. Ter se nije čuditi, da su se dedi narodov vsi jako dobro zabavljali; ali najviše su se bili Hrvati razbećarili. No, po polnoći, kad se je Gospodin Bog povukal u svoje nebeske dvore, počeli su se i pojedini narodi, jedan za drugim, na put spravljati. A Nimac, kako je bil on uvik lukav (zvijan), dignul se je prvi ter se ukral iz svadbe. Kasnije je i zapovidnik, nadandjel Mihovil ostavil dvoranu; malo po malo su počeli jur i petehi kukurikat – nek naši Hrvati su si još ujedno tropali

veselo i razdragano po škornjah i brcali svoje žene po staroj hrvatskoj pravici u višak. I to tako ča do bele zore, dokle god nisu jur i andjeli zadržimali uz svoje gusle. Onda konačno su se i naši Hrvati zgrabili po ditičku za vrate pak su si otpjevali u daleki-široki svit. Ali, o tužna tuga! Kad su došli simo, u dolnje Gradišće, našli su, da su već vse lipe ravnice posedjene s Nimci, a njim su tako ostali nek sami brigi i žlibe.

(Letna knjiga, 1931.)

Četiristo let u Gradišću

Bilo je jednoga maglovitoga večera, kasno u jeseni. Moja Majka, Majka Hrvatska, sela se opet uz prelac, na kom je ona jur od veka prela i napravljala ono belo platno, s kim je uvek najradje i tako značajno opravljala svoju dicu hrvatsku. A ja sam joj se spustil pod noge. I ona mi je počela uz lagano, jednoglasno zveketanje prelca povidat.

– Da... Upravo letos se spunjuje četiristo let, da je jedan velik šereg moje dice ostavil moje materinsko krilo, svoj rodjeni dom, da si poišće u Ugarskoj, u današnjem Gradišću i u Austriji novu domovinu. To su bila najžalostnija leta mojega života, otkad sam se svojom slavenskom braćom spustila iz zelene ravnice Visle i Dnjepra u svoju južnu domovinu, okrojenu gorovitom Panonijom i plavim Jandranskim morjem. Mnogo smo pretrpili i mnogo smo krvavili, ja i moj rod, i od divljih Tatarov, ali moj najkrvoločniji i najnemilosniji nepri-

jatelj, ki je tristo let mrcvaril moje telo, bil je poganski Turak... Ali mer ga je Bog i kaštigal...

Najprije je podlegla njegovoj silovitosti moja krasna brigovita Bosna, a na Krbavskom polju, u letu 1493., bila je i sudbina Hrvatske zapečatena. Divljački turski roji poplavili su brzinom strele vred po toj nesrići kršovitu, ali meni uvek dragu Liku i Krbavu. Zaman je bilo veliko junačstvo mojih najvrljih sinov, Petra Berislavića, Ivana Karlovića i Krsta Frankopana, ja već nisam imala počivka i mira ni danom ni noćom, nego sam morala bižat iz jednoga svojega grada u drugi, iz Knina u Skradin, iz Skradina u Ostrovicu, a odavlje dalje u Sinj... Ali vse ove viteške i jake tvrdjave pale su po redu i ja jedva da sam si mogla spasit svoj gol život i sakriti se pod zagrebačkim vrhom Sljemenom. Odavlje sam letila, po oštirih, kamenitih cestah, po negaženih stazah i po gorskih klancih ter vrhuncih, bosa, podrapana i krvaveći na telu i duši, k svojoj dicit, da je tolim, da im tarem suze i zavijam rane...

Ali kad sam kasnije vsaki mili večer morala gledati, kako se nebo na vse kraje žari od strašnoga ognja, a ujutro, kad se sunce stalo, vse same črne ruševine... kad sam čula plač i jauk svoje potlačene, na turske lance prikovane dice, i kad sam spoznala, da im već nije mira i ostanka u mojem rastepenom krilu, u rodjenoj zemlji, onda sam im, onim, ki su mi još bili ostali, sama poručila: „Idite, dica, idite s Bogom, i spasite rod, koga sam u muki rodila!“... Ali oni su mi zdvojno odgovarali i kričali od vsih stranih: „Kamo da idemo, Majka?... Reci, kamo da se sranimo? Kamo?!“...

Ovako su me napadali dan za danom, dižeći i lamajući

ruke u očajnom strahu prema meni. A u meni je bivala još strašnija bol, ar dugo vrime nisam ni sama znala za svoju dicu utočišća i mirnoga pokrovišća. Stoper sam kasnije, kad je polovica mojega roda ležala jur posičena od turske sablje, dočula, da ima gori na severu mesta za nje. Ali kakovoga mesta!... Popaljena sela, pusta stanja, gola, pregorena polja i opustošene gore, ke je Turak ostavil za sobom, kad je leta 1529. bižal potučenom glavom ispod Beča i kasnije, kad je 1532. taboroval, i pašoval pod Kisegom. Ali tamo da otpravim svoju dicu?... Iz ruševin u ruševine? Iz pepela u pepel?...

Moja materinska ljubav se je bunila protiv toj strašnoj zamisli. Ali kad se je turska pogibel od dana do dana vse jače približavala, kad mi je vrisak moje dice jur drapao srce, onda sam ćutila, da bi bilo moje suprotstavljanje jur grih... Ter sam konačno, i jako krvavim srcem, sakupila svoje Hrvate od okraj Velike Kapele, od reke Korane doli do Une i gori do Kupe, a pridružilo se je ih k nam mnogo i iz drugih krajina i drugih biškupijov...

Pak bi se bili i ganuli. Nek jedno me je još trapilo: da ćedu projti moja dica u tudji svit prez vsakakovoga verskoga batrenja, prez Boga i popa. Ali kad sam zaobličila med trapljenimi, zaplakanimi biguncih i njihove verne duhovne pastire, vrloga Žigu Vartalovića, Mikulu Goglešića, Juraja Sokovića, Juru Vičlovića i mnoge druge, s križom u rukah i mašnom knjigom ter kaležem u putnih torbah, pripravne, da nasleduju svoje ovčice bar kude i bar kamo po svitu, onda sam se utišila i dala zlamenje na odlazak. O, sinko moj, to

je bila prošecija!... Predstavi si samo ta nepregledno dužičak red kolijov, a na tih kolijah ili uza nje, pogledaš li u lice ocev i materov, dice ili starcev, vse sama črna tuga i žalost, glasan jauk i plač... U meni je skoro srce puklo...

Ovde i onde smo, u varoših i selih, postali. No nismo se smili nigdi steplit, nigdi udomaćit, ar su nas rivale druge tužne čete, drugi bigunci gori, vse više... Kad smo došli, kad smo se dovukli do mile i pitome hrvatske reke Drave, onde smo postali, da si zbogom damo, ja, Majka, i moja dica... To je bil strašan dan za nas vse... Ja sam jur onda predvidila, da ov rastanak od stare mile domovine valja za vse veke. I ta gorka pomisal stisnula mi je srce, i zela mi joši i rič... I kad su oni redom pokleknuli preda me, da mi kušuju ruke, s kimi sam je u naručaju nosila, njegovala i branila, jedva sam se mogla uzdržati na nogah... A kad je potom prvi njihov roj zaplaval plavčicom u vodu, imala sam već nek toliko moći, da im muklim glasom doviknem: „Budite mi, dica, i u tudjini uvek verni!... Bogu i meni, vašoj Majki Hrvatskoj!“... Pak se je zamračilo okolo mene i ja sam pala na ubrovi reke na tvrdo kamenje... Kad se je spustil večer, doletile su moje verne službenice, bele vile, pobrale me i odnesle u moj grad...

Ovo je bilo 1533. leta. – – –

Kod ovih ričih moje Majke se je prelac jalno zaštrcnul i postal, ar su joj ruke klonule u krilo. I ovako je gledala dugo, nimo i negibljivo preda se, kot da svojimi duhovnimi očima sprohadja kako se ona tužna procesija naših ocev-biguncev seli prik plavkaste

Drave... A iz očiju dopuzile su joj dvi suze, svitle kot drage djundje... Ja sam tiho jecal pod nje nogami. Onda se je prignuta prik mene, pogladila me neizgovorno ljubezno po vlasih ter nekolikoput diboko, jako diboko uzdahnula, pak je opet ganula prelac i prela ter povidala dalje.

– ...Da, dragi sinko... Vsemu ovomu je sada četiristo let... I ti moji Hrvati su išli, prekoracali hatar za hatarom ter si iskali novu domovinu. No, hvala Bogu, vred su si ju našli, ar su zemaljski gospodari, osebusno hrvatski, od kih su se neki takaj morali okrenuti turskoj sili, rado naseljivali tvoje vrle i delovne predede na svoja imanja u Ugarskoj, a isto tako rado su je primili u svoja opustošena posedstva i ugarski i austrijski velikaši, kotno Kanizsayi, Batthyányi i drugi. Prvi bigunci, ki su dospili prije, poseli su bliže, južne krajine, a oni drugi, ki su dohajali za njimi, morali su putovati vse više na sever, do Vulke, i prik Lajte ter Dunaja, ča već, utemeljili su troja sela i u dolnoj Moravskoj, naime Dobre Pole, Nový Přerov i Frelichov. Do dvisto sel su Hrvati u Ugarskoj, u Austriji i u današnjoj [= ondašnjoj] Českoslovačkoj ovako poseli, popravili ili novoizgradili... Ali kakova muka je bila to, sinko, za siromašne bigunce, ki katkada nisu imali ništa više, odlag ča su si na kolih ili na vlašćem hrptu sobom donesli! Sela, kamo su došli, ležala su zizma ili napol zrušena, popaljena, polje halugom i grmljem zarašćeno..., vse sama pustoća i prah. I mnogim od tvojih dedov se je stisnulo srce u prsiah na ov strašan pogled, mnogi od njih su se seli na jednu pogorenu gredu i samo jaukali, zdvojno jaukali za svojim lipim,

uredjenim stanom, koga su ostavili doma Turku na plinj, a sada nisu znali, kade i kako da počnu opet vse, vas žitak iznova... Ali onda, su se opet, i ako teško, stali i počeli vsejedno vse od početka. Ar vrli duhovniki, ki su sledili ove bigunce u ov opustošeni svit – Bog im stokrat naplati! – ujedno su obhajali svoje vernike ter je tolili, nagovarali i oduševljavali. Vred su postavili u vsakom selu, ako i nek pod kakovim starim hrastom ili drivenom lopom, i oltar ter prikazivali, ponavljali na njem Kristušev aldov, iz koga je teklo stalno i ujedno veliko batrenje, moć i milošća Božja u klonula srca siromahov. Ov sveti aldov pak srdačne riči duhovnih pastirov i njihove skupne pobožne jačke bile su, ke su moju dicu naravnale. A kot su se oni stajali u duši, tako su se dizala i radjala nova stanja, nova sela pod njihovimi marljivimi rukami.

Zato nije mogla biti veća pogibel za nje, za novonaseljene Hrvate, nego jedna krivovera, ka im je hotila porušiti ove oltare i otzeti im sveti mašni aldov, zviranjak njihove ponovljene volje za život. U meni je skoro stalo srce, kad sam dočula, kako se je u toj zemlji, na koj su se moja dica umestila, počela dizati, širiti krivovera Luthera i širila se med Nimcih i Ugrih brzo kot oganj. Ar moraš znat, sinko, da je onda bil još jako čudan i nepravedan svit. Onda je postojala ta pravica, da kad je ki gospodski kaštel primil kakovu veru, moralo ga je sledit u tom velje i vse ljudstvo, kmetstvo na celom njegovom posedstvu. A Nimci su ga i verno sledili. Nek moji Hrvati – slava im budi na veke! – oni su se suprotstavili ovoj unebokričećoj nepravdi ter su čuvali i branili i protiv svojih vlašćih

gospodarov svoju očinsku veru i svoje duhovnike... Spominjem se još dobro staroga sedoga farnika, Jure Vičlovića, koga je lutorski zemaljski gospodar u Schönau-u [Šenavi] sprognal iz farofa i zvrgal iz farskoga posedstva, ali on, starac, nije ostavil ni sada svoje ljude, ke je dopeljal sobom još iz stare domovine, nego je radje išal kot prosjak od stana do stana, od vrat do vrat jisti, ali vsejedno je glasil svojim ovčicam pravu veru Jezuševu ča do svoje smrti! Gospodin Bog neka mu podili za toliko viteštvo nebesku korunu!... Nek zdola, u ubogom južnom Gradišću su presilili lutorski grofi neka hrvatska sela na lutorsku veru. No, ja je poznam, sinko, i velim: nad timi Hrvatih krivo-vecih nije imal Martin Luther, kad je pogledal na nje iz dibine pakla, nikakovoga veselja! I oni su se, kot se je njihov gospodar, Batthyányi, najzadpovrnul u krilo Matere Crikve, odmah pokazali onakovi, kakovi su bili u duši i uvek ostali, pobožni katoličani...

Ali usred ove duševne nevolje nije uživalo niti njihovo novoizgradjeno stanje nepomućenoga mira. 1604. leta se je erdeljski vojvoda, Bocskay, posvadir s cesarom, a cenu njihove svadje morali su, na moju žalost, platiti ubogi kmeti, med njimi i mnogi Hrvati žitkom i imanjem. A siromašni moji Gečani skusili su na svojem vratu, u letu 1619. i oštru sablju Bethlenovoga oficira, Bakoa... Ovako je bilo, dragi sinko, i večkrat u tom starom i nejednakom času. Velikaši, kralji ili grofi su, kad su se med sobom pozlobili, popalili jedan drugoga posedstvo, osvojali njihove kmete, nekrive ljude, a potom je, ako je je bilo volja, sa posedstvom skupa i jednostavno prodali jedan drugomu. I tako su morali

uvek siromašni kmeti pojist onu črnu juhu, ku su njihovi gospodari skuhali... Samo, hvala Bogu, da su ovi časi jur davno minuli, i da je bilo takovih krivih događajev u Gradišću malo, otkad su moji Hrvati ovde. Nego, i ako Hrvati nisu bili slobodni ljudi na onoj grudi, ku su obdelivali, i u stanju, u kom su stanovali, vsejedno su oni u ovoj dobi prilično smirno i zadovoljno živili, ar su bili jur obljubili svoju novu domovinu, kade su sada jur i njihovi stari, oci i matere, počivali i kade se i njihova zipka zibala. Zato, premda je njihov život tekal mučno, u teškoj raboti, vsejedno su bili oni uvek vedri, kako sam je ja, njihova Majka, rodila. Njihove nujne i vesele jačke glušale su opet po gajih, polju i gorah, u kih im je rodilo dobro rujno vino, a krasne njihove stare navade i nošnje polipšavale su im mučne delatnike i ubogo stanje. Njihov domaći život bil je, kot i onda, kad su još u mojem krilu živili, uredan, pristojan i pošten, zato su se skrbili njihovi stari. A Bog im je bil uvek u srcu i na jeziku. Njegovi svetki i nedilje, kad su si smili strest prah iz svoje prateži ter se sabrat u svojih novih crikvah, bili su im najveći užitak i najdraži počivak.

Ovako je prohajal njihov žitak leto za letom, pred licem Božjim i na moje veselje, kad su najednoč – još i sada me strese groznica, kad na to pomislim – na početku julija, kad vsa sela veselo zvonu od klepanja kosov i kad se polja nek odzivaju od jačak žnjačev i žnjačic – kad su najednoč zamuknule pesme. A žnjač i žnjačica su pohitali kosu i srp, ar se je nebo počelo na vse kraje črljenit i po vsih brigih ter dragah rul je strašan krik: Turak ide!... Ovo je bilo leta 1683.

A Turak je zaistinu bil došal – i prošal. Ali ča je za njim ostalo, to je bilo vse jedno groblje, vse jedan cimator, ali prez križev i kapelov. Samo su mrtvi, umoreni ljudi ležali gusto na njem, a uz mrtve i na pustih stanjih klečali su još nesrićniji živi... O sinko, ča vi, današnji ljudi znate od nesriće, kad vam tuča potuče jedno polje, ali na drugom žito lipo dalje raste; ča se vi najaučete, kad vam strelja ili neprijatelj popali krov nad vašom glavom, ali vaši dragi domaći ostanu vam celi, čitovati ter se morete jedan drugomu na prsiah isplakati, a vaše razbiglo blago dotiraju vam vrli susedi opet najzad u štalu; ča vi vsi razumite od nesriće, od takove nesriće, kad se majka povrne svojom dičicom iz loze, iz jedne škulje, kamo se je bila sranila, domom, pak ne najde već muža, samo njegovo mrtvo truplo ležeće pod ruševinah..., ili kad se vrati gospodar iz sedmoga hatara, pak ne pozna već mesta, kade mu je hiža stala, a ženu i maljanu dicu vuču mu Turki na lancih do nigdarvidjenja... Ali ne ću te dalje turobit s povidanjem ondašnje strahote... Vidiš, sinko, ovako su našla moja hrvatska dica svoje familije, svoja mučno premučena imanja, kad su po odlasku paklenskoga pogana još uvek u grozničavom strahu dopuzila najper iz njihovih loznih sranišćev... Ali uči se od njih, kad te kada dostigne nevolja, uči se od njih u Boga se ufat, molit i dalje delat!

Ovo ufanje je zgradilo, sada jur po drugi put u ovoj novoj domovini, njihovo stanje i nadomestilo im imanje. I Bog je je obiljno naplatil za njihovu tvrdu veru: od onda su uživali kroz buduće veke skroz mir, koga je malo pomutila bojna larma. Prošli su prik njih

kurucki boji, oko 1707., i francuski u leti 1809. A da ih nisu ovde u Gradišću ni jako opazili; a minula su i 1848. i 1849. burna leta i to prez vsake veće škode u žitku i imanju; ča već: ova zadnja leta donesla su našim Hrvatom, kot i drugim stanovnikom ove zemlje, tako željnu slobodu od gospodskoga kmetstva; oni su postali vlašći gospodari na svojem stanju i imanju ter su zato još jače obljubili, prigrlili ovu zemlju i još zajednoč radje živili na njoj.

U vsih ovih dugih deset i sto letih ča do današnjega dana naša su se sela lipo razvijala i pomnožavala. Na mesto pomrlih ljudi radjali su se obiljno novi, mladi ljudi, ki su nemer u poštenju držali ono, ča su se od svojih starih naučili, ali uz to su razumili svoj život i malo po malo poboljšat, ar su bili zvijani i ufali su se za svoje človičje i narodno i boriti. U ovom su je pomagali, kot i uvek tako i sada, njihovi prirodni hrvatski peljači, ki su je učili, sada ne samo u crikvi, nego i u školi, ne samo ričom, nego i u pismu, kroz knjige i novine. Dignuli su se med njimi gorljivi, plameniti apoštoli, moji dragi sini, Ficko, Naković, Mušković, Miloradić i drugi – slava im budi! – ter zbudjali svoj narod i naučili ga opet ljubiti mene, Majku Hrvatsku.

U ovom dugom vrimenu doživila su moja dica, Hrvati, i mnogo srić ter veselja, svečevali mnogo veličajnih svetkov, ali pohodile su njihova sela katkada i velike nesriće, osebujno one najstrašnije, kuga i kolera. Ove su ne samo u osamnajstom stoleću, nego i kasnije, još i 1822. i 1859. leta užasno pustošile med njimi, iskrčile cele obitelji ter je bilo opet dost plača i tuge. Ali ja

sam se uvek divila svojoj duci, kako su oni brzo i prez
zdvojenja prebolila ova pohodjenja Božja. Čudila i
veselila sam se njihovomu napredovanju na kulturnom
kako i na gospodarskom području, kad je nasred ovoga
cvanja i dobrobića buknuo najednoč veliki svitski boj.
O, kako sam se opet rastužila, kad sam morala zgubiti
u njem toliko i toliko mojih najsnažnijih i najvrljih
sinov, i kad sam morala čuti jauk toliko zaostavnih
materov, udovic i sirotic...

Ali opet, donesal je ta boj, kod je to kod vsake kaštige,
ku naš Bog pošalje ili dopusti, uz mnogo nesriće i
mnogo dobra. Mojoj duci, Hrvatom u Gradišću, donesal
je on ponovo oživljenje njihove narodne svisti, pravi
narodni preporod. Ja nemer dobro vidim, sinko, da
vaše narodno počinjanje i gibanje ima još malo
slabucke noge, vidim njegove manjkavosti a vidim i
neprijatelje, ki je kanu zadusit, ali ja gledam vsejedno
zaufano u budućnost svoje dice, ja sledim radosnim
srcem njihovo razvijanje, a osebužno jako me veseli
njihovo sakupljanje oko jednoga koša, i – Bog vidi moje
srce – kako vruće željim, da bi nek jednoč mogli
obistinitit to istinito i uzvišeno načelo: U slogi je moć!
Da, ja se ufam, sinko. I zato, molim te, povij tvojoj
braći i sestram, da ja, Majka vsih Hrvatov, radosno,
veselo kanim svečevati s vami skupa četiristoletnu
godišnicu vašega naselenja u ovoj lipoj i rodovitoj
zemlji, premda ste tako odlučeni od stare domovine,
ali niste od mojega srca...

Ali uz vse svoje veselje imam i jednu jalnu tugu... U
ovih četiristo letih pretrpila sam takov zgubitak, ki bi
mi mogal, ako ne bi imala još vas u Gradišću, dragi

sinko, savsim zamračiti moju dušu... Od skoro dvisto sel, ka su moja dica onda bila utemeljila ili ponovila, nije ostalo u staroj Austriji nijedno, a ovde u Gradišću i u Ugarskoj vse skupa nek okolo osamdeset sel, kade još govoru on jezik, koga sam je ja naučila... Od dvisto na osamdeset!... Ovo je takova rana, ku znam nikada ne ću prebolit!... O, znamda nikada!... Ah, reci, mili moj: ča sam vam bila tako zla majka, da me je toliko dice ostavilo?... Sam vam bila pretvrda?... Ili premrazna?... Sam vam bila ne dost plemenita ili presiromašna, da su se toliki i toliki otudjili od mene, i seli se – jao meni! – u naručaj druge majke, jedne maćehe?... Reci, sinko moj, reci, da nimam pravo!... Reci, da se varam! Da vam nisam bila zla!... Reci... Utoli me! Ar će mi srce puknut!...

...I moja Majka, Majka Hrvatska, zaista bi se bila gorko rasplakala i nje radosno svetačno raspoloženje bilo bi se pretvorilo na žuku tugu. Ali onda sam se ja skočil i sam ju sa vsom svojom dičinjom ljubavom i mladenačkim žarom prigrlil, pretisnul na svoje uzbudjene prsi. Ter joj se milil i kuševal ju. Kuševal ju i obital joj, iskreno, žarko i uverljivo, da ju već nijedan od nas ne će zatajati, da ćemo ju ljubiti, a ljubiti ćemo i jedan drugoga, prik vsih medjov i granic, kot brat ljubi brata...

I Bog bi znal povidat, ča sam u svojem oduševljenju još vse zgovoril, – dokle god se nije moja Majka opet nasmišila kroz sreberni šlar svojih suz, kot kad se po letnoj buri sunce nasmiši kroz raspadajuće oblake...

(Naša domovina kalendar, 1933.)

Hrvati med Slovakih i Čehih

Kad su se naši prededi bižeći pred Turkom doselili simo gori [u zapadnu Ugarsku], neki od njih su prekoraknuli i Dunaj ter se umestili u negdašnjoj požonskoj varmedji, u današnjoj Slovačkoj. Ovakovih hrvatskih sel je bilo negda već, no do konca prošloga stoleća su se uzdržala samo troja, naime Senkvic [Šenkvice], Devinska Nová Ves (Dévényújfalu) i Hrvatski Grob. Prva dvojica sela su danas jur više slovačka, nego hrvatska; najbolje su se očuvali Hrvati još u Hrvatskom Grobu, kade živi u 195 stanih oko 1.200 Hrvatov. Oni se doma još po hrvatsku pominaju, ali izvan stana jur vse već slovački. Hrvatsko obilježje očuvali su ti slovački Hrvati izvan u jeziku još u narodnoj pesmi, u vezivu, u nošnji, a i u crikvi još po hrvatsku molu i jaču. I imena su im većinom hrvatska, na primer: Hrzić, Jurković, Mrač, Janković, Galović, Gašparović i tako dalje. Nekada su se oni samo med sobom ženili i odavali, a ako je došla u njihovu obitelj snaha koga drugoga jezika, oni su ju nabrzi pohrvatili ter su u stanu i nadalje ostale hrvatske navade i molitve. Ali danas je to jur drugače: oni se utapljaju u slovačkoj okolici ter će prije ili kasnije biti selo istinski – hrvatski grob. Za sada se još nosu po hrvatsku; njihova nošnja je jako lipa i slikovita, premda se vse jače približuje slovačkoj. Lipo je i pohištvo u stanih toga hrvatskoga sela; ono je nakićeno, nacifrano s hrvatskimi figurami, ornamentima; ali ne samo pohištvo nam kaže njihovu posebnu hrvatsku kulturu, nego i posudje, gospodarsko orudje pak i same hiže, tako da je jedna hrvatska

hiža u Hrvatskom Grobu cel mali muzej. Njihovo bogatstvo u narodnih umetninah ništa nam ne poviđa bolje, nego ta okolnost, da su neki slovački učenjaki znali napisati od tih trih hrvatskih sel, od njihovoga jezika i njihove narodne domaće umetnosti jednu debelu knjigu. A kad su nedano peljači Društva sv. Jeronima pohodili ta sela, izdelali su onde lip i interesantan film.

Človik bi mislil, da kod Horvatskoga Groba prestaju hrvatske naselbine, ali to je krivo. Ar kako su se bili Hrvati ončas razbigli po svitu, da je ih došlo još i u Italiju pak i Holandiju, tako ih nahajamo još dandanas i u Moravskoj, i to ravno na granici današnje Česke i Dolnje Austrije. Do 1918. leta su ova hrvatska sela pripadala kot i sama Česka Austriji, ter su bila pravoda pod nimškim jezičnim i kulturnim uplivom. Treba da ovo spomenemo, da naši štitelji razumu, ča u sledećem velimo.

Za ova hrvatska sela znali su i hrvatski učenjaki, ali historičar Adolf Mohl je u svojoj knjižici nije spomenul. I ja sam znal za njihova imena, ali srićan slučaj je htíl, da se i bolje upoznam s njimi.

U letu 1932. bila je naime jedna veća partija novogorskih poljodelskih delačev zaposlena u Dolnjoj Austriji tisk na česko-moravskoj granici. Kad su na jesen naši ljudi domom došli, povidali su mi, da su katkada htíl pojt i prik česke medje i onde su našli nekoliko sel, u kih su se ljudi po hrvatsku pominali, još i ditići su si u krčmi po hrvatsku jačili. Ti Hrvati vidili su kod naših ljudi i „Hrvatske Novine“ pak su je pokušali štati i razumili su je. (Ovako su se bili opet Pinkovčani

upoznali s Lužičkimi Srbi oko Dresdena u Nimškoj.) Na ovu vist svojih ljudi zel sam jedan broj „Hrvatskih Novin“ i „Malih crikvenih i školskih novin“, sastavil jedno u našem hrvatskom narečju napisano pismo i to vse skupa poslal na farnika jednoga toga česko-hrvatskoga sela, naime, u Preravu. I morebit, da za svoga života još nisam tako nestrpljivo čekal na odgovor jednoga mojega pisma kot ovput. Strašno sam bil znatiželjan, da li ću dobiti odgovor, a još jače, kakov će biti ta odgovor.

No, za nekoliko tajedan stignul je zaistinu odgovor gospodina farnika iz Prerave, s imenom Vaclava Tomeca, i to takov odgovor, ki me je i svojom bratskom srdačnošćom i svojim hrvatskim jezikom u najvećoj meri razveselil i zadovoljil. U tom pismu je gospodin farnik iz Prerave, kako sam to i prosil od njega, zizma iskreno i najtočnije otkril stanje tamošnjih Hrvatov. Pokidob, da nam ondešnje okolnosti zaista nigdo ne more bolje opisat, nego rečeni gospodin, ki živi u narodu i s narodom. Zato ćemo na temelju njegovoga pisma pokazati našim štiteljem sadašnje narodno kulturno stanje naše hrvatske braće u Moravskoj.

A da se vidi i jezik, kim ti Hrvati govoru, donest ćemo prvi del spomenutoga pisma doslovno. Kad gospodin farnik Tomec na početku svojega pisma izrazi svoje veliko veselje na pismu, ko je od mene dobil, nastavlja ovako:

„Se lipo Vam, veliko časni gospodine, rozumim, pisate po našem dijalektu, a (i) oprostite mi, da vam odgovorim, kako morem, kad mi nek porazumite. Pri granici Dolnoi Austrijski bilo je brže vetj hrvatskih

selov, žav (žal), da su se ur germanizirali. Ovde su se udržali tri: Frelichov (Fröllersdorf, Frielištof), Prerava, a Gutfjeld (Dobro Polje), nek po zasluhu (po zaslugi) farnikov patriotov. Kduo je vidi va crikvi, rozveseli se a pohvali, da su to jako dobri katoličani. Jačiju kot andjeli v nebi, ale su ludi, a kade ludi, tamo hibi (ali su ljudi, a kade ljudi, onde je i falingov)...“

Kako je već iz ovoga kratkoga odlomka pak iz celoga pisma viditi, ti česki Hrvati govoru i pišu još hrvatskim jezikom, i ako su se neki obliki ovoga jezika pod uplivom českoga jur nešto prominili. Njihov jezik je isto hrvatsko narečje, ko se govori kod nas npr. u Borištofu pak na Poljancih; ono je čakavsko-ikavsko narečje, ar pisac pisma većput upotrebljava ričice „ča“ pak „lipo“, pak i on sam kaže meni: „Vi pišete po našem dijalektu“, a i Novogorci su rekli, da se u Preravi onako pominaju kot kod nas „tamo gori“ u Gradišću. Ovo nam potvrđuju još ove riči ter izrazi pisma: se (vse), va, brže (prže), gorika, dolika, až (ar), kduo, puo (pol) i druge. Interesantno je, da sam našal u pismu i dvi drugače riči, naime ludi (ljudi), kot to izgovaraju naši Kalištofci, pak riči hiba, ku upotrebljavaju opet Novogorci na mesto falinga.

Odakle i kada su se ovi Hrvati tamo odselili? Farnik Tomec misli, da su došli iz okolice Železna i to oko leta 1575. To i nije isključeno, jur i zbog spodobnosti njihovoga jezika s poljanskim. Moguće je, da su se oni s našimi Poljanci skupa doselili u današnje Gradišće pak su ovde i nekoliko let ili desetleća prebavili, a potom je je ka gospoda naselila na svojem imanju u Českoj. I hrvatski učenjaki se slažu s farnikom

Tomecom u vrimenu selenja, kad velu, da su došli česki Hrvati oko leta 1583. tamo. To isto drži i općinsko prikldavanje (tradicija) ter su česki Hrvati, kako g. farnik Tomec spominja, svečevali u letu 1883. tristoletni jubilej svojega tamodoselenja. Letos su oni ravno 350 let onde. Mi smo je pozvali, da dojdú s nami svečevati u Celje, ali im, na žalost, nije bilo moguće. Da oni i uže k nam slišu, to kažu i njihova familijarska imena, od kih se neka slažu s našimi: Stavarić, Kusmić, Jurdić, Skokanić, Mikulić, Andrešić, Martinković, Vranešić, Ivančić, Križanić, Slunsky, Kulešić i tako dalje. Najviše će od ovih imen zanimati hrvatske učenjake prezime „Slunsky“, ar je ležal grad Slunj, od koga su ti došli ili svoje ime dobili, ravno u toj krajini Hrvatske, odakle bi se bili i mi, gradišćanski Hrvati, gori doselili.

Ča se pak tiče njihovih vlastitosti, gospodin farnik im daje sam pokazanje, da su, hvala Bogu, dobri katoličani i da jaču u crikvi kot andjeli, ča je takaj značajno, barem za veći del naših Hrvatov. U selu Frelichov [Frielištof] su ti Hrvati zgradili 1927. i krasnu novu crikvu. No, crikva im nije potpuno hrvatska, ar su prodike po česku, ali ljudi pri maši jaču i česki i hrvatski. Vsaka treta nedilja je nimška, zbog Nimac, kih je takaj okolo 20 posto u Preravi. Kad su pripadali još Austriji, bilo je iskazano u tih selih oko 80 posto Nimac, a nek 20 posto Hrvatov, a sada je obratno.

U Preravi imaju nek najstariji ljudi hrvatsku molitvenu knjigu, ke naslov glasi: „Vrata nebeska odperta vernomu keršeniku molechemu y Dusnosti keršanske obversavajuchemu. Prvić kresz kripne molitve,

Drugiciz kresz skpunievanje pravicze keršanske y pobosna stenya, i s pridavkom Novi jacsak etc. Soproni. Stampano va letu 1800 pri Josefu Antonu Sziezu.“ Po prodiki molu još hrvatski „tri Božje kriposti“. Ovo je sastavil ili prevodil farnik u Dobrom Polju, Alois Malec, velik ljubitelj Hrvatov. On je napisal i jednu hrvatsku gramatiku (slovnícu), ku je htíl datí i štampati od praške akademije, ali nije došlo do toga. Njegov hrvatski katekizmuš upotribljava i danas još preravski farnik.

Škola im je bila kroz 60 let prije prevrata nimška ter se je usled toga pak i usled nimškoga štanja njihov jezik mnogo natrunil s nimškimi riči ter izrazi. Tako velu na primer rajfajzenkasi „rafica“, učiteljici „šumastrica“, šivali „šnajdrinka“, u čem nemer i naši Hrvati u Gradišću nisu bolji ili čišći. Danas je njihova škola česka, ar su odbili hrvatsku školu, ku im je vlada ponudila. No, u glavnom i danas najradje štiju nimški, a hrvatskoga štanja pogotovo i nimaju.

Samo mi smo im sada poslali nekoliko naših novih knjig, ke su, kot nam g. farnik javlja, s veseljem štali i razumili.

Ipak su barem na toliko svisni Hrvati, da gizdavo velu: mi smo Hrvati! A ima ih u trih spomenutih selih okolo 2.000. I hrvatsku nošnju još nosu, premda se ta nošnja, kot i kod nas, vse jače zgublja. Gospodin farnik mi je poslal i jednu fotografiju od dvih mladencev, na koj je jasno viditi one prave nacifrane hrvatske hlače, ke su naši oci po nedilje još nosili.

Koliko su se ovi Hrvati uopće održali, to je bila zasluga njihovih duhovnikov, ki su imali zato mnogokrat i čuda

trpiti, ar nisu ni onde falili ljudi, ki su kanili ovim Hrvatom odnijeti jezik i narodnost. A kako dugo ćedu se sada još držati u Českoj, ka im daje vsaku slobodu, to će nam povidat budućnost. Ali bilo je vridno i dostojno, da smo se prilikom našega jubileja spomenuli i od ove daleke naše braće, ke oci su nekad s našimi skupa jednu sudbinu nosili.

(Naša domovina kalendar, 1934.)

Svečevanje našega 400 letnoga jubileja

Prošlo društveno leto 1933./34. stalo je u zlamenju svečevanja 400 letne godišnice našega doselenja u Gradišće i u Madjarsku. I jur unajper moremo ustanoviti, da su se različne jubilejske priredbe u vsakom pogledu dobro ugodale i da su donesle našem narodnomu gibanju mnogo koristi.

Počele su se naše jubilejske proslave s velikim narodnim hodočašćem u Marijansko Celje, ko je trajalo od 4. do 6. septembra 1933. Pri ovom je delzimalo blizu dvi tisuć Hrvatov i Hrvatic, ki su se sakupili skoro iz vsih hrvatskih sel Gradišća i Ugarske. Celo ovo hodočašće bilo je veličajna zahvalna manifestacija hrvatskoga naroda Bogu i Majki Mariji za obdržanje njegove očinske katoličanske vere, ku je naš narod uvik cenil kot svoje najveće dobro. Prodikači shodišća su u svojih prodikah u celjanskoj crikvi razvili svojim slušateljem vsu dičnu historiju hrvatskoga naroda početo od njegovoga kršćenja ča do najnovije dobe, i

pokazali na one osobite kriposti, ke su naše oce uvik dičile. Uz crikvene svečanosti, ke je organiziral g. farnik Martin Meršič st., priredilo je Hrvatsko kulturno društvo u celjanskom kazališču i jednu svitsku proslavu, pri koj su govorači, zemaljski savjetnik dr. Lovre Karall i predsednik poljanskoga pokrajinskoga saveza junačkih društvo, dr. Ivan Jagšić, opomenuli Hrvate na njihova narodna kulturna prava i kako da s ovimi živu ter ovako osiguraju svoj narodni opstanak; i za buduće veke. Ovu priredbu su u veliko polipšale Miloradićeve pesme, ke su naši djaki deklamirali, pak sviranje na tamburicah i jačke združenih hrvatskih pevačev pod ravnanjem direktora Ivana Vukovića.

Pokidob je na ovom celjanskom shodišču vsejedno nek jedan razmerno maljan del hrvatskoga naroda mogal delzimati, zato smo svečevali naš jubilej i od crikve do crikve i to na 12. novembra 1933., a u školah na 13. novembra. Ove svečanosti su bile opet naminjene kot zahvalnice, pri kih su duhovni govorači predstavili narodu pred oči njegovu mukotrpnju, ali dičnu povest i zbudjali vernike na nasledovanje vernosti i odanosti naših ocev prema Materi Crikvi. S ovakovim zamašnjim verskim i narodnim duhom i oduševljenjem su održali i naši školniki školske svečanosti po hrvatskih školah. Za junačka i druga prosvetna društva pak je sastavil pisac ovih redov jedan „Nacrt za svečevanje našega 400 letnoga jubileja“, u kom je prikazana u govoru i u deset prizorih prominljiva, veseljem i tugom protopljena povest hrvatskoga naroda u Madjarskoj odnosno u Gradišču kroz minulih 400 let. I ove priredbe po Nacrtu su bile primljene od naroda s

velikim zanimanjem i oduševljenjem. Pri njih se je pokazal osebujan interes naših ljudi za svoju prošlost. Osobito veličajna proslava je bila ona, ku je Kolo hrvatskih djakov organiziralo u Beču na 11. marca 1934., ka je bila zamišljena kot poklon ili izraz odanosti našim crikvenim i državnim peljačem, naime kardinalu i nadbiškupu dr.-u Innitzeru i saveznomu kancelaru dr.-u Dollfussu. Ova lipa i u svojih posledica važna priredba opisana je opširno na drugom mestu ovoga kalendara.

Završetak naših jubilejskih svečevanj bilo je otkriće spomen-ploče našega najvećega pesnika, Mate Meršića Miloradića na 22. augusta 1934. u njegovom rodjenom mestu, u Frakanavi. Govorač ove narodne svečanosti, predsednik Hrvatskoga kulturnoga društva, Ignac Horvat, dičil je Miloradića kot narodnoga probuditelja, najvećega rodoljuba i najsavršenijega hrvatskoga pesnika, koga je dal ov mali gradišćanski narod. Ova svečanost, koj je prisustvoval velik broj hrvatske inteligencije i naroda iz Frakanave ter iz okoličnih sel, takaj su mnogo polipšale hrvatske narodne pesme, igrane na tamburah ili pevane od frakanavskoga pevačkoga društva. Velik utisak je načinjila na nazočne i jedna prigodna pesma Frakanavca farnika Ive Blaževića, u koj je dičil svoje selo, ko je dalo dosada jur toliko narodnih velikanov i peljačev.

Ali naš 400 letni jubilej došal je ne samo u ovde popisanih priredbah do izražaja, nego i u nekoliko literarnih delih. U prvom redu moramo spomenuti „Zibrane jačke“ Mate Miloradića, ke je s velikom i hvale vridnom marljivošćom pobral i razložil naš

odlični Hrvat, Martin Meršić st., a izdalo je Hrvatsko kulturno društvo. S ovom knjigom, ku su različni znameniti učenjaki komentirali s najvećim priznanjem, dosegal je naš mali ali nadareni narod po vsakude velik moralni uspjeh.

Lip i znamenit jubilejski dar za nas je bila knjiga prof. Mate Ujevića „Gradišćanski Hrvati“, ka je izašla u izdanju Hrvatskoga književnoga društva sv. Jeronima u Zagrebu. Ovo je prva knjiga, ka nas upućuje od naše povesti, osobito od povesti našega selenja, pak od našega narodno-kulturnoga i gospodarskoga stanja. Za ovu knjigu smo i piscu i izdavatelju osobito zahvalni. I u Madjarskoj je u našem jubilejskom letu pokazal jedan odličan madjarski učenjak zanimanje za nas, naime profesor na budimpeštanskom vseučilišću, g. dr. Jožef Bajza, ki se je u svojih člankih u znamenitih madjarskih listih i novinah, pak u svojih predavanjih u akademiji Svetoga Štefana i u svojem govoru u madjarskom radiju s velikim razumivanjem i priznanjem spomenul od naše prošlosti i upomenjival madjarsku javnost, da drži narodna prava ovoga maloga hrvatskoga naroda u poštenju, ar je on toga vridan.

Ako hoćemo sada sumirati, oceniti vridnost i uspjeh naših jubilejskih svećevanj u priredbah i u književnosti, moremo istinski reći, da je ta uspjeh snažan i zadovoljiv. Ar su nas, ljudi ki tribaju da znadu za nas, upoznali i naučili ceniti, ar su vidili, da i mi cenimo, poštuemo sebe i svoju prošlost. Ovako se je naš kulturni položaj u svitu, a naročito u Austriji znatno pojačal. Ali i u našem narodu su ove jubilejske proslave

moćno delale, ar su ofriškale i dignule u njem narodnu svist i volju za delovanje za svoj dalji opstanak i za čuvanje svojih narodnih pravih.

Sada triba, da ov naš pojačani kulturni položaj obdržimo i dalje očvrstimo. Naše načelo neka bude od sada još više nego do sada: U slogi je moć! Odstranimo iz svojega hrvatskoga kruga ostanke one razredne ili stališne mržnje, ka nas je u nedavnih političkih borbah toliko raskaljala i trsimo se složiti vse gradišćanske Hrvate, učne i proste u Hrvatskom kulturnom društvu. A osebužno hrvatska inteligencija neka bude svisna svoje dužnosti u dojdućem novom razdoblju našega narodnoga života i neka s idealizmom, i s oduševljenjem jednoga Miloradića nastavlja svoje delovanje za svoj narod i njegov opstanak još na mnoge veke.

(Naša domovina kalendar,1935.)

Iz narodnih običajev u Pinkovcu

Hrvatsko kulturno društvo je jur većput pozvalo svoje kotrige, da popišu narodne navade, običaje i jačke u svojem selu. Ove popise ćedu pak hrvatski učenjaki proučiti, prispodobiti, razložiti i more bit u jednoj knjigi izdati. Ova knjiga će moći, kako se i dotični učenjaki nadijaju, mnogo novoga svitla donesti na našu narodnu historiju i zajedničku kulturu.

I našlo se je, hvala Bogu, nekoliko rodoljubnih seljakov i učnih ljudi, ki su se odazvali našem pozivu ter su

s većim ili manjim znanstvenim uspehom popisali narodni život i običaje svojih sel. Ova sela su: Nova Gora, Pinkovac, Dolnja Pulja, Frakanava, Veliki Borištof i Stinjaki.

Mi ćemo se u ovom članku malo pozabaviti s nekolikimi običaji sela Pinkovca u južnom Gradišću, kako je je popisao seljak Štefan Holper, da s ovim damo i drugim primer, kako se more ov posal upraviti. Holper je delao po svojem posebnom planu, kad je počeo svoje popisivanje kod Novoga leta pak je išao ovako od svetka do svetka ča do Staroga leta. Mi ćemo iz njegove obiljne zbirke nek ono donesti, ča je zanimljivije, a izostavit ćemo, ča je ionako skoro vsagdir poznato.

Novo leto

Na Novo leto idu dica od stana do stana ter pozdravljaju domaće s ovom zdravicom: „Pohvaljen budi Jezuš Kristuš! Bog vam daj sriću va vim Novim letu, vsega puno obilno; pune štale blaga, pune pode sena i pune parme tega, pune štalke svinj, kokoš, gusak, rac, i da b' se vaši ditići poženili i divojke poudavale, i da b' imali punu vriću pinez, kot sam ja velik. Pohvaljen budi Jezuš Kristuš!“ Domaći dicu nadilu s pinezi ili s jabukami ter s orihi. Još dandanas mnogo držu do ove navade, ar mislu, da te dobre želje dice nisu zaman zgovorene, nego ćedu im zaista sriću i blagoslov donesti.

Sveti tri Kralji

K ovomu danu se veći školari osobito brižno pripravljaju, trimi ter trimi vežbaju u jački, a kad se pak pred

svetkom spusti mrak na selo, onda si pomeću papirne kape, i najednoč je čuti na vse strane po selu pod vratih jačku:

Ta zvezda, ta je vanzašla z one strani črne gore.
Svetim kraljem ona sviti široko i na visoko.
Zvezdi stoji dite mlado, v rukah drži lip zlati križ,

Na križu je napisano, da je to dite pravi Bog.
Prispodobimo li ov del jačke pinkovske dice s onom duhovnom pesmom u Novoj Preravi u Moravskoj, ku donašamo u ovom kalendaru u članku „Kod Hrvatov u Moravskoj“ [Petar Jandrišević na strani 54.], vidit ćemo, da su obadvi pesme skoro doslovno jednake! Nut, kako zanimljivo otkriće! U Moravskoj ima hrvatski narod tu istu pesmu kot i ovde, u Gradišću u Pinkovcu i u Gerištofu. Pinkovska pesma se nastavlja ovako:

I da je ono rodjeno nutr, v mesti Betlehemu,
Jednoj ubogoj štalici, jednih volovskih jaslicah.
Njega j' spoznal vol i osal, da je to dite pravi Bog.

Došli su tri sveti Kralji, Gašpar, Melkior i Boltižar.

Donesli su drage dare, mirhu, tamjan ino zlato
Darovali su Jezušu, tomu kralju nebeskomu.
Pozdravljen budi Stvoritelj, neba, zemlje
Otkupitelj.

Veseli se Jeruzalem i srićan varoš Betlehem.

Veseli mi budimo i dite Boga hvalimo.

Hvaljena budi Marija, ka si nam Jezušu rodila.

Bog nam oprosti pregršljenje, daj nam dušno
zveličenje.

Da nas ne žge večni plamen, očuvaj nas Jezuš.
Amen.

Po svojoj jački pravoda dobivaju dica dare od domaćih.

Sveti Fabijan i Sebastijan

Čini se, da je naš narod u starijih časih ove dva svece osobito poštovao, ar je njihov dan u već koj hrvatskoj općini općinski svetak bil ili je još i danas, kot na pr. u Žarnovici [Heugraben] pak u Punicah [Punitz]. Istina je nemer, da i Nimci južnoga Gradišća poznaju i poštuju svetoga vojaka Sebastijana. Tako se je na primer u okolici Bernsteina rodila pred nekoliko stotih, i to na spominak kuge ili kolere, jedna cela mala igra (drama) od svetoga Sebastijana, ku Cigani te okolice još dandanas igraju po selih. No, u narodnom žitku Pinkovca je bil nekada ov dan zato znamenit, ar su se hteli na ov svetak pinkovski ditići i divojke poiti na Punice ispovidati; ali kako popislač veli, ne samo ispovidati, nego hteli su ostati veljek i na tančenoj zabavi, ka se je onde na ov dan vsako leto održala i pri koj se je pak već ki junak dugo zabavil.

Sveti Patricij (17. marca)

Ov dan je u Pinkovcu jur od starih vrimen celo malo shodišće, ko osebukno rado poiskuju ljudi, Hrvati i Nimci iz okoličnih Vrhov na čast sv. Patricija, crikvenoga patrona i patrona blaga. Na ov svetak je bila i u Pinkovcu ta navada, ku nahajamo na većkom

shodišćanskom mestu, ali i drugdi, kot na pr. Mučindrofu na Antonovu, da je crikvešnjak prodaval ljudem pred crikvom blago ili kotrige blaga, napravne iz voska, ke su pak ljudi ofrovali na oltaru sveca. Ov običaj sada već ne postoji, ali svetak se još drži.

Vazam

Na Vazam se po vsih naših selih farbaju črljena jaja, s kimi se pak dica rodjakov medjusobno darivaju. Pinkovac je jedno od onih hrvatskih sel, kade se vazmena jaja ne samo farbaju, nego i pišu ili strgaju; i zato se ta jaja zovu pisanice. Pisanice znadu pisati žene, divojke, ali i neki muži. Mi smo se u jednoj Letnoj knjigi jur opširno bavili s načinom pisanja vazmenih jaj, a donesli smo i nekoliko lipih slik ovih pisanic, zato ovput nećemo već dalje govoriti od njih. Samo kanimo spomenuti jednu staru pinkovsku navadu, ka i dandanas postoji kod nekih slavenskih narodov, da su htile na Vazam divojke diliti junakom srcem naslikane i napisom napisane pisanice, ke su pak junaki vraćali s licitarskim srcem. Ovo darivanje je bila jedna vrst očitovanja ljubavi ili priklonosti.

Sveti Marko (25. aprila)

Prispilo je protuliće; senokoše, polja i gore su se opet pozelenile, zato Crikva na ov dan blagoslavlja polje i vinograde. U Pinkovcu je bil nekada još ta običaj, da su htili ljudi pred Markovom nakititi vrata, lese i obloke stani s zelenimi kitami od jelesa (kirše) [Traubenkir-sche-sremza], a i po polju, na vsakom laptu su htili pozabadati ovakove kitice. Popisač veli, da ljudi nisu

znali, zač to činu ili barem danas već ne znaju značenja te navade. No, u Hrvatskoj nahajamo još dandanas spodobne navade, ke moru donesti svitlo i na ov pozabljeni pinkovski narodni običaj. Kajkavci u Hrvatskoj, naimre, osobito svetačno vršu dan svetoga Jurja, ki je dan prije Markove. Ta dan im valja kot svetak mladoga zelenila i protulića. I zato na Jurjevu dičkaki obliču jednoga u zelenilo, to im je „zeleni Juraj“, a oni zamu vsaki u ruku takaj zelenu kiticu ter idu po selu proseći si jaj, sira, putora... a po tom nalažu velik oganj ter se uza njega gostu. Njihova pesma, s kom obilazu selo, glasi:

Prošal je, prošal je pisani Vazam,
Došal je, došal je zeleni Juraj,
Donesal je, donesal pedan dugu travicu,
Pedan dugu travicu, lakat dugu mladicu.
Darujte ga, darujte, Jurja zelenoga!
Sveti Juraj jaše, svojom sabljom maše,
Po širokom putu, na zelenom konju.
Dajte Jurju jajec (jaj), da vas ne bu (bude) zajec
(zec).
Dajte Jurju sira, da se ne ozira (ogleda).
Dajte Jurju masla, da bu sreća rasla.
Dajte Jurju putra, da nas ne bu zutra.
Dajte Jurju rebar, da nas ne bu kebar.
Dajte Jurju slanine, da vam ne bu skomine/za-
zubice [Mundsperrre].
Darujte ga, darujte, Jurja zelenoga!
(Deželić-Širola „Narodna godina.“)

Po ovom nije teško razložiti, zač su ljudi u Pinkovcu pred Markovom kitili vrata i obloke s zelenimi kitami.

To su činili jednostavno od veselja nad protulićem i naravom, ka se je opet zbudila i okolo naokolo pozenila. Pak osobito i zato, da im Bog na zagovor svetoga Marke [Marka] (ili Jurja) očuva stanje od vsake nesriće. A kad su i polje, lapte pozabadali s jelesovimi kitami, tim su takaj kanili otkloniti od litinje tuču i druge nesriće ter si isprositi dobru urodju. Ov običaj postoji još u okoličnih selih Nove Gore i Pinkovca, tako na pr. u Lovrencu [Olbendorf] pak u Litzelsdorfu u toj formi, da ljudi pozabadaju po polju posvećene kite od macic, misleći da ćedu na ov način očuvati svoje polje od različnih nesrić.

Kitenje stanih, krovov i vrat najt ćemo još dandanas u nekih krajinah Hrvatske, naročito u juniju, pred danom svetoga Ivana. Na ov dan se rascvatu po senokošah kitice ivančice. Tim cvećem pak ditići kinču roge blaga, a divojke opletu iz njih vence pak je povišaju na krove hiž i štal. Cveće još zataknu redom po vratih i lesah, pri tom si vsaka divojka zapameti, ka je ku kiticu zabola, i ka će prije uvenuti, a ka će duglje ostati friška. Tim pak gataju, ka će duglje živiti. Po tom divojke obilazu selo noseći vence od ivančić i pevajući pesmu, ka je bila nekada i kod nas poznata ar je zabilježena u knjigi File Sedenika „Naši pisci“! – „Grlica je grkovala“... (Deželić-Širola „Narodna godina.“)

Sveti Florijan (5. maja)

Svetoga Florijana poštuju kršćani kot branitelja od ognja; on je patron ognjobrancev, a večkade i sela, crikve ili kapele. Pinkovčani su u starih vrimenih svetili

dan sv. Florijana još na jedan osobit i ganutljiv način. Na njegov dan su htile, naimre, gospodarice postiti s ognjem, to je nisu htile uopće nalagati ognja i kuhati. Jilo su pripravile jedan dan prije, a na Florijanovu su se prošle vse ispovidati. Povida se, da jedan farnik nije poznal ove pinkovske navade, i kad je bil jur par urih ispovidal žene, a one još uvek nisu htile „sfaliti“, stal se je iz spovidalnice i rekal im: No, žene, ča nećete danas obeda kuhat? Navo mu je pak jedna odgovorila: Prosim, gospodine, danas mi gospodarice postimo s ognjem... Farnik se je sada umiril i dalje ispovidal. Ova navada danas već ne postoji.

Duhovska sobota

U starih časih su se htili na ov dan ditići spraviti iz sela kamo van, onde oganj naložili ter slaninu pekli (špekali). Jedan je donesal jaj, drugi masti, treći opet mesa i tako po redu ter su htili „dobro živiti“. Za tom gozboj pak su si načinili iz like [lika = innere Baumrinde, Pflanzenfaser] duge korbače i s njimi navečer pak rano jutro pucali. Polag naše misli je bila ova navada takaj jedna vrst ili jedan izraz protuličnoga veselja mladine, ar takovih protuličnih gozboj nahajamo u većkoj hrvatskoj okolici, ako i u drugoj formi. A pucanje s biči je bila nekada općinska navada po naših selih. To će imati kakovu vezu i s dolaskom Duha Svetoga u šumenju vihora. Ili znači to pucanje s biči proganjanje zlih duhov, škodljivcev od sela. U Slavoniji pohajaju na Duhe lipo obličeni Kraljičari i Kraljice po selih ter si uz jednu jako zanimljivu igru i pesmu sabiraju dare, s kimi se pak gostu.

Duhovski ponediljak

Ov dan vršu Pinkovčani jur od veka kot velik svetak ili kirtu (kiritof). Nekada je imal on još posebnu važnost. Naimre, na ov dan su se htili ljudi spravljati na delo, na Ugre na žetvu, a to su činili u krčmi, kade je htil peljač partije gostiti svoje muže delače obiljno s pilom, a žene opet su se htile nukati jedna drugu s ukusnim domaćim pecivom, kot s vrtanji, savnicami i krofljini. Danas se takaj drži još kirta s tancem, ali to veliko gošćenje je prestalo.

Antonova (13. junija)

Antonovu su držali Pinkovčani još prijje nekoliko deset let tako, da su na ov dan mnogi stani u selu postili. Ne samo ljudi su postili, nego i blago nisu cel dan ni krmili ni napajali. Otkud je ova navada i kako stara je ona, ne zna se; bit će kakov pobožni zagovor istih stani sv. Antonu na čast, ili za pokoru, kot je bil jur u Starom Teštamentu Jonaš prorok zapovidal Ninive varošu, da se ljudi i blago kroz tri dane postu. No, danas se ta zagovor tako vrši, da ti isti stani na Antonovu ne naprezaju rogatoga blaga u jaram. A ljudi se postu, ili zdržavaju od mesnoga jila još na Vazmeni ponediljak, na Duhovski ponediljak pak na božićnu Štefanju.

Sveti Jakov (25. julija)

Stari običaj je na ov dan, ki se još i danas drži, da gospodarice projdu po zelju, to je po laptu posadjenom s zeljem, da im ono dobro urodi. Ova navada se morebit temelji u tom općinskom seljačkom mišljenju,

ko Ugri s ovom poslovicom izrazuju: Oči gospodara (gospodarice) zrejaju, pomnožuju litinju. – –
Nut, nek nekoliko primerov iz narodnih običajev jednoga jedinoga sela pak kako zanimljive zaključke im prispodobe smo mogli povući iz njih! Za koliko već ćedu nam znati povidati na temelju ovakovih popisov pozvani učenjaki-narodoznanci, etnografi i etnologi!
(Naša domovina kalendar, 1936.)

Naši stari oci – naši učitelji

Krivo bi bilo tvrditi, da su bili naši stari, oci i matere, vsi andjeli.

Ne. I oni su bili neg ljudi, iz mesa i krvi, kot smo i mi; ljudi, ki su takaj imali svoje grihe pogriške i zle navade. To nam svidoču i stare knjige, u kih se bome duhovni peljači tih naših ocev katkada još i jako kruto tužu na svoje vernike ter im uočimeću, kako malo se držu onih dobrih pravic i kriposti slavnih svojih, naših još starijih predocev.

Ali tako je bilo i bit će uvek na svitu: da vrime pozlati prošlost. I kako se mi na prošla, jur davno minula vrimena obično tako spominjemo kot na lipša, bolja i mirnija vrimena, tako je i s ljudi. I ljude vidimo, čim duglje su na pokoju, mnogo boljim, vrljim i plemenitijim, nego su bili, kad su još živili. Vrime je prostrlo svoju zlatu koprenu (šlar) prik njihovih pogrišak...

Prem vsega ovoga moremo sigurno reći, da su bili naši stari u već kom pogledu bolji, nego smo mi, dica

sadašnjosti. Oni su posedovali kriposti i vrline, ke mi ne posedujemo, i zato su bili u općinskom mnogo blaženiji i zadovoljniji u svojem životu, nego smo mi. Hoćete li, da vam ovo dokažemo? Čujte dakle i razmišljavajte.

Jedna glavna značajka života naših starih bila je prostost i smirenost.

Oni su bili prosti najprvo u hrani, u jilu. Pomislimo neg mi, ki smo danas jur starji, ča nam je htela majka prepолоžiti jutro na ručenje? Obično neg rajnu krumpirov s riči: nate, ovo vam je ter se najite! Ili u boljem slučaju mlika ili zapražene supe. Kave naši stari dugo nisu poznali, a kad su ju upoznali, i onda je došla samo na velike svetke ili koč-toč na nedilje na stol. A iz čega nako je bila juha ili supa za obed? Navadno iz zeljevoga soka ili s one vode, u koj je majka rizance isplanula. K ovoj još kakovi žganci, gubonci ili drugo testo – i to je bil obično naš obed. Mesa smo neg na nedilje i svetke vidili, ali i to samo na podne, ar na vičeru već nij dosigalo od pol ili trifrtalje kile za sedam-osam peršon. A dost ga j' bižalo po dvoru: kokoš, piplic i gusak, no to j' vse bilo na prodaju, da ki krajcar dojde u stan. Samo u zimi smo se ga jedan jedini put najili do volje, naime na dan klanja. Ali od toga početo bilo je opet vse: meso, ucvariki, slanina, kobasice i mrzletine – tako razredjeno, da je lipo dosigalo do drugoga klanja, ili do po Vazam. Niti su delači u gori, na polju ili pri mlati [mlatenju] ča boljega dobivali. A teško su morali delati! Znete li se spomenuti, kad su još mlateći mašin trimi ili četirmi s rukami obraćali? Pak ča su tim težakom prepолоžili na južinu? Veliku zdelu

buborkov na octu, pak kruha i flošu vina. Kobasic (biršljinov) onda u mnogih naših selih ni nij bilo; tako ča su htili naši oci i majke samo iz sajma donesti mrvu za dicu, ili kad je htil ki rođjak doputovati iz Beča, da pohodi svoj dom i domaće.

Ista prostost je vladala onda i u opravi. U najstarijih časih načinjali su si ljudi – seljaki vsu opravu, mušku i žensku, sami. No kasnije su muži nemer svoju suknenu pratež kupovali, ali to je bila pak pratež, ka je izdržala obično i oca i sina, a katkada i unuka. Istina, ona je stala lipih novcev, ali je zato i zdurala! A k tomu: kako lipi i snažni su bili onda ti naši junaki i muži u svojih suknenih hlačah i haljah, pak s astrikom na glavi!...

No, naše žene i divojke napravljale su svoju vsakidanju i steljnu pratež, kot i celo muško rublje skoro još do svitskoga boja, doma, kod stana. Iz lana i konoplja. To je bilo prvič hasnovito poslovanje i zabavljanje kroz zimu, a drugič se je tim puno pinez prištedilo. Zvana toga razumile su se mnoge, a osebujno selske krojačice, i u vezivo i pletivo ter su znale krasno i po pravu hrvatsku nacifrati kijklje i pajke (bluze) za žene, ke su pak izgledale u toj opravi lipe i stasite kot plemićke. Svile, ku sada vidimo na selskih divojkah još i na delatnik, ončas su naše ženske malo poznale, a kad si je pak kašnje ka divojka vsejedno oblikla kakov svilni bluz, toj su u celom selu špotljivo govorili: svilnica. Prosto je bilo u naših starih stanih i svitilo. Najstarije je bilo: luč – jedna tanka, kot sablja tanka i duga letvica iz jelve ili bora, ku su pričvrstili na jedno držalo. Ona je rasvićevala hižu. Uza nju se je upotribljavala i

lojenica ili lojena svića, kasnije stoprv pak i kameno ulje ili petrolej.

I još: uz vsu ovu prostost u hrani, opravi i svitilu – kako zdravi su bili ti naši stari! Zdravi i jaki. Ovako su je opisali i putujući učenjaki u osamnajstom i devetnajstom stoleću, ki se nisu znali dosta načuditi kripnomu zdravlju naših muži i lipoti naših hrvatskih žen. Svidok mu je i Hrvat Fran Kurelac, ki je pohodil naše Hrvate u letih 1846. i 1848. Ljudi su onda stari umirali, a kad su umrli, imali su još mnogi vse svoje zube; niti su tribali do smrti očaljev. Ar to je stara istina, ku su i današnji učenjaki mnogokrat potvrdili: da čim prostije gdo živi, čim naravnije se opravlja, tim duglje on živi.

Pak i smirniji, zadovoljniji su bili naši stari, nego smo mi. A zač? Ja bih rekal: zato, ča su imali manje pinez ter nisu bili niti tako pohlepljivi a niti nenavidni jedan drugomu. Bome, ončas je bilo malo novac med ljudi. Povidaju, da su si morali katkada dva-tri stani skupadati svoje krajcare, da su si mogli litar petroleja ili kilu soli kupiti. I kako teško je čekal onda paor, kada će moći kus blaga prodati ili svoju novu pšenicu u Šopron otprimiti, da do pinez dojde – a njegova dica do prateži i čižam! I još se poviđa, a mi verujemo, da su ti ljudi smirniji i zadovoljniji bili od današnjega pokolenja, komu nikad nij dost od pinez. I nut, zato je i toliko nezadovoljan i nesmiren!

Jedna druga vlastitost naših predocev bila je poslušnost ili poštovanje prepostavnih. Oni su kroz duge veke takaj u takozvanom patrijarhalnom stanju živili, to je u stanju, kada je u obitelji neograničeno zapovidal

najstariji kotrig obitelji, a njemu je bilo vse, muško i žensko u familiji pokorno. Tote nij bilo prigovora, niti pri poslovanju na polju, niti pri obdržavanju domaćih pravic i navad, a niti pri spunjevanju verskih dužnosti. Pak ne samo mladi su morali poslušati hižnoga starešinu, nego i uženjeni sini, a bili oni još tako stari. Ča već: još i selski suci (liktari), ki su redili općinu, morali su biti doma pokorni svojemu ocu, kot i druga dica. Ovo nam svidočí jedna pelda, ka se je zaistinu pripetila pred ki 50-60 leti u jednom našem hrvatskom selu: U tom stanu, od koga govorimo, imal je hižni starešina jednu glogovu baticu za tramom-slimenom, s kom je htíl vsakoga, ki je ča zakrivil, kaštigati. Jedan sin istoga starca bil je selski sudac. Jednoč je on došal kasno u noći pijan iz krčme ter je larmal po stanu. Stariotac mu onda veljek ništa nij rekal, da ne zbludi stana još jače, ali sutradan jutro, kad su se stali, zel je vredni starešina iz slimena svoju glogovu baticu, i zapovidal sinu-sucu, da se leže na stolac. I on se je moral leći, a otac ga je pošteno izbatinal. Nut, ovo je bila ona uredba i poslušnost, ka je vladala u hižah naših starih... Ta narod, ki je bil ovako podložan svojim obiteljskim prepostavnim poštoval je i svoje duhovne ter svitske prepostavne, a držal je uvek vernost i svojoj domovini. I zaista! Nijedna država, koj su naši Hrvati kroz četire veke pripadali, nij se mogla nikada potužiti, da bi joj bili postali kada neverni.

*

Treta dika naših predocev bila je njihova poštenost. U onih časih nij bilo triba nikakovoga pisma i potpiska,

kad je gdo komu ča posudil, kupil ili prodal – odlag ako se je grunat prepisival – ar je i jedna rič, ku je jedan sused drugomu dal, jur dosta valjala. A ki je potrl svoju poštnu rič, na toga su s prstom kazali. Niti su poznavali onda jako ključe i zasunjke, ar im je bilo tudje imanje sveto. Jur spomenuti učenjak Kurelac povida u svojoj knjigi, da kad je pohodio neka naša sela ravno u žetveni čas, kad je vse poslovalo vani na polju, čudio se je, da su bili vsi stani u selu širom otprti, i on bi bil mogal slobodno raskopati vse hiže i veže. A kad je pital, zač si ne zapru hiž, ljudi su se smijali tomu pitanju i rekli: „Ča ćemo si zapirat, mer kod nas nigdo ne krade!“ A čim dalje idemo najzad u vrimenu, tim je bila, čini se, ta poštnost veća; ar jur pred sto leti zabilježil je Kurelac u Dolnjoj Pulji jednu jačku, ka se tuži, da ona pravica i poštnost naših starih kot da jur nestaje u narodu:

Kade si pravica pravoga imena?
Kade si pravica staroga vrimena?
Kude si poginula hrvatska pravica?

Kade ti je ljubav, kamo su radosti,
Ke su prebivale v tvojih prvih otcih?
O da bi se mogli oni sada vstati
Ne bi se dost mogli oni naplakati.
Kad bi te vidili krivicu trpiti,
Ne bi se dost željno mogli naplakati.

Nut, ako se je pravica jur pred sto leti, kada su bili naši ljudi još zaista poštni ovako tužila na narod,

kakova pravica i poštenost je morala vladati pri njem
još dalje – pred 200 i 300 leti!?

*

Značajna za te stare čase bila je i ljubav med ljudi. Ona je pozlaćivala njihov teški, mukotrpní život, i davala tim starim časom takov čar i takovu srdačnost, kakovu današnji svit već davno ne pozna. Osebužno tepla i iskrena ljubav je bila onda med rodbinom, susedi i prijatelji; i sigurno od onih časov dohaja ta lipi običaj, da Hrvat i dandanas veli svojemu pretelju i poznancu: brate! Dakle, kot braća su se onda naši Hrvati ljubili; a kad gdo nij imal rodjenoga brata, onda se je htíl s kim prijateljem „pobratimiti“, a žene su se med sobom „posestrimile“. Pored toga bile su svadje med rodbinom vrlo retke; a skoro još već nego do krvne rodbine, držali su naši stari do kumstva, do kumovih. Kume! – i to je bil jedan časni naziv za dobroga prijatelja. Kako je onda zahajal kum s kumom, to nam je jednoč povidal jedan hrvatski starac, ki je s velikim spaćenjem čul, da se neki kumovi srdu med sobom, i rekal je: U mojih časih je bilo još tako, da kad se j' kum s kumom stal kade na putu, nisu znali, kako ćedu si jedan drugomu ljubav skazat. Ter su se pogladili jedan drugoga s obadvimi rukami po licu i pitali najdragoljubnije: „No, kume, kako ti ide? Jesi li zdrav? Je li ti ča fali? Je li ča tribaš? I tako dalje...“ Ostatak te srdačnosti med kumovi živi još i danas na selu, kada na primer kumove prve pozovu na pir, na mladu mašu, a i na prvo mesto je posadu pri stolu. Oni su u mnogih selih i svidoki ili „dobri človiki“ pri poručanju, a na

Vazam pak pri klalu se medjusobno nadarivaju. Ali ljubav je vladala i med ljudi u selu. Ončas je nemer takaj postojala neka gospodarska i društvena razlika med paori pak med željari [Söllner, Kleinbauer] i hižičari, ali to im nij pačilo, da se ne pogadjaju med sobom; paori nisu zanemarmetali delača, ter su zahajali s njim kot svojim družincem, a delači opet nisu bili nenavidni paoru, i delali su na njegovom polju istom marljivošćom, kot da su sebi delali. To medjusobno proštimavanje rodilo je pak radost i zadovoljnost pri delu i poslu u gori i na polju, ter su se naši vinogradi i lapti neg odzivali od veselih jačak, ke su danas bome savsim zamuknule. A nam, dicit, bil je cel svetak, kad su došli tobrači ili mlaci u stan; ar onda j' bilo uvek jako veselo, onda je bilo šale i norije neg dosta... Nut, te jačke, šale i norije, to sve je bilo izraz i odziv one srdačnosti i ljubavi, ka je bivala u srcih tih ljudi.

*

Bolji su bili naši stari oci od nas i u ćudorednom pogledu. To je općenito poznato, i valja osebužno za ondašnju mladinu, ali i za hižnike. Iako ni naši stari oci i matere nisu bili u svojoj mladosti sveci, ali njihov medjusobni žitak odgovaral je već kršćanskoj ćudorednosti i pravičnosti, negoli u novijoj dobi. Istina je opet, da ta mladina ni nije bila toliko ispostavna različnim pogibelam i zlim prilikam, kot danas, ar je svoju mladost prebavila na selu i u svojoj rodjenoj kući. A to staro naše hrvatsko selo i te stare naše hiže imale su oštre pravice! Te pravice odredjivale su još i način i dobu zabavljanja. Tako je bila regula, da su se tanci

održavali samo po danu; navečer oko devete ure morala je vsaka vrlo divojka ostaviti krčmu; ka nij toga učinila, tu je junački starešina zmel s metlom domom. Niti su se smila dica po večernjoj Zdravoj Mariji pokazati na ulici, a u desetih se je u mnogih selih opet zvonilo, onda je morala i mladina domom. Tim se je mnoga čemernost prekratila. Zato je pak bilo, kot i stare krsne knjige kažu, mnogo manje nezakonite dice; a kad je ka divojka vsejedno pogrišila ili „pohodila“ – kako su to u nekih selih zvali – to je bil najveći sram za celu rodbinu, ki se je pak čul po celoj okolici, i zbog koga je zaista mnogoj hrvatskoj majki srce puklo. Posledica toga oštrog držanja mladine bila je i ta, da je bila u onih časih velika retkost, da se je ka divojka prez venca odala, a kada je morala tako stupiti pred oltar, onda joj se je prekratila vsaka čast hrvatskoga pira. Naprotiv su se vršila poštena veselja s veličajnom svetačnošćom i uz krasne navade, ke su se, hvala Bogu, zvećega i do danas uzdržale.

Po ovoj ćudorednosti se je redil i hištveni žitak, ki je bil stalan i čist. No, njegovna najveća dika je bila: mnogo dice. Ončas su se naši stani neg odzivali od dičinje larme i vike, i nijedna majka se onda nije uvredila, ako su govorili od nje, da „ima dice kot maka“. I još su se ta dica vsa oskrbila, ko bolje ko gorje; ali onda se nij moglo, a niti se je gledalo nato tako oštro, da vsako dite veljek celu paoriju dostane. A siromašnija divojka-hižičarka, bome, ta je večkrat nek „vrićicu leće i hlibac kruha“ dostala sobom, kad se je selila kot mlada snaha u svoj novi zavičaj. I teško im je bilo, takovim mladim spočetka. Ali za par let su po svojoj

marljivosti imali jur vsega, ča im je za život potribno bilo... Da, ali ti ljudi su i mnogo već zdurali i podnosili, nego sadašnje pokolenje, i to prez zdvojnosti! Samoumorstva uopće nisu poznali, a kad se je ipak tako ča godalo, glas toga prošal je po celoj zemlji.

Poznata je i pobožnost naših starih, ka se je očitovala osebujno u oštrom držanju nedilj i svetkov, petkov i postov i drugih domaćih kršćanskih običajev, ča mnogokrat čujemo i štijemo na različnih mestih i u nabožnih knjigah.

*

Konačno su bili naši predoci i dobri Hrvati. Istina je, oni nisu toga toliko naglasivali, kot se to čini u novijoj dobi – no ne prez uzroka – ; niti su imali, kade da to naglasuju, ar nisu imali ni novin ni časopisov. Oni su bili Hrvati – kot da se to samo po sebi razumi; Hrvati po svojih lipih narodnih običajih, po prateži, glazbi, tancih i jačak, a još i po svojih stanih i obrtu, rukotvorstvu. Njihovi meštri izučili su se obično kod domaćih meštrov, ter su gradili stane, napravljali pratež, orudje i vse drugo po svojem narodnom ukusu. I to je bila prava hrvatska narodna kultura.

No, najmilija im je bila hrvatska crikva, naime crikva s hrvatskim duhovnikom i hrvatskim školnikom-kantorom. To je bilo njihovo najveće veselje, ali i njihov najčvršći grad proti odnarodjivanju. Za jednoga hrvatskoga duhovnika prošli su i desetkrat pred biškupa, dokle si ga nisu ishodili; a bilo je hrvatskih općin, ke su dale na općinske stroške školovati koga nadarenoga selskoga dičaka, samo da budu imale hrvatskoga

farnika. U mišanih općinama, kade su živili Hrvati s drugimi narodnosti skupa, čuvali su ljubomorno svoja prava, ka su im bila od biškupov zapisana, i obično nije bila njihova krivica, da već ka, nekada hrvatska crikva, danas već nij hrvatska. A kako draga im je bila prodika u materinskom jeziku, to isto im je bila i hrvatska jačka u crikvi. Općine se su onda naticale za dobre jačkare-kantore, bižale za njimi u deputacije, a večkrat se i svadile zbog njih. Jedan dobar kantor u crikvi – to je bila ončas velika dika za selo.

A ča smo rekli za crikvu, to je valjalo i za školu. – – Nut, ovo smo čuli za naše stare oce, i ovo smo još i sami vidili kod njih.

Poštujmo njihov spominak i njihove kriposti. I učimo se od njih!

(Hrvatski kalendar, 1941.)

Duhanske neprilike i pušačke nevolje

– Čuješ, mat, je li si danas ča dobre volje? Ar onda bih te se segural ča prosit.

– Ča tako zjalavo pitaš? To se nek ti staješ vsaki dan s livom nogom. Osebužno, kad nimaš ništ va fajfu. Onda jur na rani jutro gledaš, kot ki je žabu požrknul.

– No vidiš! Ter onda bi mogla danas svojega hižnoga druga muru razveselit.

– Hm, kako?

– Kako: A tako, da bi si sada veljek svezala drugi kukljin preda se pak drugi rubac na glavu, pak bi se

zmaknula va konclaj po moju duhansku hartu. A i za se prosi veljek jednu. Ar denas da ćedu je opet dilit.

– Ću ti ja tužnu tugu! To su muški posli. Pak i nimam lazno sada.

– A ja vidim, da imaš lazno. Zdele i pladnje si si oprala, a ja bih moral još konje napojit... pak i muru otpočinut va škadnji na ditelini, da budem moćniji, kad pak u trih krenemo na jarac... No ne ukunjaj se tuliko!... Spravi se ter biži!... Si čula?... Glej, i kuma Bare ide vsenek sama svojemu Pavi po tu hartu. A ti imaš friže noge neg ona... Nek kaplju dobre volje mora bit, je li?

– No ne marim, idem tako. Ali da budeš znal, za se si ne ću harte zet!

– Pak zač ne, duša?

– A ča ti ne kanim pomoć još već rasprudjevat.

– Oho! Rasprudjevat si rekla? To vsejedno ne misliš zaspravlje, bud ne? Ar va čem ja rasprudjevam, ha? Vina na krčmi nij za dostat, jur zdavno ne, a i piva nek vsaku nedilju po jedan kriglj na dušu...

– No ter, onda bi se mogal i toga kurenja odučit. Ionako vajedno pokašljuješ, još i va crikvi pri prodiki, da me je sram pred drugimi ljudi... Pak vidiš, i moj brat Šime je jednoč jako kuril, a sada...

– Dobro, dobro! Tu lipu peldu od vrloga i šparnoga muža sam jur stokrat čul; ali kod mene, kako vidiš, ona ništ ne popadje... Pak ti si me s fajfom zela, kad si me zela, ter se moraš kot dobra hižna družica i skrbit, da i bude ča va fajfi.

– Hoho! To ne stoji med dužnostih žene.

– A ja sam pri tom, da stoji veljek va prvom paragrafi...

Ter se neka čuda prenat s manom, nego podbrusi pete pak bištahari! I glej, da budeš friško najzad!

– A sad jus ne ću.

– Ne ćeš?

– Ne ću.

– Je ‘vo tvoja zadnja rič?

– Zadnja i poslidnja.

– Ter zaistinu ne kaniš?

– Jur sam ti jednoč rekla.

– Hm dobro!... Onda ću i ja štrajkat. Da budeš znala: od denas početo ja se već ne ću dotaknut kravskoga vimena. Moreš si vsih pet krav sama podojit... A i na drvalo neću već štronut po suče; neka mi prije obadvi pete otpadu... A i vode ti ne ću već zvadit za vežu, nit jedne kante. Moreš se sama navlačit... Pak čekaj nek... ča ti još ne ću?...

– No reci nek, da mi i plenice već ne ć’ pomoć prat. Bud, to si još kanil reć, ha? No, nij mi triba odsle već tvoje pomoći, nit kod ovoga nit kod drugoga ženskoga posla... Ali da se zbog te vonjave harte ne prehitni naš hižni mir, idem. Pak i poslovica veli, da spametniji popusti.

– No, kad mi jur poslovice zbrajaš, draga moja, onda ovde bolje paše ona, ka veli: ruka ruku pere, – ne nek va trštvi, neg i va hištvi.

*

Gospodarica Katica riže testo na kuhinskom stolu. Danas hte bit sirom kunci na obed. A mali joj sinčić, Francl, pobira otpatke od testa, frče od njih male krugljice pa se zgadja s njimi mačkuru va glavu. A kad mu mačkur fućne prik vežnih vrat van, tada zame

Pinčija u cilj.

No nek najednoč počne mati sumnjičavo zaduškivat po kuhinji. Zadušne na desno, zadušne na livo, i vse joj se čini, kot da nigde vonji po pogorenem. Otpre zjulo, ogleda krušnu peč, no nigdi nit zazlanka kakovomu gorućemu canjku ili spodobnomu dugovanju. Zato opet nek dalje riže, ali medjutim naruča sinkacu: – Pojder, Francl, ter poglej, je li ne gori ča kade na dvori ili na susedljevom krovi.

A Francl se otkotrlja van i veljek se pred vežnimi vrati zabusne u staroga oca, ki sidi onde na jednom panjiću i puši lulu. A on jako rado vidi staroga čaćku, ar mu vsenek ča donese iz gore ter veselo cecne uza njega. Ali odmah i odmakne glavu kraj od fajfe pak počne kihati: trikrat, dvakrat i još jednoč; a oči mu se obliju suzami. Kašnje pak pita:

– Ijej, stariotac, ča vam se to kadi denas iz fajfe?

– A duhan, ki je na bori zrasal.

– Ki je na bori zrasal?... Ja još nis vidil na bori duhana! Kade on raste, zgora ili zdola?

– A zvana.

– Kade zvana?

– No na stabli... Triba je samo zet nož pak ga doli postrgat, a onda nametat va fajfu.

– Aha. Ter to je ta duhan, koga vi sada kurite – veli mali Francl razumivanjem. Pak ga opet nešto zažaklja u nosu, i on počne ponovo nemilo kihati, ali tako kihati, da mu još i plundrice odzad puknu. A stari čaćko se nek posmišuje pod mustaći na njega.

*

– No čekte još malo! Denas ćete dostat vsaka dvi kocke

cukora va kafe, kad je nedilja, – veli majka Dore svojim trim kćerčicam, ke jur spravne k maši sidu za stolom i čekaju na ručenje.

I dok si one tri na te vesele glase smihljajuć namiguju, majka projde u prvu hižu, otpre ormar i poseže u dolnju ladicu. Onda, pod belim ubrusom si shranja ona svoj cukor, koga si je prištedila za zakuhanje slivovoga lekvara.

Ali kumaj da pokukne u ta svoj otajni „špajz“, jur i doleti najzad u vežu, vsa izobličena od črljenoga jada ter puca na dicu kot iz mašin-puške:

– Vi vražje kuzle, vi... vi strelje prokljete, vi – – – vi – – – ! Ča ste mi opet stvorile?... Ka mi je cukor požerala, ha? Povite, ka? Ja ću ju veljek rascipat, ovde na mesti!

– I jur zgrabi za metlu, da će po redu potuć vse tri; ali u to zagleda na njih čistu i novopotiglanu svetačnu pratež. A te joj je vsejedno milo. Zato pusti opet metlu i počne nek onako šakom po glavah i obrazih. A siromašne divojčice drhću i vrišću ter odmiću s glavami, da čim manje ulovu od te besne materine tuče. Stoprv kašnje im dojde rič ter jecaju kroz suze:

– Majka, nekate me, ja sam si nek jednu kocku zela!... Ja sam si nek poldругu... A ja nit nis' bila va ormari... Ojoj, kako me glava boli.

– A da odaklje onda fali tuliko cukora, ha? Bit će već od kile... Kamo je skrsnul, ha? – kriči Dore još uvek vsa zasopljena, ali ipak prestane tuć, ar opazi, da joj je najmladja, Marica, dite slaboga srca, obledila kot vosak i skoro da će past pod stol.

– Mi ne znamo, majka!... – govoru dica tareći si gorke

suzice. Pak se po redu popostajuju od stola ter idu, prez ručenja, na vrata van. Idu u crikvu k svetoj maši... I nedilja, ka se je toliko sunčano i radosno počela kod Dorinih, pretvori se na črni petak. A to vse zbog kile cukora, ki je na otajni način skrsnul.

Nut, to je, ča odsle neprestano kljuva u glavi gospodarice Dore. Da dica vsejedno nisu mogla bit, to joj još isti dan postaje jasnim.

Ali gdo je onda ta tat?

Treti dan pak, kad pri čišćenju nenadijano otpre i vraća kaljene peći u prvoj hiži, najde Dore onde jedan svežnjić duhana. Lipoga, žutoga duhana. Aha!... I sada jur jedva more dočekat, da se Jure s krmom domom doveze. On se i doveze vreda, a med zubi mu se veselo kadi fajfa, ka još prije par dan uopće nije davala dima.

– Ter ti si ta tolovaj! – frca na njega žena srditim, ali zbog susedov prigušenim glasom jur u štali, kot on veže krave za korito. – Ti si ta, ta prezbožnik, ki mi cukor krade, a ja ga moram dicit od zub otkidat, ha!

– Da kakov cukor, veliš?... Mer...

– Kakov cukor? – pita on nešto plaho, ali ne pogleda joj u oči.

– Ti dobro znaš, kade sam si ga shranila ti farizejuš!... Pak si takovu vonjbu kupuješ za njega! Sram te budi! Ti si mi lip otac i skrbitelj svoje družine!... Da, nek na svoj čmar misliš uvik!

– Hehe... Ali ovput nisi pogodila. Ar dim ne ide va čmar, nego va zrak.

– Da, pak vas stan smrdi od njega. Ali čekaj, mer mi ga već neć' najt, toga cukora, ako ga budeš s četirimi

očima sto let iskal. A vsakoga Ugra, ki mi dojde s duhanom va stan, ču s lokvenicom zaljat, da će vonjat do Čeprega.

– No ča ti je to, Pave? Ti nikako još i staze ne vidiš denas od tuge, ča ti se j' dogodilo? Ti se j' znam kobila nesrično uždribila?

– E, još ča gorjega, Pere.

– Još ča gorjega? No nuder se neka!...

– Duhan su mi ukrali.

– Duhaaan? Čuha teremtete!

– Pak z odakljek?

– A ziz kukorice. Onde na Jerbinah.

– Jo ga j' stvorilo kada. To je bome nesrića.

– Pak kakova nesrića. Jur je bil zrel, lip žut kot šafran, prikzutra sam ga kanil potrgat. A bilo ga j' na četrdeset batav.

– Ter su ga i tebi ukrali. I mojega je vrag odnesal, iz vrtljaca. A ča sam se ga napoljival. Još i ta naša mi je pomagala, da mi bude čim lipši. A sad je oda!... Ali to bih željil tomu tolovaju – Bog mi oprostí grih – da ga zadržne va grči, kad si ga prvi put zapali.

– A i fajfa neka mu se razleti va zubih na sto kusićev, da si je već nigdar ne nameće!

*

Nedilju otpodne.

Susedi počivaju pred Stolarovom hižom u hladu oriha. Vina nij, piva nij, ter se i razgovor nek mučno počinje i polako razvlači, ar je i u hladu vruće kot u krušnoj peći. Usred žetve je. Nek koč-toč se provezu kroz selo kakova ruska kolija, to pak opet gane zustali razgovor i zapelja u novu koloniju.

Najedanput Štefe vsejedno izvadi mišak iz žepa. Bojazljivo, ali vsejedno ga izvadi pak će si nametat. A muži kot da ne vidu. Ar preveć ih je, neg da bi si mogal vsaki i jednoč nametat. Ali i Štefu je sram, da tako nasami uživa ter se obrne k najbližemu:

- No na, Ivane, nameći si.
- Ne ću, i sam nisi bogat.
- E ča, nameći si nek.
- A kakovoga imaš?
- Pogodi.
- Orihovoga?
- Ne.
- Pažonovoga?
- Toga ni ne poznam dosad.
- No onda bome već ne znam.
- Tako to nij fileški?
- A je. Pravi fileški.
- Ča ti ne veliš! Sada, jur skoro po žatvi?
- Mer znaš, muru rodbine na Fileži...
- Pak muru ovoga i onoga, bud?...
- Tako je. No na! Neka se ukunjat.

A Ivan sada zaistinu poseže za miškom, na oko nemer nehajno, ali prsti mu nek drhću od dibokoga nutar-njega poželenja ter počne skoro pobožno, kot da vrši kakovu svetu službu, namitat svoju fajfu i pretiskat palcem. Medjutim ga malo po malo i ostavi plašljivost i nadvlada radost budućega uživanja ter mu prsti nešto predugo hodu med Štefinim miškom i svojom fajfom, a palac mu nek gnjavi ter gnjavi duhan nutar u drivenu lulu, kad lula najednoč – vres!

- Joj te j' dalo kada i fajfu! Sad mi je pukla! – veli pak

se začrljeni prik ušiju.

A muži se nasmiju. Jedan mu ne prez vsake nazlobe dohiti:

– Jojo, Ivane, sad ti je išlo kotno onomu gerištofskomu pastiru – ako mi je pravo – koga je bil vicišpan ponudil iz svojega miška. Hehe.

*

Mikuli su zvali doktora. S daleka su ga zvali, ar bome sada su i doktori retki, i čuda su platili za vizit, va... no ne ću ministaru presraknut va čem.

Bilo kako bilo, doktor je pregledal ta kup staroga košća, ovitoga u žutu nabranu kožu, ča su ljudi zvali skupnim imenim Mikula Lugarov – zgnjavil ga dobro va trbuh – – i tada je počel Mikula strašno stenjat.

– Da, tote, tote boli, gospodine doktore!

– Vidim – veli doktor – a dehodj je vidil kroz kožu. – Vi imate preveć suh želudac. Malo kiseline u njem.

– Kakov suh želudac!?! – javi se Mikulina bapka od peći. – Mer je vas svoj žitak vajedno nek masno (mačkot, žiroš) žeral!

– Da, gospodine doktore, prava božja istina, ča moja žena govori – veli plačljivo Mikula. – Ali znate, pokljek ovi prokljeti paori, moji susedi na zdravlji, vse samo kakove kore pak žilje ter korenje kuru va svojih fajfah, a ja to moram vsaki dan jutro po štalnih oblokkih pobrat, potljek se je i meni počemerilo... No, prepishite vi jednoč tim mojim susedom pravi duhan va fajfe, pak ću i ja uzdravit, prez vsake vaše medecine.

(Kalendar Gradišće, 1946.)

Predgovor

[Od 1950. ljeta početo prešlo se kod gradišćanskih Hrvatov na jezičnu reformu pravopisa i odsle se starocrikvenoslavenški „jat“ realizira na „i“ (diliti, mliko, dite), na „e“ (cesta), na „je“ (djelo, mjesto) i na „ije“ (cijeniti, cijena).]

Kot da bi te vidio, dragi štitelj: kako veselo i znatiželjno zameš u ruke ov novi kalendar.

Pak kako i ne bi! Kalendar, naime, hrvatski kalendar, je jur od davna tvoj dobar poznanac i najmiliji zimski gost, na koga svako ljeto željno čekaš, kad će ti jur na vrata nutardojti. Ljetos se je on malo popaščio. (I imao je uzroka!) More bit, da ti je još i prezaran došao, ar ti imaš još puno posla: vani na polju, u lozi pak i oko stana. Zato ćeš ga sada nek onako nabrzi pregledati. Najprvo ćeš si pravoda pogledati kipe, je li nećeš najti med njimi ki poznati kraj, ko poznato lice. Onda ćeš ga opet prelistati, ovde i onde šćuknuti ko zrnce, ku šalicu, štoricu ili povidajku. Pak ćeš ga još miljahno pogladiti okom i odložiti ili obisiti na njegov klin...

Ali onda hte dojti oni lipi, dugi zimski večeri, kad vani škriplje snig pod čižmami, a nutri je onako prijatno i teplo. Onda hte dojti oni čarni, mili božićni svetki, kad je u hiži sve puno slatke jelvove duhe, a srca družine su puna sriće, zadovoljstva i mira. To j' ono vrime, kad ima i seoski človik onako zaspravlje časa, da zame u ruke jednoč, namjesto kose i sikire, i kakovu knjigu. I ti ćeš opet zneti s klina ov kalendar.

No, prije nego počneš u njem čitati, rekao bih ti jedno: Hrvatski kalendar hoće da bude, a i jest tvoj prijatelj.

A dobroga prijatelja dostoji se poslušati ne samo onda, kad ima puna usta šale, nego i kad nam govori ozbiljne riči; ne samo kad nas zabavlja i razveseljuje, nego i kad se tuži, kad nas opomenjuje, kara, ili uči. Da, dobroga i dragoga nam prijatelja posluhnemo od kraja do konca, dokle god mu ne sfali rič. Nut, tako triba činiti i s kalendarom. Triba ga preštati skroz, od prve do zadnje hartice. Ne nek njegova šalna povidanja, nego i njegova ozbiljna, znanstvena i poučna štanja. Ar to sve, ča je u kalendaru, snosili su skupa čez ljeto dan pisatelji, skrbitelji i učitelji naroda, na tvoju hasan, na tvoju duhovnu i materijalnu dobrobit.

To su znali stari, i zato su tako cijenili i preštimali svoj hrvatski kalendar. U njevi časi je bila ta pravica, da je hižni otac sam preštao i rastumačio kalendar cijeloj družini naglas. Škoda, ako ta pravica već ne postoji u tvome stanu, dragi hižni otac! Ar to biše lipa pravica, a i skladna s Božjom pravdom, ka je tebe postavila da budeš učiteljem i prosvititeljem svoje obitelji.

Kad ste pročitali ov kalendar svi: otac, mati, ditić i divojka, čuvajte ga brižno i pazite na njega. Ako ste pak po milosti Božjoj živi i zdravi savršili ljeto tisuć devetsto i pedeseto, dajte Bogu hvalu, a kalendar vrzite u hižnu knjižnicu med ostale knjige, svete i svitske, ke ste sačuvali još od davnih vrimen od svojih starih. Ove knjige neka vam budu ne samo dragocjeni spominki, već i svitovniki i tanačniki, ke svaku zimu opet i opet u ruku zamete ter se hranite, kripite i zabavljate s njimi.

A svojemu hrvatskomu kalendaru ostanite vjerni i k

ljetu i kroz sva buduća ljeta. I ne dajte ga izrivati iz vaših stani!

(Kalendar Gradišće, 1950.)

Budi rodoljub!

Čuli i štali ste većkrat ovu rič: rodoljub. I onda ste se pitali, ča je to? Ča ona kani reći? Nut, ako si tu rič još jednoč zamete va usta ter ju polagano, ili kako se veli, razredno izgovorite, onda će vam bit velje svitlo: Rodoljub je takov človik, ki ljubi svoj rod, ki ada hoće i djela, da bude narodu dobro.

Ali dajte, da vam to s peldami rastumačim.

Nadijam se, da svi poznate Jožu Ficka. On je bio pred sto ljeti farnik na Prisiki. Prisička fara nije čemerna, a nije ni teška, pak bi bio mogao naš Ficko lipo i prez veće brige živiti. Ali on je bio svejedno pun brige i skrbi. Trapilo ga je, ča ljudstvo nima izvan molitvenih knjig skoro nikakovoga štanja, s čega bi se učilo i obogatilo svoje znanje u vjeri. A to ljudstvo rado šte, a zvana toga je i pobožno. I ča je sada učino farnik Ficko? Sjeo se, umočio si pero u tintu i počeo pisati. Pisao je ne samo danom nego i noćum, – ar pri danu se je morao skrbiti i za svoje gospodarstvo, – pisao je i razlagao velikim, odrašćenim ljudem katekizam i biblijska godanja. Mimo toga je najperzeo i neke stare molitvene knjige, ke su jur sfaljevale, pak je je nanovo napisao i još im dodao puno lipih molitav i jačak. I tako je izdavao jednu knjigu za drugom, sve skupa

četire. A naši ljudi su te knjige kupovali i nek žrkali je. Pazili su na nje i čuvali je kot carevo zlato. I prije nego su umrli, ostavili su je svojoj dici kot dragocjeno jerbinstvo.

A ča je sam farnik Jože Ficko imao od tih knjig i od svega svoga truda? Imao je to slatko zadovoljstvo, da je pomogao hrvatskomu narodu, da još već ljubi svoga Boga. Učinio je, da su ljudi nastali bolji, pošteniji i pobožniji. I to je bila sva njegova plaća. Ar pinez si svojimi knjigami nij mogao čuda zaslužiti, kad im je od svake nek nekoliko sto prodao. A da si je i ki dukat zaslužio, to je ravno dosigalo na papir i tintu, ča je popravao. Ali on i nije iskao takovoga dobitka. Pisao je, ar je ljubio narod.

Reći ću vam drugu peldu. U istu dob, kad je Ficko na Prisiki slagao svoje knjige, bio je u Česnu [Česno/Schützen am Gebirge] – onda još na hrvatskoj fari – farnik Borištofac Martin Roženić. Istina je, da je imao dobru faru i lip dohodak. No, on od toga nije popravao čuda za se, nego je mislio i na svoj narod. Mislio je najprvo na svoju rodbinu, na te mučne seljake, svoje brate i sinovce, ki nek djelo poznaju, a veselje nek onda, kad im se ki sin oženi ili kćer uda. Ali to veselje je pak puno stoji! Zato je farnik Martin došao večkrat domom. I onda je htio pozvat – kako i frakanavski Prečev gospodin – svu rodbinu skupa ter se s njimi razveselio, pogostio i nadario je. Ali njemu nij stalo samo do rodbine. On je i dalje mislio. Vidio je doma uboštvu svojih domorocev, hrvatskih paorov, ki su ravno u to vrime morali plaćat otkupninu za svoje oslobodjeno polje. A teško su ju plaćali. Kako će ovo siromaško

seljačko ljudstvo – rekao si je sebi Roženić – još i to zmoći, da si odgoji duhovnikov ter učiteljev? Kako će za djaka plaćati u Šopronu ili Kisegu 10 do 15 dukat na misec? Toga ne more lako! A opet, ča će bit od naroda, ako nima vrlih hrvatskih duhovnih ocev i odgojiteljev? Triba mu ada pomoći. I Martin Roženić poseže diboko u žep i stvori stipendiju. Od kamatov (činžev) neka se školuju nadarena dica rodbine, u prvom redu oni, ki imaju pozvanje na duhovni staliž. Vidite, i ovo je bio rodoljub.

Znamda još veći od njega je bio njegov zemljak Šimon Biric, nekada farnik u Nimškom Gerištofu, onde zdola kod Novoga Grada. Za njega se zaista ne more reći, da je obiljovao na svojoj fari. Ne samo da nije obiljovao, nego je morao jako skrbno gospodariti i mnogo potribno si otkidati od zub i tijela, da si je mogao kroz desetljeća prištediti toliko novac, da se je za nje mogla kupiti jedna paorska hiža s 32 jutri. I tako je on pomogao svojemu rodjenomu mjestu, Malomu Borištofu, da se je ovde postavila fara s lipim novim farofom. Zvana toga je Biric ostavio i stipendiju za studente svojega roda, ka je nosila u ljetu 160 dukat činža! – A kad smo jur kod Maloga Borištofa, nećemo zaboraviti ni farnika Matu Paleža, ki je svojom bogatom „Paleževom stipendijom“ takaj omogućio mnogim. ubogim djakom, da se izuču i postanu prosvititelji svoga naroda. Škoda samo, velika škoda, da su svi ti novci prilikom svitskoga boja propali.

I tako bi mogli nabrajat još dugo i nabrojiti još mnogo vrlih sinov našega roda, duhovnikov i učiteljev, ki su

donesli velike aldove za njega, jedni svojom bistrom glavom, drugi svojom darežljivom rukom.

Ali ča nek školovani ljudi? Ča se nek med njimi najde rodoljubov i dobrotvorov? Ne! Bilo je, a i bit će takovih i med našim seljačkim ljudstvom. Spomenut ću vam slavnoga Mjenovca Jožu Horvata. Za njega još mnogi starji ljudi znaju, a neka zna i naša mladina. Jože Horvat, rodom iz Unde, bio je krčmar i mesar, a onda i tržac. Trštvo mu je dobro išlo, i premda si je pravično zaslužio svaku korunu, još mu je ostalo puno novac. A ča ljudi činu, kad na trštvu zaslužuju? Kupuju si stane, jednoga za drugim, pomnožavaju si lapte, ili idu s pinezi u varoš, da si ih onde još već dobenu. Mislu nek na se i na još veće bogatstvo. Naš Horvat nij bio takov. On je smirao na više. On je mislio i na svoju dušu i pohodio Svetu zemlju, da se okripi i duševno obogati. Ali on je vidio u Svetoj zemlji ne nek sjaj divnih velikih zgradov, nego i veliko siromaštvo, kim se katoličanski misionari boru u daleki škuri zemlja, da i tamo odnesu baklju prave vjere i kršćanske kulture. A kad misionari znaju donesti takov aldov, zač ga ne bi i on? Pak otpre mošnjju i položi u ruke biskupa 10.000 korun za misije. I još puno pinez daruje na različne pobožne cilje. Ali Jože Horvat zna i za nevolju svoga roda, koga ime nosi i komu pripada. I ne zgovara se, kad ga misionar Čuković prosi, da mu pomore izdati tretu knjigu „Žitak svecev“ i knjižice „Nedilju“. Opet otpre mošnjju i zbroji na stol 1.200 korun. I nek tako su mogle te dobre knjige izajti i biti narodu hrvatskomu na hasan. A ča je Horvata nato gonilo? Da si znamda zasluži zlatu medalju, ku mu

poslao Sveti otac papa? Daleko od toga! On daje i ofruje, ča ljubi človičji rod i svoj hrvatski narod.

Nut, sad znate, ča je to rodoljub.

Ali opet, nekate s ovoga misliti, da su rodoljubi nek kakove rijetke i čudnovate zvijezde, kakovih se pokaže na našem hrvatskom nebu samo dvi-tri u jednom stoljeću. Niti mislite, da je samih školovanih ljudi posao, da ljubu svoj narod i skrbu za njega. Ne. Nego mi svi moramo biti rodoljubi, na kakov takov način. To je: mi svi se moramo skrbiti za dobrobit svoga naroda. Svaki Hrvat je dužan, da djela polag svojih moći, da bude njegov narod sve prosvićeniji, zdraviji, pošteniji i bogatiji.

A ča je zapravo narod? To smo mi svi, naši sini i kćere, naši oci i majke, naši rodjaki i susjedi, i sve to ljudstvo od Lajte pak ča doli do Drave, ki u ovoj domovini pak i izvan nje isti jezik govorimo. K narodu slišu još i pokojni, i njim smo dužni ljubav i poštovanje.

I sad vidite, ča je to: Skrbiti se i djelati za svoj narod. To znači: djelati za svoje dobro i za dobro svoje dice i dice dice, ka hte nekad posjesti ta prostor u ovoj zemlji, ki nam je od Boga dodiljen.

A kako i kada djelamo za svoj narod?

Počet ću kod naših majkov. One neka nam rodu dicu, mnogo dice. Da se naš narod ne izgubi, nego da raste i preraste one tijesne medje i hatare, ona sela i seoca, u ki smo danas skupastisnuti. I te hrvatske majke, kad rodu svoju dicu, neka im daju sa svojim materinjim mlikom i svoj jezik, jezik hrvatski, a mar kade, mar u kom selu ili varošu one živu. Ar zato se i zove jezik, kim dite govori, materinski jezik, ča ga je dobilo od

matere, a ona opet od svoje matere. Uskratiti djetetu materinski jezik, grih je proti naravi.

A hižni otac neka skrbi skupa s majkom, ka je dicitu rodila, da ta dica budu dobra, zdrava, bogabojeća i poštena. Neka moli svaki dan s Miloradićem:

Da Hrvat u radost bude
med dobrimi dobar bit!

Ar kako svaki človik, tako ima i narod svoje lice, svoje poštenje. A to je već vridno pred Bogom i svitom, nego njegovo bogatstvo. To je razlog, zač znaju biti i mali narodi kot veliki med drugimi, ča su naime zdravi, prosvićeni i pošteni.

Zato, hižni otac, daj svojemu djetetu potribne mu škole. Ali daj mu najprvo svoju vjeru u Boga i ono životno znanje, ko si stekao s mnogom mukom i kušnjom svojih ljet, ar to znanje je već vridno nego mnoge debele knjige.

Ali ti si i otac Hrvat. S toga uzroka si dužan, da ostaviš svojoj dicitu one lipe i pobožne pravice svoga kršćanskoga i hrvatskoga stana, ke si našao u njem kao jerbinstvo od ocev. Ničim ne moreš jače pogrditi i uvrijediti svoje djede na pokoju i ničim ne moreš već naškoditi svojemu potomstvu, nego ako dopustiš, da se te pravice u tvojem stanu i pred tvojimi očima zataru i nestanu. Tim ćeš učiniti svoje sine i kćere za iskorenjenike i otpadnike.

Mimo toga se skrbi u svojem stanu za dobro štivo, hrvatsko štivo. Donesi za to i aldova. Neka ti nikad ne bude prevelik ta novac, koga daš za prosvićenje svoga naroda, za hrvatske knjige i novine. One gaju i razvijaju naš mili materinski jezik, a tim čuvaju i narod

od propasti. Uz to pružaju tebi i tvojoj družini korisne nauke, potrebne za život. Budi ada, kot su bili tvoji djedi: učitelj i prosvititelj svoje družine za hižnim stolom, pod prijatnom svitiljkom, s hrvatskom knjigom u ruki.

Nazadnje se k tebi obraćam, hrvatska mladina. Vi ditići i divojke danas svega puno vidite i čujete po svitu, po varoši, ča vam se čini lipšim, pametnijim, a nad sve modernijim od onoga, ča je na selu i ča je hrvatsko. Ali znajte, da nije sve tako lipo, vridno i dragocjeno kot se čini. Nije svaki kamen, ki se blista, dragi kamen. Dajte se podučiti od starjih i skusenijih ljudi, ki su prošli mnogo svita i upoznali mnogo kulturov ter znaju, u čem je prava vridnost svitskih stvari.

Nekate se dati zaslipiti od tudjega, kot malo nerazumno dite, komu je uvijek sladji kruh i kolač tudjega stana. Poštujte ča je naše, hrvatsko, seosko. Njegova vridnost i lipota iskušena je kroz mnoge vijeke. I ne more biti, da je ono sada na jedan mah, čez nekoliko ljet nastalo mrsko i nevaljano! To sve je kroz stoljeća niklo iz srca i glave naših najboljih duhov. Te naše mile jačke razveseljevale su kroz nebrojena pokoljenja hrvatske mladence i mladenke; one su tišile tuge, jade naših mukotrpnih ocev i majkov; one su ječale po naši lugi, polji i vinogradi Bogu i ljudem na radost. Ljubite i gajite te naše jačke! Ljubite svoj materinski jezik i ne sramujte se ga. Dajte se podučiti u njem. Ar i on je lip, miloglasan, gladak i bogat i moderan va usti onoga, ki ga dobro zna.

A nad sve, budite vi, hrvatski junaki i divojke, dika i poštenje svoga naroda pred svitom: vašim naravskim

zdravljem i obiljnim znanjem, vašom kripošćum i lipim držanjem. Nut, ovako treba da djelamo svi skupa Hrvati, kao rodoljubi, za svoj narod.

(Kalendar Gradišće, 1953.)

U svojem jeziku živi narod!

Tužim se na te, hrvatsko selo. Tužim se, ča tako kvariš svoj lipi mili materinski jezik. Ča ga tako mišaš, i smetliš svoje ulice tudjimi riči i natpisi u tolikoj mjeri, da već skoro nije raziznat hrvatsko selo od drugih.

Kot da te je sram, da si hrvatsko.

Prije nekada, kad si došao va ko naše selo, velje si znao, da si med Hrvati. To ti je kazala nošnja ditićev i divojak, muži i žen, osobito u nedilju. Onda su se tancali još i hrvatski tanci uz hrvatska glazbala. A još i stani i dvori su te gledali kot svoji i govorili ti, da se moraš ovde po hrvatsku javiti, kad nutarstupiš.

Sad je sve to drugačije. Pratež narodna je pala s tijela seoskoga človika, hrvatske pravice i navade nestaju iz hiž, i stani su prominili svoja lica, a s njimi i cijelo selo.

Ostala je još rič, hrvatska rič. Ali kakova! Kad se prošećeš čez selo i slušaš ljude jutro, kako se pozdravljaju, to sve ide: gujd moring, gujd moring! A navečer: gujdi noht, gujdi noht!... A onda da se postaviš med ljude, svejedno je li med starije ili mladje, i razgovaraš s njimi; ili se sjedeš u autobus i poslušáš, kako se med sobom pominaju. Pak broji, koliko tudjih riči su

izgovorili, u jednoj kratkoj pol uri. Bezbroj će ih biti. Pri tom razgovoru Hrvatov opažaj i lica drugih putnikov, Nehrvatov. Kako se ta lica podrugljivo smišu. Kot da bi htela reći: I ovo kanu biti još Hrvati? No pravi su Wasserkroboti! U nji ima jur nek malo hrvatskoga vina, a čuda tudje vode.

Poslušni si jednoč i seoske boktare, klajnrihtare, kišbirove – ili kako zovu ovde i onde one muže s bugnjem. Pak reci, po kakovu je to bilo, ča se je izvikalo po selu! Da, tako je, moj dragi: ako dandanas kaniš čuti pravi čisti hrvatski govor, on naš miloglušni slatki čakavski govor, ili trpki, ali istotako mili štokavski govor, onda moraš pojt u crikvu. Onde ćeš ga još čuti, iz prodikaonice pak u molitva i jačka. Ar drugačije nego hrvatski se te molitve i jačke ne daju izgovarat. One stoju pisane čрно po bijelom. I to je njihova srića! Da, tako je: cio Babilon smo nastali, mi Gradišćanski Hrvati s našim jezikom. Jur nam zreja čas, da se već nećemo med sobom razumiti ter ćemo se morati razajti – po Štajeri. Kao da jur ćutimo to dojdúće zlo, – ar jedan drugoga krivimo, jedni drugim zamiramo, jedno selo se s drugoga ismihava, ča tako mrsko govori hrvatski. A svi smo jednaki: Ne poštujemo si već svoga materinskoga jezika, kad se već ništ ne trsimo, da ga lipo i čisto govorimo. I zato će nas on ostaviti, kot ga mi ostavljamo. Zato će nam reći zbogom, a onda je i nam Hrvatom zbogom. Ar u svojem jeziku živi narod! Pak i kako nenaravno je to mišanje-šaranje jezika.

Poslušnider štaglenca, kad sidi na šipku. Je li će si zafućkat kao črni kos? Neka ga vrijedjat! On uvijek svoju notu pjeva. Ili je li ćeš koč čuti, da škrljunac,

kad se digne veselo pod nebo, miša u svoj napjev glase divnoga slavuja, samo da ti se, ratalju, bolje dopada? Ne. Ptice uvijek onako pjevaju, kako im je Bog dao. A i ti Hrvat, kad se naučiš ki strani jezik i držiš ča do sebe, bud jako paziš, da ga čisto govoriš, da si ne pomoreš hrvatskimi riči, ar ćeš postat smišan. Nek kod vlašćega jezika ne paziš. U njem smi biti i snita i kukolja.

Ali u pšenici ti je snit i kukolj jako nerado vidjen dodatak, je li? Ter donle rešetaš, dokle ga ne izrešetaš do zadnjega zrna. Ar ako se kukolj opet posije, bit će ga k ljetu desetput toliko. Gle, tako je i s jezikom. Ako dalje sijemo med ljude svoj kukolj, naučene tudjinske riči, sljedeće pokoljenje će ih imat jur desetput već. Naši stari su si pazili i na pšenicu i na svoj govor. Njihovu čistu pšenicu smo očuvali, ar – snitljiva pšenica teško se prodaje, – ali njihov lipi hrvatski govor smo pomišali, pokvarili. I takovoga prodajemo, predajemo svojoj dicit. A neki ga i ne predaju već. Nij im već toliko vridan, da ga dalje daju. I uču svoju dicitu drugi jezik.

Pravoda, sada je drugi svit. I ov drugi svit je pronašao puno svega, čega prije nij bilo, i dao tomu novomu orudju novo ime. Tako i ti sada siješ mašinom, kosiš memašinom, mlatiš drešerom ili sada najnovije medrešerom. Ja ti ne zamiram preveć zbog toga, ar seljak nij profesor. Nije prvi posao seljaka da „preobraća“ riči iz jednoga jezika u drugi. Ali da si ti tolik Hrvat kot su bili tvoji stari, i da si nek malo naviješ svoj hrvatski mozak, ti bi znao, da siješ sijalicom, kosiš kosilicom ili kosilkom i mlatiš mlatilicom. Ali jur sam

rekao, nove riči napravljati nije posao svakoga. Zato barem čitaj i poslušaj, kako velu ovomu i tomu tvoji učni ljudi u hrvatski novina.

Ali to već ne bih ispričao ni kod človika seljaka, kad ti Hrvat ne znaš Hrvatu povidat po hrvatsku, ča te boli. Kad se tužiš svojemu susjedu, da si betežan na lumpljini, ili da imaš goljnštajne, ili da si moraš dat operirat blindorm, ili da ti drizni već ne funkcioniraju. I još puno toga. Ej da! Na svoji koli znaš imenovat svaki dijelak i svaki klinac po hrvatsku, a za kotrige svojega tijela si moraš kod Nimca susjeda posuditi riči! Nisi nikad čuo u školi ili od svoga staroga oca – ar otac ti jur istotako govori kot ti, – ali od staroga oca za: pluća, za žučne kamence, za slipo črivo i za žlijezde? Je, čuo si i znaš. Ali tebi lipše i učenije glušu te stranjske riči, ke si si donesao iz „špitalja“. A ča ću stoprv reći za ono nepromišljeno i nepotribno pobrcivanje s tudjimi riči, kad se pod putnimi vrati razgovaraš sa svojimi tovaruši za ovo i ono, i za najprostije posle svakidanjega žitka. Ne čekaj, da ti je zbrojim, te tvoje grihe proti hrvatskomu jeziku, ar bih zapunio s njimi vas ov kalendar. E, dragi moj štitelj, vjeruj mi, ovde ča nije u redu: Naš jezik, ta jako važan kotrig našega narodnoga tijela, – je bolestan. Pun je prišćev i čirjakov. Da, bolestan je naš mili hrvatski jezik, bolestan od našega nehaja i nemara. Zato ako još ča držiš do njega, onda hajdi na posao, da ga izliječimo!

Liječenje pak, ako se kani ugodati, mora se početi od odzdol kod žilja. A žilje našega narodnoga stabla jesu dica.

Zato neka se, poprvič, jur naša dica nauču u školi lipo i čisto govorit hrvatski. Tomu triba valjanih učiteljev, hrvatskih po jeziku i duhu, pak dobrih, pravilno pisanih školskih knjig. Sve to nije vaša skrb, hrvatski oci i matere, nego naša. I mi ćemo je na se zeti. Ali vaša je narodna dužnost, da školu u tom trsenju podupirate. Da ne štedite s groši na hrvatski knjiga, i to ravno na hrvatski knjiga. Onda će škola spunit svoju zadaću i dica hte govoriti hrvatski, da će ih bit milota poslušati.

Ali iz škole projdu hrvatska dica u svit, u svit, ki drugačije govori nego naše selo. Onda se najveć izobliči i pokvari njihov jezik. Onda se nauču on šaribari, za koga bi rekao Miloradić, da ga još ni pas s maslom požerati neće. S toga uzroka naručamo svim, kim je izručena mladina, neka joj – uz sve drugo znanje – gusto otvaraju i bogati ormar hrvatskoga jezika, ki je barem toliko vridan kot svaki drugi europski jezik, samo da ga govorimo pravilno i savršeno.

Mladina opet neka u zimi rado predstavlja igre na hrvatskom jeziku. Po nji ćedu sami igrači, a tako i njihovi slušaoci spoznati, kako se da našim jezikom izreći sve, lipo i gospodski, i nij mu potribno, da si od varoša posudjuje riči.

A kad je tako, onda triba samo, da si i mi svi bolje pazimo na svoje riči. Prije speci, onda reci! – neka vrijedi i ovde. Ne hasnujmo prez potripčine (potriboće) tudje riči. Nego kad se pominamo s Hrvatom, govorimo zaista po hrvatsku, a ne napola po rajnofsku ili po lučmansku. Lip, čist i izibran jezik diči človika. On je pokazanje njegove urednosti i dobrog ukusa.

Lip i izibran govor pak ćemo se najbolje naučiti iz knjig i novin. Zato čitajmo i doma u obitelji i u društvu rado hrvatske knjige. Osebužno našega divnoga Miloradića. On je i u mudrom življenju i u lipom hrvatskom govoru najbolji učitelj nas svih. Njegove pjesme glušu kot najlipša hrvatska glazba, i prez glazbala. Ljetos ćete je dobiti za zimsko štivo.

Nazadnje ću Vas pozdraviti kot i vi pozdravljajte jedan drugoga, po hrvatsku: Dobar večer Vam Bog daj!

I ugodnu zimsku zabavu u društvu s našim kalendarom!

(Kalendar Gradišće, 1955.)

Zašila soljdatu trbuh

– Najdraži su mi bili u ditinstvu oni zimski večeri, – počeo je naš „razgovor ugodni“ moj prijatelj starac, – kad su me htili školara dičaka naša majka, zeti za ruku pak smo išli prik ulice k staroj materi. Onde je bilo svenek ča za gristi: orihov, suhiv sliv i hrušak i jabukovih škalic. Ali ne zbog toga sam ja tako rado išao k staroj majki. Nešto drugo me je vuklo tamo. To su bile jedne jako debele i lipe knjige s kipići „Žitak svecev“ je stalo na korica. Naša staramati su te knjige čuvali kao najveću dragocjenost stana i redovito je štali cijeloj družini. I onda, kad sam ja htio dojtj s majkom k njim, prvo je bilo, da su posegli za tram i dolizneli Žitak svecev. Pak su knjigu parput ljubezno pogladili i otvorili ravno onde, kade se je nahadjao svetac istoga

dana. Ja sam osebužno rado čuo život svetih kraljev i kraljic; ali najdraži su mi bili pustinci: sveti Anton, sveti Pavao, a onda naš crkveni patron, sveti Egid, ki biše mladenac kraljevskoga roda a ipak je jako ljubio siromahe i oblačio je. Počinio je i mnoga čudesa. A kad se je kašnje povukao u pustinu, onde se je hranio nek korenjem trav i mlikom jeleninje krave. To je uvijek razdražilo moju dičinju fantaziju i obično sam potom cijelu noć sanjao o tom čudnom pustincu i njegovom jelenu.

Kad smo po svetom štanju zmolili Očenaš, roditelji i nazočni susjedi su se razgovarali za ovo i ono. Katkad su došli i stari časi u pominak. Onda sam im, sideći za stolom ili uz toplu peć, nek žrkao riči. Jednoga večera sam zazinuo:

– Staramajka, danas sam opet vidio onu staru tetu, ka su ‘no bili zašili soljdatu trbuh. Povidajte nam, kako je to bilo!

– Ej, sluga moj, mer to sam ti jur da i desetput povidala.

– Ja bih svejedno još jednoč čuo.

– Haha, ti ćeš sigurno biti koč študenat, kad te tako veselu te ištorije, – nasmijali su mi se dobra staramajka. I pravo su imali. Ja sam zaista nastao študenat i najradje sam učio med svimi nauki povijest.

– Tako čuj opet, kad mi ne daš mira! – rekli su starica. I otvorili pred manom zlatu škrinju svojega znanja u povijesti i životnoga iskustva, ko me i danas još zadržljuje sa svojim bogatstvom.

– Bilo je onoga burnoga ljeta 1848-ga, – počeli su. – Ja sam bila onda još nek divičička od kih dvanaest ljet. Kad je i simo k nam na Prisiku došla jedna četa

Jelačića, bana hrvatskoga. I čemerno bi nam bilo išlo, kot i susjedskomu Horpaču i Kevešdu, ke su popalili. Ali naš ondašnji farnik, ako mi je pravo, Marković, prošli su, a i ljudi s njimi, s bijelom zastavom pred hrvatskoga oficira i očitovali mu, da je ovo hrvatsko selo. On je to rado čuo i smilovao mu se. No vrijeda su dorukali za njimi i Madjari Kossutha. A peljao je je jedan mladi kanonir, nek 22 ljeta star. Ovi Ugri su se med Višijom i Prisikom skvačili s Hrvati i tukli se s njimi sve dokle im nije mladi peljač spao. S njim skupa zakopali su mrtve Ugre na Višiji, a Hrvati su našli svoj grob na granici našega hatara. Na njega su postavili velik driveni križ. (Kasnije je ov križ gospodar Barišić zminio sa željeznim križem, ki i danas još stoji.) Po bitki su se vojaki raštrkali, a jedan Jelačićev muškatar se je bio shranio pod križiče. Ili je bio onde zaspao. U to je došlo kih 30-40 madjarskih husarov mimo. Ti su bili ušli s talijanskoga fronta, da ovde doma pomoru svojim. Kad su ovi upametzeli toga pod križiči, kanili su ga ustriljiti. Ali kad im se je toliko molio, ostavili su ga. No on im se nij pokazao zato zahvalan, nego je striljio u poslidnjega u redu Ugrov i pogodio ga smrtno. Ov se je prije nego se je srušio još obrnuo i sabljom zasikao u Hrvata i prerizao mu trbuh. Ali čriva mu nij uškodio. Ter se je človik dignuo, zeo razriženi trbuh u šake i prošao u selo. Ovde su ga Ferenčevi primili, a žena je, kad je vidila ranu, velje zela konac, naudila ga u iglu ter mu zašila trbuh. Vojak je i ozdravio. – A kad ta žena, sada jur vrlo stara, projde čez selo, majke i danas još kažu dicit: Glej, ovo su ta teta, ka su soljdatu zašili trbuh.

– Pak se ne srdu, kad im tako velu? – zapitao sam starumajku.

– Ča ćedu se srditi, ti norče, mer nisu ništ zloga učinili.

– Ali ta soljdat ne bi bio smio striljiti na one, ki mu ništ nisu.

– Da, vidiš, sinko, to je boj. Uvijek okrutan, nečlovičan.

Va boju ne mislu ljudi: ti si človik, ja sam človik, ter pojdimo lipo mirno jedan uz drugoga. Nego onde svaki samo nato gleda, da čim već neprijateljev krajspravi. Zato neka nas Gospodin Bog očuva od boja.

(Kalendar Gradišće, 1959.)

Obitelj i društvo – dva gnjazda

Uvijek, kad u jesen raznosu po selu naš novi kalendar, vidim pred sobom ov kip: Večernja dob. U teploj, prostranoj hiži sidu za stolom otac i mati, uza nje dica, kade mala, kade velika, a blizu peći stariotac, staramati. Oni svi su si kipe jur razgledali, takorekuć jur na pragu stana, i svaki za sebe, ar nek tako se ih moru dovoljno nagledati. A sada kanu čuti, ča je nutri. Gdo će im ga štati? Naravno on, ki to najbolje zna. Još triba samo odlučiti, ča će se najprije preštati. Stariji su za ozbiljno, mladi za šaljivo. Konačno se ipak pogodu: prije ča podučnoga, a onda neka dojde šala. Kot i pri ciganskoj mužiki: najprvo tihi, lagani landler ili valcer, potom friški čardaš. To je pravi red.

U sobi nastane sada svetačna tišina. Svi upiraju oči na čitača, a on se trsi, da lipo, razredno i pravo

naglasujuć slaže rečenicu uz rečenicu. (Joj njemu, ako mu se većkrat zadene; onda mora knjigu drugomu prepustiti.) Kad je jedno štenje dokonjano, dica pogledaju na oca, majku i na starogaoca, da sada oni velu svoje k tomu, ča se je štaló. A otac je vidio čuda svita, i preštao mnogo knjig, stariotac još već ter i znaju reći ku, ne nek jednu ili dvi, nego još puno toga, ča nije stalo u knjigi, ali se je skrivalo med redi. I majka otvori riznicu, kinčevnu kamru svojega nježnoga srca, i gle, namah nastane oko stola tako živ i zanimljiv razgovor, da mali još šire otvoru usta, a i odrasli sin i velika divojka su nutri u duši upravo gizdavi na svoje stare, ča tako lipo i pametno umiju govoriti o ljudi, svitu i životu. I bome nij im žao, ča su ostali ta večer doma. Naprotiv, ostat hte i sutra i još već ki večer doma za stolom, u toploj, prijatnoj zadnjoj hiži. Ar su ča čuli, ča je vridno čuti. I to sve je nije ništa stalo, ni jedan šiling.

Rekoh, ov kip imam pred očima, kad dojde u naše selo novi kalendar ili ka druga knjiga. – Ali je li me moje oči vkanjuju? Ima li zaistinu još kade ovakovih obitelji? I ovakovih skupnih slatkih familijarskih večerov? Ima ih, hvala Bogu. Ali tribalo bi, da bi ih bilo još već, da bi bile sve družine ovakove, od prve do zadnje numere u selu.

Ar je li je ča lipšega i ugodnijega za ljudsko i božje oko, nego viditi oca-majku i dicu združene za jednim stolom, – kot zelene mladice uz dorasle palme – , kako se pod kipom Raspetoga s jednim srcem i jednom dušom molu svomu Bogu Gospodinu; kako po završenom dnevnom poslu iz jedne zdjele pulju svoju

svakidanju hranu, da svoje „grišno tijelo okripu na božju službu?“ I kad to znaju, – a je ih još mnogo, ki to svaki dan znaju i činu – , zač ne bi znali i potom još ko vrime skupa ostati, osobito u dugi zimski večeri: da se skupa uču, zabavljaju i rasveselu; da navečer na jedan čas otresu od sebe svakidanji trud i prah, ter se pominjajuć, razgovarajuć „jednoč za drugo“, odmoru i dignu svoje duše na više. Ako je to radost za oca-majku, – i kako ne bi bila radost viditi dicu uza se? – onda je dvostruki blagoslov za dicu, naročito za odraslu dicu. – A da bude i prominjenja u seoskoj svakidašnjici, katkad čez ljeto priredu i male obiteljske svetačnosti, kot na Sveti večer i Vazam, na imendane roditeljev i dice pak na dan prve svete pričesti i bermanja. Neka ćutu svi, kako je istina, da je doma najlipše.

Pravoda, takovi skupni večeri i ugodni razgovori potribuju od svih kotrigov familije aldova. Aldov je za roditelje, da ostanu još skupa s dicom, kad su trudni ter bi se najradje dali na počivak. Ali ne nek s ovoga razloga je aldov, nego i zbog toga, ča su se mnogi starji, osobito oci, jur skoro potpuno odlučili, da se izvan o poslu i o čem drugom razgovaraju sa svojimi odraslimi sini i s kćerami, ili da se malo poigraju s malimi. A dica to očekuju od njih. Ona očekuju, da im je otac ne samo „šef“ u domaćem gospodarstvu, nego zaista i otac, učitelj i pretkip. I Bog zna, ča bi oni još rado vidili i iskali u svojem ocu. A isto i u majki.

No, svi starji nimaju toga dara, da budu svojim sinom i kćeram ormari puni mudrosti i pretkipi, ki privlaču. (Neki se ni ne trsu zatim.) Niti je svaki stan gnjazdo,

u kom se mladi dobro ćutu. U jedne stane se mladina rado skupashadja, u druge ne. Nut, ako su si mladi dićaki ili divojke tvoj stan izibrali, da se u njem sastaju na igru, pjevanje ili vježbanje muzike, otvori im rado svoju ljesu i ne pokaži im škuroga lica. Naprotiv, pametni roditelji hte se veseliti tomu. Ar ovako imadu svoju vlašću dicu pred očima, a drugić: kad ćuju i vidu, ća govori i stvara ta mladina, dobit hte diblji pogled u njihove misli i ćuti; pak imaju i priliku, da ispravljaju njihove većkrat nezrele i mutne nazore o svitu i životu ter je tako ravnaju.

Izvan obitelji je društveni (farski) dom ono gnjazdo, kade mladina najlipše i najkorisnije prebavlja svoje slobodne ure. U domu se ona podučava i odgaja za svoj budući staliž i za žitak u složnoj seoskoj zajednici; onde zabavlja sebe i ljude igrani i priredbami, gaji pjesmu i muziku, osobito svoju narodnu hrvatsku, i pomoćum zgodne knjižnice priućuje se dobroj, ozbiljnoj knjigi.

Ali da se današnji mladi ljudi priviknuti na moderne elegantne gostione, tanćene lokale i espresso-bare, zaista dobro ćutu u društveni domi, tomu treba da budu i ovi takaj lipo, ukusno uredjeni i oskrbljeni s različnimi spravi za igru i zabavu; a nad sve, da vlada u nji prijatni, topli družinski zrak. Toga stvoriti i gajiti, u prvom je redu zadaća mladinskih peljaćev, izraslih iz same seoske mladine i uvježbanih u zimski tećaji Katolićanske mladine. A roditelji neka se ozbiljno skrbu, da im sini i kćere redovito idu u društvo. Jer mladomu ćloviku je potribno, da se stalno opomenjuje i nagovara na ono, ća je po njega dobro i hasnovito.

Tako bi obiteljski dom skupa s društvom najbolje riješili to dandanas jako važno pitanje, s kim si sve već trapu glave odgovorni peljači naroda: Ča da čini, čim da se zabavlja mladina u svojem slobodnom vrimenu.

(Kalendar Gradišće, 1960.)

Je li to potribno?

Neću reći, da svagda i svagde moremo obajti tudju rič. Na primjer, ti kupuješ kakovu novu sprav, novi stroj, i trgovac ti razloži, kako se s njim baraće, kako se ovo ili ono na njem zove, a to sve po nimšku. Ti nisi jezikoslovac, zato ostaješ pri ti tudji nazivi, dok morebit kašnje ne čuješ ili ne šteš, kako se ovomu ili onomu po hrvatsku veli. A katkad mu i ne čuješ hrvatskoga imena.

Ima opet pojmov ili spravi, ke svude po svitu jednako zovu, kot na primjer: kvalitet, rezultat, bilanc, radio, kino, telefon, televizija... i još par tisuć drugih. To su takozvane medjunarodne ili internacionalne riči, napravne obično iz grčkoga ili latinskoga korena. Nije nam, da se protiv ovih borimo. Ar ako je svi upotribljavaju, onda je smimo i mi Hrvati.

Nego borimo se, i moramo se boriti, protiv zle navade, – ar je nek zla navada – kad se u običnom, svakidanjem govoru mišaju tudje riči, a to potpuno nepotribno, jer bi to svaki znao i po hrvatsku reći.

Zač, na primjer, ide majka u lodnu ajnkafat?

Zač nosu mliko u farajn? Zač jidu Hrvati na sauton c
hirn mit nirn?

Zač si otac zapovi na večeru ajeršpajz?

Zač naše mlade majke ne povijaju već dice u plenice,
nego u vindle?

Zač si damo operirat blinddarm?

Zač stoji jedna citrona u hrvatskoj trgovini šiling-
cvancig?

Zač se dica uču nek Erdkunde i Naturgeschichte,
a ne zemljopis i prirodopis?

Zač raznašaju dica u subotu hrvatske cajtunge?

Zač velu dičaki divojkam: gujdinocht? Ča nije dosta
elegantno reći: laku noć?

Zač se hrvatski mladići falobaju?

Zač se kod nas svečuju geburctog i namenctog,
kad imamo zato: rodjendan i imendan?

I tako dalje, da nima kraja ni konca. – – –

Ča se ne dâ protiv te zle navade ništa?

Dâ se: Ako se dica jur u školi priuču čistomu i pravil-
nomu hrvatskomu govoru i nauču čim već novih riči.
K tomu triba, da učitelj ima novi moderni hrvatski
rječnik pri ruki.

Ako se mladina u svoji društvu stalno opomenjuje: Kad
znaš za ovo ili ono hrvatsku rič, hrvatsko ime, to reci
uvijek po hrvatsku i ne mišaj u svoj govor nepotrebno
tudje izraze. Svaki, ki tim griši, neka plati kakovu globu
(kaštigu).

Neka su naši igrokazi pisani lipim i čistim hrvatskim
jezikom, a na pozornici izbigavajmo, koliko nek mo-
guće, strane riči.

Neka školovani ljudi pazu na govor svoga sela ter ga

čistu od germanizmov. Tako se po njihovoj skrbljivosti u neki seli ne veli na primjer: Kindergarten, Mähmaschine, Selbstbinder, Kühlschranks, Tiefkühlanlage, nego: čuvarnica, kosilka (kosalka), samoveska, hladionik i ledvenica.

Neka ljudi rado čitaju hrvatske novine i knjige.

Pazimo dakle na svoj materinski jezik i čuvajmo ga od tudjinščine. Ar ako ne pazimo bolje na njega, onda ćedu vrijeda naši Hrvati ne jezikom, nego „cungnom“ govoriti. I onda zbogom, majka Hrvatska!

(Kalendar Gradišće, 1960.)

Miloradić Mate vam govori: Oj hrvatski narod mali!

Evo, izvukli ste me iz mojega kuta i postavili van na put, ter se sad već ne zovem „Mate va kuti“, nego „Mate na puti“.

To ste sigurno učinili, da vam govorim, i po svojoj smrti. I ja ću govoriti. Ar moram, to mi je već u krvi, pak ča vas stalno, danom i noćum, vidim pred sobom, vas velike i male, i promatram, kako se gibljete po cesti, kamo ste me postavili visoko na kameni stup.

Ali ne strašite se, osobito vi moji Frakanavci, da ću vas grubo karati, kao nekad u svoji pjesma. Pokojniki se već ne ljutu i ne karaju. Njim je prošla svaka srda i tuga nad zloći i grihi svita. Ar ta svit ne bi bio svit, kad ne bi bilo u njem griha. I ljudi ne bi bili ljudi, kad

ne bi imali svoje slaboće i pogriške, – uči pravo veliki Bernhard.

I zato, kad ionako nimam biča u ruki, – umni Ivan Meštrović mi je zdola ruke prekrizio – , govorit ću vam mirno, krotko kot otac-učitelj, kako ste me i nazvali ovo na tabli.

A o čem da govorim?

Uprvo bih vam ča rekao o svojem Miloradićevom danu u Frakanavi. Vi to stanovito [zaista] i očekujete od mene, kad su drugi jur toliko govorili i pisali o njem. – Nut, i mi smo ga gledali odavle s odzgo, naime, ja i moj zemljak i brat Martin stari. – E, on je sada opet „mladucak“; one nabore na čelu mu je lipo razgladila ruka njegove blage majke. – I rekli smo si jednodušno: Lipo je bilo to svečevanje! Ne ča ste mene toliko kadili tamjanom, već nego da sâm biškup. Ne zbog toga. Nego lipo, radosno je bilo, ča vas se j' našlo toliko skupa, iz svih krajev i gajev Gradske zemlje. Mrtin je obadvimi rukami dolikazao: Glejte, oče, vaš hrvatski narod mali! Kako je narastao, kako je nabuktio! Skoro da ćete si morati tu rič „mali“ najzad zeti. – A ja njemu: Da, Mrtine, kad ste Vi ono pred 40 ljeti skupazvali hrvatsku inteligenciju, svi ste lako stali za dva stole. I ja sam falio. Danas Vas, post festum, prosim za oprošćenje! A kad ste za deset ljet kašnje pozvali cio narod na prvu sjednicu Vašega Hrvatskoga kulturnoga društva, – onda jur po mojoj smrti, kumaj da se je zapunila ona mala krčmica u Prodrštovu. A ovde, glejte ih nek! Sve je puno, ča je prostora med Selom i Brkavom. Još i krove i pode su zauzeli naokolo!

Da, čuda, silija vas je bilo na toj mojoj svečanosti.

Nikad si ne bih bio mislio, da ćete mi tako plaćati, ča sam vas toliko trapio sa svojimi lekcijami, mnogokrat, kot školnik dicu, i šibom u šaki. Zato ta svečanost i nije bila toliko moja dika, nego vaša dika i proslava. Ta dan ste se Hrvati Gradišća sami sebe podičili, proslavili vašom vjernošćum, vašim hrvatskim srcem i hrvatskim jezikom.

A da su pri tom vašem i mojem časnom danu med vami nazoči bili i biškup Hrvat i najviši zastupniki države i zemlje, to je mene i brata Mrtina osobito presenetilo, ali i zadivilo. Hej, kada bi bili mogli mi svojčas još i pomisliti nato, da idemo s hrvatskimi posli pred jednoga ministra u Peštu, ili da on dojde do nas i s nami skupa svečuje; svečuje jednoga Hrvata, u kuti ili prez kute, ča se je trudio za šakicu ljudi, ki govoru još uvijek nekim slavskim jezikom ter im trubio po seli: Stante gori, dost ste spali! – No, ja se još danas jako čudim, da me onda nisu zabušili. A ovde me, gle, zato hvalu i slavu! I ako me ne hvalu svi iskreno i od srca, – znam ja i zato – , ali ne zimlju nam trublje iz ust, meni i mojim sljedbenikom pjesnikom, ki pušu istu notu s manom.

Dragi mladi hrvatski „oroslani“! Eto ogromne razlike med onda i sada. Vi toga ne znate prosuditi. Ar u tu dob, kad je započela borba za preštimanje i pravo Hrvata u novoj domovini Austriji, vi ni niste bili jako na svitu. Vi ne znate, kako trpka i gorka je bila ta borba, za mene, ki sam s bratom Mrtinom skupa stao na straži našega maloga brodića, i za one, onda još mladiće, ki su vam krčili pute, po ki vi sada hodite. I zato ste vi stalno nestrpljivi i nezadovoljni. Vi hoćete još bolji,

još glatkiji, vi hoćete asfaltirani put za Hrvata u Gradišću. I dobro je tako. Ali ja vam velim: Ako i nije još Gradišće „hrvatsko nebo“, ipak je silan razvitak i znamenit napredak, kroz koga je prošao ov moj mali rod, otkad sam ja prvi put zapjevao: „Hrvat mi je otac i Hrvatica mat. A ja sam njeva krv i vjerni sin Hrvat!“ – sve do 11. junija 1961.

Hrvatski narod je u Gradišću, – ne samo ovde, nego i širom Austrije i izvan nje – danas već poznat i priznat, uživa ugled, premda ne svagde i ljubav, ima pravo na samosvojni kulturni život i drži znatne pozicije u političkom i prosvjetnom žitku zemlje. Nut, vi ove pozicije, ova uporišća čuvajte i još bolje izgradite. I glejte, da bude Hrvat, – kako sam si ja uvijek željio, slobodan, napredan, pošten i dobar. Onda ste ispunili za svoju generaciju moju oporuku, moj teštamenat.

Ovo mi je sve došlo napamet, i još puno toga, kad sam gledao to veliko, zmožno vaše spravišće, osobito one prve rede vaše časne publike, i čuo ča se je govorilo. – Ali onda me sune brat Mrtin i skoro skoči iz kože, kot kaže i viče: Sad već nekate tako strašno gledati va te ministre, nego slušajte, kako ono pjevaju, tamburaju i plešu, plešu hrvatske tance! – E da, Mrtin je imao pravo: To je bila prava paša, slatka, tusta paša za naše oči i uši. – Da sam čuo i svoje jačke „na četire glase“, to mi je bilo osebujno zadovoljstvo. – Onda sam vidio opet i Ivaca ter Maricu u nošnji, kako sam je uvijek rado gledao. No, još čuda radje bih je bio gledao, kad si tu opravu ne bi bili izvadili iz dna starih kofanov, nego ravno iz ormara. Ali ništa zato. Ipak poštuju ča je naše, ili ča je koč bilo naše. Morebit, da opet dojde

u modu, – tolim sebe i Mrtina. Ar kot poznam svit, osobito ženski svit, znam, da ni sto Miloradićev, a mar kako larmaju, ne more zapovidati ženskam, kakovu halju neka si obliču. To more samo moda. A ona se minja, pak kako se minja!

A ča ću reći o tambura? One su nas veliko obradovale. Poznavao sam dobro Tomu gajdaša i Luku cintraša, ali tambure, hrvatske tambure nisam bio čuo za svoj vijek. Kako su mi one po ćudi! Slava hrvatskoj Slavoniji, ka ih je prva priljubila i k nam poslala.

I k plesom smo na takt božali s Mrtinom. Premda sam s nekom tugom-rezignacijom mislio na one tance naših stariocev i majkov na kiritofi i mesopusti. Ali to je bilo već zdavno prošlo, još za moju dob. Izrivali su je bečki valceri i madjarski čardaši. Ali ovi plesi su opet ča naše, ča hrvatsko. Kad je gledam, jednoč su kot lagano ljuljanje slapov miloga Jadrana, nekad našega morja, drugoč su ponosno junačko stupanje i poskakivanje bosanskih kršnjakov ili opet ljupko, dražesno igranje lipih Kaštelankov. Kad bi se ti plesi doselili i k nam, pod naše sinjbe, ja bih radje gledao doli na naše kiritofe.

Slušao sam i vaše pjesnike i čuo ljude, kako med sobom govoru. Nato ću vam reći jedino: Vi danas lipo pišete i kultivirano pjevate, ali barbarski govorite! U moju dob je to bilo ravno obratno. – Hrvati, zaboga vas prosim i zaklinjem ja, Miloradić Mate: Ne smetljite toliko svoj lipi, bogati hrvatski jezik tudjim kukoljem. Rekao sam vam i nisam lagao: Naš jezik je vijekom star i mudrosti pun ormar! – Ne davajte mi pljusku svakom vašom rečenicom. Ar ću jedanput skočiti s

ovoga postamenta doli, odlomiti šibu i huš med vas i po hrptu! – Majke, učite svoju dicu pravo i čisto govoriti hrvatski. A vi pisci i pjesniki, klesajte i tesajte na njem dalje po mojem receptu i nalogu, naime, po književnom rječniku. Da nam bude svim u svitu na čast i veselje! – – –

Nut, proslava je minula, jačke i tambure su zamukle, gosti su se razašli i vi ste se povratili u svoje zavičaje. A ja stojim sada nasami usred širokoga vrta, koga ste mi skrojili, da mi bude stalno prebivališće... a vam učilišće, je li? I kad je učilišće, reći ću vam još jednu: Kad vas gledam, kako prolazite mimo mene, opažam, da ste se jako preminili, vi i vaše selo. Vi već ne hodate, ne koracate, ne kasate na konji, nego bižite, trčite i jurite na vaši traktori i motori. Meni se svaki dan upravo zasviti u glavi, kad vas tako promatram. I počnem se bojati za vas. Da će vam ta svakidanja žurba, to pašćenje, zlomiti kosti. Da ćete oslipiti i ogluhnuti od brundanja vaše zemaljske skrbi za sve ono, ča nek u tišini, u laznodavanju duha klije i zreja. Ča je više, neprolazno i vječno...

I još bih dalje ovako meditirao-razmišljao, zureći preda se na kamenom stolcu. Ali tada me drug Mrtin opet sune i veli turobno: Ne boluje naš mili rod samo od toga, od raka Mamona, nego ča je još sudbonosnije, on od ljeta do ljeta naglo sfaljuje i nestaje iz svojih stoljetnih naselbin i starih kuć. Njegov broj je u mnogi seli i pao do na polovicu.

Tako moj Mrtin. A ja mu moram vjerovati, ar je bio uvijek naš najbolji statističar. – A ča je tomu uzrok, Mrtine moj? – pitam ga. – Nije samo Englez Malthus,

koga ste vi jur svojčas prokleli (zbog tobožnjega nauka za ograničenje porodov), – odgovori Mrtin – , nego i ča drugo, takaj sudbonosno: Našemu človeku je nastao njegov seljački staliž pretvrd i pretežak. Njegovi sini i kćere, očarani varoškim sjajem, po redu ostavljaju očevu grudu i išću bjeliji kruh nego je paorski, i lakši, lipši i ugodniji zaslužak. Oni kanu biti svi, kot smo hteli samo nekim zdivati: bolji ljudi, gospoda, svagda po nediljnu obličena... Stoga se pak ispražnjuju naša sela, mnoga se starodrevna ognjišća ugasu i kroz prazne oblake ziva trambuljika i korov van. Ah, kakova srića, da ovu današnju pustoš već nis' morao doživiti! –

Tim bi se moj Mrtin još i splaknuo.

Ali onda se hitro sjeti, da se nahadja u nebeskom blaženstvu, ter mi se nek nasmiši i veli: Ali na svitu se sve stalno minja. Nut, gde su nekad stali cvatući varoši i plasao-buktao ljudski život, bila je kroz tisuće ljet pusta Sahara. A sad nastaje iz Sahare opet živo uljevo polje i na njem nova bogata naselja. – – – Tako će Bog Hrvatov i naša sela opet obnoviti i napuniti s novim žiteljstvom i vaš narod oče, će cvasti i rasti i širiti se kot pijesak na ubrovi morja – – – Amen! Tako neka bude! – rekao sam ja na to lipo proročtvo našega vječnoga optimista, Mrtina. A to mi je išlo, vjerujte, ovput iz srca. Ar velje prvi dan, kot me je zasipala svitlost nebeske gloriije i pred manom se otkrli puti božje providnosti, ki su mi bili dosad nedokučiji, – rastalio se je kot led na suncu moj nekadašnji pesimizam i odučio sam se, da škuro-zdvojno gledam

na zbivanje u svitu. I pravo dajem našem mladomu pjesniku-domorocu, a i vi se držite njega, kad veli:

Svitlo gleda oko moje – – –

Vidi zemlju najmiliju,

Kroz vedrinu najsvitliju,

To si Ti, Gradišće!

(Kalendar Gradišće, 1962.)

Vatikanski koncil i mi [grad. Hrvati]

Kad naši štitelji dostanu ov kalendar u ruke, već je Drugi vatikanski koncil u punom poslu.

I Rim je opet jednoč, kao jur mnogoput u toku povijesti človičanstva, zaista sredina svita. K njemu su obrnuti oči ne samo 500 milijunov katoličanov, nego i onih drugih nebrojenih kršćanov svita. Ar ovo općinsko spravišće katoličanske Crikve ide svim sputa. Kako to vas svit ćuti, pokazalo se je, kad je Sveti otac papa Ivan XXIII. 25. januara 1959. prvi put nazvistio ov koncil. Onda su sve novine kršćanskoga Zapada dane i tajedne dugo pisale o ovom dogadjaju; a na znanje su zeli papin oglas i nekršćani i neprijatelji Crikve na Istoku. I sada, kad je koncil već počeo svoje djelo, sidi u Rimu na sto i sto dopisnikov-novinarov uz svoje pisaće stroje ter šalje danom i noćum visti o koncilski rasprava po svi kontinenti. U njihovoj službi stoju i sve važnije radiostanice, televizijski aparati i još mnoge druge tehničke spravi, da ljudi čim prije i čim točnije doznaju, ča se na koncilu dogadja. I nut, ovo je prvi

veliki uspjeh Vatikanskoga koncila, da mu se je ugodalo zbuditi ne nek zanimanje za koncilske odluke, nego i iskrenu želju za združenjem svih ljudi, ki vjeruju u ime Kristuševo.

I na prvi mah se je tako mislilo i pisalo, da je glavni cilj ovoga općinskoga spravišća Crikve jedinstvo vjere ili ujedinjenje svih pokršćenih u jednoj Crikvi. No papa Ivan XXIII. je rekao: „Prvo naše trsenje i djelo će biti, da predstavimo Maticrikvu u nje potpunom sjaju, bez skrunje i nabora, i da onda velimo onim drugim, ki su od nas razlučeni, naime starovjercem (ortodoksom) i protestantom: „Glete, braća, ovo je Crikva Kristuševa! Hodte, hodte! I zauzmite svoje mjesto u njoj, ili dojdite najzad tamo, gde je bilo mjesto vaših ocev!“

Prvi je dakle cilj i nalog II. vatikanskoga koncila, da reformira, obnovi Crikvu. Ar obnovljena Crikva, ka se pokaže svitu kot prava Crikva Kristuševa, ona će sama omogućiti i pripremiti najzadpovrnjenje razlučenih u skupni očinski stan. Obnovljenje pak znači: jačanje i proširenje katoličanske vjere i dizanje ćudorednosti ili morala kršćanskoga ljudstva, ča kani reći: da kršćani ne samo vjeruju, nego i da živu po vjeri.

Papa Ivan XXIII. u ovoj vezi još veli: Triba Maticrikvu pripasati, prilagoditi današnjemu modernomu svitu. To ne zlamenuje, da će Crikva i jednu pikicu popustiti od Vjere božje, od očitovanih istin ili dogmov, nego da će se trsiti tako govoriti, tako prodikovati Kristuševo evandjelje, kako ju ov svit najbolje razumi. Jer današnji svit već nije on stari svit, on uglavnom seljački svit, u kom su vladale patrijarkalne pravice. U njem se je uslijed tehniziranja mnogo toga preminilo. Ne samo

u varoši, nego i na seli. I ova dobivaju od ljeta do ljeta sasvim drugo lice. Tehnika, ka je došla iz industrijskih centrov, podrugala je ne nek način gospodarenja, nego i način života uopće. U naši seli, u naši stani sve već nestajaju starodrevne vjerske pravice i običaji, a s njimi i nekadašnja, diboko ukorenjena seljačka pobožnost. Crikva jur mnogokade već ne valja kao sredina sela. Nedilja već nije svagde dan Gospodinov, nego dan, kada se samo počiva i zabavlja, ili još i teško djela. Dopodnevna božja služba, ku je nekad svečevalo sve selo, dobila je konkurenciju u sportu i igra, a popodnevna večernja jedva da još životari. Post i pokora postaju biti tudje, nerazumljive riči. I još puno toga kaže, da je i selo u velikom preokretu, u sudbonosnom preokretu za vjeru i duše. Stoga je i nam svim potribno, ča koncil hoće postići: jačanje u vjeri i obnovljenje cijeloga života iz vjere.

Izvan toga su različna prominjenja u svitu donesla na površinu i različne nove probleme, nova pitanja. Nut, Crikva hoće da odgovor dâ [daje] na sva ova pitanja i tako opet postane, kot je rekao papa Pio XII. „životno pravilo ili mjerilo človičanskoga društva“. Ona kani i u modernom, novom svitu zauzeti ono mjesto, ko je nekad imala, naime da bude majka, učiteljica i peljačica narodov.

K tomu joj triba pravoda i pomoć nas svih. Zato će biti jedna daljnja zadaća koncila, da zbudi u svoji vjerniki volju za apoštoloavanje. Mi svi, duhovniki i svitovnjaki (svitski ljudi) moramo gledati, da ne samo opstojimo u ovom revolucionarnom preokretu svita, nego da budemo svaki, po riči i činu, on kvas i sol

svita, ki u smislu Kristuševoga nauka preobrazuje žitak.

Stoprv [onda] kad bude Crikva ovakav zdrav i živ organizam, stoprv [onda] kad bude svaki katoličan uzor-pelda i misionar, onda će ona moći privući k sebi i one druge, ki takaj nosu ime Jezuševo na čelu, ali ne slišu k katoličanskoj Maticrikvi, ili su bili otpali od nje. A to je onih 200 milijunih pravoslavov (ortodoksov) i 260 milijunih protestantov.

Mi Hrvati, kako jedna kita Slavenov, ne željimo ništa vrućije, nego da se Rusi, Srbi, Bugari, brojni lutoranski Slovaki i Čehi „Narodne češke crikve“, pak još neki drugi nekatoličanski Slaveni takaj povrnu u krilo prave Crikve Kristuševe ter budemo s njimi opet jedna velika kršćanska obitelj, kot smo bili pred raskolom 11. stoljeća. To će biti za toliko lakše, ča nas u vjeri nek malo ča luči.

Nut, ovako je sadašnji Vatikanski koncil veliko ufanje nas svih. Neka donese nam, ali i cijelomu svitu: kraljevstvo istine i pravičnosti, kraljevstvo ljubavi i mira.

(Kalendar Gradišće, 1963.)

Marijanska jačka – posrednica

1.

- No Reska, si jur vidila toga našega novoga učitelja?
- Da, Jula, čer čez podne, kad je išao iz škole.

- Pak ča ti se vidi?
 - A nekako grbavo ide.
 - Reci nek ravno: Pukljav je. Da se tako ča uči za učitelja!
 - Da. Ćeš nek vidit, kako hte mu dica vrijed zdit kakovo „grbavo“ ime.
 - Ništ laglje, kot su dica domišljata.
 - Pak velu, da i ne govori čisto po našu.
 - I ja sam čula, da je negde s odzdo od Peticrikav i da se smišno pomina po hrvatsku.
 - No onda neće dugo ostat kod nas, odlag ako se nauči našu rič.
 - Još je bolje neg da su nam poslali kakovoga Madjara.
 - Misliš? E, onda ne poznaš ljude. Nekim je svejedno, je li je Hrvat, Slovak ili Madjar, samo da je feš i veseljak.
 - Da se s muži na krčmi harta, bud?
 - Pak da je li zna dobro tancat, pitaju divojke.
 - Da, a ov će ti bit kakov učenjak, kad nij za društvo.
 - Pravo si rekla... Ja bi nek rado znala, ki će si ga zet na hranu.
 - Hm, siročak! Ja ga jur sada milujem! – završila je Jula razgovor pak se dala u trgovinu Ladića.
- I žene su dobro slutile. Učitelj Perinić je zaman obašao sve tri krčme sela – a svagde je stala u točioni mlada krčmarova kći – i ove su na pitanje učitelja nek namignule materi, a mati je odmahнула:
- Žalimo, gospodin učitelj, ali ne moremo vas zet; mi moramo i grunat djelat ter ne kuhamo za stranjske ljude.
- A tako su se izgovarali po redu i svi bolji stani u selu, ke je pohodio.

Ali dica su rado vidila novoga učitelja. Kad je prvi dan stupio u razred, ona su samo veliko raskrečila oči i nisu ni opazila njegove grbe. Ar se dite ne obazira ni na tjelovne pogriške oca, mar kakove one bile, samo da je otac dobar i razuman. A učitelj Perinić je bio dobar, dobar i pametan. To su mu čitali na vedri očima i na sabranom, ali krotkom licu. Samo njegovomu govoru bi se neki nasmijali, ali on je je pretekao rekavši im, kad se je prvi put hotio prekrižiti:

– Djeco, vi samo molite Očenaš po vašu. Mi ga tamo u Baranji drukčije molimo, jer i nešto drukčije govorimo. Ali i mi smo Hrvati, kako i vi, pa ćemo se za par dana već dobro razumjeti.

Tako je znao novi učitelj dicit govorniti i ona su ga brzo zavolila. I ar su ga ljubila, bilo im je vrijeda krivo, ča po školi nikad ne izlazi u selo kao njegov prethodnik, nego se povuče u svoju škuru sobicu i onde potroši svoj objed, a ta je bio dan na dan: sir i kobasice iz Ladićeve trgovine. A ča je jio na ručenje, to im je uvadio Jurkac, ki mu je nosio žemlje iz krčme: „Naš gospodin učitelj si sami kuhaju kavu.“

– Sami kuhaju? – čudila su se dica i značajno pogledala na Ivaca, Ladićevoga sina. Ivac je razumio i vrijeda potom se je po završnoj molitvi dignuo i rekao:

– Gospodin učitelj, naš otac vas lipo pozdravljaju, pak da dojdete danas k nam na objed.

– Tako, tako. A ča velu majka?

– I njim je pravo, ar da moraju bit ionako cio dan doma, zbog lodne.

– Onda hajdi, Ivica, idemo skupa! – odgovorio je

učitelj. A dica su božala od radosti, da su se tako srićno riješila teške brige za svoga učitelja.

Nekoga večera zatim našle su se Reska i Jula opet pred Ladićevom trgovinom. Jula je uprav stupila iz lodne i sva uzbudjena počela govoriti svojoj šogorici:

– Poj nek, duša, nutar pak ćeš ča čut!

– Ča?

– A onde nutri u zadnjoj hiži si naš učitelj jači s Ladićevom dičicom jednu Marijansku jačku. Ali tako ča lipoga još nis' čula: Zdrava budi, dična Majka – tako se počinje. A onda zdignu glas i sve nek roždji od vrućega zazivanja: Obrani nas od svega zla, pomози nam u nevolja!... U meni je srce drhtalo i skoro sam se splaknula. Poj nek nutar i poslušaj... A kad pak toga učitelja prvi put sretnem, reći ću mu, neka i nas žene i divojke nauči tu lipu jačku.

– Da, ako bude htio – namršila se je Reska. On sigurno zato uči Ladićevu dicu jačke, ča su si ga zeli na hranu. Tim im on kani naplatit dobrotu... A mi smo onda nek utimale, ti i ja, i svi drugi...

– Da, i sad nas more bit sram... Ali ćeš nek vidit, da će i s nami jačit, ako ga lipo prosimo. Ar velu dica, da im je u školi jako dobar i ugodan.

I opet je Jula imala pravo. Sljedeću nedilju po večernji su smile sve divojke i žene u školu. Pak su samo jednoč-dvakrat probali i onda još malo ponovili i već je sva škola orila-zvonila divnom novom jačkom: Zdrava budi, dična Majka...

A po probi su sve rekle:

– Ov učitelj mora kod nas ostat!

I ostao je još par ljet. A i potom si je ča do smrti spiševao s Ladićevim Ivacom.

2.

Do 1927. u selu Vrhovcu još nigdo nije znao za Kanadu, odlag ča je kada čuo u školi, no to je već bilo zdavno zaboravljeno.

Ali gle, nek najednoč, tako u protuliće, prošao je glas po Gornjem i Donjem kraju: Štefe Medićevo pak Jurko Marulin hte u Kanadu! Ljudi su nato začudjeno:

– U Kanadu? Da ih Bog očuva od takove misli! Kad bi išli u Ameriku, gde imadu strica i dva ujce, to bi još razumili... Ali u Kanadu? Gdo j' koč tamo išao od naših?

A ipak je bila istina. I kad su Štefe i Jurko, obadva snažni ditići, doma još pomogli posijati jarac i posaditi krumpire, zapakovali su svoje kofane i tovaruši nisu mogli drugo nego da ih sa zastavami Junačkoga društva sprohodu do kraja sela. Onde su se razdružili ovimi riči:

– Pak nam pišite. I ako onde tako dobro projdete kot vam agenti obiću, onda ćemo i mi za vami.

I zaista: Prva pisma iseljenikov glasila su povoljno: „Ovde kod farmerov je posla dosta. Za pol Vrhovca bi se našlo još zasluška. Dojdite za nami!“ I bilo ih je, ki su je posluhnuli.

Ali onda je došla na Ameriku ona teška gospodarska kriza, ka je pak uhvatila i Kanadu, a onda i cijeli svit. Malo po malo i kanadski farmeri nisu znali kamo sa svojom pšenicom. A kad pšenice nisu mogli prodati,

kako da plaćaju svoje težake? Stoga su ovi redom poostavljali svoje gospodare i prošli u varoše.

I Jurko Marulin je vrijeda zbogomdao poljodjelstvu, a za njim u zimi je i Štefe pobrao svoje culo i otišao u Toronto. Ali kot je jedan u ovoj tvornici djelao, a drugi u nekoj drugoj, već se i nisu vidili i nikad skupa našli. Stoprv je za ljeto dan čuo za njega, kad mu je majka pisala iz doma, da se je Jurko vratio i doma oženio za Lizlju Pavinu.

To je bilo Štefi krivo. Ar kad Jurka, njegovoga najtjesnijega druga-vršnjaka već nije u zemlji, onda je i njemu Kanada tudja i pusta, a bilo onde, i u samom Torontu, još toliko ljudi Europejcev a i Hrvatov.

K tomu još ga je dostigla i nesrića. Neki dan ga je pri poslu uhvatila mašina i naranila ga na desnoj ruki. I sada leži u bolnici ter samotuje, još već nego kad je djelao med zdravimi ljudi, iako tudjinci. Mori ga dugočasje. Nima nikoga, s kim bi izminio i jednu prijateljsku rič. Oko njega sve stranci, sve nepoznati obrazi. A on se neće u nikoga zabosti. I novine, engleske i francuske, nek slabo razumi.

Tada se goda, da jednoga od bolesnikov operiraju. Kad ga po operaciji donesu najzad u sobu i kad se on potom počne polako od narkoze buditi, Štefe čuje, kako bolesnik još u nesvišću munjga, a onda i tiho zapjevucka: „Rajska Djevo, kraljice Hrvata, naša Majko, naša zoro zlata...“

Naš junak to poslušā i poslušā, pak se najedanput nastavi na stelji, a onda i doliskoči ter biži k bolesniku, zdrma ga i viče pun veselja:

– Halo, čuješ! Ča si ti Hrvat? Bog te poživio!

– Jesam, brate, Hrvat iz Zagorja – izmuca bolesnik i široko pogleda Štefu.

A Štefe ga objami i okušuje: – Hvala Bogu i Majki Mariji!... Sad već nis' sam!... Skupa ćemo, brajko, lakše prebolit, je li?

– Da! – uzdahne Zagorac blaženo i pruži ruku Štefi.

– Prebolit bolnicu i cio ov tudji svit.

Pak su skupa tiho-tihano zapjevali: Zdrava Diva, svih milosti puna.

(Kalendar Gradišće, 1966.)

Frančkina jutarnja molitva

– No ča će bit, otac? Nećeš se još stat? – veli žena kot si navlači gornju halju.

– A je. Koliko uri je? – zine Frančko zaspano.

– Vrijed će bit pol šesta... A znaš, ča imaš danas za posao.

– Znam. On široki lapat na Kamenjaki morem zorat pod zob.

– No onda nek van ispod dunje!... Si čuo? – oglasi se opet Dore. Pak se zglasa prekriži „Va ime Oca, i Sina i Duha Svetoga...”

Nato se Frančko polako izvuče i posadi na rub stelje. Pak nababra svakidanje hlače, ke prik stolca ležu, i sukne noge nutar. A onda pograbi čizme i hoće da se obuje. Ali ne ide. Vlažne su još od čera. To ga razjada. I kad Mare češljajući se dalje počne moliti: „Kad se stanem, k Tebi zdahnem, Bog, Otac, Stvoritelj moj...”

– Frančko srdito zastenji: „Vrag te j’ stvorio, čižma!... Zač je nisi na večer vrgla na šporet, da se osušu, ha?“ Dora na časak zašuti i maše glavom. A onda veli:

– Hm, ter ti tako?... Onda se nek dalje pominaj s vragom, a ja ću si sama molit. – I projde u vežu.

No pri poslu u štali obadva zaboravu tu jutarnju nezgodu. Pak i nije bilo prvi put, a neće biti ni zadnji put, da je Frančko, nagao kot je, zapsovao.

Kad se potom naručuje, ohama konje – tada još nij imao traktora – metne plug na kola i hajde-hodte na ljesu van. Čim je izvan sela, pogna konjke i drnda po škuljastoj cesti, da mu krljača skače na šišanjku, van na Kamenjake.

– Hajdi friže! Ča ste danas tako gnjili? Mer ste se dost zobi! – zavikne i digne bič pak švizne meda nje. A konji u kas.

Ali gle, ča j’ odzad? Frančko se skoro prefrkne s kol. A kad najzad pogleda, plug leži na tlu, a livi zadnji kotač se kotrlja za koli i sruši u jarak.

– Öha! – zustavi konje. Pak doli s daske i biž po kotač. No da, klinци su vanspali, a onda i rinjak-otprnjak, komu velu kod njih štesl. I sada pomoz Bog, dokle je najde. Ali zaman ide i petput najzad gori i doli po putu, blato je je požeralo. I sad ča će drugo, nego da kotač opet natakne na os, na vrbovom grmu uz put odriže dva klince ter s njimi „osigura“ kolo. A onda još plug na kola, i sad korakom najzad k kovaču, ki je velje nakraj sela.

To je još srića, a ipak će se zabaviti najmanje za uru. Žuč puca u njem, ali radje požrkne svoj jad. Ar ako Pave kovač, ta šaljivac, upametzame, da je srdit, onda

će ga tako nategnuti, da će zaistinu puknuti. Zato nek lipo mirno i nas mijano, Frančko! – tiši sebe.

Kad kašnje stigne na lapat i zariže prvu brazdu, odmah mu srce skoči na pravo mjesto i on veselo ore i riže u rahloj zemlji brazdu po brazdu.

Hej, kakova zob će ovde zrasti! Kako hte konjki kroz zimu zobati i debeliti! A onda će je na protuliće prodati tršcu Ivanu i s drugimi, mladimi zaminiti.

U to dojde po peti put na kraj laptu. I sad mu napametdojde, da ima i fajficu sa sobom. Da, on još uvijek čibuk kuri, a njegov dičak neka cmulji „Športe“, ako je to modernije... Tim poseže u nutarnji žep, napuni fajficu i zapali. Pak pusti pravom nasladom dim u višak. A onda: djije!

Konji trgnu, prenaglo trgnu, Frančko se zaljula i fajfica mu odleti iz zub, pak ravno pod plug a plug prik nje. Kad se prigne po nju, najde samo treščice od nje.

– Sudilo kada, kade ću si nek novu? Pak ovakovu! Morat ću u Križmanovo na sajam, a šogor neka s manom. Da, on će rado s manom, pak će biti opet udomaša [aldomaša]! – tiši se u sebi kot gazi širokimi koraki za plugom. – –

Otpodne ostane doma, ar triba još drva pokalati, ka nij dospio čez zimu. Ali, tomu nisu bile krive ni krčma ni karte, nego ča je skoro do Joževljeve snig sidio na nji. I Dore ga je pohvalila:

– No, da su ti nek jednoč i ta drva napametdošla! I zato kad zagladiš, dostat ćeš južinu, ča ti rado. Onda zdola u pivnici su još jedne mrzletine (želadije), te smiš danas pojist.

To je bila slasna rič za Frančku. Još je dva-tri panjiće

raskoljio pak si je obrisao čelo – da žena vidi kako se poti – i odmah se popašćio u pivnicu... Ali gle, jur i biži po stepenica gori i maše, više vas razjaren [razjadan, jadovit] kao da mu je gdo nož sunuo pod rebra.

– Ti, ti opak ženski [zla žena]! Te mrzletine si moreš sama požerat!

– No ča je? – presenećeno će Dore.

– Da ča je, pitaš? A žaba je u pladnju, takova kot i moja šaka. Pak živa i žmiga ter žmiga kot on zmaj, ki divice žere. Poj si nek pogledat!... Nis ti jur stoput rekao, da mrzletine ne mećeš u pivnicu nego u kamru?!

– I onde je more žaba najt... No ali to mi se još nij stalo, da se je žaba oblakomila na mrzletine... Poj tako ter si odriži slanine.

– Ne pravam ti slanine, kad meni zubi na mrzletine stoju – završi Frančko prepirku, pak zgrabi opet sikiru i zasiče u panj, da ov zacvilji. A s Dorom već nije izminio riči. Morebit da bi bilo i sunce zašlo, a i misec izlazio prik njihove srde, da se nije Frančki još i ča gorje stalo.

Kad je naime pod večer splaznio u škadnju na kriste, da donese konjem sijena, a grede na krista su bile oble, fuske i rijetko pometane, najedanput čuje Dore, kako nešto zatutnji u škadnju. Kad ona tamo, Frančko leži na tlu a kot mrtav. Žena odmah skoči u vežu, zgrabi kantu vode i u škadanj pak umiva Frančki lice. Ali on se i nato ne gane, samo ča odsapa, hvala Gospodinu Bogu! Onda Dore vikne starogaoca, ter ga odnesu u hižu i povalu na kanapet. Ovde mu žena meće mokre krpe na čelo, ali on stoprv nakraj ure otpre oči i pogleda mutnim pogledom ženu. Potom malo po malo i k sebi

dojde i progovori. Spočetka ga je nek teško čuti, ali kašnje mu razumljivije pade rič iz ust:

– Dore, ča j' nek to bio ovo za dan?... Jedna neprilika za drugom... Sve samo nesriće, od jutra do večera...

A sad i ovo s kristami... Još nigdar nisam dolispao...

– Znaš, otac, – odgovara žena i pogladi ga nježno po glavi – to će bit od toga, ča si jutro čemerno molio. S vragom si se stao.

– Da – zaskuči Frančko – i on me je po njegovu blagoslovio... Da b' ga djavao odnesao!

– Muči, človik! Neka ga opet zazivat! – zavikne u strahu Dore, pak se prekriži.

(Kalendar Gradišće, 1967.)

Ča divljače uz put povidaju

Bila je ugodna, mlačna ljetna noć s polmисecom na nebu. Vraćajući se iz veseloga društva, ali već dosta umoran od dugoga hoda na „apoštolski“, spustio sam se na travu pod naše stare divljače.

No nije bio trud mojih nog tako velik, da ne bi bio mogao prevaliti još tih par sto korakov do doma. Već su me zastavili slatki spominki svoga ditinstva. Spominki onih vedrih ljetnih nediljnih popodnevo, ke smo kot dičaki prebavili pod Biričevimi divljačami, ke su stale uz jarak na putu u selo F. Bila su to ogromna stabla, zapravo dvojki na jednom silnom panju, kao dvi sestre od jedne matere. Mi dica smo je i tako gledala. I kot je bila jedna debela, da su ju mogli samo

dva muži opasati, govorili smo ovoj Debela Liza, a drugoj, ne toliko obiljnoj Tanka Liza. Izvan ovih našla je naša dičja mašta-fantazija i još puno drugih imen. Ako su nam ovi prirodni orijaši, kakovih nije bilo u cijelom hataru, već po svojoj neobičnoj veličini imponirali, još već su nas privlačila k njim ona ptičinja gnjazda, kih je bilo na stotine na njihovom kiću, a sva puna sa šarolikimi jajci, ili jur pernatimi mladimi „zrejaki“. Ali najdraži nam je bio ipak njihov sad. Da, ov je bio nek mali kao od našpolje, ili ako poznate škoruš (oskoruš), ali kako sladak! Ako smo dica imala strpljenja, da dočekamo jur zrele hruškice-divljače, one su nam se raspadale med zubi kao fige. No najveć puti je bilo tako, da smo još zelene trgali, i onda je bome mnogi od nas ruku na trbuhu rujući bižao domom i ravno pod majkinu šibu. Ali ča po toj šibi! Sljedeću nedilju je bila opet sva škola pod Biričevimi divljačami i stvarala svoje obične igre vragolije.

Ove su mi sada zaokupile pamet i ja sam, protegnuvši se po gustoj travi, uživao u nji kao u kakovoj veseloj gozbi. U to mi je doprlo do ušiju, kako lišće stabalj nad manom u tihom povjetarcu tajanstveno šušlja. To su si one dvi, stare sestre divljače nešto povidale. I imale su si ča povidati, ar su stale ovde uz cestu već tristo ljet, ili kako su je najstariji ljudi cijenili, i još kih pedeset. I kako su ih već mnogi putnici, čudeći se njihovoj starosti, pitali, i ja sam je u ovoj čarobnoj ljetnoj noći prosio: Govorite, starice sestre, i pričajte mi: ča ste sve vidile i čule, ča ste doživile u svoji dugi vijeki! I ja ću vas ovjekovječiti: narod će čitati i davati

od ust do ust vaše doživljaje još dugo po tom, kad vas već ne bude ovde uz našu cestu. Hoćete li?

Pak sam metnuo obadvi ruke pod glavu i pao u san. U san, u kom oči vidu i uši čuju.

A divljače su povidale. Kad je jednoj sfalila rič, druga je nadaljila. I tako sve do kasne noći. ...

(Kalendar Gradišće, 1970.)

Ki će danas krmiti?

Vrime: Nedilju po večernji u Ferkinjoj krčmi.

Med kartaši, kih je trih stolov, sidi i gospodar Matiša, da se sa svojimi vršnjaki malo poigra na šnopsara. Mer samo za kraći čas, kako veli ženi, pak da si ovako u nedilju mrvu poplavi grlo pivom ili špricerom, kot ga j' uprav volja.

Tada je, po sedmoj igri, čuti stare krčmarske ure, kako nemilosrdno tuču: jedan, dva, tri, četiri, pet, šest. Nemilosrdno velim, ar sada se, kako svaku nedilju, javi od jednoga stola seoski noćni čuvar u penziji i zavikne med goste:

– Ste čuli, muži? Šest uri je! A ča su htili onda naš stari školnik reć? „Gospoda ostane, a paori marš domom!“

I jedni gospodari vržu zaista karte kraj pak se dignu. I Matiša bi se. Ali ovput mu tovaruši ne dadu.

– Neka sada još projt – velu. – Mi imamo tri pumedlje, a vi četire. Čemo je skupazet, pak ki zgubu sljedeću igru, ti plaćaju ča se j' spilo.

– Tako ne marim – odluči se Matiša. – Pave, dili! – I

šnopsljanje ide dalje, a Matiševa partija dobene. Nato će on:

– Ali sada idem. Čeka me blago. Jur čujem telčiče blejat.

– Nećeš pojt sad, kad si dobio. Sram te bilo. Nego hajdi, još jednu igru ili dvi. Pak mer imaš sina, neka jednoč on ide krmit – govori mu Karol šujstar.

– A gle, skoro imaš pravo – veselo će Matiša i jur lovi za karte. – Pojder, krčmar, na kegljišće i zovi mi sina simo.

Sin Joško dojde nutar ter se postavi pred oca.

– Ča ćete, otac?

– A da danas jednoč ti ideš domom ter pomoreš materi krmit. Mer ću pak i ja dojt.

– Ejha, ča j' to sada za modu, otac? – protivi se sin.

– Ča kanite potrt naš kolektivni kontrakt, ki veli, da je nedilja moja, cio dan i večer.

– Da, tvoja je. Ja to ne tajim. Ali glej, ča ću, kad mi tako dobro karte idu. Škoda bi ih bilo ostavit. Pak kad ti cio tajedan onde Beči prčkaš na cesti, a ja se doma šest dan mučim, 14 i 16 uri po danu, onda me moreš i ti koč jednu nedilju u štali zminit, ča ne?

– Hahaha! Da ja Beči nek prčkam, velite. A znate, da kamenje lamljem piknjem, a vi doma nek grudje branom [zubatkom]. Pak čer sam ionako pomogao orat, a i krme za danas sam vam dovezao...

– No da – veli otac pomirljivo – mer ja znam, da se koč i vi spotite pod košuljom. No ali ako doma u subotu sjedeš na traktor ter se odvezeš po krmu ili po šrot u malin, onda misli i na to, da i ti pojiš Beči svako ljeto jednu svinju, ako računamo sve šunke, ucvarke i ono

drugo, ča ti mat nameće u torbu... Ali sad ću ti ča drugo reć: Vidiš, sinko, ja sam jur prik pedeset ter neću već čuda špricerov ili litrov popit. A ti si još tako mlad, pak moreš još cijele lagve i cijele pivnice, ha!

– Velite ča, otac. Ali ja ću obrnut špiku pak ću reć: Vi ste zvećega jur popili svoje, a gdo zna, kako dugo ću ja još živit – ar se morem jur sutra na cesti ubit, je li, i onda nisi došao na svoj dio.

– Ej, sada si me, dečko – posrbi se otac za uhom. – Poj tako najzad na kegljišće. A ja ću se ovde još nek dvakrat pošnopsljat pak idem domom.

– No onda je sve u redu – veli sin. – A zato ča ste me odvezali, plaćam vam jedan litar najboljega. Krčmar, donesite im ga!

Tim se sin vraća na kegljišće, a Matiša pobere karte ter je pomiša rećeci:

– Vidite, kako spametnoga sina imam. Danas-sutra more nastat još i partifirer Beči.

– Dabome, a još i šef firme Dudaš et Comp. – odvrti Franjo podrugljivo. – A doma će ti bit ona tvoja stara krava Janda partifirerka u štali, kad tebe već ne bude.

– Muči, mer još imam dvi snažne kćerčice. Sad još male, ali kad odrastu, jedna će si nek ulovit koga paora.

– Da, na Štajeri – veli Franjo ravnodušno i zame karte u ruke.

Pak dalje ide igra nutri u krčmi i vani na kegljišču, sve do pol osme.

Ali onda se svi tovaruši poskaču, ar sad je doba večere. I Matiša se digne, nekako teško od stola. U to dojde i sin Joško nutar ter zgrabi oca pod pazuh i idu prik puta domom. Mer na sriću je nek par korakov do njevoga.

A gospodarica Agnje je pametna žena, ter misli kot se je od dobre matere naučila: bolje je pogladiti nego udriti. Zato ih ne dočeka grmljavinom i tučom, nego im smišeći se vikne od štalnih vrat:

– No ste došli, klinčaci črljeni? Mudro od vas, ar ravno na večeru.

– No, čekaj još, mat. Prije neg se sjedem za stol, reci, ča si dala kravam i bikicam? – isfulja jezikom Matiša.

– Ča ću im dat? Te čerašnje mlade lucerne sam im hitila u korito.

– Marijajožef! Si ti spametna? Nisi im prije posičkala?

– Da, još i sičkat. S ovom dicom.

– Ali tako se moru napuhnut a još i puknut.

– A neka puknu, mer ćedu tebi, gospodaru.

– E, ostavte tu šalu, majka – zapača se sada Joško u razgovor. – Dajte mi nek friško večeru. Ar me jur čeka moja Tildica. Moram s njom u kino.

– Da, ti u kino, a tvoj ćaća na stelju. Požeruši [Požeruhi] jedni. Tako ide svit doli. I naše gospodarstvo

– završi Agnje, ovput ne bez kaplje gorkoće.

– Nonono – protestira Matiša i diže ruke u višak. – Stan, koga nuglje drži takova gospodarica kot je naša mati, ta ne more nikad doli, samo gori.

(Kalendar Gradišće, 1970.)

Srebrnjaki u koritu

– Čuješ, Ivane, – dotekla je jednoga dana bez daha gospodarica Agnje gori u malin, gde je muž mlinar

zasipovao pšenicu u grot – meni već ne dadu mira te tvoje srebrne korune.

– A ča se j' stalo, da ti ne dadu sad najednoč mira? – pita mlinar.

– To se je stalo, kad su kod priknjih susjedov skrsle gospodarove nove čizme iz ormara, a i mošnja s jupom skupa.

– No pak ča misliš, gdo je je ukrao?

– Da gdo? Mer znaš, da je selo još puno soljdatov, tih naših osloboditeljev, pak jednoč ovomu fali ča s kamre, drugoč onomu projde ka flaša vina iz pivnice. I tako dalje.

– Znam zato. Ali ti moji srebrnjaki su tako dobro shranjeni, da ih još i najzvijaniji kriminalist ne bi našao. Pak i nigdo ne zna za nje. Odlag... odlag, čekaj, odlag našega kuma Štefke.

– Da, a kad kum zna za nje, onda zna i kuma Luca. A ča ona zna, to će znat i pol sela. Tako je mogao i ki soljdat ča nanjušit od ljudi...

– Hm, ti moraš žene bolje poznat neg ja. Ter ča ćemo onda s timi srebrnjaki, ke si jur šparam od prvoga boja. I spametno sam činio. Ar kad su naši papirni pinezi na ništ došli, za srebrne korune sam si mogao sve kupit.

– Da, ali ako te ki čemernjak neprijatelj uvadi, onda si prez njih.

– Hm, veliš ča, žena. Onda nije drugo, nego da je kade zakopam. Ali u tom poslu mi mora gdo pomoć. Nek kum, on jedini zna za nje. – – –

I drugi dan u škuroj noći čuje mlinarov stari susjed, koga je bio već ostavio san ter se je šetao s fajfom u

zubi po dvoru, da na mlinarovom neki kopaju piknjem pod stijenom. A čuje i muže potihom pominati.

Starac čas poslušao i poslušao. A onda prođe k plotu i muklo zazove mlinara:

– Čuješ, Ivane, neka toga učini. Neka tamo zakopat svoje srebrnjake, ar će svaki tolovaj, ki ti dojde na dvor, lako posumnjat, da u toj friško kopanoj zemlji mora bit ča dragocjenoga zakopano.

– A kako vi znate, susjed, da ja imam srebrnjakov?

– Da kako, pitaš? Pak gdo bi ih imao nego vi mlinari i krčmari? I mer sam čuo u malinu, kad sam ti mekine plaćao, kako je zazvonilo zdola u jednom nuglju, kad si se popiknuo u jednu vriću. A tako lipo samo srebrni pinezi zvonu.

– No, ča ću tajat, susjed, vam, ki ste mi prijatelj i pravi kršćan. Da, imam nešto srebrnih koruna našparano. Ali kad znate, povite, kako ću si je najbolje shranit, da mi ih ne ukradu?

– Hm, Ivane, sad ti na nagli ne bi znao povidat. Znamda mi sutra ili priksutra dojde ča napamet. – – –

No mlinar nije čekao tako dugo, nego je velje zagrnio s kumom iskopanu jamu. I odnesao vrićicu sa srebrnjaki u hižu. I shranio ju pod dunju pak se legao u stelju uz Agnju. A Agnje je odmah nastavila glavu i on joj je morao povidati svoju nepriliku sa srebrnjaki.

– A sad zami tu tvoju žensku glavu u šaku – rekao joj je – pak mi ti svituj, kamo ću s timi srebrnim korunami.

– Da, bud, sad bi ti bila i moja ženska glava potribna... Ali čekaj, da se zamislim. Tim se je obrnula na drugu stran, ali bome i zaspala. A kad se ona već nij javila,

pokrio se je i Ivan prik glave i vrijeđ su ga andjeli zeli na svoja krila i zatvorili mu oči.

Sutradan navečer pak, kad je gospodarica Agnje nakrmila svinje i one se site protegnule u hlivcu–hidošu, puklo je Agnji u glavi i došla joj spasonosna misao. Kakova, ča mislite? Evo, ona je dovukla vriću s pinezi ispod dunje i usipala je u krmeni lonac. Pak je načinila još jedan napoj i prošla tim u hlivac i izlijala to sve u svinjsko korito. A srebrnjaki su se tako ugodno ćutili u tom mekom mezivu, da nisu ni zaškrebetal niti se zasvitali. Nego se lipo sjeli u koritu na dno i čudili se kao dite kad naglo cecne u blato. I to je bila njihova i mlinarova srića. Ar u istoj noći su navalili tolovaji u uniformi, pod peljanjem jednoga seoskoga izdajnika, na mlinarov dvor, preiskali kamre i kosne i odnesli puno svega. Pohodili su i podac nad hlivcem i ukrali deset kokoš s peteljem. Pokuknuli su i u hlivac i našli onde dva prasce kako mirno hrnju. Ali kad bi je zgrabili, to bi bila buka! Stoga su je ostavili. Hitili su oko i u korito. Ali kad su srebrnjaki u svojem strahu zabili vikati: ovo smo! – dali su im mira u koritu. S njimi su pak Ivan i Agnje nadomjestili kvar toga neprijatnoga pohoda.

(Kalendar Gradišće, 1974.)

Kotlokrpa Janko

I.

Kad su dica išla jutro u školu, nisu zaboravila nikada da se ne zabavu malo kod Slovaka kotlokrpe Miške,

ki je sidio, činilo im se, jur od vijeka onde nasred sela pred Jandrinim, pod velikim divljim kostanjem.

I znala su ga gledati dugo, kako okretno i umjetnički meće manje i veće plehene krpe na škuljaste kotle i rajne, i lipo veže tankom žicom (vlakom) puknule lonce i presure.

A Miško je pustio da ga gledaju. Mislio je na svoje sedmero dice doma kod žene, onde daleko med slovačkim brigi, ka imadu uprav ovako znatiželjne nosiće i rondjave glavice kot ova ovde. Ter se je rado upustio sa svojimi malimi zazirači i u razgovor. Spitkovao ih je ovo i ono ter se šalio s njimi. I bilo je smiha i grohotanja u dičinjem kolobaru, kad ča nije rekao dobro po hrvatsku. Zato u naši seli i dandanas velu, kad se ki Hrvat ili kakov drugi Slaven ne izrazuje sasvim po njevu da govori po „slovačku“.

No, Slovak Miško se ni najmanje nije jadao, kad ga je jato tih mališanov ismijalo. Bio je dobroćudan človik, premda nije tako izgledao. Njegova široka pleća, črni vlasi i takaj črni, gusti nabori pak škure obrve i krupan, dibok glas izdavali su ga više za kakovoga nazlobnoga Rumunja, nego li za blagoga Slovaka, ki ne bi razgazio niti puze na stazi.

Svi, ki su ga poznavali, dobro su ga trpili. A poznavali su Mišku po svi naši hrvatski seli, ke je svako ljeto obašao. No najviše je bio doma u Brezovcu. Ovde je imao i svoj privrimeni dom, svoje ljetno sklonišće, kod tete Luce Brkićeve.

Na protuliće, kad su došle lastavice, došao je i Miško. A žene su ga jur čekale i bižale preda njega, kad se je

pojavio na putni vrati i zaviknuo: Mamička, Miško je ovde! Krpa kotle, rajne, stubljake, lonce i pressure.

No, katkada je bilo i tako, da gospodarica nije kroz zimu ništa ozlijedila na posudju. Onda ju je znao Miško dobrohotno ukarati: – Ej, ej, teta Kate! Gospodarica, kod ke uvijek sve cijelo ostane, nij dobra gospodarica! Ali obično je imao Miško, kad je došao u selo, pune ruke posla. I kad je ophodio stane, sjeo se sa svojimi kotli i lonci pred Jandrino na putu pod veliki kostanj ter je nek krpao i nakavao do škuroga večera.

Tako je minulo mnogo i mnogo ljet, i Miško je bio jur zdavno obična ljetna pojava u Brezovcu kot i ona stara roda (gola) na krčmarovom dimnjaku.

Zato su se ljudi nemalo začudili, kad jednoga protulića Miško nij došao sam. Nego iza njega je koracao i jedan strašljiv dičak od kih četrnaest ljet, opravan u bijele suknene hlače i prsluk sa svitlimi gumbicami, na noga opanke, a na glavi mu je sidila mala okrugla krljača (kapa). Bio je to dečko miloga, friškoga obraza, kot da je zrastao kade u lozi na šipku, s blagimi plavimi očima i bjelkastimi vlasi.

Žene se ga nisu mogle dosta nagledati ter su po redu spitkovale Mišku:

– Čiji je ta dičak?... Joj meni kamen oj, kako j' snažan!

– A čiji će bit? – odgovarao je Miško.

– Moj je, moj najmladji!

– E, neka nas norit – govore su žene.

– Ti si črn kot Cigan, a ov dičak ovo je kot kakovo varoško dite.

– Da, znate, on se je dao po svojoj materi.

Osobito je bila teta Luca Brkićeva jako razdragana, kad je zagledala svojega mladoga stanara.

– Gle, gle, vrloga dičaka! – gladila ga po licu i glavi.

– Kade si ga zeo, Miško?... Ča i vako ča raste med vašimi brigi u Slovačkom?... Pak kako ti je ime, dragi moj?

– Janko – veli dičak plašljivo ter upre oči na tla.

– No, nek neka se ništa bojat tete Luce! Kod mene će ti bit dobro kot doma kod majke. Pak onda, ja imam i jednu divičicu ovde, moju unuku... S tom moreš skakat i plaznit po sliva, koliko te bude volja... Reska! ... Čuješ, Reska!... Hodi der, hodi der malo nutar!... Glej der, novoga gosta!... Janko mu je ime... No, pozdravi se lipo š njim!... Pak budite dobri tovaruši skupa... No, ča se ne seguraš? – riva baba Luca svoju unuku najper. – Ali ova, još nešto mladja nego Janko, je nek stala na mjestu i sramežljivo gledala u dičaka. Onda je teta Luca prostrla stol i pogostila, koliko mogla, svoje dva stanare. Pri vičeri je ujedno smirala dičaka, i kad je po vičeri povalila Janka u prvoj hiži u stelju, posadila se opet za stol i rekla Miški s dobrohotnim ukorom:

– Miško, zač vučeš ovoga dičaka sobom po svitu? Ovo je još skoro dite.

– A da ča ću s njim doma, teta Luca? Imam ih sedmero, a kruha u stolu ni za četvero. Ar ta naš svit u Slovačkom pak to naše polje, to je nešto drugo nego ovde kod vas. Srića još, da kade je Bog brig stvorio, onde je i dragu, ar drugačije ne bi imali niti kade krumpir sadit... Troje od dice se je inako jur odselilo u Ameriku, dvi divojke mi idu na poljno djelo van na Esteraj, jedan

dičak materi pomaže doma, a ov, najmladji, se more izučit moju meštiju. Tako je, vidite, kod nas s našom dicom. Čim odrastu, razbižu se po svem svitu.

– No da, dobro. Razumim te ja, Miško... Ali zač si mu ravno ovu meštiju zibrao? Nisi znao za njega ča spametnijega i lipšega?

– Zač velite, ča spametnijega lipšega? – Ča ovo, ova moja meštija nij dost lipa i dostojna?

– Neću reć da nij. Ali neka se uvredit, Miško, kotlokrpa je svejedno nek kotlokrpa, – potipač na ovom svitu... Još i divojke ga nete rado za muža... A ov tvoj sinak, Janko, je onako ljubezljiv dičak. Meni ga je još i milo... Meni se sve čini da on nij za ovakovu grubu meštiju.

– Hja, teta Luca, a morat će bit! Ar hiže i gospodarstva mu ne morem ostavit. Pak, ja se ufam, da će on i valjat. I da će si već privridnit nego sam si ja, ar je bistar hlapec (dečko). Čete nek vidit, teta Luca...

– No, Bog daj tako. Ali meni ti ga je svejedno milo. Bome milo... – govorila je i mahala glavom dobra Luca, kot je raspravljala stol.

*

Miško je pravo imao. Sin mu je Janko nastao vrijeda vješt (šikan) kotlokrpa. Brzo je otresao svaku dičinju sramežljivost ter išao za par tajedan jur sam od stana do stana. A kad je bio zaista nježan i vedar dečko, gospodarice su mu rado davale, uvijek uz kakovu ljubeznu rič, svoje utlo i popucalo posudje na vrata van. A koč-toč bi mu i sunule kus kolača u ruke. S početka je nek sidio uz oca ter ga pažljivo smirao, kako djela. No, navredi je i on zagrabio za posao i naučio se malo po malo uprav tako umjetnički i lipo krpati i

vezati kotle i lonce kot i njegov otac. A Miško mu se je veselio u svojem srcu.

Jednoga protulića je pak Janko prez oca došao u selo. Da mu je otac jur star i ne more već po svitu. I zauzeo je sam očevo mjesto nasred sela pod Jandrinim kostanjem.

Onda je bio Janko već lipo razvijen, visok i snažan ditić. I on se je kot i njegov otac najradje nek u Brezovcu zadržavao. Imao je ovde jur i nekoliko tovarušev med selskimi ditići, a katkada bi se zabol i u ovu ili onu vrliju divojku ter se pošalio s njom.

Med mladinom se je naučio i lipo hrvatski. A kad je upametzeo, da ga divojke zbog njegovih suknenih bijelih hlač i slovačkih opankov malo podrugljivo gledaju, svlikao je je ter se nosio po hrvatsku. Osobito za svetak si je dao ušiti lipu pratež po ditićku. I bilo ga je milota gledati, kad je koracao, vitak i ravan kot bor, u nedilju k maši.

Činilo se, da je jur potpuno zrastao sa selom, u kom je bio cijenjen i obljubljen. I da je već pravi, priznati Brezovčan.

II.

Večer je.

Jedan od onih tajanstveno bijelih i čarobnih junijskih večerov, kada nigdo, ki je živ i mlad ne more izdržati u tijesnom stanu; nego kumaj da vrže po večeri žlicu, jur i biži van da hiti bar nek jedan širok pogled na silni, zvjezdani firmamenat, i da progovori s kom dušom ako i nek jednu jedinu rič.

A sve selo onako slasno duši po sijenu, roža i klinčaci,

ki cvatu u mali vrtljaci pred stani.

I Janko se je sjeo pred Brkićev vrt na hrastova debla, ka su onde ležala i služila jur desetak ljet selskoj mladini za sijelo.

Iz žepa je izvadio svoju frulu, ku si je još za mlada donesao sobom iz Slovačke. Onde, na podnožja Visoke Tatere, kade je pasao očeve koze, bila je to kroz sve ljeto njegova jedina zabava.

Pak je pustio kroza nju nekoliko glasićev, akordov. I namah je bilo okolo njega na drivi par ditićev i cijelo jato divojak, ke su opet kanile čuti njegove jačke.

No ali jačke su došle uvijek nazadnje. Prije je tribalo društvo malo razgibati, razdragati. A zato su se jur skrbili ditići, osebujno Šime, Jankin drug.

– Ste jur čuli, ča se j' danas stalo? – otprl je Šime i danas prvi svoja usta, a divojke su se jur unajper lezgetale.

– Ne. Ča je opet bilo?

– A znate, kad je danas pastir Tome kanio na paši krave napojit, najednoč mu je vidro naglo gori odskočilo, a on, Tome, s vidrom u višak. I onda – nad njim nebo a pod njim zdenac, deset metrov dibok. Ča će ada siročak? Zajahao je na vidro i čekao, dokle gdo dojde ter ga oslobodi iz te nebeske višine... A krave su ga nek zjalavo gledale... Ne da bi mu bile pomogle...

– Kako hte mu krave pomoć? Hihih! – vriskale su divojke.

– ...I Bog zna, kako dugo bi bio Tome čučao nutri va vidru, kad ne bih bio ja ravno...

– Da, ravno ti! Sada ali lažeš!

– ...Kad ne bih bio ravno ja tude išao iz sjenokoše.

Spočetka sam i ja nek bedavo zivao va njega, kot naša Šeka na novu ljesu. Ali onda mi je došla dobra misao. Pružio sam mu moje drivene vile, a on se je sjeo na nje, i tako sam doli zneo ter spasio našega pastira od jalne, strašne i nepripravne smrti va zdencu...

– Hahaha! A krave su ti s prvimi nogami božale od veselja, ne?... No, ovo si si dobro izmislio! – rekao je Joško Pavkin. A cijelo društvo se j' nek stresalo od smiha.

– Ali to je još sve ništ – nastavio je Joško. Danas se je još ča čudnovitijega godalo...

– Hoho! Povi der friško, ča?

– A znate, tetac Dudljin pak teta su se opet karali.

– Aj je! To nij ništ novoga.

– No čekte nek malo. Pravoda se oni svaki dan pomalo skaraju, i danas teta nikarko nij htila prestat, tako da si tetac Dudljin već nij znao pomoć. Zato je zgrabio za jedan stari pleheni lonac ter je počeo po njem bugnjat... Ali teta je i tu larmu nadvikala... Ča će ada stari Dudljin? Prošao je k Janki ter ga prosio, neka dojde ter s plehom zube zakrpat. Če mu dobro platit. A Janko je i prošao ter je...

– To nij istina! To si sad slagao! – kreščale su divojke u smihu.

– Pitajte ga nek!... No, Janko, reci: je istina ili nij? – rekao je Joško.

Ali Janko nij znao reći ni da ni ne, samo se je ljuljao na svojem sidalu i grohotao s punoga grla.

I ovako je to išlo dugo. Jednoč je ov, onda on znao povidati, ča mu se je ta dan pripetilo. Ili si je izmislio ča. A divojke su uživale, jaukale i padale od smiha

jedna drugoj za vrat.

Kad je bilo cijelo mlado društvo jur u najveselijem raspoloženju, a štorice junakov su malo po malo sfalile, počele su se jačke.

Ovput je bila Katica Pogačeva, ka je zaviknula:

– Čemo si zajačiti!

I odmah je nato prva zapjevala. Nje čisti, zvonki glas glušao je u zraku kot slavodobitni protulični slavospjev škrljunca, kad se digne nad pšenicom i lebdi veselo pjevajući pod širokim, slobodnim nebom. A nje obraz, koga je držala kad je jačila, gori prema bijelomu misecu, bio je toliko blažen i produhovljen sjajem mladosti i čistim divičanskim veseljem, da se je Janko trгнуo, kad ju je tako vidio, i dok je pjevala, nije mogao odneti oka od nje.

Bila je Katica još mlada divojka, friška kot rosna kapljica, crnih očiju kot trnula i žarkoga temperamenta. Snažna divojka, i malo gizdava – govorili su od nje u selu. Janko ju je jur od davna poznavao, ali dosad nije progovorio još s njom ni riči.

Veljek uza nju sidila je nje vršnjakinja i družica, Reska Brkićeva, unuka tete Luce, kod ke je Janko obično noćevao. Slabašna divojčica, tamnoblijedoga lica, i dražesna i krotka duša, i uvijek pripravna da komu pomore u čem. Zato su ju svi i vrlo rado vidili.

Reska je večeras jedva sprogovorila ku rič, a i malo si jačila s družicama. Bila je nekako uznemirena, i brcala gusto svoje poglede na Janka, kot da nešto kani od njega.

I kad je pjevanje malo prestalo, odmah je izustila:

– Neka Janko jednoč jači!

– Je! Neka nam Janko ča zajači! Ku slovačku!... Da čujemo! – vikale su divojke od svih stran.

A i ditići su ga nukali:

– Da, zaistinu! Janko, zapjevaj ti opet jednoč po slovačku!

A Janko se nij dao dugo nagovarati. Prije je odsvirao na fruli napjev, notu, a onda je zajačio jakim, ugodnim muškim glasom:

Tužim za tebou ako ryba za vodou,
Tužim za tebou ako vrták za horou.
Hlepim za tobom kot riba za vodom,
Hlepim za tobom kot ptica za gorom.

– Bravo! – klicala je mladjarija oduševljeno. – Pak to je još i lipo! Hajdi, pjevaj dalje, Janko!

A Janko počne drugu:

Elena, Elena, rada si ma mala,
Nech tá Pánboch skára,
Že si ma nechala.
Jelena, Jelena, rad si me imala,
Neka te Bog kaštiga
Ča si me ostavila.

Pak opet zapjeva, onda opet zafrula. I tako po redu, jednu lipšu neg drugu, jednu veseliju neg drugu. Malo po malo ga sasvim zanese njegov vlašći glas, ki sve lipše i punije ori iz njegovoga grla, tako da sada njegovi slušatelji već ni ne disaju od uzhićenja i radosti.

Nazadnje Janko hiti vruć pogled na Katicu pak skoči usred ulice i počne plesati, tancati. S usti mrnji notu, a s rukami udara po noga ili se gizdavo podboči ter se obraća, sada na jednoj nogi, sada na dvi, tako brzo i ljuto, da se sve nek praši oko njega. I to tako da i

pol ure. Kot da je ognjeni zašao u njega.

Njegovi gledalci su jur zdravno poskakivali na drivi, i cijelo jato mu razdraženo tuče takt šakami, dok Janko ne skoči opet kot jelen meda nje ter se posadi.

– Hura! Živio, Janko!... Ovo je bilo ča! – vikali su ditići iskrenim priznanjem. A divojke su začudjeno gledale u njega. Ovako divnoga i lipoga ga još nisu vidile...

Onda je zazvonilo na turmu na deset. Divojke su se dignule, zaželjile laku noć, i raštrkale se po dvi, po tri glasno čavrljajući na sve strani; ar to je njihova ura, kada im je triba domom pojt. A ditići su se polako otpravili za njimi.

Samo Janko je još ostao. To nije bilo ništa zvanaredno, ar je bio pred svojim domom. A i tribalo je, da se malo umiri, prije nego se leže, ar stoprv sada je ćutio, kako divljački mu tuca srce od pjevanja i plesanja.

I još se je dugo hladio na svježem vjetriću, ki je popuhivao od vrta. Srkao je u se slasnu duhu te divne junijske prirode. Pred njim su letile simo-tamo krisnice (zlate mušice), ti ognjeni svetoivanjski glasniki. A Janko je je sprohadjao srdačnimi, sanjarskimi očima. Pak si otkinuo jednu rožu ter ju počeo nježno gladiti. I sanjati... I još dugo bi bio tako uzbudjen sanjario, kad se iz stana ne bi bio čuo glas Reske:

– Janko, hodi nutar, ar moram zaprit!

Kad ditić stupi u kuhinju, divojka ga primi toplim, svitlim pogledom.

– Janko, večeras si lipo jaćio... A kad si tancao, mislila sam, da si kakov čarobjak iz vilinjega grada... Ali već neka tako sam tancat!.. Bud nećeš?

– Pak zač ne? – pita Janko u čudu.

– A zato. Ar naši ljudi su takovi: Prvi put su ti se čudili, a drugi put bi te jur ismijavali kot kakovoga norca. A to bi me bolilo...

Janko je vidio nje sjajne oči i čuo nje drhtajući glas, nešto zizma novo za njega kod Reske; i kot da nije ništa opazio, samo zamrjni nešto pak se da na počivak. Tu noć je sanjao od Katice.

A Reska od Janka.

III.

Sutradan je sidio Janko opet nek pod Jandrinim kostanjem i krpao kotle.

Divojke, ke su mimo išle, gledale su ta dan na njega nekako osebujno i začudjeno. Glej – mislile su u sebi – ter ovo je ta Janko? Čer u večer kot kakov delija, a danas nek obični, siromašni kotlokrpa. Škoda za njega!... I prošle su mimo njega tiho, i koliko su mogle neopaženo, kot da se sramuju svojega noćasnjega oduševljenja za jačkara i plesača Janka.

Ali Janku je bilo danas uprav veličajno pri srcu. Bio je vesele i prevesele volje, a i djelo mu je tako brzo odhadjalo kot još nikada. Čuda je mislio na Katicu, i njegova mašta (fantazija) je jur plela svakakove plane za budućnost. Pritom mu se kadakoč činilo, kot da ni ne krpa obične bakrene kotle i pleheno posudje, nego da gradi svojom rukom zlatna kola sa zlatnim košem i sidalom za se i za Katicu, na ki ćedu se odvesti oni dva... Bog zna još kamo. U svojem blaženom buncanju nije ni opazio, kako ga teta Jandrina jur zdavno gleda na vrati.

– Dobro jutro, Janko! – javi se pak teta. – Ča ti je danas

da se tako smijuckaš pod mustaće, ha? Si znamda pozvan kamo na pir za staćilu?

– O, ne, ne, teta Liza... – zgovarao se j' Janko vas smućen. – Ali znate, danas je tako lip dan... No, ča ne, teta Liza?

– Hahaha! Pravoda, Janko! Kad sam ja bila tako mlada kot ti, onda je i meni bio svaki dan kotno kiritof.

Katkada je Janku pri njegovom obhadjanju po selu uspjelo, da postane i s Katicom razminji ku-tu rič. A ona je bila ljubezna, i ravnodušna. No, kako je ljubav slipa, Janko je svaki ljubezljiviji pogled vesele divojke zimao kot iskazanje nje priklonosti ter je po svakoj takovoj priliki postajao sve srićniji.

Za toliko mučnije je bilo za njega, da je morao od časa do časa ipak ostaviti selo i pohoditi i druge kraje. Ali sada je gledao, da čim prije upravi svoje posle ter se opet vrati u Brezovac. Ovde je, samo da vidi Katicu, osebujno gusto zahadjao u stan Pogačevih.

– Dobar dan, teta Marica! – pozdravlja bi gospodariću, Katičinu majku. – Je li vam je posudje sve u redu? Dajte, da vam ča popravim.

– Nimam danas ništ za te, dragi sinko – odgovarala je obično teta Marica, duša dobra i uvijek prijatna. – Ali čekaj, danas sam pekla dobre sirom lepnje. Dojdi der malo nutar pak je kušaj.

A Janko se nij dao dugo nuditi, nego je išao u kuhinju, iako nij bio gladan. Samo da ulovi ki pogled Katice i da se malo pošali s njom.

Ovi njegovi gusti pohodi kod Pogačevih pravoda nisu ostali dugo otajnost pred selskom mladinom. I jedni ditići počeli su zato gledati na kotlokrpu Janka

sumljivo, još i zlodušno. A kad je jednoga večera Janko nagovarao tovaruša Šimku da ide s njim Katici u sijelo (selo), on mu je dobrohotno, i kratko odgovorio:

– Ostavi to, Janko. Ta divičica nij za te.

Janko se je na to jako začrljenio i obustao od pohoda; a ipak nije razumio, ča Šime tim misli. No, za kratak čas je razumio – – .

*

Jedne nedilje je Janko opet bivao u Brezovcu. Po vičernji rekao mi je Šime:

– Čuješ, Janko, ča činiš ti s tvojimi pinezi, ke si zaslužiš? A čuda si moraš zaslužiti, ar imaš posla i preveć. Bud, sidiš na nji? No nek sidi... Ali znaš, jedan ditić mora pojt kod nas koč-toč i na krčmu, ar nij pravi ditić. Hodi tako danas i ti malo s manom! Nek na frtalj vina. Pak da se malo raspominamo i pošalimo s tovaruši.

– No, ne marim! – rekao je Janko. I prošli su tamo, kade je bilo obično najveć ditićev i zato najveselije.

Janku, ki zapravo nikad nije uživao zaistinu svoje mladosti, se je vidilo to ditićko društvo i njeva zabava. Za stolom je sidilo da i deset junakov, svi mladi, veseli i bez brige. Grive na čelu a kape na šišanjku, tako su se šalili, bockali jedan drugoga, zmikali štorice i klaštrali divojke. Pak pravoda pomalo i pili.

Janka je to veselo jato i črljeno vince brzo razdragalo ter je i on dao postaviti na stol par litrov. Onda su počeli onako zaspravlje piti, tucati si ter jačiti. A Janko je bio blažen i ćutio se, kot da je stoprv danas nastao mlad i pravi ditić.

Najednoč, kad jačenje malo prestane, obrne se k Janku

Petar Kovačev, jur prilično pripit ter ga pogleda s nazlobnim okom.

– Reci der, ti Slovak – počne porugljivo – koliko jutar ima tvoj otac doma pod hižu?

– Zač me pitaš? – odvrti mu Janko neugodno trgnut iz svoje dobre volje. – To je znamda svejedno...

– Da zač te pitam? A zato, kad ovde postavljaš litar za litrom na stol, a doma ti se znamda majka plače od glada.

– Hvala Bogu, Petar – veli Janko zbunjen – kod nas se nigdo ne plače od glada. Ali i paorije nima moj otac nikakove.

– No, vidiš, ti kotlokrpa! – dohiti mu grubo ditić. – Onda se i ne pačaj već va jednu paorsku divojku, nego ostani kod svojih lonac! Ar!

– Si me razumio! – zavikne Petar Janku pod nos, pak tropi po stolu jednom litarskom flošom, da se ova veljek razdrobi u njegovoj šaki.

– Ko je tako – veli Janko vas zažaren od poniženja – onda ja idem.

– No, neka pojt! Ča ne vidiš da je pijan?... Pak i on škilji na Katicu! No, ostani još! Čemo si jačit, pak će bit opet sve dobro! – zastavljali su ga jedni dičaki. Ali drugi opet su samo obisili glave i šutili.

– Ne. Ja idem! S Bogom! – odvrti Janko, ki je to opazio. Pak se stane i projde. A Šime se otpravi za njim. – – –

– Vidiš, Janko, rekao sam ti – počne Šime kot su išli doli po malom kraju – ta divojka nij za te. Prije će dostat pekljar grofovsku kći, nego ovde kod nas jedan ditić, ki nij istoga staliža, jednu paorsku divojku... Ili

mora on bit ča zvanarednoga, recimo kakov gospodin-plundraš, učitelj ili bogat tržac. Onda ide... Gle, i ja sam nek hižičar, i zato joj meni, ako se ogledam na jednu paorsku kćer.

– No, kod nas je to čisto drugačije – veli Janko, ki se počne barem na izvan polako umirivati. – Kod nas, u naši seli u Slovačkoj, nije nikakove zapreke, da ditić oženi divojku, ka mu se svidila, iako je i ona priklo-njena njemu.

– Jo, to ti je i ovde tako, znaš, va onakovi seli, kade stanuju zvećega sve samo težaki. Onda je ljubav med mladimi slobodna. Ali kod nas med paori, ovde roditelji ženu i udavaju. Ovde mora biti junak svojoj divojki potpuno ravan, i po rodu i po imanju. Drugače se moru dva mladi i dvajset ljet ljubiti, još neće bit iz njih jedan par... Bome, Janko, ovde kod nas je jur i ditiću teško!... Moraš se smijati, i tako je! Ar prije nego hitiš oko na ‘vu ili na ‘nu, moraš si dobro ispitati svoje dušno spoznanje, gdo si i ča si... Pak onda moraš još izvidjati od staremajke, je li nij ta stan, kamo se kaniš priženiti, viškinji... Ar ‘ko je tako, onda je opet faljeno... Hja, drugi svit, druge pravice!... Zato si, Janko, neka to tako k srcu zet... No, s Bogom! I laku noć! A zutra na večer pred vašim, je li?

– Da!... Laku noć! – odvrati Janko i srdačno stisne Šiminu ruku.

IV.

Ta događaj je strašno teško ležao na Jankinom srcu. Dugo je buncao ter se valjao na svojoj postelji, dok su mu se oči konačno zatvorili. A kad su mu se

sutradan opet otvorili, činilo mu se, kot da je na jednom, sasvim drugom svitu. Na mrskom i neprijatnom svitu. I kad se je spustio iz stelje na tla, zazeblo ga je u duši, kot da je stao na led.

Jedno mu je bilo jasno: Da se u ovom selu neće već nikad i nikad posaditi na ulicu, da krpa kotle.

Ali ča drugo?

U svojoj nevolji obratio se je teti Luci, ka mu je bila jur kroz ljeta kot druga majka. Kad joj je natanki pripovidaio svoju jučerašnju nezgodu, teta Luca se nije ni čudila, već mu je zizma naravno rekla:

– Vidiš, sinko, to ti je jur tako. Kod najveć ljudi nek on valja človikom, ki ima toliko i toliko jutar polja ili pun žep pinez. A kako je do njih došao, to se obično ne pita. Glavno je da ima, a onda je on človik. No, ne samo ovde. Bit će i drugdi tako... Vidiš, ja sam ovo s tobom kotno jur najpervidila. Ja sam veljek znala, kot sam te prvi put zagledala da si vridan dičak, i zato sam bila odmah rekla tvojem ucu, da zač te nij ča drugo naučio.

– Da, to sam se i ja pitao nočas da i stoput!... Ali, teta Luca, sad je jur ovako! Ja sam sada jur dvajset i dvi ljeta star... Ča bih mogao sada još drugo započēt? Pak ova meštija i lipo nosi.

– Da, ravno to je, da nosi. To i ja znam. Ar se svako ljeto nabere da i sto dukat, ča si kod mene shraniš... Ter koliko moraš sada jur imat? ‘Nako da i četiri-petsto, bud?

– Da, bit će toliko.

– Petsto dukat. Hm... Čuješ, posluhni! Sad mi je najednoč ništo na pamet došlo. Šparaj ti tako još četira-

pet ljet, pak ćeš imat jezero! A onda počni ča s timi pinezi.

– Da, a ča ‘nako?

– A ča ja znam... Ali s jezero dukati se da jur čagod započet, ili kupit. Ča takovoga pravoda, k čemu i malo ča razumiš...

– Joj, draga teta Luca, za ’vu rič bih vas u zlato okovao! Pravo imate!... Triba još par ljet djelat i šparat... Doma inako već ne tribaju moje pomoći... A onda strest ovu sramotu od sebe!

– Nij to, sinko, čim si ti kruh služiš, nikarkova sramota. Ono je ravno tako pošteno djelo kot i drugo.

– Da, i va selu se tako misli... I zato, teta Luca, ja va ovom selu neću već od stana do stana lonce pobirat. Neću već bit kotlokrpa, potepuh, kot me j’ čer ta gizdan nazvao. Zato sam sljedeće odlučio: Do Svih svetih je nek šest ili sedam tajedan; donle ću obajt još svoje kraje; pred svetkom Svih svetih ću se vrnut najzad simo, da spravim svoje stvari ter vam zbogom dam. A onda ću pojt domom, pak ću si prik zime još jednoč dobro premislit, ča ste mi to svitovali – – – .

U selu su se, kad je Janko otišao, ovput mnogo pominali za njega. Svaki, ki je čuo za nediljno pripetenje u krčmi, bio je odmah na čistu, zač je Janko ostavio tako nanagli selo. I jedni su Janka zagovarali kot vrloga poštenoga mladića, drugi opet su pravo davali Petru Kovačevomu, da je tako uputio toga „dotečenoga“.

Pravoda, prva, ka je morala ove glase dočuti, bila je Katica. No, njoj to sve nije osebužno potreslo srce. Niti je jako žalila, ča je Janko skrsnuo iz sela. Ne smi se nemer reći, da joj se Janko, kot snažan i spametan

ditić, nije dopadao, i da joj nije godilo njegovo udvaranje. Ali da ga za muža zame!... Ha!... Ona se još uopće ne kani odati... Ona je još tako mlada, jedva devetnaest...

Ona se još hoće veseliti svojoj mladosti, i još dugo-dugo tancati u kolu kot divojka – govorila je svojim družicam. Medjutim je ipak mislila jednoč na ovoga a onda na drugoga, – i računala: Ki bude snažniji i bogatiji, za toga će pojt. Ali snažan i bogat mora biti, na svaki način!

Zato se je živo i iskreno presenetila, kad ju je jedan večer pred Svimi svetimi dočekao pred ljesom u škurini jedan ditić, i skoro je zavrisknula, kad je u tom ditiću prepoznala Janka, kotlokrpu.

Jur je dugo čekao onde u sinju ljese na nju, kada će domom dojt od susedljevih. A zapravo se je redio na ov večernji sastanak s njom jur par tajedan. Ar prije nego projde – Bog zna, na kako dugo – kanio je svejedno jednoč iskusiti nje ćud. Iako su ga još uvijek pekile Petrove pogrde, a i trizne riči tete Luce su mu još glušale u ušima, svejedno je još svituckalo u njegovoj duši ufanje u Katičinu priklonost.

– Neka se prestrašit, Katica... Ja sam. – počeo je.

– Da... Vidim... Ali... – mucala je divojka. Ali pak se brzo sabrala i pitala:

– Ali iz koga neba si sada najjednoč simo spao? Pak zač ovako sam? Bi bio mogao dojt jednoč s tovaruši.

– Da zač?.. Vidiš, Katica, ravno to je, ča ti kanim danas povidat.

– Ostavi to, Janko! – zavrisknula ga je nervoznim, podučnim glasom. – Toliko jur i ja znam, ča more ditić jednoj

divojki reć va ovako kasnoj uri i med ovako neobičnimi okolnosti. Zato...

– Ne! Ti me ne razumiš, Katica! – držao ju je ditić silom na riči. – Glej, ja dobro znam, da ja sada kot kotlokrpa nisam ravan tebi, bogatoj divojki. Ali kad jednoč ne budem kotlokrpa, recimo, kad jednoč nastanem gdo, ćeš mi onda otpriti vaša vrata?... Nek ovo sam te htio pitat.

– A, tako... No da!... Zač ne?... Samo da se ne zakasniš! – rekla je divojka prokšivo. – Ali sada te lipo prosim, Janko, poj! Poj, ar će nas gdo upametzet...

– Razumim, Katica i jur idem! – izustio je Janko gorko.

– Bud, bojiš se, da će te gdo ulovit ovde, s jednim kotlokrpom, ha?

– Ne, to ne!... Ali svejedno... Znaš... No, laku noć! Pak je skrsnula za kuhinjskimi vrati. A Janko je zakopao jednu svoju najlipšu sanju – – – .

– Pravo mi se j' stalo! Ča sam bio tako slip! – rekao je pak sebi. Pak se obrnuo na peti, hitio glavu gori ter se otpravio domom, k Brkićevim.

Svejedno se je ćutio vas potišćen i potaren, i najradje bi se bio nek zavalio na stelju. Ali kad je stupio u kuhinju, našao je onde Resku, samu, kako je glačala (peglala) i spravljala njegovo rublje. A sva zaplakana.

– Ča ti je, Reska? To se ne plačeš? – pitao ju na pola ozbiljno na pola šaljivo.

– Već se ne plačem... Ali žao mi je... Ar Bog zna, je li ćemo se već koč vidit – zdahnula je divojka turobno.

– No pak? To je jur takov red na svitu, Reska!... Ljudi dojdu, ljudi projdu... I ja ću sada projt, a drugi će dojt... Pak ča tebi potom?

– Da, vi muški, vi ste pravi tvrdnjaki. Vi tako ča lako prebolite. Premjestite se iz jedne kolonije u drugu, pak hajdi dalje! – rekla je divojka tihim, blagim uočimetanjem. – Ali nas, ženske, nas je Bog drugačije stvorio... Vidiš, Janko, kako smo mi ovde ovih šest-sedam ljet lipo skupa živili. Rasli smo kot brat i sestra jedan uz drugoga, a staramajka su gledali i skrbili na nas kot na svoju dicu... I ja sada neka nek žrknem i najednoč sve pozabim?

– Da, Reska. Ti si bila zaista dobra k meni. Kot prava sestra. Samo, da sam ja to do sada malo priznavao... Ali ča ću sada? Reci!... Ja moram odavljje! Moram! Si me razumila?... A i ti nećeš ostat uvijek sama. Če jur dojt gdo po te, pak ćeš se odat...

– Ne, Janko. Ja se neću odat...

– Pak zač ne? Ej – trgnuo se je Janko i počeo znatiželjno paziti divojku.

– A zato, kad. – – – Kad ja ne zaboravljam tako naglo – izjerala je divojka sva rumena, pak mu se sramežljivo okrenula hrptom, i počela opet poslovati oko Jankine kise.

A Janko ju je smirao. I kot je ona metala rublje u njegovu drivenu ladicu, kus po kus, tako brižno, skrbno i mekano, kot da udiva na žicu djundju po djundju, počeli su se Jankini oči polako otvarati. I vidio je sada pred sobom – ča mu dosad nikad nij palo tako u oči – divojku, ne osobito lipu, ali ipak ljubezljivu i dražesnu u nje ženskoj srdačnosti. Zvana toga je bila to jur i gotova gospodarica, okretnih, neutrudljivih i nježnih ruk... A nada sve duša, ka njega iskreno ljubi; sigurno jur dugo ljet.

I kot ju je tako gledao i najzad pomišljavao, kako dobra mu je uvijek bila, nastajalo je Janku sve vrućije pri srcu. Najednoč pak se je nek skoćio, zgrabio Resku za obadvi ruke ter joj pogledao diboko u lipe, teple oći i rekao:

- Reci der, Reska, hoćeš li da još jednoč najzad dojdem?
- Da, Janko... Zato molim danas jur cijel dan - odgovorila je srdaćno i pogledala ga ųarkim pogledom. Pak je uprla oći na tla.
- A je li ćeš čekat na me?
- Čekat ću, ako bude moralo bit i još tako dugo.
- Onda, Reska, onda ću opet dojt!... Dojt ću! Po te! - rekao je Janko strastveno i ćvrstim, odlučnim glasom.

V.

Minulo je pet ljet, da se Janko već nij pojavio u Brezovcu.

Ljudi su ga bili jur i zaboravili. Samo u jednom stanu, kod Brkićevih su ga svaki dan spominjali.

Ali jednoga protulićnoga dana - bilo je uprav pred Vazmi, kad su ųene bilile dvore - prošao je kroz selo jedan mlad i po varošku spravan ćlovik, ki je ujedno dizao kapu i ljubezno simo-tamo pozdravljaćo.

- Boųe dragi, gdo to more bit? - spitkovala je susjeda susjedu. Kot da sam ga jur koć vidila.

- A ća ga ne poznate? - doviknula im je treća. - To je on... No, kako mu je nek bilo friško ime?... Da, on Slovak Janko, ki je no kod nas lonce krpao.

- Ali neka se!... Ter to bi on bio?

- Da, on... Ali si ga dobro pogleda? Kako je spucan! Kot ki je sedam ljet cicio. A spravan kot gospodin.

– Bome, i ja sam štimala, da je kakov školnik! – dotrčala je k njim i četvrta. I namah je bilo skupa cijelo jato žen, ke su razdraženo mahale i gestikulirale svojimi ščerkami, i znatiželjno zagledjivale za Jankom.

– Bože, kamo će se vrnut nutar?

– Čekaj nek, to ćemo veljek vidit.

– A gle, k Pogačevim je prošao.

– Oho, k Pogačevim! Ča će onde?

– A sigurno će tetu Maricu poiskat. Tamo je i prlje rado zahajao.

– Da, ali ne zbog tete Marice. Već zbog mlade, Katice... Ako nek i ovput nij zbog nje došao va selo.

Tako su nagadjale i klandrale još dugo.

Medjutim se je bila jur i teta Marica Pogačeva sabrala iz velikoga presenećenja.

– Ter to si zaistinu ti, Janko? No, još jednoč: Bog te j' donesao!... Pak kako to, da si još pogodio našu ljesu? Po toliki ljeti!

– A vidio sam vas na dvoru, teta Marica. Pak mi nij dalo mira, ter sam nutarskočio da vas pozdravim. Vi ste bili uvijek tako dobri k meni.

– A mer si bio i ti svenek jako vrli dičak!... A kako ti sada ide, i kade si?

– I to ću vam povidat, ako željite čut.

– Pak još i kako! Nek počekaj još malo, neka i ti naši čuju... Hej, Katica! Otac! Hodte der malo nutar!... Pogledjte der, kakovoga gosta smo dostali! – viknula je teta najzad po dvoru.

Kad je Katica najperdošla ter se pozdravila s Jankom, bila je i ona nemalo začudjena; ali zato svejedno nij zaboravila, da pogleda toga novoga Janka od pete do

glave... dopadao joj se. Silno joj se dopadao, tako ogladjen i finoga, punoga obraza.

Pak su se sjeli u prvu hižu za stol. I Janko im je nakratki povidaio svoju historiju, svoj život kroz minulih pet ljet; život pun djela i skrbi. A završio je s riči, u ki je glušalo veliko zadovoljstvo:

– A sada imam trgovinu sa željezom, u Požonu. Na jednom lipom, vidnom mjestu, blizu crikve jezuitov.

– No, čestitam ti od srca, Janko! – rekla je teta Marica iskreno i srdačno. – Ja sam znala, da će iz tebe nastat još ča. – I posegla je za Jankinom rukom, da mu ju strese.

No, Katica je nek obisila glavu i nervozno umatala na prsti neki papir, jedan list od nediljnih novin, ki je na stolu ležao. Pritom se je i sama nemalo jadala, da joj niti jedna pristojna ili pohvalna rič ne more dojt na usta. A i Janko se nije zabadao u nju. Samo ju je katkada pogledao i ustvrdio, da je još uvijek ona snažna divojka; ali jur i prezrela za odaju. Ča ju još nigdo nij prosio za ženu?... E, pak ne! Jur je da i tri prosce odbila... Ali on, pravi, na koga je uvijek čekala, još nij došao po nju – povidali su mu kašnje kod Brkićevih.

– Ter ti dobro ide?... Mer si si i zaslužio! – prekinula je šutnju opet teta Luca. – A sada, kad si jur svoj gospodar, morat ćeš se jednoč i oženit, Janko... Ili si se jur znamda? – pita ga šaljivo ispod obrv.

– Ne još, teta Marica.

– Pak kako to? Ča nij Požoni – ja ga poznam još od vojske – ča nij onde žene za te? – zamišao se je u razgovor i tetac Ferko.

– Ter vi poznate Požon, teče? No, onda ćete znat, da i onde trči (biži) po placi vrlih divojak, kot i va svakom varošu. Slovakinj, Ugrić i Nimic... Ali k ženidbi je svejedno još i ča drugo potribno, ne samo lipo gojeno lice i vesela ćud.

– Pak ča bi to bilo, ti mudroznanac? – nasmijao se je tetac Ferko.

– A dobro duša, teče. I srce, ko nas ljubi, ne zbog toga, ča imamo na sebi, nego ča imamo u sebi – rekao je Janko s naglasom i proletio Katicu svojim pogledom.

– To si sada pogodio! – priznao mu je tetac Ferko ozbiljno.

Onda se je Janko i dignuo, da će projt.

– No, ča je to? Ča ćeš nas jur ostavit? Nećeš kod nas večerat? – zastavljala ga je teta Marica.

– Bi još malo ostao! – rekla je i Katica, pak se je začrljenila.

– Ne, ne morem. Hvalim na ljubavi. Znete, moram još kamo pojt... Zapravo sam i nek tamo došao.

– Da, pravoda, k Brkićevim!... Ej, kako ćedu se Luca i Reska jako veselit!

– No, pak prlje neg projdeš, daj da još čujemo ča od tebe! – naručala mu je teta Marica, kad ga je sprohodila do putnih vrat.

I čuli su od njega.

Čulo je sve selo.

Na sam Vazam oglasio je gospodin farnik Janka i Resku kot zaručnjake, jednoč za trikrat.

A tajedan kašnje je otprimio Janko Resku kot svoju ženu sobom u „pisani“ Požon.

(Kalendar Gradišće, 2013.)

Prinosi u Hrvatski novina

Prilika iz fajšinga

- Teta, ste doma? – krikne jedan človik od ulice prik zidine na dvor.

- Ča je?

- Dobar dan!

- Bog daj!

- Je istina, da imate jednu divojku za odaj?

- Da, da. Još i dvi, ako ćete.

- Ja bi neg jednu praval za sina.

- No, onda neg hodte nutar!

- - - - -

- Zdravi bili!

- S vami skupa.

- Ja sam človik iz N. Frankovi nam velu.

- Aha.

- Ter ovo bi bil vaš stan...

- Da, skroz. Odzad je još jedan škadanj k njemu.

- No da. Hm... Sam čul, da vam je gospodar jur pomrl.

- Da, jur tri leta sam sama sa sinom i s divičicami.

Teško je 'vako prez gospodara, verujte... Ali bi išli nutar na vežu!

- A, hvalim. Nimam toliko lazno. Na ferštovsku lozu sam se opravil. Drv bi si moral kupit.

- Vsejedno, hodte se muru steplit.

- Ali, ča ćemo toliko ceremonijov načinjat! To naše ćemo i ovde na strilji upravit... Recite, ter bi zaistinu odali jednu kćer?

- Zač ne! Kot sam rekla. Ali nje sada grod nij doma.

Mora bit kade blizu kod susedljevih. Ču se zritnut po nju. Veljek sam ovde.

– Ostante neg! Nij potribno. Čemo se mi i prez nje... Ter ča bi joj nako sobom dali?

– A ča? Prlje moram znat, ča će Vaš imat.

– On će dostat hižu, sa vsim, ča stoji i leži va njoj pak pol paorije. To će mu se da i za pet let i zapisat.

– Hm... to je tako jur ča-to.

– Ča-to? Dost! Još i skoro preveć! A vaša?

– Naša? Ona tako ima na šest kabal grunta, dobrog, no pak i gotovih pinez.

– Koliko?

– Tako ja štimam, oko dvajset milijonov ćemo joj moć skupaspravit.

– Hm, to j' malo.

– Da koliko bi radi?

– No, kot sam se ja s mojom ženom pominal, najmanje mora imat na osam kabal pak tridesetpet milijonov.

– A ča štimate! To j' strašno čuda!

– Čuda? Jo, lipa moja žena, sada već nisu ti časi, kad je htela mlada žena kabal lećice pak hlibac donest k stanu.

– Vsejedno, to j' preveć. Tridesetpet milijonov! Bog vas je vidil!

– Da j' preveć! Za takov stan kot je moj? Od konca do kraja s čripom pokrt, pak nova veža, lani smo si ju, štala pod traverze, a dvanajst kusićev blaga vseneg va njoj, ha!

– No, zato ćete vi vsejedno ča pušćat.

– Ništ! – – Ali tako, ne marim, neka bude trideset

milijonov pak zemlje kot sam sprogoril. Ovo j' moja zadnja rič.

– Aj, človik, to j' još vseneg prikoredno! Toliko joj mi ne moremo dat. Onda onim drugim ne će ništ ostat.

– Hm... Onda ćemo se tako pojť za jedan stan dalje ugledat.

– Zato neg ostante još muru. Ćete dospit... Mer ako mora bit, more dostat i na sedam kabal, ali trideset milijonov, to će nas skoro...

– A, ča j' to!... A zato, ko sada grod ne b' mogli.. Je divičica ča jaka, delovna?

– Hej, pak kako! Ča je va deli rado, takove već nećete najť va seli. Pak i peršona! Škoda, da je nij ovde.

– No, onda se još da pominat. Tako... sedam kabal pak dvajsetpet milijonov, veljek splaćeno. Niže već ne morem.

– No, to ćemo još kako-tako zmoć.

– Onda smo se tako pogodili, bud?

– Da.

– A to drugo ćemo pak kašnje uredit.

– Ali da! Ćemo se jur naredit. Mer smo krščani.

– Tako je. Krščani se moradu razumit med sobom... A sada i idem.

– Ter nećete nutar pokuknut, na staklo vina?

– Ne, hvalim, moram pojť, aš ću još zakasnit. Ter s Bogom! – – Jo, pravo! A kako vam velu, da budem znal!

– Petruljovi.

– Petruljovi... Pak najper žuto pobiljen stan. Dobro je. Prikzutra ću tako poslat dičaka, da se ti mladi ljudi muru spikontidu [upoznaju].

- Dobro je. Tako prikzutra.
- A sad s Bogom!
- No s Bogom ter da srično upravite!

A za tri tajedne jur piju udomaš, komu velu drugačije i „veselje“, a na Poljancih „pir“.

(HN 1926/4, 3)

Najoštriji post

- No ča je Mare?
- A ča će biti, Šola. Mer znaš, korizma ter post.
- Bome korizma i post. A kod nas gor oštar post. Ar si letos nijedne nismo zaklali. Ku smo si redili, da ćemo si ju, ta nam je, mer znaš, još u leti crknula, a mlade smo morali prodat, da porcije splatimo. No ter ovako je kod nas letos oštar post.
- Mir daj, Mare. I nam ne ide bolje; ako ne još gorje. Mi jur nimamo kruha va stoli.
- Ah!...
- Bome, prava božja istina, da sam si morala kod susede jur krušne muke posudit. Ar lani je ostal ta naš prez žatve. A premisli si, kade smo još do nove žatve!
- Hm. Kade? A još se sitva ne zeleni.
- Bud...
- No onda je to kod vas još oštriji post. Ar još i prez kruha biti, nasred marca, to je stoper strašno.
- Pak kad imaš još kup dice va stani, ki bi vsi ham, ham.

- Zaistinu! No onda se ja već ništ ne ću tužit. Ar moja se vsejedno moru još kruha najist. Ali ča je tebi, Luca, da se ništ ne kaniš javit?
- Meni? A dost! Preveć. Ali ja vas neg poslušam.
- Tako to i tebi ne fali ča? Vi se još dost dobro stojite.
- Da se dobro stojimo! Da mi ništ ne fali! A već neg vam svim. Stoper ja imam letos korizmu!
- Ah!
- Nu der neka...
- A još jednoč ću reć, da imam ja najoštriji post.
- Poj der.
- Neka nas norit.
- Kad je pak tako. Znate ta naša mlada snaha...
- Roza?
- Da, Roza. Ča imaš jur s njom?
- A da takovoga stvorenja još nij bilo va seli, a manje va našoj rodbini.
- No poglejte najednoč tu Rozu. A kako se j' vseneg sveta kazala. Vidite, vidite, kakove su te snahe. Ter ti je tako neugodna?
- Jur sam dovljek zis š njom. Va grob će me spravit.
- No sprogovori, kako ali zač?
- A znate, takovo mekolupo još nij znesla kokoš kot je ta naša mlada. Kad joj velim, poj der Roza po to, ali donosi mi ono, veljek ide! Ne ide, neg skoči. Kad se urupim na nju, neg trgne s rameni i kad ju s čim podbodem, mi se neg nasmije. Jur sam sprobirala vse, ali vse na svitu. Vse sam joj prekopala, vse nje stare drage zbrojila. Pak štimate, da će se karat s manom. O je! Još ni pregovorit mi ne će nigdar; a morem ju va plot zaplest. No ter neg moram sada pod starost,

kad bi se človik koč-toč vsejedno neg rado svadil, moram krez cel dan neg nako tanko i lipo grkovat kot ona stara grlica va gajbi. No verujte mi, vako teške korizme još nisam doživila.

(HN, 1927/11, 2)

Kratak fajšinjak ili Tome bi se ženil

Da, to je lako reć, ali je teško učinit.

Ar lako se je ženit samo mladomu i siromašnomu ditiću. Ali kad je človik, kot i Tome, jur blizu k četrdesetoj, a k tomu još i bogat, posednik jedne polpaorije, i rodjak od dvajset do trideset ujnov, tetov i strinov, onda se ženit već ne ide tako lako, kot jedan vrtanj speć.

Pravoda je i Tome bil nekada mlad junak; pravoda je i on nekada ljubil, pak još i preveć. Na vsaki kiritof je htill koj drugoj šohajki usnice s medenkom namakat. Ča kad – i s njim se j' nek lako stalo, kot i s mnogimi drugimi mladimi, snažnimi junaki. Dokle je isčekal, da su mu se vse tri sestre odale i ugnule iz stana, njegove su zaručnje drugi ditići jednu za drugom pozmikali.

A Tomino srce se je od leta do leta vse već hladilo, junačka kolena mu kleknula, gusta griva redja nastala, i kad je on upametzal, da već nij prvi kod čardaša, povlukal se je najzad iz junačkoga kola i počel delat i šparat. I našparal si je toliko, da je isplatil vse tri sestre. A čujete, to je dandanas velika rič!

No, ovako u fajšinjku, kad su gospodin na prodikalnici počeli njegove vršnjake jednoga za drugim „drapat“ (glasiti), a muži u škamljih su si medtim onako značajno namigivali i posmiševali se pod mustaćih, došla je i Tomi katkada želja, da i on stavi svoje pošteno ime na jednu takovu glašku. Ali opet, kad je pak htio u misli projt kroz vse numere u selu, kade je ka divojka za odaju stanovala, obično je htio tako vanzajt iz sela, da si nije našal ni jedne, ka bi bila za njega pasala. Ar ako je „svetica“ i pasala, ali nij mu se vidila „kapela“. No, da ne slažemo, bilo je i tako, da bi bil on rado zel „kapelu“, ali ga „svetica“ nij htela.

Vsejedno su ga bile tete jur da i dvakrat skoro skupasklepale s kom vrlom i delovnom divojkom. Ali vse to su bile opet nek razvaljile, a da nije došlo ni do isprošenja. Ar je bila „kapela“ ko na livom, a ko na desnom nuglju okrhana.

No Tome se za to ni toliko nije hajal, kot kad ga krava furtne s repom po nosu. Ali jedan tretu slučaj ga je bil ozbiljno raspalil. A to se j' tako stalo, da je jur bilo vse pogodjeno med njimi mladimi, i med starimi, a i svidoki su jur bili izibrani, ki ćedu je predstaviti gospodinu farniku, kad je, u zadnjoj sekundi, poslal djavol k njegovoj zaručnji neku babu, ka je nek ništo pošušljala divojki u uho, nek jednu jedinu rič, a nato si je zaručnja veljek razvezala svetačni svilni rubac i poručila Tomi, da neka si drugu išće, ar ona da ne će s „viškinjim“ sinom pred oltar... Od onda Tome da i pet let niti čut nij dal za ženidbu. Nek letos mu se je udovica majka opet segurala reći:

– Čuješ Tome, imaj proštimanja s manom. To vidiš,

da več ne morem dalje korak držat s tobom va gospodarstvu. Uženi se!

– Pak zač ne, majka! – rekal je Tome ravnodušno. – Ako nek znate kade ku za me. – Da ča. Jur je vse uredjeno. Ona je iz F. Ima dvajset milijonov pak na devet kabal grunta.

– To j' lipo.

– Pravoda j' lipo. Ali moraš se paščit, ar je letos fajšinjak jako kratak.

– Ter ča bih moral sada veljek činit?

– A poj još denas k stricu Fili ter mu se lipo pomoli, neka ju ide zutra isprosit.

– Da – rekal je Tome ter se je zaistinu odmah otpravil k stricu; i stric File je rekal „da“, a i divojka na F. je bila jur prekuhana, da mora veljek, čim stupi isprošnjak na vrata nutar, reć „da“, – ali, ako vi, dragi štitelji, mislite, da je sada vse to tako lako kotno po žnori prošlo, onda vi ne poznate strica Filu.

Ar dokle je ta stric File nababral na dnu ormara svoju lipu astrakansku kapu, i dokle si je on nasvitljal svoje nove čižme, pak dokle si je iskefal svoju svetačnu jupu, dokle si je nataknu na fajfu novo višnjevo fajfišće, pak dokle je on posluhnul do kraja svoju ženu, da kako će na F. svojim govorom početi, ča će dalje reći i čim će završiti, i dokle je stric File konačno odgazil u susedski F., nastala je ravno – Čista sreda.

– A va korizmi se ja ne ću ženit! – rekal je Tome. Ter je opet ostal prez žene, na strašnu peldu vsim starim junakom.

(HN, 1934/4, 3)

Za jedan krajcar

Ovako u jeseni, kad se seoski dimnjaki onako prijatno kadu, većputi kot da ćutim u nosu slasnu duhu pečenih kostanjev. Od pečenih kostanjev pak mi na pamet dojde susjedljev Pavko, a od susjedljevoga Pave jedno pripetenje.

Bilo je u novembru, nedilju popodne. Kod Marinih su opet pekli kostanje. Trinaest za jedan krajcar, a ki su bili veći, onih deset za krajcar.

Sva veža (kuhinja) je nek vrvila od ditićev i divojak. Ditići su je kupovali, a divojke jile ter uz to, po svojoj navadi, glasno krešćale.

A čim su one jače krešćale ter se norile, tim teže je nastajalo okolo srca onoj dičariji, ka je visila zvana na obloki i zivala nutar. Nijedan od njih nije imao ni škuljastoga krajcara. A kako lipo su prosili jedan i drugi doma svoju majku za njega. Nek za jedan jedini krajcar! Pak nek još danas, zadnji put, i već nigdar ne! No sve zaman. Prije bi bio izvabio crikvenomu mišu jedan seksar, nego jedan krajcar majkinomu žepu. A k ocu se ni onda nijedan mali nij segurao oči zdignuti. Pak i ča je jednoga oca briga za to, da se Marini dimnjaki opet kadu od pečenih kostanjev? Da nek njihova fajfa daje dima!

Med tom dičarijom je bio i susjedljev Pave. Kad su ga prsti na ruka i palci na noga jur obolili od višanja i nadizanja pred Marinim oblokom, prošao je pak se sjeo pred njihovu hižu. No pokidob je bilo tamo čuti veselo, raspušćano grohotanje divojak – kim su ditići

kupovali kostanje – nastajala je u njem želja za krajcarom sve jača ter jača.

K tomu još je došao i njegov mali tovaruš Šime tamo. Pak se je zaštrčio pred Pavu, raskrećio livi žep na svojem svetačnom špenzaru ter mu rekao: – Češ ih? Pave je pogledao u žep i posegao, da si zame jedan pečeni kostanj. Ali vragoljasti Šime je nato opet stisnuo žep, pokazao Pavi „figu“ pod nos: Na ovo! – pak je protekao.

– No, čekaj nek! – zaviknuo je za njim Pave ogorčen – mer ćeš me još koč prosit za orihov va školi! – Tim se je opet ščućnuo pred hižom i sada je čvrsto odlučio, da će i on dojti danas još do krajcara, da, mora dojti, a bilo ča bilo. I u njegovoj glavici su se počeli radjati svakorjački plani, kako će materi izvabiti ta krajcar. Ali čim si je htio jedan plan izmisliti ter se dignuo, da će pojtiti nutar ter da će ga na materi sprobirati, odmah mu je postalo jasno, da ta njegova lipo izmišljena zlika neće ništa valjati protiv materinoj skuposti. I tako se je stao i opet najzad sjeo da i pet ili šestputi. Katkad je jur bio dospio ča do kuhinjskih vrat, ali onda se je opet najzad odšmuljao.

Nazadnje ga je bilo jur i sram svoje plašljivosti ter se je nek zgrabio i prošao nutar, na vežu. Onda je majka ravno napoj načinjala, nekate zamiriti, za svinje. A Pave ju je nek gledao prez riči, a srce mu je bilo opet spalo u trbuh.

Ali kad se je pak majka dignula, da će van, onda je Pave svejedno nekako nehotec zazinuo:

– Majka!

– Ča ćeš?

– A kod Marinih opet koštanje peču. Pak jako lakocjeno danas: trinaest za krajcar.

– No ter neka je peču. Ča to tebi sputa ide! – rekla je i zgrabila škaf ter ga odnesla najzad.

A Pave je ostao nasred veže, kot da ga je gdo sunuo u čelo. Majka danas nisu dobre volje, mislio je pak u sebi, kad se je mrvu razdramio. To je zbog toga, ča oca još nij domom. Kade su nek ostali opet tako dugo? Moram čekati, dokle dojdu domom, pak će se dati s majkom lipše pominati.

Zatim je prošao u prvu hižu i počeo onde simo-tamo rovat i prevrnjevati. U to mu zajde kako-tako i njegova školska torba pod ruke. Aha, sad jur znam, ča ću činiti, rasiknulo mu se je najednoč u glavi. Zet ću Bibliju va ruke pak ću se početi glasno učiti... To naša majka svenek rado čuju. ‘Ko koč potarem ki lonac, pak se počnem glasno Bibliju učiti, majka se veljek utolu...

I počeo je zaista punim grlom vikati, da je nek sve zvonilo po stanu: „Bog je blagoslovio Abrahama i bio je jako bogat. Imao je mnogo slug i službenic, kamilj i oslic, govedjega blaga i ovac... Bog je blagoslovio Abrahama i bio je jako bogat. Imao je...“ I tako je to išlo skoro kroz pol ure. Onda je Pave najednoč čuo, da su se putna vrata otprla, a po koraki je poznao, da su došli otac domom. Pak su prošli u zadnju hižu, da se raspravu, a odanle u štalu.

Sad bi morao sprobirati, mislio je po dužoj stanki, i krenuo je polako, jako polako k kamrenim vratom. U kamri je majka sikla ripu.

– Majka! – počeo je strašljivo.

– No?

- Ću vam pomoć?
- Ne. Ti se nek poj Bibliju ućit.
- Jur si ju znam.
- Onda si zami katekizmuš najper. Navo nastane opet pauza. Pri ovoj si Pave opet našpara mrvicu srćenosti pak ponovno prošapne:
- Majka!
- Ća ćeš?
- Dajte mi krajcar! – izusti sada sramežljivo, a srce mu silno zadrhće, kot strašljivomu vojaku, ki je bombu hitio.
- Pak Ća bi s njim? – omiri ga mati oštro.
- A rado bi si kostanjev kupio. I Agnjici bi ih dao pol
- molio se je ponizno.
- Ću ti ja kostanjev, ‘ko si gladan, poj si na pod po hrušak!

Pave na ovakov odgovor ųuko ųrkne, oći mu se zamagleno pak se otpravi pretuųno najper u prvu hiųu. Onda zgrabi opet za Bibliju, ar nij istina, da si ju zna, i poćne skoro plaćući: „Bog je blagoslovio Abrahama... Bog je...” Pak zustane, ar ćuti, da mu danas ne ide Biblija u glavu. Zato ju i krajhiti pak se posadi na klup uz veliku peć, ku je bila majka jur zakurila, stegne obadvoja koljena do brade ter se preda svojoj tugi. Zać su nek naša majka tako skupi? Druge matere nisu takove, misli gorko u sebi. I jur skoro zgubi svako ufanje, da će danas još dojt do tako ųeljenoga krajcara. Ali onda mu se najednoć naųge svića u glavi, ter se skoći i ide na veųu.

- Majka, ne pravate nišć iz lodne? – pita.
- Ne... Ali Ćekaj, da, i kilu soli moreš veljek donesti i

torbicu papra. Na 'vo su ti tri seksari. Ali da mi vrijed dojdeš!

No, ovput to nij bilo potribno reći, ar je Pave nek čekao na ovakov nalog. Njegov plan je bio jur gotov. I zaistinu, još se mati nij bila jako tri puta obrnula na veži, jur je bio Pave i najzad.

– Ovo je cukor, a ovo sol i papar – rekao je. – A ovo su pinezi najzad! – I vrže dva krajcare na stol.

– Nek dva krajcare si donesao najzad? – začudi se mati.

– A kade je treći? Ti moraš još jednoga imat! Ča to stišćeš va šaki? Češ ga veljek zdoobra najperdat!

– Majka! – prošapne mali plaho smijučkajući se i shrani stisnutu desnu šaku za svoj hrbat.

– Ča ćeš? – veli majka srdito.

– Majka, dajte mi ov krajcar! – reče ter pogleda mater svojimi modrima očima tako ljubezno i miljano, da njegova majka zaista ne bi bila prava majka, ako se na ovakov pogled ne bi bilo nje srce odmah rastalilo na fecu (maslo).

– No drži si ga nek, ti dobrijak! – odgovorila je ter mu se šaljivo zagrozila prstom.

– Ali mer me drugiput već nećeš tako lipo dostat.

(HN, 1979/47, 7)

Okolo po susjedskoj Slovačkoj

Nastavak 3

Košice, Krasna-Horka

Kad smo već kanili pohoditi sva znamenita mjesta Slovačke, bio bi grih, kad bi bili obašli Košice. Tako je mislio prijatelj Karlo i mi smo mu pravo dali. – Košice, po mađjarskom imenu Kassa – Kašava, najveći je varoš Slovačke za Bratislavom (oko 100.000 stanovnikov) i sjedišće starodavne biskupije. Med kašavskimi biskupi je najzanimljiviji za nas dr. Sigismund Bubich, po rodu Frakanavac, a stolovao je ovde koncem 19. i početkom 20. stoljeća. Bio je i član peštanskoga parlamenta, a svoje je ime u Košica uvijekvećio osobito utemeljenjem takozvane „Bubicheve galerije“ slik i divnimi slikanimi obloki na zbočnom oltaru katedrale. Kot je bio veliki prijatelj i dobrotvor umjetnosti, Bubich je i frakanavsku crikvu obdario lipim Križnim putem. Kašava je tipičan varoš stare mađjarske dobe, u njoj živi i danas još najviši postotak (40%) Ugar. Glavna mu je ulica (trg) široka i od staromodne elegancije, a najveća joj je dika veličanstvena katedrala. No stupivši u ovu glasovitu biskupsku crikvu, nas nisu privlačili toliko krasni šareni obloki i svetački kipi kao ljudi Slovaki, muži i žene, ki su ovde – a bio je djelatni dan – gusto ulazili nutar i dibokom pobožnošću klečali i molili pred oltari i kipi svojih obljubljenih svecev. Isto smo opazili i u drugi varoši Slovačke. A po nedilje i svetke će ti se

srce razveseliti, kad vidiš pri Božji služba nabite crikve s mladimi i starimi vjerniki svakoga staliža.

Varoš je bio ov petak pun naroda, gospode i seoskih ljudi. Osobito su nam se svidjale Slovakinje u svoji slikoviti narodni nošnja. No opazili smo i velik broj Ciganov. Rekli su nam, da su se u Slovačku stekli takorekuć svi Cigani bivše Gornje Ugarske i Češke. A ča ovi nisu tako civilizirani kot naši, ima slovačka socijalna opskrba nek dosta križa s njimi. Sve ljudstvo, ko dojde u varoš kupovati, vrlo malo troši. Ono se zadovolji – kot nekad naši stari – s malim zakuskom, ča su si iz doma sobom donesli. Pak i otkud bi trošili, kad je zaslužak slab (1.000 do 1.600 korun na misec), ter moraš svaki filir (halir) dvakrat obrnut prije nego ga vandaš. Morebit da je to uzrok, pak i manjkanje strancev, ča je ovde manje gostionic nego u naši varoši. Tako na cijeloj glavnoj ulici nismo našli ni jedne veće bolje krčme, samo dva-tri manje lokale, kim velu u Beču „Beisserli“ i mi smo bome morali ostaviti ov veliki varoš s praznim želucem, da pak u jednom većem selu objedvamo.

Odavle, iz mjesta Moldava, smo dalje putovali sad u pravcu zapad. Kod Rožnjave (madj. Rozsnyó) je naš putopeljač opet zapovidao: stop! I onda nas je otpeljao u jedan park, a u tom parku u jedan mauzolej (grobnicu). U njem nam je neka gospa po madjarsku i slovačku tumačila neobičnu povijest ove divne grobnice od srebra i mramora: Ovde ležu u dragocjeni sarkofagi-lijesi grofovski hižni drugi Dénes i Franciska Andrassy, ke je bila muževljeva obitelj izopćila iz rodbine. – A kad izlazimo iz vrta i pogledamo gori,

naši se oči zakrisu, ar zgora na brigu stoji omiljeni grad naših studentskih jačak: Krasna Horka! I mi si odmah zapjevamo: Krasna Horka büszke vára – Krasna Horka, grad gizdavi... I naš duh počne letiti po ugarskoj povijesti, po ovi gradi, tvrdjava i kašteli Gornje Ugarske, gde su stolovale i vladale kroz vijeke moguće i glasovite madjarske velikaške porodice: Rákóczy, Thököly, Pálffy, Serényi i mnoge druge. I onda nam postane jasno, zač su se ovde, u brigovitoj slovačkoj zemlji, a ne na velikoj ugarskoj ravnici odigrali najvažniji događaji ugarske političke i vojničke prošlosti. A tako je bilo i naravno, da je isto u ovom kraju, naime u Požonu, današnjoj Bratislavi, zborovao kroz stoljeća Ugarski sabor i ovde se korunili Habsburgovci kraljevskom korunom sv. Štefana. Stoga nam je bio svaki varoš i varošić, kude smo prošli poznat iz školskih knjig, pravoda po njegovom madjarskom imenu. I nam je bilo na cijelom ovom putu potresno-radosno pri duši, ča gazimo po glasovitom historijskom tlu.

Ali gde su bili u ti madjarski stoljeći ovdešnji urodjeniki. Slovaki? Njih se u knjiga uopće nije spomenjivalo, a da su bili uvijek ovde, još prije nego Madjari. Nut, oni su živili-životarili na svoji brigi i ravnica kao neimenovana kmetska „raja“, kao sluge svojih gospodarov. Ča su ipak ovi Slovaki ovde stvorili, koliko su bili oni zaslužni za napredak svoje zemlje i kulturu naroda, to smo već vidili u Martinu, pak kad smo u četvrti dan stigli u Njitru i Trnavu.

(HN, 1968/1, 4)

Nastavak 4

Njitra, Trnava

Prije nego smo se dali u Njitru, odmorili smo se u Zvolenu (madj. Zólyom) i prebavili ovde ugodan večer. Dok su mladi slovački pari veselo plesali uz džes, mi smo tiho-tihano gundjali svoje hrvatske jačke i pleli osnove-plane našega hrvatskoga-slovačkoga bratinstva za budućnost.

Prispivši u Njitru, starodrevni biškupski varoš Slovačke, najprvo smo poiskali ča je ovde najznamenitije: katedralu. To je jedna jedinstvena crikvena zgrada, ar postoji – kao ona sv. Franje u Assisiju – od trih dijelov. Najniži je najstarij; drži se, da je još iz dobe svete braće Ćirila i Metoda, dakle od oko 883. ljeta. Na ovu crikvicu je zidana druga, nešto prostranija, a na ovoj se diže velebna, impozantna katedrala. Kot su se ove crikve gradile u različni časi, tako i njihov slog (stil) kaže razne gradjevne dobe. Ovde u Njitri nahadjamo dakle početke slovačkoga katolicizma; odavle se je širila kršćanska vjera ovoga naroda, koj je ostao vjeran sve do danas, dalje po cijeloj zemlji. Biškup Njitre je ovčas preuzvišeni Eduard Necsey, muž jur u dibokoj starosti. Zato smo ga i mi mogli pozdraviti samo u jednom sanatoriju, gde je boravio na liječenju.

Već sriće i veselja smo imali u Trnavi, u „Slovačkom Rimu“ (madj. Nagyszombat). Ov varoš se zato hvali tim dičnim nazivom, ar ima u njem – premda nije veći od našega Novoga Mjesta, – puno crikav, med kimi su katedrala i univerzitetska crikva svaka po sebi umjetnička djundja i rijetka starina u cijelom

europskom prostoru. Pak i zato će se zvati Trnava „Slovačkim Rimom“, ča se je kroz stoljeća u ovdešnjem sveučilišću odgajala duhovnička pak i svjetovna (svitska) inteligencija zapadne Slovačke, sve do konca 18. stoljeća. Tada je trnavski univerzitet prenešen u Budimpeštu, a bogoslovija u Požon-Bratislavu, gde je i danas jedini seminar za cijelu Slovačku. U Trnavi je veliki slovački rodoljub, jezikoslovac i književnik, duhovnik Anton Bernolak ljeta 1792. utemeljio „Slovačko znanstveno društvo“, ko je pak postalo ognjišće znanstvenoga stvaranja u Slovačkoj. Iz njega su izašli brojni učenjaki, učitelji i profesori visokih škol i peštanskoga sveučilišća, ki su daleko proslavili svoja imena u učenjačkom svitu.

Ali slovački rodoljubi nisu zaboravili ni na prosti narod. Za njega su postavili oko sredine 19. stoljeća „Društvo sv. Vojtjeha (Adalberta)“. Ono je gajilo u Slovaki vjersku i narodnu svijest i svojim knjigami širilo znanost i prosvićenost. Kakov odziv je našlo ovo djelovanje Društva sv. Vojtjeha kod slovačkoga naroda, onoga u domovini pak i širom po svitu (u Americi), dokaz tomu je, da je ono pred Drugim svitskim bojem brojilo četvrt milijuni članov (obitelji). – Nije slučaj, da je uprav jedan Slovak, kardinal i nadbiškup zagrebački bio, ki je ljeta 1868. utemeljio za katoličansku Hrvatsku spodobno „Književno društvo sv. Jeronima“. Ovo je pak vršilo kod hrvatskoga naroda istu blagotvornu prosvititeljsku ulogu kot i Društvo sv. Vojtjeha u Slovačkoj. Poslidnji predsjednik (do 1938.) ovoga društva bio je prelat Jan Pöštjeni, ki je pomoću američanskih Slovakov uspio da postavi Društvu sv.

Vojtjeha i jednu veliku, modernu tiskaru (ka je sada u državni ruka). On je izdao i obilatuu i divno ilustriranu spomen-knjigu o djelovanju ovoga društva kroz sto ljet. Monsinjur Pöštjeni je bio i naš vodić-peljač kroz prostorije društva i u biškupski dvor. Ovde nas je tep-lom bratskom srdačnošću primio i pogostio sadašnji trnavski natpastir biškup Lazik. U razgovoru s njim i prelatom Poštjenijem doznali smo, – ča nam je prijatelj Ferdo cijelim putem kazao, – da su imali u ovom jugozapadnom dijelu Slovačke i naši Hrvati velike zasluge oko čuvanja vjere i širenja narodne prosvete. To su bili većinom duhovnici Ostrogonske nadbiškupije, ki su u ovom kraju službovali kao farniki ili učitelji na sridnji i visoki škola. A onda i oni, ki su izhadjali iz hrvatskih sel zgora Dunaja odnosno iz požonskoga kraja i pripadali trnavskoj biškupiji. Med svimi ovimi hrvatskimi svećeniki bilo je puno i viših crikvenih dostojanstvenikov a i biškupov, kao na primjer Pandrofac Franjo Fuchs (Vidi kalendar 1968.). U novijoj prošlosti su takaj u Slovačkoj poslovali Frakanavac Franjo Horvath, papin komornik i dekanfarnik u mjestu Zlaté Moravcé, pak Mjenovac Ludvik Szabo i Celindofac Pavetić i drugi. Čuvši za ove naše zaslužne Hrvate, nakanili smo si s prijateljem Ferdom, da ćemo nje sve proiskati i objaviti u jednom književnom izdanju.

Ali ovde nas je Hrvate i malo ubolo u srcu. Ako su naime naši gradišćanski Hrvati, pak i oni prik Dunaja, dali bratskomu slovačkomu narodu toliko vridnih duhovnikov i kulturnih djelačev, ča je bio uzrok ili čiji je bio nemar, da ti naši nekadašnji hrvatski doseljeniki

med Požonom i Trnavom nisu imali duhovnikov i učiteljev svoga jezika. Slovak Anton Václavik nabroji u svojoj knjigi „Podunavska dedina“ oko 25 sel, u ki je živio veći ili manji broj Hrvatov. Ovi svi su se zatopili, to je odnarodili i poslovačili – sve do dvih-trih sel (Devinska Nova Ves (Novo Selo), Horvatski Grob i Dubravka), gde ljudi još govoru i hrvatski. Jedan je uzrok tomu odnarodjivanju, da Madjari, nekadašnji gospodari Slovačke, nisu ništa učinili, da se u ovoj zemlji, u Gornjoj Ugarskoj, uzdrži slavenski elemenat. Naprotiv, oni bi ga bili najradje istribili, t.j. pomadjarili. No Slovaki su se ipak uzdržali, ar su bili kao složena narodna skupina otporniji, ter je njihov broj još rastao i do 1918. narastao na 3-4 milijune. A Hrvati su izuzeto par čistih hrvatskih sel – živili raštrkani, rasijani med Slovaki, ki k tomu još govoru jezik spobodan hrvatskomu, i to je olakšavalo njihovo poslovačenje. Tadjinska politička uprava je bila – dijelom – kriva i tomu, da mi gradišćanski Hrvati, naime oni u Mošonskoj županiji nismo nikad došli, odlag na shodišći, u stalnu vezu sa slovačkimi Hrvati. A i recimo pravo, da i mi nismo ozbiljno iskali te veze. Stoga je pravo čudo, da neki naši sunarodnjaki s onkraj Dunaja, živeći bez hrvatske crkve i škole još onakokako znadu hrvatski. – No od 1918. je madjarski upliv u Slovačkoj prestao. Stoga se pitamo, ča će biti sudbina u ljetu 1947. Slovačkoj pripojenih hrvatskih općin, Hrvatskoga Jandrofa i Čunova? Ovde još narod govori svojim materinskim jezikom. I govorit će dalje, ako mu se dopusti hrvatska rič u crkvi i školi.

Polaganoj narodnoj smrti prekodunajskih Hrvatov je

pelda Horvatski Grob. U njem smo završili naš, tako bi rekli, informativni put okolo po susjedskoj Slovačkoj. Iskreni, kroz sve vijeke postojeći bratski odnošaji med hrvatskim i slovačkim narodom sprohadjali su i nas cijelim putem. A ki dosad nisu znali za „gradišćanske Hrvate“ – samo za Hrvate, ki živu negde od Gijece doli do Željezna – oni su nas sada upoznali i želju, da bi gušće pohadjali nje i njihovu krasnu zemlju. Za putovanje u Slovačku treba samo, da si malo u ruke zamemo slovačku slovniciu i rječnik. Par sto riči je dovoljno, da se Hrvat još bolje razumi sa Slovaki. (Konac)

(HN, 1968/2, 4)

Jesi li betežan ili bolestan?

Obična je pojava, ku svi opažamo, a narodoznanci ju skrbno bilježu u svoji naučni knjiga, da si ljudi različenoga roda i jezika, ki skupaživu u isti kraji, stalno izminjuju med sobom ne samo svoja materijalna nego i duhovna dobra. Oni se uču jedni od drugih razne meštrije, preuzimlju ove i one spravi i orudje, a s ovimi većput i njihova imena. No to medjusobno preuzimanje se gusto dogadja i na duhovnom, kulturnom području, kad se jedan kraj nauči od drugoga kakov lip svečani seoski običaj, ili – ča se najvećkrat stane – kakovu pjesmu ili napjev-melodiju, i spodobno.

Ako se ovde samo na Ugri ograničimo, s kimi u neki naši kraji, – s ovkraj ili onkraj Drave – , jur kroz stoljeća

skupaživimo, znamo, da kad su oni došli u ovu zemlju, našli su ovde već Slavene-Hrvate. Ovi su imali jur svoja selišća, pak su i Madjari po nekom času, prisiljeni od jake vojske nimškoga cesara, počeli takaj stvarati naseobine i graditi stane, hiže s *ablaki*, postavili unutra *aszatale* i vani na *udvaru* odzada *istaló* – štale.

Ali oni su od svojih kršćanskih sugradjanov Slavenov preuzeli i u svojoj bogoslužbi ime oltar, na kom je njihov *pap* ili redovnik *barát* (brat) služio svetu mašu (mise), da Bog udili kršćenikom – *keresztények* svoju *malaszt* (milost). I ove hrvatske riči, i još tisuć i tisuć takovih, ne govori samo prosti narod, nego one su došle i u službeni ugarski rječnik. A to bez toga, da bi bio madjarski jezik nastradao ili propao.

A tako smo si i mi Hrvati posudili riči od susjedov Madjarov. Da samo neke spomenem iz naših vjerskih knjig i s ust naroda: Hrvat svoju vjeru svagde valuje, i on se kruto kaje, kad je zbantovao Boga; mati hrvatska rado alduje svoga sina, da bude duhovnik; ona virostuje cijelu noć nad ditetom, kad je betežno. I još već toga.

Ča da držimo od ovakovih izrazov? Oni nisu tragični ili porazni za naš jezik. (Pogibelj za njega leži na drugom „susjedstvu“). A ča se tiče riči virostovati, nju upotribljava i učeni Medjimurac kao hrvatsku. A Hrvat kajkavac u jednoj starinskoj božićnoj pjesmi alduje sebe malomu Jezušu; pak bome ima i zdola u Hrvatskoj ljudi – i piscev – , ki su kad betežni, kad bolesni.

Ali kako imadu u svakom jeziku učeni ljudi tu zadaću, da čistu jezik od tudjic i posudic, tako nije krivo, kad

imaju i naši ovakovu namjeru. No uvijek samo dokle ih ljudi razumu. Ili da ljude te nove riči nauču.

(HN, 1970/24, 3)

O našem pismenom jeziku

Pod naslovom: „Kratak prikaz povijesnoga razvitka gradišćanskoga-hrvatskoga književnoga jezika“ objavio je dr. Nikola Benčić u godišnjaku „Wiener Slawistisches Jahrbuch, siebzehnter Band, 1972“ jednu studiju u nakladi Böhlau, Wien.

U ovom svojem djelu od 13 strani naš mladi slavist uprvo odgovara – s učenjakom Csaplovicsem – zač je postao i ostao do danas čakavski dijalekat pismenim jezikom Gradišćanskih Hrvatov. Po ovom ustanovljenju ide autor od početka naše književnosti u 16. stoljeću pak sve do sadašnje dobe. Proučivši stručnjakom temeljitošću književno stvaranje naših piscev, on nam predstavlja glavne zastupnike ove književnosti i citira, kako su ocjenjivali njihova djela razni prvašnji i sadašnji pisci rodoljubi i hrvatski listi.

Na temelju svoga prikaza N. Benčić razlikuje 6 periodov ili razdobljev u razvoju našega pisenoga jezika.

a) 1. razdoblje, od 16. i 17. stoljeća, kada su naši Hrvati doseljeniki još usko povezani sa starom domovinom ter govoru i pišu tim jezikom.

b) 2. razdoblje „europskoga baroka“, od 18. do polovice 19. stoljeća, točnije do smrti Jože Ficke

(1843.). To je bila dob procvata naše, osobito nabožne literature.

c) 3. razdoblje, od 1843. do 1873., u koj se opaža upliv narodnoga preporoditelja Hrvatske, Ludovika Gaja, i čuti potreba obnovljenja pismenoga jezika.

d) 4. perioda, od 1873. do 1922., označena naročito djelovanjem školnika Mihe Nakovića, uplivom Riječke škole i pojavljenjem pjesnika Miloradića.

e) 5. perioda (1922. –1947.) ispunjena je borbom za školski zakon i ujedno za školski rječnik. Ova donasa i neke leksikalne promjene i obnove u jeziku.

f) 6. perioda: Ljetom 1947. počinje zadnji odsjek u jezičnom razvoju: fonetika, morfologija i sintaksa, to je: dosljedno upotrebljavanje pravila „kako se govori, tako se i piše, „promini se oblikovanje riči u neki padeži po primjeru književnoga jezika, i slaganje rečenice u duhu hrvatske slovnice.

Svoju studiju dr. Benčić završi ustanovljenjem, ko istinito pogadja naše jezično stanje, kad veli:

„Narod se je u svojoj cjelini od početka svoje jezične problematike dilio na one, ki su hotili samosvojna gradišćansko hrvatsko kulturno razvijanje i tako sačuvati jezično dobro Gradišćanskih Hrvatov. A druga grupa je željila u jezičnom pogledu dignuti se na stepen književnoga jezika i tim otvoriti narodu vrata k bogatomu kulturnomu stvaranju svih Hrvatov.“

Ov ne upravo radosni zaključak autora smimo ipak nešto ublažiti ovom primjedbom: U novije vrime se osobito kod naše učeće mladine opaža iskreno zanimanje za hrvatski književni jezik i uopće za hrvatsku prosvjetu. Mladi učitelji i učeniki učiteljskih

škol pak i drugi naši djaki pohađaju u domaći sridnji škola tečaje hrvatskoga književnoga jezika. Mimo toga oni čitaju i pišu svoj „Novi glas“ i „Mlado Gradišće“, pisano uglavnom na književnom jeziku. Izvan toga oni rado i redovito diozimplju pri ljetni naučni priredba u Dalmaciji, gdje uču hrvatsku slovnicu i povijest, muziku, pjesme i plese. Pri tom se upoznavaju medju sobom pak i s hrvatskim stanovničtvom. Sve to pravoda još nije dovoljno, da budu i završeni učitelji hrvatskoga književnoga jezika. K tomu bi još tribali temeljitu, sistematsku školsku izobrazbu, kot ju ima slovenska mladina u Koruškoj, ili Slavističku akademiju na bečkom sveučilišću.

Ali i naš seoski narod se ovčas sve jače privikuje književnomu jeziku, kad čuje po seli hrvatske zборе i tamburaše pjevati južne jačke. I posluša ovde i onde na kulturni predstava i u crikvi govornike iz Hrvatske, ča takaj more pridonesti tomu, da naši ljudi budu sve manje nazivali hrvatski književni jezik tudjim – slovačkim, srpskim ili ruskim. Ali da ov jezik potpuno razumu i slušaju kao svojega, do toga bi došlo samo, kad bi ga naši školovani ljudi govorili i med sobom i intenzivno učili u školi.

(HN, 1972/42, 3)

Prilog u Crikvenom glasniku Gradišća

Divan pretkip hrvatske mladine

[Zadnji članak Ignaca Horvata u Glasniku pred smrću!]

Ljeta 1897. umro je u travničkom seminaru u Hercegovini sjemeništarc-bogoslov Petar Barbarić na glasu svetosti. Prvi znak toga izvanrednoga poštovanja je bio, da je generalni prefekt mladenca, otac isusovac-jezuit A. Puntigam već treto ljeto po Petrovoj smrti napisao jedan opširan životopis o pokojnom seminarcu. Napisao ga je na hrvatskom jeziku, ali su ga jur onda preveli na četire druge jezike, tako i na talijanski i mađjarski. Ljeta 1935., to 38 ljet po Petrovoj smrti iskopano je njegovo tijelo pred stručnom komisijom. Ova je ustanovila, da su lijes i tijelo mrtvacu dosta dobro očuvani. Po iskopanju je tijelo preneseno u raku travničke seminarske crikve. Odmah potom je otac Andjelko Jurić predložio, da se pokrene kanonski proces za beatifikaciju – za proglašenje blaženim – , ča se je 1938. ljeta i počelo u Sarajevu i završilo 1943. Glavni pokretač toga procesa je u Rimu jezuit Paolo Molinari. Da se jedan proces za beatifikaciju uopće more ganuti, jako je važno, da kako sudu ljudi, učni i neučni o pokojnom. Evo, jednostavni ljudi u Hercegovini nazivaju već davno Petra Barbarića „naš svetac“ i hodočastu svaki četvrtak na njegov prazan grob na groblju Bojna, a to zato, ča je mladi bogoslov bio umro na Veliki četvrtak. Onda se služi za hodočasnike sv. maša. Isto tako se proslavlja i njegov imendan na Petrovu, kada

se spravi oko pet tisuć ljudi iz bliza i daleka na groblju. A zač? Ar je od prvoga dana Petrove smrti pak sve do danas zabilježeno mnogo uslišenj molitav u različni potriboća naroda. Ali Petra Barbarića diboko poštuju i sjemeništarci hrvatskih biskupijov. I oni su skupa sa svojimi odgojitelji i profesori uputili Svetomu Ocu molbu, da se Petar proglasi blaženim. I kad bi papa Pavao uslišio njihovu prošnju, Petar Barbarić, Hrvat bogoslov, bio bi prvi seminarac blaženik u cijeloj katoličanskoj Crikvi uopće. To bi bila velika dika ne samo za cio hrvatski katoličanski narod, nego lik blaženoga, a kasnije znamda svetoga Petra svitio bi kao veličajni pretkip svoj katoličanskoj mladini, a naročito pravoda seminarcem. Ovi tribaju dandanas osobitu svetu peldu ili primjer za nasljedovanje. Vrline i kriposti Petra, naime njegova jednostavnost, čvrsta volja da postane svećenik, pak njegova vjernost i čistoća najbolje su vlastitosti, ke moru ohrabriti današnjega seminarca i svakoga mladića, da se trsi živiti kao peldodavan kršćan. A ča veli sam Petar Barbarić o putu, ki pelja u nebo? On kaže: „Meni se čini najlagljim, najkraćim i najzaufanijim on put, kim človik ide ispunjujući svoje obične dužnosti.“ U njegovom životu se ništa neobično nije dogodilo. Od prvoga dana ditinstva nosio je u sebi siromaštvo hercegovačkoga krša, pustoga brigovlja, i bogatstvo narodnoga duha mudrosti.

Za ljetu dan, naime 1974. proslavit će hrvatska mladina 100. obljetnicu svoga „sveca“ Petra. Tom prilikom će se izdati opet jedan njegov životopis i to osobito lip i obilatan, pak pobožni kipići o njem. ...

(1973/14-15, 4)

Prilogi u Katoličanskom ljudskom savezu

Knez dr. Ladislav Batthyány-Strattmann
Dobročinitelj gradišćanskoga ljudstva

Jur dva misece počiva u grobu. Ali knez Batthyány nij bil človik, koga zemlja na veke zagrne. Spomin njegove duševne plemenitosti i njegovih dobrih delov ostat će frižak i živ. I triba, da ostane, da se ponavlja i razgласa, da vidi svit, ča more jedan človik i dandas stvoriti, ki, kako je pokojni knez pred svojom smrćom zdahnul, preskrajno ljubi Jezušа i nasleđuje njegovo evandjelje.

Pak je knez Batthyány, ako i nij bil našega roda, strošil najveći del svojega dobrotvornoga delovanja u jednom hrvatskom selu, u Geci, u hrvatskoj okolici. Ter smo i zbog ovoga dužni, da mu postavimo na harticah ovih knjižić jedan maljan spominak. Ar tako velik spominak mu postaviti, ki bi potpuno odgovaral njegovoj zaslugi, nadmašuje našu sposobnost.

Od njega pisati, njegove talente i kriposti oceniti je teško; teško osebito onomu, ki ga je, kot i pisac ovih redov, lično i bliže poznal. Uprvo je pokojni knez Batthyány valjal kot jako učan, mudar človik. Ali on se svojom znanošćom nij zvišaval, niti ju raspruil na političke borbe, nego ju razdrobil najprvo med svoju mnogobrojnu dicu pak med neučne proste ljude. Bil je doktor mudroznanja i medicine, razumil se dobro u tehniki, okolo mašinih, znal je izvrsno svirat na

vsakovrsnih glazbenih inštrumentih, bil je vežban zvezdar ter je imal u svojem gečkom dvorcu vlašću zvezdarnicu, a da ne zabimo spomenuti ni toga, da je znal biti, kad ga je bila dobra volja, još i čarobnjak ter je htíl svojom čudnovitom zvjanošćom većput razveseliti svoje domaće. Uz to je govoril već europejskih jezikov, putoval mnogo po svitu ter je usled ovoga bil priznan kot vseznalac, s kim se je mogal človik od vsega na svitu razgovarati. Ali uza vse svoje znanje ili uprav zbog svojega dibokoga znanja, bil je uvik skroman, krotak, a najviše pobožan.

Pobožnost, diboka katoličanska ćut, bila je najodličnija lastovitost njegove peršone, ona je bila zapravo i glavni uzročnik njegovoga dobročinjenja. Pisac ovih redov je bil prviput vas zbunjen u svojoj duši, kad se je pri njegovoj svetoj maši u kaštelskoj kapeli sam knez pokleknul uza njega, da mu miništruje, i on je činil tu službu tolikom pobožnošćom kot da je on sam duhovnik, ki mašu služi. A kad su na mesto oca mali grofići miništrovali, onda je htíl knez na harmonium igrati i to tako svršeno, da ga je bilo užitak poslušati. A najlipši i najganutljiviji hipac je bil, kad se je htíl skoro vsaki dan na pričješćanje knez s kneginjom pokleknut pred oltar, a uza nje po redu vas dičinji šereg, kako je je Bog dal ter se skupa pričestili. Ova činjenjca dosta povida, da kako pravim verskim životom je živil pokojni knez u okrugu svoje obitelji, da kako poznat i naravan je bil njemu, njegovoj družici i jedinajsteroj dićici „Jezušev dan“, u kom se naša dica stoper sada počnu vežbati, ali kako daleko smo još do toga, kad budu i veliki, početo od oca, spunjevali

Ježušev dan! Uz poslušanje svete maše i pričešćanje bilo je u kneževoj obitelji vsaki dan navadno i štanje pobožnih knjig, opravljjanje očenašev, a sam knez, ki je bil kotrig tretoga reda franjevačkoga, molil je kot i redovniki vsaki dan brevir (duhovnički molitvenik). No on je ne samo molil, nego i marljivo delal, od rana jutra do kasne noći, ča je i razumljivo, ako znamo, da kako velikoga posedstva je bil gospodar.

Njegova diboka vera bila je onda postavna na najveću probu, kad mu je najveći i po njegovih talentov najdraži sin nenadijano hitro umrl. Ali pokojni knez je tu probu, kot i Job, veličajno obstal. Kad su njegovi prijatelji i rodjaki vsi suze roneći stali okolo lesa u najlipšem cveću preminuloga mladenca, otac knez je je sam tišil i batril, a kad su ga oni začudjeni pitali, da odaklje mu ova mirnost i strpljenost, odgovoril im je doslovno: „Pak i zač bi se turobil? Vidil sam, kako mi je sin pobožno umrl i siguran sam, da je došal u nebo. Nut, ja sam kot otac svoju dužnost zvršil: stavil sam svojega sina Bogu najzad. Ali gdo zna, je li bih to bil mogal učiniti, ako bi mi bil sin još dalje živil. Zato bolje za me i za njega, ako je jur sada, kad je još nekrivičan bil, umrl.“

Naravno je, da je ovakova pobožna, s Ježušem zizma spojena duša, zajedno i pravo ognjišće ljubavi prema bližnjemu. Tako je nastal knez Batthyány jedan od najvećih dobročiniteljev betežnikov i siromahov i to još u svojoj mladosti. Stoper je bil 30 let star, kad je kot mladi gospodar gečkoga grofovskoga dobra, zgradil u Geci jednu bolnicu, ka je namah postala zaviće i utočišće zdravlje iskajućega ljudstva, osebuj-

no ubogoga ljudstva. Ali i on sam je bil od toga časa od svoje bolnice nerazlučljiv.

Betežniki te bolnice su bili njegovi najdraži prijatelji, kim je ofroval vse svoje vračiteljsko znanje, ali i svoje srce. Ar je bolesnike ne samo vračil na telu, nego ih i tolil, batril, učil, s njimi neizrecivom ljubezljivošćom zahajal ter im toliko ugadjal, da je vsaki na duši i telu okripljen ostavil njegovu bolnicu. Plaće ne samo da nije potriboval od nikoga, ni od bogatoga, ni od siromaha, nego je je za njihovu strpljenost, s kom su tešku operaciju pretrpili, katkada još i s pinezi nagradil, a ubogim je podilil i putni strošak. Jedino, ča je od njih prosil, bilo je, da neka molu za njega. Povidaju, da je jednoč jednomu mogućemu človiku vid najzad dal. To je toga človika toliko ganulo, da je kanil knezu na vsaki način naplatit. Ali knez ga je zaseguraval, da mu ništ nij dužan, samo neka moli za njega jednu Zdravu Mariju. Onda se je človik, vas uzrujan od takove nesebičnosti, spustil pred knezom na kolena i mu htil barem ruku kušnut. Ali nut, nato se i knez hitro poklekne pak zahusti človika, kušne ga i reče: „Dragi pretelj, zaman ti je; mene ne ćeš splatit.“

U svojoj gečkoj bolnici je dobrotivni knez vračil vsakakove bolesti, ali pokihdob je držal slipce za najveće siročake, specializiral, uvežbal se je osebužno u vraćenju bolesti očiju ter je u toj vrsti dostignul takovu svršenost, da je opravljal, i to s dobrim uspjehom, i najpogibelnije operacije, čim je mnogim vid najzad dal. Broj takovih operacijov cenu na 6000. Koliko ljudi je, kim je pokojni knez otvoril opet oči i

dal im najzad, ča je človiku najdraže: svitlost; a svitlošćom skupa i volju žitka!

Knez je gečku bolnicu pri boju još povećal, tako da ima sada u njoj mesta za 62 betežnike, a u letu 1923. ju je prepustil presplatno i sa vsom spravom gradišćanskoj zemaljskoj vladi, ka ju i obdržava kot javnu bolnicu. A za se si je bil uredil u Körmenu jednu manju bolnicu, kade je i nadalje vračil slipce, u čem mu je bila i njegova žena-knjeginja uvik na pomoć, doklje god nij smrt u 60-om letu njegovoga života umrtvila njegovu blagodatnu desnicu.

Za njim žaluje ne samo jedna kneževa obitelj i velik okrug plemenitašev, grofov i grofic, nego i jedna tisuć i tisuć glav brojeća familija ubogih, betežnih i ozdravljenih. Nut, ravno u ovom je pravo plemstvo pokojnoga kneza Batthyánya i njegova sigurna nebeska koruna.

A mi kršćani, dobro si zapametimo peldu ovoga najmodernijega sina svetoga Ferenca Asiškoga.

(1931.)

Biškup Štrosmajer [Strossmayer]

Historija Hrvatov pozna mnogo slavniH imen od duhovnikov i biškupov, ki su svojimi velikimi rodoljubivimi deli ostavili diboke slede u životu svojega naroda. Nigdo od tih hrvatskih duhovnih velikanov ne uživa i danas još toliko poštovanja u svojem narodu kot biškup Jožef Juraj Štrosmajer. S njim upozna-

ti naše štitelje znači toliko kot vršiti narodnu dužnost. Juraj Štrosmajer rodil se je leta 1815. u slavonskom varošu Osijeku. Po svojoj vanjštini (zrasti) neg droban i slabašan, bil je za toliko veći po svojem razumu i talentih; stoga ni nije čudo da je jur vrlo mlad, naime, u 34. letu života nastal biškupom u Djakovu. Kot biškup postavil si je ciljem svoga života, da obnovi hrvatski narod u veri, u kulturi i u narodnoj svisti, ča mu se je u mnogom pogledu i ugodalo, i to tim laglje, ar mu je i Bog pomogal darujući mu dug žitak. Štrosmajera prva i najveća skrb bila je naravno versko obnobljenje svoje biškupije, a kroza nju i cele hrvatske zemlje. I on se je dal kot mladi biškup sa vsim žarom svojega mladenačkoga srca na ta važan posal. Sijal je med svojimi verniki Božje sime, a krčil halugu; postavljal nove crikve i katoličanske škole; brinul se za odgojivanje mladih duhovnikov, ne samo za svoju užu biškupiju, nego postavil je i za bosanske Hrvate jedan seminar. Znajući da je tiskana rič znamda još važnija nego izgovorena, potpiral je versku štampu, i sam je mnogo baratal perom, a nagovaral i druge, da pišu svojim vernikom na nauk i podučavanje.

Ali njegovi verski plani išli su još dalje. Štrosmajer je s tugom u srcu gledal, kako braća Hrvati i Srbi slišu različnim veram, naime, Hrvati katoličanskoj, a Srbi pravoslavnoj veri; stoga pak ishaja, da se oni i u drugih poslih ne pogadjaju uvek dobro, da mnogokrat daleko stoju jedan od drugoga. On si je dakle naminul, da pravoslavnu braću Srbe pripelja jedino pravoj katoličanskoj Crikvi, a kroz Srbe pak i ostale

Slavene. Zato se je kot katoličanski biskup segural prem mnogih prigovorov uzdržavati dobro prijateljstvo s pravoslavnimi duhovnimi peljači, s njimi tanačil i raspravljaj o ujedinenju, ali – na žalost – ljudska kratkovidnost mu nije dopustila, da mu se ovo veliko delo ugodaj.

No, Štrosmajer je bil ne samo duhovni peljač sebi izručenim vernikom, nego i iskren rodoljub i velik Hrvat, ki je kanil, da postanu Hrvati peljajući narod u kulturi med južnimi Slaveni. Zato je vsom silom i vsim svojim imanjem potpiral prosvetno trsenje Hrvatov, i na to vse toliko novca potrošil kot znamda još nijedan hrvatski biskup. Udril je temelje, to je postavil je hrvatsko sveučilišće i Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti u Zagrebu, i tim omogučil nadarenim Hrvatom i njihovim učenjakom, da gaju i širu hrvatsku-slavensku kulturu i daju s toga visokoga mesta svojemu narodu smir pravoga i korisnoga kulturnoga razvijanja. K njegovim ljubimcem su slišili i hrvatski pisci, pesniki, slikari kipari ter je za nje utemeljil i jednu galeriju, naime, stan, kade moru svoje umetne tvorevine izložiti narodu na pobudjenje i učenje. Pravoda je bilo Štrosmajeru kot biskupu najveć do dizanja verske-narodne umetnosti. Svidok tomu je njegova veličajna stolna (biskupska) crkva u Djakovu, ka je bila po svojem umetničkim uredjajem i krasnimi 34 kipi najlipša u celoj hrvatskoj zemlji. Škoda, velika škoda, da je ta crkva pred par leti pogorila pri koj priliki su mnoge nje slike jako uškodjene. Ali biskup Štrosmajer nije pozabail uz gojenje visoke znanosti i umetnosti ni na narodnu

seljačku hrvatsku kulturu. On je bil, ki je dal na svoje stroške pobrati narodne pesme i knjige, u kih se je sačuvala duša i ćut naših starih hrvatskih praocev. I gdo bi znal nabrojiti još vse ostale njegove čine, s kimi je ta plemeniti rodoljub uvekovečil svoje ime u prosvetnoj povesti hrvatske zemlje?

U njegovom žaru za svoj narod i njegovo napredovanje dal se je Štrosmajer i na političko polje osnivajući 1860. leta „Hrvatsku nacionalnu stranku“. Prez sumlje je on tim svojim korakom mnogo pridonesal tomu, da se je u Hrvatih narodna svist snažno pojačala; ali kasnije je i on moral skusiti, kot pred i za njim mnogi duhovniki, da je politika nezahvalno područje za jednoga duhovnoga človika, ter se je u svojih starijih letih i povukal iz nje.

Sa vsimi ovimi napomenutimi i nenapomenutimi čini pokazal je biskup Štrosmajer, ča znači biti pravi narodni biskup i hrvatski rodoljub. A hrvatski narod je opet pokazal, da i on zna ča je hvala, ter i drži uspomenu svojega velikoga biskupa tako sveto kot nijednoga drugoga.

(1940.)

U znaku našega jubileja Duhovniki, ki su pred 400 leti s nami simo došli

K letu će hrvatski narod svečevati 1300. obletnicu onoga dogodjaja, kada je prvi put stupil u vezu s

rimskom Svetom stolicom, a tim se je pak počelo kršćenje Hrvatov. Hrvatski narod će ovu obletnicu (jubilej) svetačno proslaviti, a vridno je i dostojno, da se i mi, Hrvati u Nimškoj pridružimo ovomu svečevanju, ar se ono i nas isto tako tiče kot i Hrvatov u Jugoslaviji. Zato ćemo k letu u ovih knjižicah u već člankih povidati o tom, kako se je pokršćenje Hrvatov godalo, i kako silna prominjenja je ono doneslo našemu narodu u verskom, kulturnom i gospodarskom pogledu.

Uza to kanimo još posebno i na to pokazati, ča je Crikva ili ča je duhovništvo učinilo našem narodu ovde u Gradišću kroz onih 400 let, otkada se ovde nahajamo. I kad od ovoga (o ovomu) pišemo, počet ćemo s onimi našimi duhovniki, ki nisu ostavili svoje črede, nego su svoje vernike – Hrvate, kad su se oni pred 400 leti simo doselili, takaj sledili, da im budu u tih najtežih časih života, kada su minjali domovinu, pomoćniki i batritelji. I zaista, kako bi bili naši predoci mogli podnositi tu nesriću preselenja i bižanja od Turka, kad njihovi duhovni oci ne bi bili s njimi došli, i kad ne bi bili ujedno tolili, tišili i njeva krvava srca mazali s uljem batrenja!

A ki su bili ti vrl i verni duhovnih oci? Oni bi si zaista zaslužili, da je vse poznamo i njihova imena zlatnimi slovi zapišemo u povest našega naroda. Ali na žalost, najveći del njih se je potopil u morju prošlosti. Samo nekolike poznavamo od njih po imenu, naime, one, ke nam je kanonik Adolf Mohl u svojoj historičnoj knjižici ostavil, vse skupa nek sedam, a i ti su bili

skoro vsi farniki onih hrvatskih sel, kih danas već davno nij.

Prvi naš duhovnik-doseljenik, koga (čije) ime poznamo, je Jure Sokovich, farnik u Klimpuhu. [Klimpuški farnik je bio VUKOVIĆ, Panonska ljetna knjiga 1994., str. 62.–64. – napomena urednika]. On je leta 1564. zapisal u klimpuške mašne knjige hrvatski Očenaš i jednu vazmenu jačku, poda ku se je i potpisal; nut tako poznamo njegovo ime. Rodjen je bil iz hrvatskoga sela [mjestu] zdola Zagreba, s imenom Jastrebarško ili Jaska.

On nam je ostavil u spomenutoj svojoj bilješki i Očenaš, kako su ga naši Hrvati pred 400 leti molili. Čujte ga:

„Otče naš, ki jesi na nebeseh, sveti se ime tvoje, pridi kraljestvo tvoje, budi volja tvoja, kako na nebi tako i na zemlji. Kruh naš vsagdanji daj nam ga danas, i otpusti nam duge naše, kako i mi otpuščavamo dužnikom našim. I ne uvedi nas u napast, izbavi nas od neprijasni. Amen.“

2. Žiga Vartolavich bil je farnik sela Hof [Cimof] u Dolnjem Dunavlju, ko je još do nedavnoga vrimena hrvatsko bilo, a ima i danas onde još puno ljudi, ki govoru hrvatski, ča već: oni dohajaju vsako leto još na hrvatsku nedilju u Lovretu.

3. Jure Vičlovich je sprohodil svoje vernike, ki su se oko 1533. naselili u selo Schönau, takaj u Dolnjem Dunavlju. K njegovoj fari su slišila onda i sela Ginselsdorf i Teesdorf [Teštrof], takaj s hrvatskim stanovništvom.

4. U Mannersdorfu [Malištrof] na Lajti je ončas farnik

Mikula Glogevich, od koga veli Mohl, da je bil jako dobar duhovni pastir svojih vernikov, a prodikoval je po hrvatsku i nimšku, ar je uz svoje Hrvate imal sigurno i nimških vernikov.

5. Glogevicha je u Mannersdorfu nasledoval kašnje Pankrac Rešich, ki je bil jedan čas dušobrižnik i Hrvatom u Hofu [Hof/Cimof].

6. I vorištanski farniki-doseljeniki su nam poznati. Onde je leta 1544. farnik neki Nuerši, a 1597. Matijaš Paplić. Ov zadnji je služboval onde 30 let, a obadva su bili jako gorljivi i peldodavni duhovniki.

7. Jedna od onih općin, kamo su se naši Hrvati doselili, bila je i Lajtaproderštof. Njihov farnik je u letih 1557. – 1597. Jure Ladmich, čiji svet duhovnički žitak mnogo hvali kanonička vizitacija od leta 1597. I on je po hrvatsku i nimšku prodikoval, iz čega moremo zaključiti, da je bilo onda u tom selu i Nimac. A Hrvati su se onde jur prošloga stoljeća zizma zgubili. Nut, ovo su ti naši prvi farniki, kih imena je historija još kako spasila. Oni su imali težak stališ. Promislimo samo ča su se oni morali namučiti i truditi, doklje su svoje vernike umestili, novu faru organizovali [organizirali], novu crkvu im zgradili, ili staru, porušenu ponovili [obnovili]. A kad je vse ovo delo opravno, onda navalu na njihova sela i vernike lutorski prodičkači, ter im je kanu odvabiti, a velikaši [zemljoposjedniki] im u tom pomažu! Koliko borbe je je stalo, doklje su ove silovite novoverce odbili i izrivali iz svojih hrvatskih selih! Koliko su se medjutim natrapili, kot na primer stari farnik Jure Vičlović, ki je moral pod starost od stana do stana hoditi i tako se hraniti!

Koliko su morali podnositi od ondašnje svitske i duhovne oblasti zbog slavenskoga jezika, u kom su oni Božju službu vršili, a ku su ovde, u novoj domovini krivo gledali!... To vse samo višnji Bog zna! I neka je zato nagradi u nebu! A mi čuvajmo njihova imena kot imena najvećih naših narodnih junakov!

(1940.)

Drame

Školnik zvonar (izbor)

Ljeta 1949. objavljena je drama „Školnik zvonar“. To je prva gradišćanskohrvatska drama, a osnovana je na članku „Zvonar je kriv“, objavljenom u „Letnoj knjigi 1931.“, ku je Horvat uredio toga ljeta. U toj tragediji je pjesnik prikazao život i sudbinu jednoga staroga seoskoga učitelja (školnika) iz sredine 19. stoljeća. U ono vrime učitelj je još bio predstavnik „seoske“ inteligencije, prepostavni i peljač seljačkoga naroda, ki je u njega imao najveće zaufanje. U spomenutoj drami autor nam u peršoni Ginića predstavlja intelektualca, koga je svaki cijenio i volio, človika, ki je mimo svoga učiteljskoga zvanja bio i kantor, zvonar i pomoćnik naroda. Ginić je s potpunom predanošću djelao za svoje selo, jer je bio veliki rodoljub. No kad je jednoč zaboravio zvoniti u znak približavanja nevrimenta, a tuča je uništila imanje seljakov, došlo je u učiteljevom životu do konflikta. Stara, praznovjerna i samouvjerena seljačka zajednica, ku je pobunila seljakinja Luca (Ginić je pred mnogimi ljeti Lucu zbantovao kad nij htio preminiti teštamenat nje oca), prognala ga je iz sela. Mladina, ka je u školi naučila, da vjernik ne more odignati nevrime, zaman ga je zela u obrambu. Horvat je suprotstavio naprednoga učitelja i otvoreno mlado stanovništvo staroj, duhovno zaostaloj generaciji. Paralelom Giniću more se gledati glavna osoba (učiteljica) u „Kazalatarskoj carici“ od Ivana Vazova. Život učiteljice tragično je završio, ona se je

takaj slomila na nerazumivanju stanovništva. Naravno, ne more se pretpostaviti, da je Horvat poznavao ta roman. No to je dokaz, da su mnogi južnoslavenski pisci imali skupne crte. Njihova je daljnja karakteristika, da selo i njegov način života čuvaju od varoša, ki im je pogibeljan. Misli se na Dinka Šimunovića u čiji djeli se zvišava seljačtvo a proklinje big iz sela. On nije ni htio priznati, da je „big iz sela“ društveni problem.

Robert Hajszan

III. čin

Vrime: sedam let kasnije

(Pozornica: Selska krčma s vrati na livo i desno, na sredini stol s nekoliko stolci.)

1. prizor

Krčmar, Ginić

Krčmar (muž sridnje dobe, opravan po krčmarsku sidi s Ginićem za stolom.)

Ginić (vrlo postaran, bolesnoga, sušičavoga izgleda, u prenošenoj staroj prateži, rupcem za vratom, sidi za stolom nasuprot krčmara, pred njim staklo vina od 3 dc, s koga se pri razgovoru parput napije.)

Krčmar: Ter od čega je zapravo lani vaša žena, gospa školnikovica umrla?

Ginić: (Govori mučno, hrapavim glasom, od časa do časa ga strese silan kašalj.) Nij gajila ona nikad kakove bolesti va sebi, premda su doktori jednoč ovo, a drugič ono nahajali va njoj... Bila je od zdravoga seljačkoga korena, uvek krepka kot kremen, a delovna i

marljiva kot nijedna žena va celom željarskom kraju... Ginula je, sirota, a nazadnje i poginula samo od toga, ča se ja već nikada nisam znal nasmišit na nju kot prije, niti joj reć kakovu lipu, ljubeznu rič... Pak kako bih i mogal, kad mi je duša do vrha puna jada i gorkoće; kad mi se odura ov vas svit i žitak na njem. (Mučno kašlja.)

Krčmar: Ali oprostite mi, gospodine školniče, ako vas se ufam pitat: Kako je moglo do toga dojt, da ste tako zahitili sebe, i toliko se podali tugi, kad ste bili vsenek tako hrabren i tvrd človik... Niti vas je bila ona nesrića slomila.

Ginić: A odaklje ti to znaš, kakov sam ja prije bil?

Krčmar: Povidali su mi ljudi s onoga vašega kraja... Znete, da mi konjari, zgora i zdola Sambotela večkrat skupadojdemo na sajmiš u Samboteli, Kermendi pak i Šoproni. Pak kako je jur pri takovih prilikah, onde se ne samo od konji razgovaramo, nego i od ljudi.

Ginić: Da, da! Ti vaši razgovori po sajmiš! Oni su meni zakrenuli vrat.

Krčmar: Kako to mislite, gospodine školniče?

Ginić: Pave, ti si dobar človik. Točiš ne samo vino va čaše, nego uljivaš i batrenje va ljude, ako im je to potribno. I kripiš njihovo bolesno srce... Zato ću ti sada ča očitovat, ča nisam povidal još nikomu ovde. (Napije se željno)... Nut, ča si tolič rekal, to je vse istina... Ja sam bil nekada oštar i tvrd človik, kot iz hrastovoga panja... Kad sam htill ovako va krčmi tropit šakom po stolu, vse je htill zamuknut kot va crikvi... I nisam se bojal nikoga, izvan onoga, ki je tamo zgora zvrhu nas vsih (Digne oči gori.) A takov su bili i moj

pokojni otac, školnik... Morebit, da ravno u tom leži uzrok njeve i moje teške sudbine... I ono prognanje sam podnosil ravnom dušom i vedrim čelom. Ne ću tajat, da mi je gorčina strašno stiskala srce... Ali kad sam gonil svoje kravice čez selo van, na kolih s plaćućom ženom i dicom, nisam upiral oči va tla, nego sam pogledal vsakomu otvoreno u obraz, i oni su od toga pogleda vsi po redu skrsnuli za lese... Stoprv po tom, stoprv kašnje se je počelo pred mojimi očima maglit, a čelo mi zamračevat. (Napije se.)

Krčmar: A kade ste prebavili one prve dane posle izagnanja?

Ginić: Ne samo dane, Pave, nego tajedne i cele misece: kod svoje sestre, ka je bila udana u jednom susedskom selu, imala s mužem lipo gospodarstvo i prostran stan... Ona nas je primila pod krov... Ja sam mislil, nek na kratak čas, ar sam bil – kot školnik-orguljaš i bilježnik – svistan svoje vridnosti, to je: držal sam, da valjam nešto; ali sam se kruto prevaril... Ar kad sam počel odavljje pisat i razišiljat svoje molbe, jednoč na ovu, onda na onu općinu, i prositi za namešćenje, – od jednih, od bližnjih sel, nisam dobil niti odgovora; a druga su me nek na ričah držala, ar kad je došlo na pravo, onda su si drugoga odibrala... I to je bilo moje prvo razočaranje... Prvi udarac po čelu... Kad sam pak vidil, da si zaman rabim pero, a obitelj me vsakim danom vse čudnije gleda, ubul sam si stare čizme, oblikal nove hlače, i onda hajdi po celoj županiji gori-doli... Tuketal sam na farskih i gmajskih vratih, jačil na probu u crikvah, učil u školi, i kude sam nek prošal, vse je bilo oduševljeno, vse je bilo za

me... No kad sam po tom stigal domom, zaman sam čekal na obećane odgovore... Došla je žetva, a da nigde nisam žal; prošla je i trgadba, a da nigde nisam trgal... (Kašlja.)

Krčmar: A kako to?

Ginić: Mer sam ti jur spomenul: Krivi su bili kiritofi, a najveć ti prokleti sajmi. Onda se je rastresalo to moje „zamudjenje dužnosti“, mnogo ča i dodalo. I kako imadu zli glasi obično duže noge nego li dobri, ja sam bil vreda, – od Kisega do Šoprona pak od Šoprona do Požona – raskričan kot školnik-zvonar, ki nemarno vrši svoje posle, zaboravi križat na tuču, i tako prouzrokuje svojemu selu glad i nevolju... I zaman su se proti tim glasom opirali moji brojni prijatelji, farniki i školniki, zaman i mudriji muži u općinah, moje čelo je bilo jur zazlamenovano žigom (zlamenkom) Kajna, ki je ubil brata... Ljudi nisu dali, da me općina odibere... Tada je, dragi prijatelju, prikrila moju dušu noć zdvojnosti, a srce mi se ovilo ledom oduravanja prema vsim i vsemu, ča na svitu diše i živi... (Napije se.)

Krčmar: A kako ste pak dospili simo doli?

Ginić: (Vse ogorčenje.) Je li more pravičan človik prez poštenja živit na svitu?... Ili je to žitak, kad se moraš, nedužan i nekriv, s očima stalno po zemlji pasti, kot on jadni črv, komu smi vsaki na glavu stat?... Takov je bil on čas moj staliž u onom kraju. I zato sam rekal zbogom svojoj varmedji i sakril se ovde kod vas, u malom susedskom selcu, Nadalji.

Krčmar: Da, ali ni ovde niste ostali duglje, samo jedno-dvi leta. Zač pak?

Ginić: Kad je selo, kako i ti sam znaš, premalo i

preubogo, a da uzdrži jednoga školnika s većom obiteljom.

Krčmar: I nazadnje ste došli k nam, u Hrastine...

Ginić: Da, ovo je bil ta brig, to mestance, kade sam konačno odsel, iskrca se iz svoje barke, da započnem nov život... Ali nisam imal već moći, da to učinim... Pak i kako bih, recider?! (Vse ljutije.) Kako bih se ja, ki sam bil nekada postavan na svićnjak, da svitim celoj okolici; ki govorim tri žive jezike, pak i latinski, a ako ćeš i ciganski... kako bih se ja znal, človiče Božji, shranjat pred svitom va ovoj pastirskoj kućici ovde, kade se niti naravnat ne morem, a da se ne udrim s timenom va slimen?... Kako morem ja s veseljem udarat s prsti po toj staroj, razderanoj škrablji, koj ovde zdivlju „orgulje“, ki sam svoj čas sidil jur na onih silnih orguljah celjanske bazilike i peval ter igrat i po vsih drugih shodiščanskih crikvah, pred tisuć tisuć ljudi... Da, onda je moje ime zvonilo po naših gajih, kot veliki zvon iz čistoga, plemenitoga brunca... Onda sam bil gdo!... A ča sam sada? Gdo sam ovde?... Jedan nepoznati školnik-dotepuh, koga su si ljudi nek zato najeli, da kroz zimu pomalo šlabikuje s njevom dicom pak da im otpravi pokojne na drugi svit, a u leti neka na koj benti pase svoje kože... I ovde, uz ovakov posal, neka se moja duša okripi? Moji mrtvi kotrigi opet oživu? I da počnem nov žitak? Hahaha! (Smije se glasno, gorko, pri čem ga zadrguje kašalj, pak ispije staklo do dna ter će kot u deliriju, izvan sebe.) Haha!... Hahaha!... Smij se, tovaruš, s manom!... Smijmo se obadva!... I fućkajmo zajedno na ov vas svit, i sriću, ka na njem cvate!...

(Nagne se prema krčmaru i uporno smira u njega. Kad se krčmar ne nasmije, udri šakom ljutito po stolu i će grubno, kikavo.) No, ča je?... Ter se nećeš smijati?!... Kad ti ja zapovidadam, ha?

Krčmar: (Tare si oči, turobno.) Nij mi do smija, gospodine školniče... A i fućkat si ne znam... Radje bih se plakal s vami... (Uzdahne.) Ali ste se danas opet rastužili... Ej, a ča bih ja dal, kad bi se vi nek jedan jedini put onako malko nasmišit znali... Veljek bih udril najveći i najbolji lagav na čep... Verujete li meni?

Ginić: (Opet tišije i ozbiljno.) Da, verujem, Pave, da si mi ti iskren prijatelj... Ali jedan človik još nisu svi ljudi, još nij svit... A ja ćutim, da bih vsejedno ozdravil, kad bi me i drugi ljudi ovako prijatno gledali, i dobro razumili kot ti... Ali je li ću to kada doživit? Ča misliš, Pave? (Ruke podboči na stol, glavu pusti u dlane.)

Krčmar: Ufajmo se, gospodine školniče!... Ljudi nisu svi zli, kako je vi u svojoj tugi gledate... Pak i človičja srca se ne otvaraju na jedanput, nego polako, jedno za drugim, kot i pupnji na šipkovej roži.

2. prizor

Ginić, Krčmar, Veva

Veva: (Mlada žena, obličena u črno.) Dobar dan vam Bog daj!

Krčmar: Bog daj, Veva! No, s kakovim poslom si došla k meni?

Veva: Ja gospodina školnika išćem.

Ginić: (Grubo.) Mene? A odaklje si ti?

Krčmar: Ona je iz Nadalje.

Ginić: Iz Nadalje? Pak ča ćeš onda kod mene?

Veva: (Turobno.) Prosim, gospodine školniče, naš otac su umrli. (Tare si oči rupcem.)

Ginić: Pak neka su umrli... Ča to meni s puta ide? Ja sam ovde, u Hrastinah školnik.

Veva: Znam ja to, prosim... Ali oni su nam pred svojom smrćom naručili, da je vi zakopate.

Ginić: Hm... Čudna prošnja! Ča sam je kakovo društvo za pokapanje cele ove okolice?

Krčmar: Ali, gospodine školniče, vsejedno, uslišite ju, kad je to bila zadnja želja pokojnoga.

Ginić: Pave, ti znaš, kakova muka je za me, posle one moje nesriće, poslušati zvone. Vsaki zvon, osebužno mrtvački, para mi dušu, kot da meni zvonu na pokop... A za uže od zvona već uopće nisam popal.

Krčmar: Da, razumim... Ali ovde će bit kakov osebujan, diblji razlog, zbog čega su ta človik mislili ravno na vas... Povi, Veva, gospodinu školniku, zač su vaš pokojni otac poslali po nje.

Veva: Kad mi imamo sada madjarskoga školnika. A naš otac su si, kot pravi Hrvat, željili, da se pri njihovom pokopu po našu moli i jači.

Ginić: (Naglo, ljutito.) Tako! Ter je opet jedan Hrvat prošal s ovoga svita!!... Neka nek idu, vsi po redu!... Vsi, do poslidnjega!... Dokle im ni simena ne ostane na ovoj zemlji!... Kad ne cenu svojega! Svoj rod, svoju krv, nego ga isključu, ishitu iz svojega općinstva i pešu va propast! (Kašlja.)

Veva: (Tare si suze.) Ali prosim vas lipo, gospodine školniče, moj otac – Bog im se duši smiluj! – nisu bili

takov... Oni su jako poštovali gospodina školnika, kad ste bili kod nas.

Ginić: (Blaže.) A gdo je bil ta tvoj otac, recider jednoč?

Veva: Crikvenjak Tome im je vse selo govorilo. Mer ste je i vi dobro poznali.

Ginić: Crikvenjak Tome, veliš?... Da, to je bil pravi muž i duša od človika. Mi dva smo se uvek lipo slagali.

Veva: (Sede.) Da, i oni su nam, dicit, mnogo povidali od vas, a vsagdar s najvećim poštovanjem. Povidali su nam, kakova nesrića vas je nekrivoga dosegla onde zgora na Hrvatinih, i pri tom povidanju su se htili još i splaknut, da im je glas zustal, toliko je je to ganulo... Znali su i vaše jačke vse napamet, one pobožne i svitske-šaljive. I nas su je naučili jačit... A prik vas nigdo nij smil ča zazinut pred njimi!

Ginić (Ganućem.) Ah, dobri moj Tome!

Veva: Još i pred smrćom su mislili na vas. I glejte, ča su vam poslali: Jednu jačkenu knjigu. (Izmota iz rupca jednu knjigu i pruži Giniću.) Rekli su mi, da je to jedna jako stara i retka knjiga... Na koricah piše „Duhovna kitica“ od misionara Palkovića. Moj otac su ju sami s vlašćom rukom prepisali iz poderanih starih hartic... Ovo neka vam bude zadnji dar od njih, i spominak njevoga iskrenoga preteljstva.

Ginić: (Jako ganut pruži Vevi ruku.) Hvalim ti, draga duša, na dobroti. Lipši i povoljniji dar mi ne bi bila mogla donest... Ali još vridnija, nego ova dragocena knjiga, mi je ta bratska ljubav tvojega pokojnoga oca, s kom je objamil dušu jednoga zavrženoga nesrićnjaka... A sada je red na meni, da mu se odužim... Poj

i povi svojoj rodbini, da ću dojt na pokop, i ako mi i Duh Božji pomore, ispevat ću nad njegovim lesom takovo spričanje, kakovo još nisu čuli va ovoj krajini.

Veva: (Srdačno.) O, kakovo veselje je za nas ovo vaše obećanje!

Krčmar: Nut, vidite, gospodine školniče, kako se otpiraju srca oko vas... Kako vam opet počne procvitat cveće ljubavi. (Radosno nakraj.) Vidim jur, da će ta moj veliki lagav vsejedno vreda morat na čep!

Ginić: Da, dragi moj Pave, ti si uvek nekako najper ćutil ovo protuliće... (Digne oči gori, ganućem.) Slava i hvala tebi, Gospodine Bože, na ovom prvom batrenju! (Pade s obadvimi rukami na stol, glavu položi na ruke, telo mu drhće kot u plaču.)

Krčmar i Veva (otidu tiho na prstih van.)

3. prizor

Ginić, Anka, kasnije krčmar

Anka: (U črnom ili tamnom rupcu, dojde nutar, kad zagleda oca naslonjenoga na stol, popašći se k njemu, gladi ga po glavi, pak će jako srdačno.) Otac! Dragi otac!

Ginić: (Digne mučno glavu.) Si to ti, Ančica?

Anka: Da! Ali ča vam je?... Vam suze curu.

Ginić: Ako mi curu, onda je od toga, ča mi se duša tali.

Anka: Duša vam se tali?... Kako čudno govorite danas.

Ginić: Ipak je tako, kćerčica moja. Danas je puknul va meni led... Ona debela ledena kora od sedam mrzlih zim...

Anka: A kako je došlo do toga, sada najednoč, povite mi! (Sede uz oca.)

Ginić: Nij to nikakova zanimljiva povidajka za ovako mlade divojke... Samo to se je stalo, da je danas – po tolikih letih zahićenja i zavrženja – opet progovorila ljubav mojega naroda. Progovorila je na usta jednoga živoga i jednoga pokojnoga.

Anka: (Veselo uzbudjena.) Ah, dragi oče, kakova radost!

Ginić: Da, radost je to, mila moja, i veselje duše, kad smiš ljudem očito va obraz pogledat, a da ne vidiš već za tim obrazom neprijatelja. Ar dosad sam gledal – morebit sam si to samo utvaral – ali tako je bilo, da sam gledal u svakom človiku svoga neprijatelja, mrzitelja... I zato mi je bilo tako mračno na ovom svitu.

Anka: (Tugaljivo.) Ali oče! Pak ja sam bila stalno uz vas! I nij sam li vam bila uvek dobra?

Ginić: (Objami ju oko pasa.) Da, Ančica! Ti si bila vsenek moje sunce žarko, ko je grijalo moje uhladjeno srce. Ali ono mi je nek svitilo i teplilo me, dok sam bil doma, med vami. Čim sam stupil iz stana van, med ljude, odmah me je opet poljal mlaz smrzi i ljudske mržnje... Ali danas mi je to prošlo.

Anka: (Tare si suze veselice.) Hvala Gospodinu Bogu!... O, kako bih se mogla jako, neizmerno radovati s vami, kad bi i moje sunce jednoč prosvitilo...

Ginić: Ča ti ne piše, tvoj Joško?

Anka: (Uzdahne.) Piše, piše, lipo i srdačno... Ali, otac, ča su pisma? Ča je ta mrtvi, beli papir prema licu, ko človik ljubi.

Ginić: Da, pravo imaš, kćerka moja... Ali ja sam vsejedno zahvalan tomu dičaku, da još nij bil došal po te... Ar ča bih ja bil prez tebe? Prez tvoje slatke ditinjske ljubavi, prez tvojega uvek nasmijanoga, uvek vedroga lica... Osebujno pokle nas je mati ostavila... A ja sam joj bil kriv smrti. (Tužno klone glavom.)

Anka: (Prestrašena.) Ah, prosim vas, mili oče, neKate se potvarat grihom, kim niste zagrišili, i neKate opet rastužit sebe i mene.

Ginić: Anka moja, to si opet mudro rekla!... Nekamo na ov blagoslovljeni dan oteščavati srce jedan drugomu. Nego znaš ča? Zapevaj ti meni jednu, jednu veselu, Ančica!

Anka: Rado bih opet, oče, po tolikih letih!... Ali kako ću na ovakov posni dan kot je današnji, pak ovako sama?

Ginić: (Vse živahnije.) Misli na Jošku pak će li grlo od sebe propevat?

Anka: Ali ta će bit tužna...

Ginić: Ali lipa!... Ar človik onda jači najlipše, kad je tužan.

Anka (zapeva jačku „Bore moj zeleni“)

Ginić: Ova je bila zaista turobna. Vsejedno mi je godila duši kot najsladji lijek... (Uzbudjeno.) Ah pesme! Pesme su ipak najlipši cvet i najzgovorniji izraz človičje duše... Kad sam ja još jačke stvaral, bil sam blaženiji človik!... Zapevaj još jednu, Anka!

Anka: Ne, oče dragi, ne morem! Nego sada ja prosim vas: hodte s manom domom! Bud ćete?

Ginić: Nemoguće, dušica!... Da se ja sada jur ganem s ovoga mesta, kade je danas moja duša općutila

zlamenje ozdravljenja?... Ne! Ostanmo još malo!...
Pave, kade si!?!... Donesi mi još staklo vina!

Anka: (Brani mu, ali dobrovoljno.) Ali mili oče, nekate!... Jelica nas jur dugo čeka doma. Ona će bit nemirna.

Ginić: Za toliko veće će bit nje veselje, kad pak zagleda svoga oca ovako izminjenoga... Kako će prhatat po stanu, ta moja mala ptičica?

Anka: ...Pak sad hte morat vreda jur i prvi put zvonit na Goristanje!

Ginić: Na Goristanje, veliš?... Ah da, glej, danas je Velika subota... Ali do prošecije je još dugo... Još sunce visoko stoji na nebu.

Krčmar: (Postavi staklo vina na stol.) Izvolite, gospodine školniče! (Postavi se u pozadinu, ruke prekriži na prsih i tako smira časak zadovoljnim licem na Ginića i Anku.)

Anka: Vsejedno, oče!... Vani žene jur metu ulicu... Va obloke stavljaju sviće... Pak i ja imam doma još puno posla.

Ginić: No, ne marim, dite, idem veljek s tobom, ako mi još jednu zapevaš! (Napije se.)

Anka: Ah, ne da mi tužno srce!... Ali vam za ljubav... (Zapeva jačku „Misliš li kad mili moj“)

Krčmar (otide tiho.)

4. prizor

Ginić, Anka, Joško

Joško (dok Anka još jači, on otvori vrata krčme pak postane na vratih gledajući miljem u Anku. Na gornjoj usnici mu mali mustaći, obličjen je po svetačnu,

vsejedno kot putnik, u desnoj mu ruki bič. Kad Anka otpeva prvu kiticu, Joško na istu melodiju peva od vrat dalje: Sjećaš li se, dragana?...)

Anka (čim Joško zajači, hitro se okrene i videći Jošku prene se vsa uzbudjena, nasloni s odzad na stol, držeći se s rukami grčevito za stol. Kasnije pretiska obadvi ruke na prsa, kot da kani prepričiti, da joj srce iskoči.)

Ginić (takaj se digno od stola, kad zagleda došljaka, pak se za časak opet pusti s blaženim smiškom na licu najzad u stolac.)

Joško: (Kad svrši jačku, hiti bič od sebe, pohitri k Anki i raskrili ruke.) Evo me, duša Anka!

Anka: (Biži k njemu i pretisne na njegova prsa svoju glavu, ku Joško objami.) Joško, moj Joško!... Dragi!

Joško: (Polako oslobodi Anku od sebe, ide Giniću ter se postavi preda njega vojačkim držanjem i pruži mu ruku.) Zdravi bili, gospodine školniče!

Ginić: (Digne se, pruži Joški desnicu, a po tom ga srdačno objami.) Dobro nam došal, sinko!

Joško: (U istom vojačkom stavu.) Gospodine školniče, došal sam na vašu rič, da si odnesem iz vašega stana ono, ča je mojemu srcu najdraže... Prosim vas, kot oca, dajte mi Anku!

Ginić: Zami si ju, sinko! Tvoja je!... Sad ti ju jur rado prepušćam, kad si čez tolika leta naše nevolje i zapušćenosti tako verno očuvav svoju ljubav k njoj... Pak danas i ja, starac, već nisam sam. S manom je još jedno moje dobro dito, pak još mnogo ljubećih srcev...

Anka: (Mili se uz Jošku.) Ali vsejedno, Joško, ti zlo-

česti, kako si nek mogal tolika duga leta va tugi ostavit mene?... Ča si vsenek stvaral?

Joško: (Veselo.) Hja, znaš, golubica moja, kad prijé nikako nije bilo moguće, da dojdem po te!... A da ča sam vsenek stvaral?... Najprijé sam služil tri leta cesara, dokle su me otac iskupili... A onda, onda sam vsako leto ženil i udaval, udaval i ženil svoju braću i sestre, piroval ter nek piroval, a medjutim čuda-čuda stugival za tobom, i čekal na našu uru.

Anka: A sada?

Joško: A sada ću te otprimit va naš stan, va moj stan, za gospodaricu i – kraljicu! Onde te još čekaju naš stari otac i majka, s dobrim srcem i raskriljenimi rukami.

Anka: Ah, kako ćemo bit srićni! (Mili se uz Jošku.)

Joško: Da, srićni i blaženi, zlato moje!... Ali ja nisam došal simo samo zato, da ča odnesem, nego da i done-sem (K Giniću) vam, gospodine školniče!

Ginić: Pak ča bi to bilo, sinko?

Joško: Već, nego je zlato i srebro... Donesal sam vam najsrdačnije pozdrave i najdiblje kajanje celoga našega sela, ko vam je, nekrivomu, pred sedmimi leti učinilo toliku krivicu i zadalo toliku tugu. Oni vsi vas danas mojim jezikom prosu za oprošćenje... Oni nisu zaboravili vas, svoga negdašnjega peljača, učitelja i slavnoga jačkara. I ne mine dan, da se u selu ne spominja vaše ime.

Ginić: (Drhtećim glasom.) Vidiš, sinko, kako je istina, ča sam znal mnogokrat reći svojim drugom-školnikom: Naši ljudi su dobri, prominjive nemer ali pravične ćudi... Ali kako znaju i najmirnije, najmar-

ljivije pčelice ča pobludit ter nastane pogibelna buna u košiću, tako zna kakova kriva, nazlobna rič, hičena med ljude, celo selo razjarit i razrovat, i onda ono počini takovu nepravdu, ča mu nij od srca i po duši.

Joško: Tako je, gospodine školnice!... Ali oprostite, ja još nisam svršil. Još vam imam izručit nalog mojih vršnjakov, vaših bivših učenikov, ki imadu danas jur takaj rič u prepostavnosti: Oni vsi vas molu i srdačno prosu, da bi se povrnuli k nam najzad!

Ginić: (Stane se i pruži ruku Joški s velikim ganućem.) Hvalim ti, sinko, od srca! Ova rič ti valja već, neg da si mi celo kraljestvo položil pod noge... Ali reci im, tim vrlim mužem, da ne morem. Sada je jur prekasno... Ar poglejder me nek jednoč dobro: Ja već nisam človik, samo ruševina... Moje moći su jur istrošene, iščrpljene do kraja; a zvana toga me trapi i plućna bolest... Kako bih ja mogal, ovakov kot sam, vršiti svoju službu u onom selu, kade su me poznavali kot muža u najlipših letih i punoći svoje delatnosti... Ali zato mi je vaša ponuda vsejedno neizmerno mila. Ona mi je najdragoceniji dar, koga mi je moglo nebo poslat za Vazam... I vidiš,... glej,... kako me je... ovo... veselje... zgrabilo (Počne kašljat i trepetat u telu.)

Joško i Anka (popadu hitro Ginića s liva i s desna pod pazuh, i tako ga držu do konca prizora.)

Ginić: (Kad se skašlja, nastavi mučnim, ali jakim glasom pogledavši gori.) Ah, Bože vsemogući, da si mi nek ov dan dal doživit!... Hvala ti na tolikoj milosrdnosti tvojoj... Ar danas si ispružil svoju desnicu i popal me, živoga mrtvaca, za ruku pak

dignul iz groba ter oživil... I zato, hodte sada, dica moja, ter zvonite sa vsimi zvoni na Goristanje! O, kako ću je, te zvone, danas radosno poslušati!... I ja idem s vami, da još jednoč, ako i zadnji put u životu, zaorgulam i zajačim: „Kristuš se je od mrtvih stal!“
Zastor. Konac.

(1949.)

Brate, ostani doma! (izbor)

(6. prizor)

Martin, Ludvik, Marica

Ludvik: (dojde izvana) Dobar večer majka!

Marta: No, kako da si jur došao? Si gladan?

Ludvik: (nedobre volje) Ne. Nek drugu košulju si morem oblič. Potimo se pod tom sinjbom kot i paljuki u krušnoj peći. A i mrvu drobnih pinez si moram sobom zet. Danas pijemo udomaš s mojimi vršnjaki.

Marta: Kakov udomaš? Nač?

Ludvik: (smučen) Nekate me sada pitat, prosim. To ću vam kašnje povidat.

Marta: O kakove otajnosti imadu ‘vi mladi ljudi uvijek. No sad idem k blagu. Pak da i za uru ćemo vičerat. Onda budite doma s Maricom. (Projde sa stakaljem na desno).

Ludvik: (si zapali cigaretu, ide zabrinuto gori-doli. Kani u hižu na desno).

Marica: (doleti sve zasopana, zgrabi Ludvika za

ruku): Je istina, Ludvik, ča sam čula? Ti kaniš projt? Pak jur zutra jutro?

Ludvik: (trpkko). Da.

Marica: (prasne zdvojno u plač) Ludvik! Brate! To je strašnije nego kad strijela udri iz vedroga neba! Ča te j' nato nagnalo? Ki te j' nato nagovorio danas?

Ludvik: Nij to od danas, sestrica. To jur zdavno zreja va meni.

Marica: Ali zač? Ča ti nij lipo i dobro uz nas?

Ludvik: Lipo mi je i dobro, Marica, i još se ćutim kot zgubljen. Nek ča vi toga ne vidite.

Marica: Zgubljen? Ne razumim te.

Ludvik: (zame Maricu nježno za ruku i posadi uza se na kanapet). Hodi simo uza me. – Znaš, da spočetka nisam kanio bit seljak. Onda je još Ferenc živio, njega su si redili za nasljednika u gospodarstvu. Mene su poslali u škole, da bude ča boljega iz mene, – kot se veli. Ali kod se je Ferenc u boju zgubio i već nij bilo glasa od njega, a i otac su morali kašnje na vojsku, onda sam ja morao domom. I rado sam došao. U meni su onda pjevale pjesme o diki seljaka i seljačkoga djela. Ljubio sam to djelo i selo, ko sam nosio još od maljanstva u svojoj duši. A imali smo i jednoga profesora, ki je stalno veličavao selo i seljački život ter nam je čitao pjesme, latinske i nimške o tom. Mene je to onda užigalo i većkrat sam se u tihoj noći plakao na stelji, ča sam prošao iz doma. – Ali sad vidim, da su svi ti kipi o blaženom i smirenom selu bili nek prazna utvara, romatične sanje onih ljudi, ki su poznavali selo pred pedesetimi ljeti, još u onoj dobi, kad je selo – kot naš stariotac rado velu – dušalo od

cvijeća, meda i vina, i krisilo se od ljubeznih i zadovoljnih obrazov.

Marica: Ali brate, ča nij lipo i danas još: kad dojde sitva, pak ti i otac sijate, ja vlačim za vami,... škrljunci pjevaju pod vedrim nasmijanim nebom, a zemlja duši po cijelom polju, onako slatko, da se je ne moreš dost nasrkat... Okolo naokolo se plavi vijenac naših loz i gor... Ili kot je žatva: ti kosiš pred manom sa širokimi vakli, ja berem za tobom i mećem rukovet uz rukovet...

Ludvik: Da, ali već ne dugo. Sad hte vrijeda jur nek mašini sijat, mašini kosit i orat... Vas zrak će bit pun njevoga zveketa i vonjbe. A ptice hte se poshranjat u loze i onde plakat za zgubljenim rajem. Pak i to današnje djelo. Ono se more brzo upravit. Tempo, tempo! – je danas lozinka. Žetva u osmi dani, mlat u jednom – dvi dani! – Prije su si ljudi jačili pri poslu od radosti; danas se seljak triput u danu potuži na Boga, ča je djelo stvorio, paorsko djelo.

Marica: U već čem imaš pravo. Drugačije je bilo, kad starogaoca poslušlaš, a drugačije je danas. Naši djelatniki su mučni, neveseli. Ali naši svetki: Božić, Vazam, kiritofi! Oni su svejedno nek na selu najlipši... Znaš se još spomenut na Božiće, kad smo bili mali?

Ludvik: Da, kad smo mi bili mali! Onda si nismo znali pomoć od veselja, ča se j' mali Ježuš narodio na svit, ter smo išli mi dičaki od vrat do vrat s jačkom, da to ljudem nazvistimo. I bili smo puni sriće, kad su nam par orihov sunuli u žep. Danas moraš dičakom šilingov nasipat u šaku, za jednu drobnu jačkicu, ar ti k ljetu već ne hte dojt pod vrata. – – Danas se jur i

dica nek pinezu, mamonu klanjaju. – – A kada su nam one druge lipe pravice i jačke, s kimi je nekad mladina javljala selu Novo ljeto, Vazam i Duhe? Pomela je je moderna prosvićenost. Skrsle su skupa s nediljama, s kih napravlja človičja pohlepnost djelatnike.

Marica: (sanjareći) Ali kad se u ljeti nedilju večer zaškuri...

Ludvik: Onda gleda bijeli misec žalosno na puste ulice, na pusto selo, ar sidu ditići i divojke u kinu. I ti i ja, mi svi mladi ljudi. (Zame ju za ramen). Ah, ne govori mi već, sestra, o lipoti seoskoga žitka! Nego mi reci, ali po duši: Bi ti ostala na selu, kad bi došao po te kakov varoški gospodinac ter bi ti zeo iz ruk motiku?

Marica: Ja bi!

Ludvik: Ne bi! Ne bi ti, ni Gita, ni Tilda, ni Lisa. – – Kako se moram smišit, kad vas gledam, kako sramežljivo nosite u ruka te vile i grablje na lapat. Najradje bi je shranile pod kukljin (fertuh), da ih nigdo ne vidi.

Marica: Neka nas tako krivo! Ča ne djelamo od rana protulića do kasne jeseni marljivo kot i robi, po polji i vinogradu?

Ludvik: Da, dobro si rekla – kot i robi: za kaštigu, misleći jur svaki dan na Martinju, kad ćete se opet spreć iz paorskoga jarma i nategnut meke rukavice na popucane i žuljave ruke ter pojt u varoš, u Beč...

Marica: I onde opet djelat, služit.

Ludvik: Pak zabavljat se! I dat se očarat, svaki dan nanovo, od divnih varoških večerov: kad se na trgovinski palača nažge sto i sto svić-transparentov, u

plavi, črljeni zeleni farba; kad se elegantni izlogi zakrisu u čarobnom neon-svitlu, a po Ringu i Kerntnerici se šeću najnoviji kostimi i kljati... Ako se te naše Marice nek jednoč vidu u tajednu, nek u nedilju, onda se jur ćutu dost naplaćene za vas trud i djelo cijeloga tajedna. Reci, da nij tako!

Marica: Tako je... Ali kad se pojavu prve lastavice, mi se opet vraćamo najzad na svoje domaće gnjazdo i polje.

Ludvik: Ali ne jako rado. I ne sve. Svako ljeto ostane ka-ta na bečanskom flostru.

Marica: Svejedno se mnoge vraćamo, ocu – majki na pomoć. – Ali ti kaniš projt, projt za uvijek! (Zame ga prosec oko ramena) Brate, Ludvik, ostani doma! Ako ti projdeš, opustošit će naš stan. Svim će nam se zaškurit, kot da je črni oblak sjeo na njega. Nij ti milo oca – majke? Nij ti za svojim rodjenim selom? Zač mu kaniš učinit takovu krivicu? Zač? Reci mi!

Ludvik: (živahno, gorko) Mer to je ono sestra, ča ti jur vas čas razlažem: Naše selo se je izopačilo. Ono zgublja, od ljeta do ljeta sve već, svoje seljačko lice i svoju dušu. I nastaje nešto, ča nij ni varoš ni selo, nego pol ovoga, pol onoga. Ja ne znam bit šišmiš pol-čira-pol-miša. I zato, kad ne morem bit na selu pravi seljak, ću bit radje varošćan na varošu.

Marica: I Cilu kaniš ostavit? To će ju strašno pogodit.

Ludvik: Ću se večeras pominat s njom.

Marica: S lipimi riči ju nećeš obatrit.

Ludvik: Neka dojde u zimi i ona s našimi divojkama gori.

Marica: Onda ju čemerno poznaš. Ona te rado vidi.

Ali toga si ne da reć, da biži za svojim junakom. Sad će just ostat doma.

Ludvik: I odat se za kakovoga vrloga paora.

Marica: Ne tako vrijeda. Ona ne minja svoju misao od črišanj do višanj. Ali ako ti ne dojdeš, dugo ne dojdeš.

Ludvik: To sam Bog zna, je li ću još dojt i kad ću dojt. Za sada sam čvrsto odlučan, da idem. Nek tebe još prosim, Marica, ostani večeras doma. Pomozi mi malo kod starjih. Bud ćeš mi?

Marica: Da, ostat ću, brate, uza te. Premda bi ovput radje pomogla ocu nego tebi.

Ludvik: (projde u hižu, da izmini košulju)

11. prizor

Ludvik, stariotac

Stariotac: (dojde van)

Ludvik: Ča vi još ne spite, stariotac?

Stariotac: (sjede za stol) Jur sam ležao pak sam poslušao vaše jačke. Lipo ste si jačili. Ali sad sam se zdignuo, ar se i ja kanim ku rič s tobom pominat, sinko. A zutra opet nećeš imat lazno, da se ogledaš na starogaoca.

Ludvik: (sjede k njemu, srdačno) Kako bi mogao zaboravit na vas, kad ste mi stalno pred očima. Znate, nač se spominjam?

Stariotac: No?

Ludvik: A kad smo no htili skupa pojt vrganje iskat va gušću. Pak ste ih vi imali namah punu torbu, a ja još nijednoga. Onda sam se počeo plakat, a vi ste me tolili: Mir daj, ki ne najde vrganja, ta će najt dukat, zlati dukat. Nek dugo i strpljeno mora iskat.

Stariotac: Da, a kad sam htio dojt iz gore, svakiput si mi svu torbu okukao, je li nij ostalo va njoj kus slanine ili kožiće od slanine. Ta ti je bila, pečena na ognju, najsladja.

Ludvik: Bome kožiću, tu sam najradje! – A znate se još spomenut, kad ste mi jednoč gajbicu načinili? Pak ste rekli, da ćete mi donest va nju takovu pticu, kakove još nigdo nima. I donesli ste mi ju, jednu kanaricu. Žutu kot i žubance. Ljudi dragi, ta j' znala jačit! Sva dica su se stekla k nam da ju poslušaju.

Stariotac: Hm, a ti si pak jednoč zabio vraca zaprit na gajbici, pak je došla mačka i požerala kanaricu.

Ludvik: Da! I to je bila znamda najveća tuga mojega ditinstva. – A ča djela naš vinograd, stariotac!

Stariotac: Hm! Pun je grojza. Kot da su ga andjeli nakinčili. I jur se zaplavljuje. Za par tajeđan ćemo trgat.

Ludvik: (naglo, veselo) Znate ča? Zutra po objedu ćemo se na auti vanodvest, mi dva!

Stariotac: Ne ja! Mene bome nećeš nutarspraviti va to smrdilo. Da me zavezeš kamo va črišnju ter budem morao prez svetoga ulja umrit. A i za te nij auto, Ludvik!

Ludvik: Nego ča?

Stariotac: A konji! Konji, dabome! – Ej, sad imamo opet mlade, lipje! Ču je stvorilo kada! – – Ar zaman ti je sve, dičak! Tebe j' Bog za paora stvorio, i to moraš bit!

Ludvik: Gdo vam to veli, stariotac!

Stariotac: A moja sanja.

Ludvik: Vaša sanja?

Stariotac: Da! Psoluhni der nek! – – Bilo je ljetos, kad smo uvažali pšenicu. I ja sam pomagao grabljat... Kad su se pak tvoj otac i mat odvezli s jednim vozom, legao sam se pod križišće. I kot je bilo vruće, zaspao sam. I onda mi se je sanjalo, kako se je najednoč nadignula bura, doruljali se črni oblaki... I namah je počela i tuča padat. Pak kakova tuča, ljudi kršćanski... Naši konji su se prestrašili a dali va galop, – a tvoj otac i mat zgora na koli... Otac je je zaman mirio i zaustavljao, oni su nek dalje galopirali. Do jednoga velikoga jarka. I jur su se kanili nutarzrušit, – tvoja mat je zavrishnula iz svega guta – kad si najednoč ti vanskočio iz jarka,... zgrabio konje za žvale i zaustavio je... To je bila moja sanja. Ja ne vjerujem čuda va nje. To su ženski posli. Ali ta sanja je bila od Boga. Nato bi i dušu dao. I ona mi veli, da ćeš se ti svejedno povratit i da ćeš spasit svoje roditelje i stan od buduće tuge i nevolje.

Ludvik: Kako Bog hoće, stariotac. Ja mu se neću suprotstavit. Ali mar ča koč počnem u žitku, bilo ovo, bilo ono, k svemu triba – mimo pameti i poštenja – i novac! Vaš zlati dukat. – I k paoriji! Za te zlate dukate služim sada, stariotac. I donle ću služit, dokle budem mislio: Sad ih imam dost za kakov početak.

Stariotac: Kod te tvoje bogatuške!

Ludvik: Da, kod nje.

Stariotac: E, da bi joj pukla ta debela krečka (mošnja), čim prlje!

12. prizor

Bivši, Marta

Marta: (dojde) No, ča ćete vi dva ovde prenoćit na dvoru?

Stariotac: Mer jur idemo. (digne se) Ali prije ću još pogledat po stanu (projde kroz vraca najzad).

Marta: Takovi su oni. I danas još. Ne moru se leć, ako nisu prije pogledali, je li je sve va uredbi, na dvoru, va štali i odzad. Pravi hižni gospodar!... Ah, Ludvik, kad bi i ti htio stupit va njev slijed! (vrže mu ruku oko ramena i proseći ga gleda, dok pade...)

Zastor.

(1956.)

Pjesme

Nova provizorna jačka na staru notu

Gora, gora, gora visoka.
Gdo će tebe, gora, kopat,
Kad ja neću dalje grektat?
Gora, gora, gora visoka.

Trsje, trsje, trsje zeleno.
Ki će tebe, trsje, sadit,
Kad trnule smiš nek rodit?
Trsje, trsje, trsje zeleno.

Nova, nova, nova neverna.
Ki strah će te, nova, špricat,
Kad ću te ja vanizbrcat?
Nova, nova, nova neverna.

Roža, roža, roža rumena.
Otkud tebi rosna lica,
Kad ne ćeš pit rujna vinca?
Roža, roža, roža rumena.

Žene, žene, žene sirote.
Vač ćete si kruh umakat,
Kad mora vince pomanjkat?
Žene, žene, žene sirote.

Vince, vince, vince črljeno.
Gdo će tebe, vince, piti,

Kad te već ni neće biti?
Vince, vince, vince črljeno.

Kliti*, kliti, kliti diboke.
Dobra ćete bit shranjišća,
Kad budu gore bojišća.
Kliti, kliti, kliti diboke.

* „Kliti“ su pivnice u vinogradu.
(Hrvatske novine, 1936/12, 2)

Nova pesma u staroj haljini

Mliko pije stari junak Tome,
Mliko pije, va nje kruh namače,
Nosom šmrca pak naglo proplače:
„Ojoj meni, majko moja mila!
Da me nisi nikada rodila,
Ne bi bila nesrića tolika.
Eto prišao i letos mesopust,
A ja junak ostal sam opet pust...
Nima za me nigdi verenice,
Snažne, lipe, vrle zaručnice.“ – –
Al' je Tomi majki govorila:
„Neka tako, dite moje drago!
Neg ti sedi i umoči pero,
Piši pismo v Kalištrof diboki,
U Kalištrof, Anici divojki:
Zdravo, srce zlato moje, Ana!

Povidala j' meni moja mama,
Da ti jesi divojka valjana.
Ja ću tebe venčat, ako hoćeš,
Ako hoćeš, i ovo ti zmožeš:
Osam tisuć marak u banknotah;
Bude deset, – to j' još lipša nota!
Onda moli ćaćku, da ti piše
Dvajset kabal zemljice, ništ niže!
A majka nek' spravi dunjov toplih,
Dunjov toplih i vankušev mekih,
Vse napravno od belog damasta
I zišito čipkami iz Praga.“ – –
Štije pismo Anica divojka,
Pismo štije i na nje se smije.
Svoje perce ona umočiše
Pak napiše pismo čuda lipše:
„Zdravo tebi, junače gizdavi!
Štala jesam, ali čula nisam,
Da me hoćeš divojku ženiti,
Ja sam, mlada, majku već pitala,
Majka meni ovo kazivala:
Hoćeš dragi, ti mene dobiti,
I ćaći u ruku ti zbrojiti
U banknotah deset jezer marki.
Zapisat će na ime kćerčice
Dvajset kabal zemljice dobrace.
I majka će pripraviti dunje,
Dunje bele od pravog' damasta
I zišite čipkami iz Praga,
Ako se ti, junače gizdavi,
K nam dovezeš na trih konjih bijelih,

Konjih belih, srebrom potkovanih,
Na kolesu s obruči od zlata,
Za staćilu imaš samog' „kralja!“ – –
Kada Tome te rede primiše,
On od tuge kruto zacviljiše.
Moči pero v' vodici plavici,
Šalje drugo svojoj verenici:
„Bora tebi, ljubo domišljata!
Al' si moje srce razigrala!...
Nit ja išćem jezerke v banknotah,
Nit ja išćem dvadeset kabala,
Nit ja išćem dunje od damasta,
Već ja išćem tebe za ženicu,
A na tebi jednu haljinicu!“ ...
Štije pismo s Kalištrofa Ana,
Pismo štije i na nje se smije.
Svomu Tomi 'vako odgovara:
„Dragi Tome, moj zaručnjak mili!
Ej, kak' smo se lipo razumili!
Da smo naše mame posluhnuli,
Mi b' se bili za vek razdružili.
Pošalji mi kuma svog' kot prosca,
Da me sprosu za moga ljubovca.“
A vi, braćo, da budete zdravo!
Lani bilo, sada se spominjalo.

(Hrvatske novine, 1941/8, 2)

Jačka od hrvatskih sel

(nadopuna na Frana Kurelca, jačka br. 558 u knjigi
„Jačke ili narodne pësme...“, Zagreb 1871.)

Nastavak

Frakanava vsega ima
Ča si oko želji,
Konjih, žita ino vina
Ovde nek dost rodi.
Al' najveć se ona gizdi
S pesniki i duhovniki.

V Borištofi naimre Malom
Voda Berege zvira,
Al' va gori, za Leskarah
Obiljno je vina.
Ništ zato, da j' to nek noa,
Od koga je glava nora.

V Longitolji su Cigani,
Lipo su guslali,
I s ugarskim hej-čardašom
Dukat izvabili.
No danas vrganje išću,
A dica daj fenig! viću.

V Šuševi je čuda kucak,
Ki ti plundre svlaču,

A uz potok još već gusak,
Ke zmahnuto gaču.
Pred selom je jedna draška,
V noći ljude s duhi straška.

Nova Gora – sela dvojica:
Gorinje, dolinje,
A med njimi jur od veka
Sablja zakopana.
Esterajsko j' njevo polje,
Onde ide njim najbolje.

Pinkovac leži va kotli,
Na sredini j' blato.
Tamo su veseli ljudi
I dobri jačkari.
Hodu rad' u Mihalj v' lodnu,
Al 'ni krčme ne obajdu.

Stinjaki su zviti tršci
Po svitu na glasu.
Muži hodu rad' na sajam.
A žene u crikvu.
Punu mošnjju oni kažu,
Kad je prazna – još si jaču.

(Hrvatski kalendar 1940, 57)

Lani, kad je bazak cvao...

Lani, kad je bazak cvao,
ti si, sestra, ležala na daska...
Lani, kad je naše selo plulo u mirisu cvijeća,
moja se je duša zalipala u dimu tamjana.
Ti si bila mučenica života.
Tuga te j' rodila, tugu si nosila do groba.
Tvoja duša bila je vječna bolnica,
u koj je skućala žalost i nevolja.
Ah, ali tvoja ura skradnja!
Ona je i moje ubila veselje...
Sad, kad se i smišim, kroz suze se smišim,
ar da budem vedar, tako hoće svit!
Ljetos opet cvate kod nas širom bazak,
i naše je selo puno slatkog daha.
Al' moja se duša utapa u žukom tamjanu,
ki se diže iz groba tvojega.
Moja je hiža opet svitla, vedra;
sunce se smijucka kroz oblok i tanca na žuti
zastori.
Al' moje se srce bori danom i noćum
sa strašnom uspomenom tvojega odlaska.
Krvavog odlaska.

(1940.)

(S perom kroz selo i život, *Željezno*, 1965., 80)

(Pjesništvo Gradišćanskih Hrvata,
HAK, Beč, 1977., 84)

MEMORIAL PLaque
JONAC HORVAT
BORN 1880
DIED 1945
MEMORIAL PLaque
JONAC HORVAT
BORN 1880
DIED 1945

Pogovor urednika

O životopisu i djelovanju Ignaca Horvata

Mladenačka i studentska dob

U vrime kad su se Mate Meršić Miloradić i Martin Meršić, st. već požrtvovno zalagali za svoj narod, nekad zapadnougarske, a potom gradišćanske Hrvate, zagledao je Ignac Horvat svit kao prvo dite obitelji malih hižičarov u Malom Borištofu, 1. 2. 1895.

Ljeta 1901. stupio je Ignac Horvat u Malom Borištofu u osnovnu školu. Jur po kratkom vrimenu njegovi su roditelji upametzeli, da je talentiran i marljiv školar. Akoprem su u svakom pogledu morali štedljivo živiti, namjeravali su dičaka poslati na studij. Ali za poiskovanje više škole bio je preduvjet poznavanje madjarskoga jezika. Po pet razredov osnovne škole Ignac je morao od aprila do septembra prebaviti vrime u madjarskom selu Herényi prije nego što su ga roditelji u jesen 1906. lj. zapisali u gimnaziju u Požonu (Bratislavi).

U ono vrime bio je običaj, da dicu, ka govoru hrvatskim jezikom, a želu pojtiti u gimnaziju, pošalju na izmjenu u Štajersku ili u Madjarsku, da bi se naučili nimški, odnosno madjarski jezik. Obitelj Horvat imala je rodjake u Požonu, zbog čega su i poslali Ignaca u ondešnju gimnaziju. Njegova teta je nosila troške za hranu i stan.

Drugi razred gimnazije poiskovao je 1907. lj. u nešto bližem Šopronu. Onde mu je ondašnji farnik Velikoga Borištofa, Martin Meršić, st., ki je bio njegov skrbitelj, osigurao hranu u uršulinskom samostanu (kloštru).

Njegovi roditelji su se morali skrbiti samo za stanovanje i ručenje. Med njegovimi školskimi tovaruši nahadjao se je i Franjo Karall, kasnije farnik u Ciklešu. Početo od školskoga ljeta 1908./1909. išao je i Martin Meršić, ml. u istu gimnaziju, kade je našao svoje prijatelje Ignaca Horvata i Franju Karalla. Svi trimi su se od petoga razreda, 1910. ljeta, preselili u novoizgradjeno biskupsko sjemenišće u Djuru, kade su zimali samo školare s vrlo dobrimi ocjenami. Da bi se roditeljem financijski malo zlakotilo, djaki su svako ljeto dobivali besplatno pratež, a po 7. razredu dostali su i modru kutu (reverendu).

Martin Meršić, ml. bavio se je u sjemenišću u svoje slobodno vrime najveć muzikom. Svirao je nekoliko instrumentov, med ostalim bas, flautu, violinu, tárogató (vrst klarinete). U zboru, koga je on peljao, bio je Franjo Karall prvi basist. Ignac Horvat pokusio se je kao pisac i bio je izabran u društvo (krug, Zirkel) sjemeništarcev, ki su ocjenjivali pokušaje pisanja djakov. Do petoga razreda madjarski profesori su snažno (jako) uticali na hrvatske študente. Dobro su se putili u tom, da im približu madjarski jezik i nje na ti način udalju od materinskoga jezika. U šestom razredu našli su se mladi študenti u društvu vojakov, pripadnikov četvrtoga bosanskoga regimenta, ki je u službi Austro-Ugarske Monarhije bio smješćen u Djuri. Pod uticajem toga poznanstva „otpadniki“ su prominili svoje mišljenje. Vojaki su nje stalno upomenjivali na to, da su oni Hrvati, a ne Madjari. Pri svakoj priliki govorili bi im: „Ti si Hrvat!“ 1914. ljeta Ignac Horvat je maturirao u Djuri, gde je završio i študij teologije.

11. 6. 1918. skromno je služio svoju mladu mašu.

U OVOM STANU RODJEN JE
MONSIGNORE PROFESOR

IGNAC HORVAT

ŽBUDITELJ NARODA
KNJIŽEVNIK I UREDNIK
DUGOLJETNI PREDSEDNIK
HRVATSKOGA KULTURNOGA DRUŠTVA
U GRADISCU
* 1.2.1895 † 22.4.1973

U ZNAK ZAHVALNOSTI
HRVATSKO KULTURNO DRUŠTVO

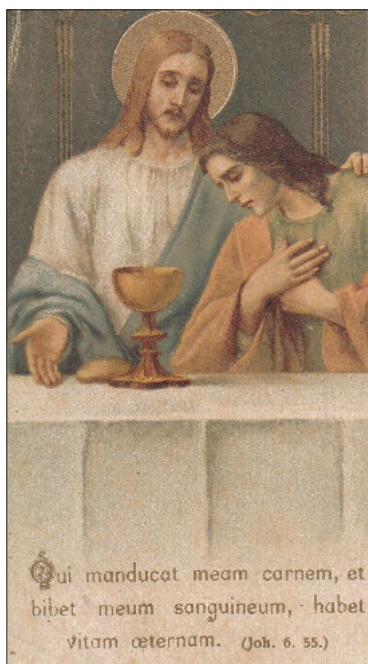
SPOMENPLOČA

FARNIKU MONS. PROF. IGNACU HORVATU
ČASNOMU GRADJANU PINKOVCA,
PRILIKOM 100- LJETNOGA RODJENJA
ZA IZORADNJU OVE CRKVE 1930. LJETA
OD ARH. PROF. KARLA HOLEYA
U ZNAK ZAHVALNOSTI
PINKOVAC, 1. 5. 1995

GEDENKTAFEL

PFARRER MSGR. PROF. IGNAC HORVAT,
EHRENBÜRGER DER MARKTGEMEINDE GÜTTENBACH,
ANLÄSSLICH SEINES 100. GEBURTSTAGES
FÜR DIE ERBAUUNG DIESER KIRCHE IM JAHR 1930
DURCH ARCH. PROF. KARL HOLEY
ALS ZEICHEN DER DANKBARKEIT GEWIDMET
GÜTTENBACH, 1. 5. 1995

U ovom farofu živio je
pisao i poslovao
za vjernike i naš narod
od 1938. do 1971. ljeta
prof. msgr. **IGNAC HORVAT**
naš znameniti književnik

Ondašnje prilike (Prvi svitski boj još nij bio završen) nisu dopuščale velike svetačnosti, pak su tako bili nazoči samo najbliži rodjaki. Prodikač mu je bio Ivan Vindiš, farnik u Gerištofu.

Duhovnik i narodni učitelj

Od lj. 1918. do 1920. bio je Ignac Horvat pomoćni kapelan u Otavi. Po smrti staroga i bolesnoga desetnika Šimona Sahara povjereno mu je peljanje fare. Od 1920. do 1924. bio je kapelan u Gijeci, a zatim u Dolnjoj Pulji, kade je jedno ljeto vršio službu uz farnika Štefana Perušića. Od 1925. do 1938. skrbio se je Horvat kao farnik za stanovnike južno-gradišćanske općine Nove Gore, koj je svoj čas pripadala i općina Pinkovac.

Jedna od prvih kulturnih djelatnosti novoga farnika bilo je osnivanje mladenačkoga društva 1926. ljeta. Vruća želja farnika je bila, da se obnovi hodočašćenje, koga nije bilo od 1893. ljeta. Ljeta 1926. priključili su se stanovnici Nove Gore i Pinkovca pod njegovim peljanjem prvi put hodočašću Hrvatov u Celje, ko je peljao velikoborištovski farnik, Martin Meršič, st. Svakoga ljeta priredjivala su se i hodočašća u južno-gradišćansko hodočasno mjesto k Mariji u Vinogradu u Kertežu.

Jedan od najznačajnijih događajev u novijoj povijesti pinkovske fare bila je izgradnja nove crkve, ka je pod njegovim peljanjem, uz pomoć seoskoga stanovništva izgradjena 1929. – 1930. 28. 9. 1930. svetačno ju je blagoslovio kardinal Gustav Friedrich Piffel.

Ignac Horvat doživio je u toj fari mnoge radosti, ali morao se boriti i protiv mnogih teškoć. Osobito teški bili su fizički napori izazvani pišačenjem izmed Nove Gore i filijale u Pinkovcu.

Od 1938. ljeta do umirovljenja 1. 9. 1971. Ignac Horvat djelovao je kao farnik u Frakanavi.

Ignac Horvat došao je u Frakanavu 1. 9. 1938., gde ga je druge nedilje po njegovom premješćenju ustoličio za farnika desetnik Jožef Vindiš iz Fileža. U ljeti, ka su slijedila, vrlo teško je ćutio nacionalsocijalistički režim. Jur u Novoj Gori bio je prisiljen, da se odreće funkcije predsjednika Hrvatskoga kulturnoga društva. U kroniki Frakanave doslovno je pisao u tretom licu: „Ovde on proživljava od 13. marca 1938. prve burne misece nacionalsocijalističkoga prevrata, zbog čega se mora odreći peljanja Hrvatskoga kulturnoga društva.“ Prem svega, u fari bilo je i veselih i svetačnih

**Na spominak
moje sreberne sv. maše**

Frakanavi, 13. junija 1943

Ignac Horvat
farnik.

dogadjajev. U juliju 1941. uspjelo je stanovničtvu, da prilikom zlatne maše Martina Meršića, st. pripravi vrlo lipu svetačnost.

13. 6. 1943. svečevao je seoski farnik Ignac Horvat svoju srebrnu mašu.

Jedna od njegovih prvih zadać po Drugom svitskom boju bilo je obnavljanje mladenačkoga društva pod imenom „Omladinsko kolo“ s kim je uvježbavao i predstavljao kazališne igre. Med njimi su spomena vridne „Brate, ostani doma!“, ku je sam napisao, „Koliko smo, to smo“ od Augustina Blazovića, „Majka Božja govori svitu“ i „Gospodin mora bit“. S ovom mladenačkom grupom priredjeno je mnogo izletov. Putovali su kako po Austriji tako i u Italiju i tadašnju Jugoslaviju (Marija Bistrica, Trsat kod Rijeke).

Za vjernike svoje fare zapeljao je u smislu razmišljanja tzv. „duhovne vježbe“ na ke je pozivao stranjske redovnike, med ostalimi patra Inocenta Vargu, patra Augustina Blazovića i patra Rajmunda Temela. Svakoga ljeta organizirana su hodočašća i to u Celje, Željezno, Lovretu, Livku, a od ljeta 1955. i k Mariji u Vinogradu kod Kerteža.

Kad je od 31. 7. do 7. 8. 1960. održan Euharistički kongres u Münchenu, uspjelo mu je, da iz općine pošalje na kongres osam ljudi.

Zasluge si je stekao Ignac Horvat i kao požrtvovan pomagač biguncev iz Madjarske, ki su u novembru 1956. došli prik granice u Austriju potom kad su Rusi zadusili narodni ustanak. Ondašnji ravnatelj osnovne škole Konrad Meršić poslovaio je kot organizator i peljač „pomoći biguncem“.

Po uspješnoj izgradnji crkve u Pinkovcu Ignac Horvat nosio je glavnu skrb za izgradnju kapelice na seoskom groblju u Frakanavi. 30. 5. 1954. zajedno s malim zvonom, posvetio ju je svetačnim činom Mate Karall.

1958. dao je Ignac Horvat izvana kompletno obnoviti farsku crkvu, a 1963. slijedi nutarnje renoviranje; ljeto dan kašnje posvećeni su dva novonabavljeni zvoni na električni pogon.

U njegovoj crkvenoj općini bilo je i kulturnih priredab, na ki je držao svetačne govore. 11. 6. 1961. ljeta u nazočnosti biskupa Štefana László-a i austrijskoga ministra prosvjete Heinricha Drimmela otkrit je spomenik Mati Meršiću Miloradiću, velikomu filozofu i pjesniku gradišćanskih Hrvatov. To djelo je stvorio glasoviti kipar Ivan Meštrović.

Ljeta 1968. održalo je Hrvatsko kulturno društvo spo-

Kölnner Meister, um 1400

Verlag Eitell / 593

„Ki mene ljubi, će rič moju držati i Otac moj će ga ljubiti i k njemu ćemo dojt i kod njega ćemo se nastaniti.“ (Iv 14, 23)

Na spominak

moje zlate maše

Frakanava, 9. 6. 1968.

na svetak presv. Trojstva

Prof. Ignac Horvat

konsist. savjetnik,

farnik u Frakanavi

men-proslavu prilikom 40-godišnjice smrti Mate Meršića Miloradića i 25-godišnjice smrti Martina Meršića, st. 9. 6. 1968. bio je za Ignaca Horvata svetačni dan. U nazočnosti rodbine, mnogih peljajućih ljudi iz mjesta njegovoga ranijega djelovanja, Maloga Borištofa, Nove Gore i Pinkovca kako i bezbroja vjernikov svečevao je zlatnu mašu.

Po 50 ljet djelovanja u službi Crikve stupio je Ignac Horvat 1. 9. 1971. u zasluženu mirovinu.

Zbog njegovih raznolikih djelatnosti, cijenile i poštivale su Ignaca Horvata ne samo crkvene nego i svitske vlasti.

1946. dobio je naslov „duhovni savjetnik“, 1947. postao je časnim gradjanom Maloga Borištofa, 1958. imenovan je časnim predsjednikom Hrvatskoga kultur-

noga društva u Gradišću, 1960. imenovan je konzistorijalnim savjetnikom, 1961. dobio je odlikovanje za zasluge u vezi s Gradišćem, 1964. postao je časnim gradjanom Frakanave. Mimo toga bio je časni član mnogih kulturnih društav gradišćanskih Hrvatov. Od strani države Austrije podiljen mu je ljeta 1966. za vrime saveznoga predsjednika Jonasa naslov „profesor“.

Crikva ga je imenovala u vrime pontifikata pape Pavla VI. 1969. ljeta papinim časnim kapelanom (monsignore) i konačno ga je odlikovala nazivom „papin komornik“. Najviše odlikovanje za svoje književno djelo dobio je 2. 5. 1971. ljeta. Po nalogu Udruženja hrvatskih književnikov predao mu je prof. Ivo Frangeš diplomu članstva (član Društva hrvatskih književnika).

Poslidnje svoje dane živio je u Gornjoj Pulji, gde je stanovao kod svoje nećakinje Danice Poropatić. Za nju se je morao brinuti kot otac od nje tretoga ljeta. Na Vazam 1973. spalo je Ignacu Horvatu pero iz ruke – gradišćanski hrvatski narod izgubio je svoga najvećega literata i narodnoga učitelja. Po šetnji hotio je umirovljeni farnik prekoraknuti državnu cestu br. 50 na rubu Gornje Pulje u blizini nove škole pri ulazu u varoš. Kad je malo nesigurno i bojažljivo stupio na cestu, srušio ga je mimovozeći osobni automobil. Pao je tako nesrićno na rub pločnika (trotoara), da su ga morali otprimiti u gornjopuljansku bolnicu. Mate Vičić, rentgenolog i prijatelj unesrićnoga, sprohodio ga je u bolnicu i pregledao njegove teške rane na glavi. Ali svaka pomoć došla je prekasno. Pater Seper podilio mu je poslidnje sv. uljem mazanje.

Uz veliko diozimanje ljudstva cijeloga Gradišća poko-

pan je Ignac Horvat 26. 4. 1973. u Malom Borištofu, gde će se na mjestu njegovoga rodnoga stana napraviti spomen-muzej u čast velikom sinu sela.

Završna rič

Gradišćanski Hrvati, ki su se u 16. stoljeću doselili u današnje Gradišće, dali su mnogo duhovnikov, učiteljev, narodnosnih prosvjetiteljev i piscev. Jedan od najpoznatijih i najuglednijih izmed njih je Ignac Horvat, osnivač-utemeljitelj gradišćanskohrvatske književne proze. Pred i po Drugom svitskom boju je on peljač i motor hrvatskoga naroda u Gradišću.

Iz skoro svih Horvatovih djel (štoric i pripovitkov) jasno je vidljiva njegova bojažljiva namjera: strahovanje za daljnji opstanak hrvatstva u Gradišću.

Što se tiče jezičnog pitanja kod gradišćanskih Hrvatov Horvatu je u prvom redu bilo stalo do prilagodjivanja „osiromašenoga“ gradišćanskohrvatskoga dijalekta standardnom jeziku u Hrvatskoj. Njegovi su učeniki, osobito Feri Sučić, pokušili djelomično reformirati naš jezik po Horvatovoj nakani i predložili, da bi stavljali „ali“ na prvo mjesto u rečenici, da ne bi stavljali nenačlanu rič na prvo mjesto rečenice i da bi izbacili nepotrebno i suvišno „je“ (npr. On se /je/ bojao.) i „si“ (npr. Zajačimo /si/)!

Rezimirajući moremo ustanoviti, da je Ignac Horvat poslije Miloradića i Martina Meršića st., jedna od najvažnijih osobov etničke manjine Hrvatov u Gradišću. Neka budu ova izabrana književna djela našem VELIKANU u čast, a štiteljem kao vječni pismeni spomenik.

Robert Hajszan

Ignaz-Horvath-Gasse
Ulica Ignaca Horvata

Popis slik u ovoj knjigi

- 3 Ignac Horvat – nepoznati snimatelj, arhiv Nikole Benčića
- 10 Koljnofska hodočasna crikva – slika: Ingrid Klemenčić
- 18 Naslovna stranica Horvatove knjige *Veliki i mali* – vlašća naklada, Beč 1927.
- 29 Naslovna stranica Horvatove knjige *Gradišćanke*, Društvo svetoga Jeronima, Zagreb 1930.
- 56 Naslovna stranica Horvatove knjige *Iz naše stare gore* – Prva knjiga Hrvatskoga nakladnoga društva
- 66 Donatuševa kapela u Malom Borištofu – crtež ilustratora knjige *Iz naše stare gore* F. A. Lichteneggera iz Beča
- 72 Donatuševa kapela danas – slika: Ivan Rotter
- 75 Naslovna stranica Horvatove knjige *S perom kroz selo i život*, 7. Knjiga Hrvatskoga štamparskoga društva
- 79 Naslovna stranica Horvatove knjige *Hiža rasipana po svitu*, HŠtD 1974.
- 104 Prva nutarnja stran kalendara *Gradišće* za 1965. ljetu
- 180 Poprsje Mate Meršića Miloradića u Frakanavi – djelo Ivana Meštrovića; slika: Ivan Rotter
- 304 Rodni stan Ignaca Horvata u Malom Borištofu – slika: Ivan Rotter
- 307 Spomen-table na Horvatovom rodnom stanu u Malom Borištofu i na njegovom bivšem farofu u Frakanavi – slike: Ivan Rotter; crikva u Pinkovcu – slika: Julian Himmelbauer; spomen-tabla na crikvi u Pinkovcu – slika: Matthias Wagner
- 308 Spomen-kipić na Horvatovu mladu mašu – zbirka Ivana Karalla
- 310 Spomen-kipić na Horvatovu srebrnu mašu – zbirka Ivana Karalla
- 312 Spomen-kipić na Horvatovu zlatu mašu – zbirka Ivana Karalla
- 315 Ulica u Malom Borištofu, ku su imenovali po velikom sinu sela – slike: Ivan Rotter
- 317 Naslovne stranice knjig o Ignacu Horvatu
- 320 Ignac Horvat – nepoznati snimatelj, zbirka HKD-a

Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću
Kroatischer Kulturverein im Burgenland
7000 Zeljezo/Eisenstadt, Dr. L. Karalistr. 23

ANKETA o Martinu Meršiću st. i Ignacu Horvatu

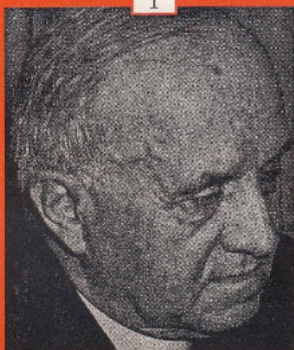
23. i 24. oktobra/listopada 1993.
u Stanu susretov/Haus der Begegnung
Željezno
Eisenstadt

Željezno 1994

MILORAD STOJEVIĆ

A-P-S

1

IGNAC HORVAT

ROBERT HAJSZAN

IGNAC HORVAT

IGNAC HORVAT

GRADIŠĆ
ANSKOHR
VATSKAB
IBLIOTEK
AGRADIŠ
ČANSKOH
RVATSKA
BIBLIOTE
KAGRADI

HRVATSKO ŠTAMP
izabrana
djela

IZBORIZH
ORVATOVO
GAKNJIZ
VNOGADJ
ELAIZBOR
IZKNJIZEV
NOGADJEL
AIGNACA

HRVATSKO DRUŠTVO

Sadržaj

Predgovor.....	7
Veliki i mali (izbor)	11
U Koljnofu na shodišću	11
Staro pokolenje.....	15
Kad se šećem po selu... ..	20
Stari otac kot „Bog“	24
Gradišćanke (izbor)	30
Štefanićev gospodin (odlomki)	30
Iz naše stare gore (izbor).....	57
Paragrafi vrdira Tobolca.....	57
Trgadba leta 1848.....	63
S perom kroz selo i život (izbor).....	76
Popiševanje ljudi	76
Hiža rasipana po svitu (odlomak)	80
Prinosi u kalendaru.....	105
Kako su zašli naši Hrvati na vrhe?.....	105
Četiristo let u Gradišću.....	106
Hrvati med Slovakih i Čehih	118
Svečevanje našega 400 letnoga jubileja	124
Iz narodnih običajev u Pinkovcu.....	128
Naši stari oci – naši učitelji.....	137
Duhanske nepravilike i pušačke nevolje.....	147
Predgovor.....	156
Budi rodoljub!	158
U svojem jeziku živi narod!.....	165
Zašila soljdatu trbuh	170
Obitelj i društvo – dva gnjazda	173
Je li to potribno?	177
Miloradić Mate vam govori: Oj hrvatski narod mali!	179

Vatikanski koncil i mi [grad. Hrvati]	187
Marijanska jačka – posrednica	190
Frančkina jutarnja molitva	196
Ča divljače uz put povidaju	200
Ki će danas krmiti?	202
Srebrnjaki u koritu	205
Kotlokrpa Janko	208
Prinosi u Hrvatski novina	233
Prilika iz fajšinga	233
Najoštriji post	236
Kratak fajšinjak ili Tome bi se ženil	238
Za jedan krajcar	241
Okolo po susjedskoj Slovačkoj	246
Jesi li betežan ili bolestan?	253
O našem pismenom jeziku	255
Prilog u Crikvenom glasniku Gradišća	258
Divan pretkip hrvatske mladine	258
Prilogi u Katoličanskom ljudskom savezu	260
Knez dr. Ladislav Batthyány-Strattmann	
Dobročinitelj gradišćanskoga ljudstva	260
Biškup Štrosmajer [Strossmayer]	264
U znaku našega jubileja: Duhovniki, ki su	
pred 400 leti s nami simo došli	267
Drame	272
Školnik zvonar (izbor)	272
Brate, ostani doma! (izbor)	288
Pjesme	297
Nova provizorna jačka na staru notu	297
Nova pesma u staroj haljini	298
Jačka od hrvatskih sel	301
Lani, kad je bazak cvao... ..	303
Pogovor urednika	305

Ignac Horvat/Horvath

svećenik, književnik
pseudonimi: Hrvat, Frakanavac,
Jezičar

*Mali Borištof, 1. 2. 1895. †Gornja Pulja, 22. 04. 1973., osnovna škola u rodnom selu (1901. – 1906.), gimnazija u Požonu (1906.) i Šopronu (1907. – 1910.), sjemenišće u Juri (1910. – 1918.), kapelan u Otavi (1918. – 1920.), Gijeci (1920. – 1924.) i Gornjoj Pulji (1925.), farnik u Novoj Gori (1925. – 1938.), Frakanavi (1938. – 1971.), kao umirovljenik do smrti živi u Gornjoj Pulji, kade umre u prometnoj nesrići. Mnobrojni članci kulturnoga, jezikoslovnoga, povijesnoga, književno-kritičkoga sadržaja. Pokretač društvenih događajev kot npr. HKD, izdavanje novin, kalendarov i knjig. Jezikoslovac i obnovitelj gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika. Osnova mu je bila narodna duhovnost, zalagao se je za gradišćanskohrvatsku samobitnost, ali i za približavanje gradišćanskohrvatskoga prema hrvatskom književnom jeziku. Prvi član Društva hrvatskih književnikov/DHK (1971.). Mnogobrojne crkvene i svitske nagrade. Upeljao je u Hrvatski novina rubriku *Jezikoslovne crtice* (1940., 1947., 1961.). Imao je politički mandat u Zemaljskom saboru (1934. – 1938.).

Izbor iz književnoga djelovanja:

Veliki i mali, Beč 1927, crtice; *Gradišćanke*, Zagreb 1930, pripovijetke; *Iz naše stare gore*, Beč 1947, roman; *Školnik zvonar*, Beč 1949, igrokaz; *Brate, ostani doma!*, 1955, igrokaz; *S perom kroz selo i život*, Željezno, 1965, crtice; *50 ljet Gradišće*, 1971, igrokaz; *Hiža rasipana po svitu*, Željezo 1974, novela.

Urednik kalendarov: *Naša domovina*, *Gradišće kalendar*, *Hrvatski kalendar*, i urednik tajednika: *Kršćanskokatoličanske hrvatske novine* 1923.

Izdavač božićnic: *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*, Ivana Brlić Mažuranić, 1960. Prijevodi igrokazov: Lukács Sándor, *Božja ruka*, 1924, rukopis; Kö Benedek, *Klarica i dva zaručnjaki*, 1960, rukopis; *Božićni objed*, rukopis.

Horvat je njegovim književnim ostvarenjem prikazivao naš seljački svijet, predstavljao svoje ljude, „male i velike“, svoju domaću grudu kot domovinu i tako stavio zrcalo ondašnjega života, človika pred kim današnja generacija nerazumljivo stoji i teško shvaća ondašnje životne prilike.

Nikola Benčić

Ignac Horvat je osnivač-utemeljitelj gradišćanskohrvatske književne proze. Pred i po Drugom svitskom boju je peljač i motor hrvatskoga naroda u Gradišću. Iz skoro svih Horvatovih djel jasno je vidljiva njegova bojažljiva namjera: strahovanje za daljnji opstanak hrvatstva u Gradišću.

Robert Hajszan

ISBN 3-901051-457